LUMEA PRIN CARE AM TRECUT

Gândul meu

Am avut, în urma unor împrejurări îmtâmplătoare, legături mai mult ori mai puţin intime cu oameni, care prin lucrarea lor au hotărât desfăşurarea vieţii noastre naţionale şi sunt astfel lucruri, pe care nimeni nu poate să le spună atât de bine ca mine. Azi dar unul, mâine altul dintre prietenii mei, au stăruit în timpul celor din urmă câţi-va ani să scriu ceeace ce mi se pare de oarecare importanţă pentru înţelegerea timpului, în care mi-am petrecut viaţa.

Incepând a o face aceasta la vârsta de 77 ani, în luna Maiu, anul 1924, ţin să declar, că gândul meu nu e să-mi scriu biografia, nici să sporesc literatura română cu aşa zise memorii.

N'am adunat însemnări asupra faptelor de oarecare însemnătate, la săvârşirea cărora am luat parte, nici n'am ţinut să păstrez fie documente, fie scrisori primite de la oameni cu rost hotărîtor în viaţa comună. Scriu deci despre oameni şi fapte numai un fel de impresiuni de călătorie, spuindu-le toate aşa, cum mi s'au oglindit în suflet în trecerea mea prin lumea aceasta şi cum mi le aduc aminte după trecerea unui timp de cele mai multe ori îndelungat.

Cei ce-mi vor fi citind scrisa, au să fie deci deopotrivă cu omul, care trece pe lângă un lac cu apă limpede şi vede cele de dimprejur oglindite în faţa lui, deci nu cum în aevea sunt, ci cum par în oglinda nestatornică.

Oamenii despre care am să le vorbesc, sunt trecuţi aproape toţi din lumea aceasta, tocmai de aceea însă ţin să spun despre dânşii numai ceeace după cea mai bună a mea

ştiinţă e adevărat, căci azi-mâine am să trec şi eu şi nu pot să depărtez de la mine gândul, că am să stau faţă 'n faţă cu dânşii şi să dau socoteală despre spusele mele.

Pentru ca înţelesul adevărat al acestora să iasă lămurit la iveală, cititorii au să fie dumiriţi şi asupra drumului în care am umblat, precum şi asupra felului meu de a simţi şi de a vedea cele ce se petrec în lumea aceasta.

Sunt cuprins de simţământul, că stau răsleţ, rămăşiţă a unei lumi, care 'ncetul cu încetul se stinge. E destul să fiu cu inima deschisă pentru ca să fie adevărat şi ceeace spun despre lumea aceea.

DRUMUL IN CARE AM UMBLAT

1. Podgoria Aradului

Aradul se află în câmpie, pe ţărmul dela dreapta al Mureşului; se văd însă bine dela Arad cele din urmă dintre dealurile revărsate din Carpaţi spre marele şes dela Tisa şi dela Dunăre, podgoria ce se 'ntinde dela Mureş până 'n lunca Crişului Alb.

Pe subt aceste dealuri, la marginea şesului, sunt înşirate unul lângă altul zece sate înfloritoare, toate româneşti, iar deasupra satelor, pe coastele înclinate spre mează-zi, sunt vii ce dau vinuri bune, cele mai vestite la Miniş, la Măderat şi la Mocrea. Din jos de sate, pe şes, sunt ogoare mănoase.

Cam pe la mijlocul podgoriei, în culmea unui deal mai răsărit, se văd de la mari depărtări surpăturile unei vechi cetăţi de piatră, de unde ochiul străbate peste şes şi peste lunca largă a Crişului până 'n zarea albăstrie.

Maghiarii îi zic cetăţii „*Világoş*", adică „Luminoasa", iar Românii se folosesc de numele maghiar prefăcut în „*Vilagăş*".

La poalele dealului, sub Vilagăş, se'ntinde *Şiria*, în limba maghiară tot Világoş, cel mai mare şi mai de frunte dintre satele din podgorie, în care se află judecătoria aşa zisă cercuală, unde se ţine toate Miercurile târg de săptămână, de două ori pe an târg de ţară şi unde podgorenii îşi au scaunul protopopesc şi şcoala capitală.

Şiria mai e vestită şi pentrucă acolo a capitulat la 13 August 1849 oştirea maghiară comandată de Arthur Görgei în faţa Ruşilor comandaţi de generalul Paschievici.

In castelul domnului de pământ Bohuş se afla 'n timpul copilăriei mele masa, pe care a fost subscris actul de capitulare, şi data era săpată în o placă de argint din mijlocul mesei.

Fiind mai înstăriţi, mai înaintaţi în cultură şi mai sfătoşi, podgorenii, aproape numai Români, se simt ei înşişi, şi sunt socotiţi şi de alţii, cei mai de frunte dintre Românii din partea locului, iar fruntea frunţii, adică cei mai de frunte dintre podgoreni sunt Şirienii.

Afară de Podgoreni mai sunt pe acolo *Mureşeni, Câmpieni, Crişeni* pe la isvoarele Crişului Alb, *Pădureni* prin valea Crişului, *Luncani* înspre şes, şi *Vidicani* pe la isvoarele Crişului Negru.

Nu sunt însă nici Şirienii, nici Podgorenii, Câmpienii şi Pădurenii locuitori de baştină, căci nomenclatura satelor nu e deloc românească. Radna, Miniş, Cladova, Ghioroc, Cubiu, Covăşinţ, Şiria, Galşa, Mişca, Măderat, Pâncota, Agrij, Arăniag, Silinghia, Dund, Drauţ, Cermeiu, Câcărau, Mocrea, n'au înţeles în limba românească.

Poporaţiunea din zilele noastre e venită în partea locului după încheerea tractatului de Carlovăţ, când atât şesul, cât şi podgoria erau pustii.

In deosebi la Şiria sunt şi puţini Şvabi, mai puţini Maghiari şi'n timpul copilăriei mele mai erau şi Slovaci aduşi acolo de Bohuş, care era şi el Slovac dela Ciaba.

Având să descriu lumea prin care am trecut, nu pot să 'ncep decât de aici, unde m'am născut, unde mi-am petrecut copilăria şi cea mai frumoasă parte a tinereţelor, unde au fost aşezate temeliile vieţii mele sufleteşti. Cu naşterea se 'ncepe numai viaţa trupească, cea sufletească e plămădită 'ncetul cu încetul potrivit cu felul de a fi al acelora, cu care ne petrecem zilele copilăriei şi ale tinereţelor.

2. Vilagăşul

Când eram copil mai mic, vedeam cetatea Vilagăşului numai de jos, din sat, mi se părea mică şi nu mă 'ndoiam, că grăesc adevărul cei ce-mi spuneau, că ea a fost zidită

de fiica unui uriaş, care 'ngrămădia bolovani de piatră într'un car cu patru boi, pe care-l lua 'n poala ei şi-l ducea 'n vârful dealului, căruia î zic Maghiarii „Kopasz“, adică pleşuv, iar Românii *Coposul.*

După ce am mai crescut, m'am învrednicit să urc dealul până'acolo şi am văzut că zidurile sunt înalte, groase şi multe.

Era ceva de tot tainic şi fioros acolo 'n vârful Coposului. Mi se păreau toate a pustiu, dar era parcă din toate colţurile ies la iveală fel de fel de fiinţe fioroase.

Atât printre zidurile acelea, cât şi pe ici, pe colo prin prejurul lor, se aflau gropi săpate de cei ce căutaseră comori, despre care ştiam, că sunt păzite de Necuratul, care purta 'n cap „chelepuşă“ roşie şi-i schilodea pe cei ce umblau să puie mâna pe cele ce nu li se cuveneau.

In curtea cetăţii se aflau zidite 'n pământ nişte bolte rotunde, fiecare cu câte o gaură 'n mijloc. Mi se spunea, că sunt temniţe, în care-i aruncau prin gaură pe cei osândiţi. — Nu-i vedeam, dar mi-i închipuiam şi-i visam nopţile sbătându-mă 'n culcuş.

Mai era acolo şi un fel de gang întunecos, gârliciul unei pivniţi pline de butoaie pline, din care te-ai fi putut coborî, dacă n'ar fi fost înfundat drumul, până jos în mijlocul satului.

Prin găurile din ziduri şi prin crăpăturile din ele se aflau cuiburi de stăncuţe, de hereţi şi de ulii, ba până chiar de vulturi; şi ispitiţi a ne urca la ele, noi băeţii ne puneam viaţa 'n joc.

Pe sub cetate se 'ntindeau rămăşiţele unei grădini, mult iorgovan sau liliac sălbăticit cu multe poteci făcute de capre printre el, loc minunat, ca să ne jucăm de-a ascunsele şi de-a prinsele.

Din sus de cetate, pe plaiul dealurilor, se 'ncepea pădurea domnului de pământ, şi era lucru mare să te plimbi pe la marginea pădurii.

Dar cea mai mare plăcere era să te uiţi de acolo de sus spre şesul cel larg şi luminos şi spre munţi, unde ochiul străbătea până 'n Găina şi 'n Oul. — Vie îţi era'n inimă dorinţa de a te duce şi a te tot duce, ca să le vezi toate din apropiere.

Mai târziu, când am ajuns să ştiu citi, mi-a căzut în mâni o cărticică, în care se spunea, că Vilagăşul era în fiinţă când Romanii au cucerit Dacia. Din timpul năvălirilor nu se mai ştie nimic despre el. Se ştie însă, că 'n urmă era unul dintre castelele regale ce alcătuiau brâul Caransebeş — Lugoj — Făget — Lipova — Şiria — Ineu — Beiuşi — Oradea — Sîmleu — Hust. Regele Mateiu Corvinul a ţinut acolo închis un timp oarecare pe fratele mumei sale, magnatul Szilagyi.

Dupăce Suleiman II Magnificul a desfiinţat şi al doilea regat sârbesc, familia Brancovici s'a retras în Ungaria, unde i s'au făcut donaţiuni însemnate, între care şi Vilagăşul. Bine ştiutul Episcop Sava Brancovici era şi el din partea locului.

Când cu răscoala de la 1784, unii dintre tovarăşii de luptă ai lui Horia s'au încuibat în Vilagăş. Au fost, aşa se zice, aduse atunci tunuri din cetatea Aradului şi din culmea dealului Horlea au bătut Vilagăşul de l-au lăsat în starea din timpul copilăriei mele.

Citindu-le aceste negru pe alb, nu mă 'ndoiam, că ele sunt adevărate şi decâteori se ivia 'n faţa mea Vilagăşul vedeam în gândul meu regi, voivozi, paşale şi cete, care trec în mers furtunatec pe sub dealuri şi se răsboiesc pe şesul întins şi neted.

Şiria, croită, după toate semnele, de ingineri nemţi, cu uliţi drepte, pretutindeni deopotrivă de largi şi cu locuri de case toate de aceeaşi întindere, nu s'a putut închega decât după trecerea vremurilor grele.

Vatra vechiului sat se află mai spre şes, unde locului i se zice şi azi *Selişte*.

Altă vatră de sat, după toate semnele încă mai veche, e *„Şiriuţa“*, un tăpşan de sub cetate, din sus de vii.

Satul de la Selişte, după toate semnele a fost pustiit în timpul luptelor cu Turcii şi pare a fi fost locuit de maghiari, căci în nomenclatura localităţii sunt elemente maghiare ca „Kopasz“, „Kìscut“, „Nyergeş“ ori „Banhagy“. Maghiarii din satul de astăzi, sunt veniţi mai târziu şi sunt aşezaţi în partea despre şes a satului, alăturea de mai numeroşii Şvabi, care sunt veniţi şi ei mai târziu.

O migraţiune de Români spre aceste locuri s'a făcut după retragerea din Oltenia a Austriacilor. Altă migraţiune

a urmat din Moldova, mai ales din județul Neamțului, în timpul lui Grigorie Vodă Ghica. Cea mai însemnată a fost însă, migrațiunea din Ardeal și de pe Crișuri, când în urma răscoalei lui Horia, iobagii din Ardeal au câștigat și ei dreptul de liberă migrațiune.

După numele de familie în deobște se 'nvederează care de unde a venit. In timpul copilăriei mele cei mai numeroși erau cu numele Borlea, iar satul Borlești se află 'n județul Neamțului.

Intre familiile române erau și câteva de nobilitate, unele de Seliște, altele de Hațeg, iar altele de Teiuș.

3. Lumea de atunci

Atât pe podgorenii noștri, cât și pe cei mai apropiați dintre vecinii lor, pe Mureșeni, pe Câmpieni și pe Luncani nu pot să mi-i aduc aminte decât ca oameni cu inima deschisă, totdeauna voioși și doritori de mese 'ncărcate.

Trăiți sute de ani de-a rândul sub asupriri și despuiați în fel de fel de chipuri, ei se simțiau, precum se vede, în mare lărgime dupăce au ajuns să fie socotiți deopotrivă cu foștii lor asupritori.

O fi fost așa, o fi fost altfel, eu știu că m'am pomenit umblând printre picioarele unor oameni stăpâniți de gândul, că e bine să fii om în lumea lui Dumnezeu. Știau să se bucure de viață, încât mulți îi socoteau chiar ușurateci.

Nu pot, ce-i drept, nici eu să tăgăduiesc, că unii dintre cei bogați în timpul copilăriei mele au murit săraci. Mai numeroși sunt însă cei crescuți în sărăcie, care din vrednicia lor, au ajuns oameni cu stare, unii chiar bogați. Așa se 'nvârtește roata lumii coborînd pe unii, când urcă pe alții: pentru mine lucrul de căpetenie este, că 'n lumea copilăriei mele, oamenii nici în zile grele nu-și pierdeau voia bună și, gândindu-mă la cele de atunci, eu mă văd mereu la fel de fel de praznice, la nunți, care țin câte o săptămână de zile, la cumetrii și la fel de fel de alte sărbători.

Nici secerișul grânelor, nici culesul ori sfărâmatul porumbului, fără de cimpoiaș și fără de masă întinsă, nu se

putea face; atât dealul sădit cu vii, cât şi câmpul plin de lanuri răsuna mereu de cântecele muncitorilor harnici, iar în timpul culesului viilor cântecele şi chiotele se 'nteţiau însoţite de lăutari şi de focuri descărcate.

Mai era apoi şi că drumul Aradului trecea prin Şiria.

Din ţara Moţilor, de pe la Abrud, drumul trece muntele pe la satul Bucureşti şi se coboară la Brad, de acolo la Baia de Criş şi apoi prin Hălmagiu la Buteni şi pe Criş la vale la Pâncota, unde coteşte la stânga şi o ia prin satele din podgorie până'n mijlocul Şiriei, unde coteşte iar drept spre Arad.

Drumul acesta e totdeauna umblat, şi pentru cei mai mulţi dintre drumeţi cel din urmă popas e la casa vreunei rude ori a vreunui prieten din Şiria, şi se simţia jignit acela, la casa căruia niciunul dintre trecători nu se opria.

Era deci lucru neiertat să nu te duci şi tu la casa celui ce-a făcut popas la casa ta, şi multe drumuri făceau oamenii cum se cade numai şi numai pentru ca să poată poposi mai ici mai colo.

Aşa au venit lucrurile, că eu mă simţiam pe o mare întindere, pretutindeni acasă.

Mama fiind din neamul Borleştilor şi având doi fraţi şi două surori, aveam multe rude, şi mulţi fini, nu numai la Şiria ci şi pe aiurea, până pe la Hălmaj şi pe la Baia de Criş, mai ales cărturari, dintre cari unii, oameni cu trecere. Alte rude aveam din partea tatei mai ales pe câmpie, pe la Arad şi pe la Pecica. Eram deci mult purtat de ici până colo şi în curând am ajuns să umblu de capul meu când nu eram purtat.

Pretutindeni, pe unde mă duceam, oamenii mă îmbrăţişau cu dragoste, încât minune nu-i, dacă m'am pătruns în curând cu gândul, că lumea e alcătuită din oameni, care mă iubesc şi pe care am deci să-i iubesc şi eu.

Abia acum, la zile de bătrâneţe îmi dau seama, că această dragoste obştească se mărginea la Români. Orişicâtă silinţă mi-aşi da, nu reuşesc să-mi aduc aminte vreun praznic, vreo ospeţie ori vreo petrecere de orişice fel, la care luau parte şi unii dintre cei ce nu erau Români.

Nu trăiau Românii împreună, ci alăturea cu ceilalţi, ce-i drept în bună pace, dar nu împreună.

Nu tot aşa şi eu, deşi mama stăruia cu multă hotărîre în gândul, ca cu străinii din acelaşi blid să nu mănânci.

Casele părinţilor mei se aflau adică în drumul Aradului, la colţul unei uliţi ce cobora spre imaşul sau bătătura dela marginea despre câmp a satului.

Peste drum dela noi stetea felşerul Moldovanyi, un Armean căsătorit cu sora medicului Cordina, care era Italian şi avea doi băieţi cam de vârsta mea.

La dreapta feldşerului, sus pe deal, se aflau casele încăpătoare ale Grofiţei Königseg, care era măritată după secuiul Bartha şi avea trei băieţi şi două fete.

Dincolo, locuia Post-maistorul Valerian, un ceh, care avea doi băieţi şi-o fată.

La stânga feldşerului locuia un oarecare Koinok maghiar, al cărui băiat îmi era un fel de mentor într'ale ştrengăriei, iar vecin cu Koinok era Voinovici, un turtelar sârb.

In celălalt colţ se afla primăria maghiară şi notarul Löbel în urmă Kunfy, avea o casă plină de copii, toţi Evrei ca părinţii lor.

In dosul caselor noastre ne era vecin Zorad, un slovac, iar în fundul grădinii, pe uliţa ce cobora spre bătătură, ne erau vecini Pârvu şi Bucălan, iar mai departe se afla partea şvăbească a satului.

Aceasta este cea mai apropiată parte a lumii, în care mi-am trăit primii ani de copilărie.

Mai târziu umblam la şcoala românească.

Când ne întorceam dela şcoală, noi băieţii din acea parte a satului, treceam prin faţa şcolii nemţesti la care umblau şi ungurii; şi dacă se 'ntâmpla să-i întâlnim pe cei de acolo, ei ne ziceau „*Rumun munca fun.*“— iară noi strigam „*Ungur bungur,*“— şi „*Neamţ cotofleanţ!*“ ba mai aruncam şi cu pietre unii într'alţii.

Dupăce sosiam însă acasă, ceilalţi îşi căutau de drum şi se duceau mai departe, iară eu rămâneam singur în mijlocul acelora, cu care-mi petrecusem mai nainte luminoasele zile.

4. Când cu răsmerița

Isbucnind la 1848 răsmerița, așa zisa inteligență a Românilor din Podgorie s'a dat în partea Maghiarilor, care-i ademeniseră cu gândul, că se luptă pentru libertate, egalitate și frățietate. Erau în dieta dela Dobrițin chiar trei deputați dintre Românii din Podgorie: Gheorghe Popa, Sigismund Popovici, fiul protopopului dela Șiria, și Sigismund Borlea, tot Șirian, vărul mamei și mai târziu înverșunat luptător contra asupritorilor maghiari.

Mulțimea cea mare a poporului, prostimea cea cu bun simț, ținea însă cu împăratul.

Mergând deci vestea că Bem, un revoluționar polonez intrat ca general în oștirea maghiară, se pregătește să înainteze prin Șiria spre valea Crișului, ca să-l lovească din coaste pe Avram Iancu, Șirienii i-au ridicat pe Podgoreni, pe Pădureni și o parte din Luncani și i-au adunat la Șiria, ca să ție piept cu oștirea lui Bem.

Văzând mulțimea cea mare adunată pe dealuri, Bem care n'avea decât vreo două mii de oameni, s'a oprit, ce-i drept, în loc, dar peste noapte a adunat de prin satele depe Mureș și din Câmpie toate carele și le-a înșirat pe drumul Aradului, iar în fruntea șirului și-a pus mica lui oștire.

Românii depe dealuri, văzând praful stârnit de coloana cea lungă, au crezut că au în fața lor o oștire de tot mare și fiind lipsiți de arme, au stat pe gânduri. A fost deci destul ca Bem să descarce două trei tunuri, pentru ca mulțimea cea mare să se risipească.

Dupăce însă oștirea a intrat în sat, au fost descărcate dela dreapta și dela stânga focuri de pușcă și au căzut șasesprezece dintre oamenii lui Bem.

Nereușind să prindă pe cei ce descărcaseră, Bem a luat hotărîrea de a-i decima pe Șirieni și a adunat la „casa orașului" pe toți Românii, ca să aleagă pe cei ce urmau să fie spânzurați.

Notarul Pop, ginerele protopopului, deci cumnatul deputatului Popovici, și-a dat silința să scape pe unii încredințându-l pe Bem, că sunt oameni nevinovați. A și reușit, dar n'a putut să scape pe unii decât jertfind pe alții. Fie

dar de frică, fie făcându-şi mustrări, el s'a sinucis în timpul nopţii ce-a urmat după execuţiuni.

Fiul acestei jertfe nevinovate, Emil Pop, a fost atât în timpul copilăriei, cât şi mai târziu, cel mai bun prieten al meu.

Mi s'a spus adeseori, că n'au fost executaţi decât şaseprezece şi că unuia dintre aceştia, tatăl deputatului Gheorghe Pop, i s'a făcut graţia, că n'a fost spânzurat, ci împuşcat.

In timpul copilăriei mele mai stăteau furcile lângă drumul Aradului şi noi copiii ne jucam pe movila, sub care mi se spunea că zac osemintele celor căzuţi jertfă urgiei omeneşti.

O ţineau minte şirienii aceasta şi ne învăţau să cântăm:

Pe drumul Aradului
Paşte murgul Iancului
Cu frâul între picioare.
Şi cu şeaua pe sub foale

5. Pace şi bună înţelegere

Afară de Şvabii şi de Maghiarii dela marginea satului, mai erau la Şiria risipiţi mai ales pe drumul Aradului, meseşugari, neguţători ori cârciumari, unii Şvabi, alţii Maghiari. Proprietarul avea apoi la curtea lui fel de fel de funcţionari, numai Slovaci ca inginerul Kohan, guvernorul copiilor săi Buliowski, funcţionarii domeniali Zorad, Novitzki, Nosdrovitzki, Şumitzki şi alţii.

Vrajba din timpul revoluţiunii nici după capitulaţiune nu s'a potolit şi Românii, care erau în număr covârşitor şi ca oameni ai Impăratului se mai şi socoteau în rândul învingătorilor, dispuneau în treburile satului după buna lor chibzuinţă. Le dedeau, ce-i drept, celorlalţi câteva locuri în consiliul comunal, dar aceştia nu erau mulţumiţi. Au urmat deci certuri şi încăerări, în urma cărora câţiva dintre Şirienii mai colţoşi, au ajuns să fie închişi în cazamatele răcoroase din cetatea Aradului.

Mi se spunea, că Românii, socotindu-se nedreptăţiţi, au luat hotărîrea de a se duce până la Impăratul şi doi dintre dânşii, dacă mi-aduc bine aminte, Pavel Ardeleanu şi Petre Ciobanu, oameni nu numai deştepţi, ci şi chipeşi, au plecat

la Viena. Ei au făcut lungul drum pe jos, căci în gândul lor la Impăratul, nici călare, nici în trăsură nu se merge.

Aflând-o aceasta, Impăratul, atunci tânăr, i-a primit cu multă bunăvoinţă.

I s'au plâns de neîncetatele certuri din satul lor şi l-au rugat, ca de dragul bunei păci să încuviinţeze, ca la Şiria să fie în viitor două administraţiuni comunale, cum sunt şi două biserici şi două şcoli: una pentru Români, iar alta pentru toţi ceilalţi împreună.

Deşi Românii şi ceilalţi îşi aveau atât casele, cât şi celelalte averi nemişcătoare una peste alta şi averile comunale nu puteau să fie împărţite Impăratul a rânduit să se ţie seamă de dorinţa Românilor, şi la Şiria ne-am pomenit cu două primării, ceeace era foarte bine, căci oamenii trăiau în pace şi 'n bună înţelegere.

După încheerea pactului dualist, guvernul ungar a luat dispoziţiunea, ca să se stabilească iar la Şiria o singură administraţiune comunală. In curând însă iar au fost înfiinţate cele două primării, căci aşa purtau sătenii mai uşor şi mai bine grijă de treburile lor, fie comune, fie comunale.

Se vor mai fi certat din când în când Românii între dânşii, dar cu Şvabii şi cu Maghiarii nu se mai certau. Abia dar târziu de tot, cu câţiva ani mai înainte de a fi isbucnit răsboiul aşa zis mondial, a făcut guvernul ungar unirea definitivă a administraţiunii comunale la Şiria.

Eu mi-am petrecut şi copilăria, şi anii tinereţelor în vecinătatea primăriei maghiare, deşi noi cu toate ale noastre ne ţineam de primăria românească.

Stând mai târziu de vorbă cu mine însumi, mi-am dat adeseori silinţa de a mă dumiri asupra obârşiei, din care porneşte acest principiu al despărţirii cetăţenilor după naţionalităţi. Mi se părea că el e un fel de plăsmuire a Mitropolitului Andreiu, care atât de mult a ostenit pentru ca să pună capăt luptelor dintre Români şi Sârbi prin aşa zisa despărţire ierarhică, şi care în toate memoriile adresate Impăratului, a stăruit ca şi 'n alte afaceri culturale să se facă asemenea despărţiri.

Incetul cu încetul am fost însă covârşit de gândul, că mai presus de toate înţeleptul Arhiereu a stăruit în toate

împrejurările asupra acestui principiu, pentrucă el se potrivește cu firea cea adevărată și cu felul de a fi și de a simți al Românului.

Pe Șirieni nu alții i-au înduplecat să ceară primărie deosebită pentru sine înșiși: îndemnul acesta era pornit din dorința de a trăi în bună pace alăturea cu Șvabii și cu Maghiarii.

„Când întâlnești în calea ta un Român, — îmi zicea mama, — să-i zici *„Bună ziua!“*, dar Maghiarului să-i zici *„Io napot!“*, iar Neamțului *„Guten Tag!“* și treaba fiecăruia dintre dânșii e, cum îți dă răspuns. Tu datoria să ți-o faci și față cu cei ce nu și-o fac pe a lor față cu tine“.

Ea mă mustra deci cu multă asprime când afla, că strig și eu *„Ungur bungur!“* și *„Neamț cotofleanț!“* „Săracii de ei, — îmi zicea, — nu sunt vinovați, că n'au avut parte să fie Români!“.

In gândul lumii, din care dânsa făcea parte, vinovat, chiar greu vinovat era cel ce prin purtările sale îi făcea pe ai săi fie de rușine, fie mai ales urgisiți.

„Supărarea, — îmi mai zicea mama, — ori și cât de adâncă ar fi ea, de azi pe mâine să n'o duci. Serile să nu te culci mai înainte de a te fi împăcat cu toți ai tăi, căci pe cel ce adoarme supărat îl ispitește Necuratul prin somn. Cu aceia dar, cu care dintr'un blid nu mănânci, să nu te superi, căci cu dânșii foarte cu anevoie ajungi la 'mpăcare.

Mai stăruia mama să nu las mâncare 'n farfurie, ci să-mi iau din blid numai cât pot să mănânc, fiindcă ceea ce rămâne 'n blid se păstrează pentru alți oameni, iar ceeace lași în farfurie, li se aruncă porcilor ori câinilor, și e mare păcat să tragi pentru porci ori pentru câini mâncare dela gura oamenilor.

Vorbind despre oameni, ea nu-i înțelegea numai pe Români, căci îmi mai dădea tot atât de stăruitor și altă îndrumare.

„Dacă-ți rămâne o bucată de pâine, — îmi zicea, — și o cer dela tine doi dintre ai tăi, s'o tai în două bucăți deopotrivă de mari, pentru fiecare câte una. Tot așa să faci și dacă doi străini, îți cer bucata. Dacă însă unul dintre ai tăi și un străin ți-o cer, să tai bucata așa, ca una din cele

două bucăţi să fie mai mare, iar pe aceasta străinului s'o dai, căci al tău îţi este mai apropiat şi din partea lui dai ceeace e mai mult".

Acestea şi multe altele de felul acestora, mama nici nu le-a născocit din capul ei, nici de prin cărţi nu le-a scos, ci le-a 'nvăţat de la lumea, în mijlocul căreia a crescut şi-şi petrecea viaţa. Aşa gândiau şi simţiau Şirienii şi fără îndoială tot ca dânşii toţi Românii cu mintea limpede.

6. O mare sărbătoare

Dupăce în Ardeal, preoţimea română a primit în frunte cu Episcopul ei unirea cu biserica papală, partea cu desăvârşire mare a credincioşilor români, stăruind în legea părintească, a rămas fără de Episcop, deci şi fără de preoţi, iar Românii din Ţara Ungurească şi cei din Banat au căzut sub stăpânirea asupritoare a ierarhiei sârbeşti.

Abia pe la începutul secolului XIX, în urma stăruinţelor lui Moise Nicoară, a luat Impăratul Francisc I dispoziţiunea, ca la Arad să se înfiinţeze o şcoală pedagogică, aşa zisă preparandie românească, şi în scaunul episcopesc să fie ridicat un Român, însă tot sufragan al Patriarchului sârbesc de la Carlovăţ.

In timpul copilăriei mele, Episcop al Aradului era Procopie Ivacicovici, un Bănăţean, care nu vorbia bine româneşte, dar era socotit Român, şi după moartea Mitropolitului Andreiu a şi fost ridicat în scaunul archiepiscopesc din Sibiu. Puţin timp în urmă, a trecut apoi în scaunul patriarhal din Carlovăţ.

Episcopul Aradului avea sub pastorirea lui şi Sârbi atât la dreapta, cât şi mai ales la stânga Mureşului. Chiar şi în Arad erau vreo cinci mii de Sârbi, care aveau o biserică frumoasă şi bogat înzestrată de către Sava Tököly. Abia mai târziu, după despărţirea ierarhică, Sârbii au trecut unii la dicesa Timişorii, alţii la dicesa Vârşeţului, şi 'n dicesa Aradului au rămas numai Români.

Despărţirea nu era încă făcută şi eu eram şcolar ajuns la ceaslov când a mers vestea, că Preasfinţia sa Episcopul nostru are să facă la Şiria o aşa zisă vizitaţiune canonică.

Junghiuri de înfiorare au pătruns toate inimile, căci între cei atunci în viață nu era nimeni, care a mai pomenit așa ceva, și pregătirile de primire s'au pornit cu zel nemaipomenit.

Cu deosebire zeloase, erau pregătirile făcute în casa noastră, în care stăpân era tata bătrân, Mihaiu Fercu, unchiul după mumă și părintele adoptiv al tatei, care rămăsese de mic copil orfan.

Om cu stare frumoasă și fruntea cărturărimii din Șiria, bătrânul Fercu se deosebia 'n toate privințele de cei de seama lui.

El și-a păstrat, înainte de toate, portul din tinerețe până la vârsta de 76 de ani, când a murit.

Om de statură mai mult decât mijlocie, uscățiv și cu fața sbârcită, el purta un așa zis „gheroc" de postav totdeauna măsliniu, croit pe talie și lung până din jos de genunchi, pantaloni strîmți și un fel de pantofi cu cataramă mare. In cap purta pălărie cu borduri cam mari și strîmtată spre vârf, iară părul îi era lung, prins într'un pepten lat și împletit în coadă lăsată pe spate.

Unul dintre ochi și-l pierduse încă 'n timpul tinereților, dar cu celălalt vedea bine și la bătrânețe.

El a fost cel mai însemnat dintre părinții mei sufletești, în tot cazul mai mult decât tata, care, om de o fire duioasă, trăia mai mult pentru alții decât pentru sine și umbla mereu în voile celor mai apropiați ai săi și mai bucuros primia decât dădea 'ndrumări.

Bisericos afară din cale, tata bătrân n'ar fi lipsit, Doamne ferește, dela vreuna din slujbele dela biserică, unde-și avea locul lângă strana dela dreapta, și ținea 'n casă rânduială strașnică 'n cele religioase. Când a aflat dar că vine Episcopul, chiar Episcopul el însuși, bătrânul și-a pierdut oarecum sărita și alerga de ici până colo, ca să-și facă pregătirea pentru primirea la casa lui a prietenilor de prin împrejurime, care trebuiau neapărat să vină și ei, ca să vadă și să se bucure.

Ii era, parcă Episcopul anume de dragul lui vine.

Mi-a fost dat acum să mă 'ncredințez, că cel mai mare e 'n satul nostru așa zisul „localnic director" al școlei, un

oarecare Petcovici, căruia toţi trebuiau să i se supună şi fără voia căruia nici „birăul“, ba nici chiar protopopul nu putea să facă nimic.

Tata bătrân ţinea între altele, ca la slujba cea mare să citesc eu apostolul. Invăţătorul, parohul localnic, chiar şi protopopul se 'nvoiau şi ei, dar nu s'a 'nvoit „localnic directorul“, care le conducea toate, ajutat de epitropii bisericii.

Erau mâhniţi ai noştri toţi, dar eu mă bucuram c'am scăpat.

Noi cei dela şcoală ne adunam serile pentru ca să ne deprindem a cânta 'n cor dimpreună cu aceia dintre flăcăi, care fuseseră cântăreţi buni când umblau la şcoală.

Drept mângâiere pentrucă n'aveam să citesc apostolul, am fost rânduit să spun în faţa Episcopului o *„oraţie“*, pe care o recitam în fiecare zi 'n faţa 'nvăţătorului cu glas tare şi răspicat.

O cătană bătrână mustruluia 'n faţa bisericii pe flăcăii ce urmau să-i iasă la hotarul satului Episcopului în cale, toţi călare şi 'mbrăcaţi în haine de sărbătoare. Erau între dânşii şi treizeci de Şvabi, care, având cai frumoşi, ţineau să ia parte la sărbătoarea vecinilor lor Români. Era mare frumuseţe cum ştiau să se aşeze 'n şir oblu şi să se 'ntoarcă deodată când la dreapta, când la stânga, ca traşi pe sfoară. Mai ales între Şvabi, erau şi câţiva călăreţi atât de 'ndemânateci, încât — spre marea noastră mirare — călăriau şi de-a 'mpicioarele.

Atât biserica, cât şi şcoala era împodobite cu frunziş şi cu fel de fel de flori, iar îndeosebi în şcoală au fost întinse mese pentru praznicul cel mare şi deasupra bisericii steteau gata douăsprezece treascuri, ca să fie descărcate la paradă.

In zorile zilei hotărîte pentru sosirea Preasfinţiei Sale, au venit în căruţe şi 'n trăsuri din toate părţile oamenii doritori de a lua parte la sărbătoare. Beamteri dela Pâncota, unde-şi puseseră Nemţii centrul administrativ, preoţi din toate părţile şi multă lume aleasă.

Ceata de călăreţi a ieşit departe la hotar, ca să-l primească acolo pe cel mult aşteptat şi să-l însoţească până la biserică.

Dimpreună cu călăreţii, a ieşit la hotar un lung şir de trăsuri şi de căruţe, lume doritoare de a-i ura Episcopului bun sosit.

Episcopul era şi el însoţit de câteva trăsuri, în care veniau protopopul Aradului, câţiva „consistoriali“ şi alte persoane „marcante“.

Eu mă aflam între cei ce aşteptau la marginea satului, căci acolo aveam să-mi spun „oraţia“. Dupăce fetele 'mbrăcate de sărbătoare i-au dat Episcopului smocuri de flori, corul a cântat *„Pre arhiereul nostru“* şi „localnic directorul“ i-a zis *„Bine ai venit!“*.

Era ceva ne mai închipuit alaiul acela: în frunte, la dreapta şi la stânga, precum şi după trăsura Episcopului se aflau călăreţii, după aceea urmau vre-o cincizeci de trăsuri, iar departe pe deal bubuiau treascurile descărcate.

Noi copiii eram într'un fel de extaz, şi plângeau de bucurie nu numai babe şi moşnegi, ci pe ici, pe colo şi câte un om în toată firea.

Erau tot lucruri, care mă puneau în uimire, încât eram oarecum ameţit, şi-mi aduc între altele aminte, că 'n timpul liturghiei am fost pus să 'ngenunchiez la picioarele Prea Sfinţiei Sale, care mi-a dat binecuvântare arhierească şi m'a făcut citeţ.

Abia mai târziu am aflat, ce va să zică a fi citeţ, şi nu mă mai îndoiam deloc, că am să fiu preot după ce voi mai fi făcut şi diacon.

Nu săptămâni, nici luni, ci lungi ani de zile dearândul au rămas vii în amintirea mulţimii cele petrecute atunci, iară eu îndeosebi mă simţiam parcă nu mai sunt tot cel de mai nainte.

Anul viitor Episcopul Procopie a făcut vizitaţiune canonică la Radna, lângă Mureş, şi noi, corul bisericesc de la Şiria, am fost duşi acolo că să primim iar pe Preasfinţia Sa şi să-i cântăm *„Pe archiereul nostru“*. S'a 'ngrămădit şi la Radna lume multă şi era şi de data aceasta lucru mare, dar nu ca la Şiria. Noi am dat în timpul liturghiei răspunsurile, căci la urma urmelor, şi la Radna, Procopie tot Episcopul nostru era şi eu mă miram, că el nu-şi mai aducea aminte, că m'a făcut citeţ.

7. La mânăstire

Radnei îi mai zic şi Maria-Radna, fiindcă în marea biserică a mânăstirii romano-catolice de acolo se află o icoană a Maicii Domnului, care e socotită drept făcătoare de minuni.

Inchinându-se la icoana aceea, mulţi bolnavi s'au vindecat şi nu puţini dintre cei ce se simţiau nenorociţi şi-au găsit mângâierea.

Mai ales de Sânta Maria Mare, când e hramul acelei biserici, se adună acolo lume de la mari depărtări atât de pe Mureş şi din Banat, cât şi depe Câmpie şi depe Crişuri, ba până chiar şi depe la Abrud. Ziua-noaptea treceau prin faţa casei noastre cete de credincioşi cântând litanii şi fluturând praporii 'n vânt.

Luau atunci, cum vor fi luând şi azi, şi mulţi dintre creştinii ortodocşi parte la asemenea procesiuni, căci în inimile multora e înfipt gândul, că se revarsă mila cerească asupra celor ce ostenesc făcând asemenea drumuri. Mama era deci adeseori ispitită să intre şi ea în vreuna din cetele trecătoare, iar tata era totdeauna doritor de a intra 'n voile ei. Pentru tata bătrân însă, orişice îndemn de felul acesta era păcătos. In gândul lui, plăcută nu putea să-i fie lui Dumnezeu decât osteneala celor ce se duc la vreuna dintre mânăstirile ortodocse, deci în adevăr creştineşti.

Cea mai apropiată dintre mânăstirile de felul acesta era cea dela Bodrog, pe Mureş, aproape de Pecica, mergând pe jos, a 'ndelete, cale de vreo două zile dela Şiria.

Bodrogul se ţinea tot de diecesa Aradului, dar, pe cât îmi aduc aminte, era mânăstire sârbească. Hramul bisericii era, aşa se vede, tot Sântă Măria Mare, căci cetele treceau spre Radna, când mama, tata şi noi copiii, sora mea mai mare şi eu, am plecat cu parohul nostru şi cu vreo alţi cincizeci de credincioşi la Bodrog, dar nu cântând, nici cu prapori fluturaţi în vânt, ci urmându-ne drumul în linişte pe jos.

Era cel dintâiu drum mai lung, pe care l-am făcut; şi sosiţi la Arad, unde nu mai fusesem, ne-am dus la biserica episcopiei şi ne-am închinat, apoi am petrecut noaptea

mâind fiecare unde şi-a putut găsi adăpost, îndeosebi noi la un oarecare Iorgovici, un bun prieten al tatei.

Fiind vorba ca la mânăstire să ne spovedim şi să luăm sfânta cuminecătură, am ţinut postul sfintei Marii şi rămânea să ajunăm în timpul drumului.

Plecând ziua următoare dela Arad, au venit cu noi şi mulţi Arădani, iar în urma nostră venia un lung şir de căruţe cu merinde, în care urma să ne întoarcem.

Eram acum mai grăbiţi, căci ţineam să sosim la Bodrog devreme, pentru ca să nu aşteptăm prea mult să ne vie rândul la cuminecare şi să scăpăm cât mai curând de ajunare.

Au trecut de atunci vreo şaptezeci de ani, dar mă cuprinde şi azi înduioşarea, aducându-mi aminte de mulţumirea sufletească ce mi-a 'nseninat viaţa pe urma acestei călătorii şi-i plâng adeseori pe nenorociţii, care n'au avut în viaţa lor parte de mângâierea credinţei.

Azi catedrala românească se afă 'n mijlocul oraşului. Atunci se afla pe ţărmul Mureşului, în faţa cetăţii, la mare lărgime, unde mi se va fi părut cu mult mai mare, decum în adevăr era. De altfel, toate erau pentru mine nemai pomenite, noi şi luminoase, nu numai mari, ci pline de măreţie.

Culmea a toată măreţia era însă la Bodrog.

Am sosit acolo pe 'nserate.

Prin apropierea mânăstirii, trece o cracă a Mureşului, Mureşul aşa zis mort, e o apă aproape stătătoare, plină de nufăr. Pe luciul ei înnota mare mulţime de raţe sălbatice, care, deprinse cu lumea, se apropiau fără sfială de ţărmuri. La dreapta apoi şi la stânga, erau înşirate focurile dela căruţele celor ce aşteptau şi ei să le vie rândul.

La Şiria se ţinea de două ori pe an târg de ţară, la care se adună din toate părţile lume multă. Tot multă e lumea adunată la târgul dela Pâncota, unde fusesem în câteva rânduri cu tata. Am rămas cu toate aceste buimăcit când am văzut lumea adunată pe ţărmuri şi 'mprejurul mânăstirii.

Peste câtva timp, noaptea era liniştită, iar în biserica luminată se slujiau priveghiile. Deoarece biserica nu putea

să 'ncapă decât o mică parte din lumea venită la mânăstire, mulţimea cea mare, mai ales Sârbi de pe ambele ţărmuri ale Mureşului, era 'ngrămădită pe sub zidurile bisericii. Nu era însă nici bâjbâială ca la târguri, nici înghesuială, ci toate se desfăşurau în linişte şi 'n bună rânduială. Unii ieşiau din biserică, alţii intrau în locul lor, fiecare la rândul lui.

Imi era parcă nu mă mai aflu pe pământ şi răsuflam cu un fel de sfială, pentru ca nu cumva să supăr pe vreunul dintre cei de prin prejurul meu.

La 'ntoarcere am făcut drumul în căruţă; el ni se părea cu toate aceste mai lung decât la dus, când îl făcusem pe jos, şi mai puţin plăcut.

7. **Lume noauă.**

La 20 Octomvrie 1860 Impĕratul Francisc Iosif I. a emis diploma, prin care a rânduit ca popoarele de sub stĕpânirea sa să-şi chivernisească ele însele treburile prin oamenii lor de încredere şi să se folosească fie-care de limba sa nu numai în biserică şi 'n şcoală, ci şi 'n administraţiune, precum şi în faţa tuturor instantelor judecătoreşti.

In Fevruarie anul viitor a fost apoi publicată aşa zisa patentă pentru organisarea provisorie.

Mă aflam atunci la gimnasiul din Arad şi eram trecut de trei-spre-zece ani, dar nu-mi dedeam seamă, ca prin aceşte se croieşte pentru Români o viaţă cu totul noauă.

Umblând la biserică, unde se adunau Românii din Arad, aflasem dela colegii mei mai ştiutori, că domnii români sunt mari şi tari la Arad. — Constantini, un Român macedonean, era un fel de inspector şcolar. — Rusu, Dr. Şandor şi Gavra, erau profesori la preparandie, alt Constantini, fiiul inspectorului, Cocioba, Cornea, Arkosy şi alţii erau diregători la comitat. Mi se părea deci că şi aici e cam ca la noi la Şiria, unde toate de la Români atîrnau, şi găsiam că nu e lucru nou în felul lui, că la Arad a fost numit comite suprem un Român, Gheorghe Popa, acela-şi, al căruia tată a fost împuşcat de către generalul Bem. — A fost apoi aleasă congregaţiunea comitatensă, care a ales diregătorii comitatului şi „solgăbiraele“, totodată şi judecători cercuali, Români pentru cercurile cu poporaţiune

românească. In satele româneşti a fost apoi întrodusă limba românească drept limba protocolară, şi era de sine înţeles că şi solgăbiraele, şi diregătorii de la centrul comitatului aveau să se folosească de ea, ba şi pe la ministerii trebuiau să fie secţiuni româneşti.

Rămânea să se mai aleagă şi deputaţii pentru dieta ungară, care avea să-şi trimită delegaţii în aşa zisul Reichsrath din Viena, unde urmă să se stabilească organisaţiunea monarchiei federalisate.

E de sine înţeles că Românii erau mulţumiţi. Cu atât mai nemulţumiţi erau maghiarii, care nu se puteau împăca cu gândul, că sunt puşi la rând cu foştii lor iobagi, şi se temeau ca aceştia nu cum-va să se ridice deasupra lor. Ei au hotărît deci să între în resistenţă passivă şi să aleagă pentru dietă deputaţi, care stăruie ca dieta ungară să nu trimită delegaţi în Reichsrathul din Viena.

Românii au ales, din contra, peste tot deputaţi, care stăruia, ca şi Ungaria să-şi trimită reprezentanţii în Reichsrath.

Toate aceste sunt lucruri, pe care alţii vor fi ştiind să le spună mai bine decât mine. Vorba e înse, cum le vedeam eu atunci.

Deocamdată mă voi mărgini să arăt, cum le vedeau Şirienii noştri.

Ei stăruiau, se 'nţelege, în gândul că Românii au să-şi aleagă deputatul lor, cum îşi aleg pe cei dela primărie şi pe cei din congregaţiune şi cum îşi au popa lor deosebit şi treaba celor-lalţi e, ce fac şi pe cine trimit în dietă.

De gândul acesta nu s'au lepădat nici după-ce a fost încheiat pactul dualist şi urma să fie aleasă dieta pentru votarea legilor aşa zise fundamentale, de la care atârna viitorul ţării.

După legea electorală de atunci votul atîrna de un anumit cens, pe care afară de Ardeal îl aveau cei mai mulţi dintre foştii iobagi împroprietăriţi. Singuri cei născuţi din părinţi nobili aveau vot şi fără de cens.

Alegerea se făcea după cercuri. Alegătorii se adunau cu toţii în centrul cercului electoral, şi votul era dat pe faţă, cum i se cuvine adevăratului bărbat.

Eră însă o veche tradiţiune ca agenţii electorali, aşa

zişii „*corteşi*", să-i transporteze pe alegători la locul de alegere şi să-i ospăteze pe socoteala candidatului. Se adunau deci la alegeri mii de oameni, care mâncau şi beau, încât foarte uşor se produceau încaierări.

In cercul Şiriei cei mai mulţi dintre alegători erau, ce-i drept, Români, dar candidatul român nu putea să fie ales decât fiind votat de toţi alegătorii români.

Şirienii au pus candidatura lui Anton Mocioni, om cu desevîrşire necunoscut în partea locului, dar Român de frunte. Cei-lalţi au pus în faţa acestuia pe Ioan Bohus, domnul de pământ, om cu legături între magnaţi şi unul dintre cei mai bogaţi în comitat. El se bucura în acelaşi timp de multe simpatii între Românii de prin satele, unde avea fie moşii, fie păduri, fie dreptul de zeciuială asupra viilor foarte întinse. Fiind apoi Slovac, el ne suferia la curtea lui pe lângă Slovaci decât Români, Advocatul domeniilor lui, Nistor, era Român, Alt Nistor îi era medic de casă. Protopopul greco-catolic, Grama, îi erà om de încredere. Şeful grajdurilor lui erà un oare-care Burău, al căruia ginere, Boros, avea multă trecere la Români. Doicău, soţul doicii unuia dintre fiii lui, era epitrop al bisericii. Când era să li se dee sătenilor pământ fie 'n parte, fie 'n arendă, cei-lalţi veniau la rând numai după-ce dintre Români nu mai cerea nimeni. Afară de aceasta în vre-o şapte sate din cerc mulţi dintre Români îi erau unii pădurari, alţii vieri, ear alţii pândari, argaţi ori în vre-au altfel supuşi, şi toţi aveau rude şi fini ear „*corteşii*" lui întindeau pretutindeni mese, desfundau butoaie, ba mai împărţiau cu mână largă şi bani.

Şirienii au ales deci un comitet, în fruntea căruia s'a pus chiar bireul, deşi candidatura lui Bohuş erà susţinută de guvern, şi membri comitetului au început să cutriere satele din cerc dându-şi silinţa să 'nduplece pe toţi alegătorii români, ca numai pentru candidatul român să-şi dee votul şi să iee la goană pe cei ce şed la mesele întinse de „corteşii" străinului, beau din butoaele desfundate de dînşii, ori primesc bani pentru-ca să se lepede de fraţii lor.

S'a pornit o luptă crâncenă, numai înse între Români. dintre care mulţi s'au ales cu capetele sparte ori stâlciţi

în bătăi şi ear alţii au fost păgubiţi în fel de fel de chipuri pentru-ca să le peară pofta de a vota alăturea cu străinii, pe care nimeni de altminteri nu-i jignia cu nimic.

Apropiindu-se ziua hotărîtă pentru alegere, câţiva dintre fruntaşii satului s'au dus la Bohuş şi l'au rugat să-şi retragă candidatura pentru-ca să înceteze vrajba dintre oamenii, care sunt atât de îndârjiţi, încât nu se sfiesc a striga 'n gura mare, că dac'ar fi să fie ales, nu-l vor lăsa să se ducă la Pesta, ca să vorbească acolo'n numele Românilor.

Candidatul guvernului era p'aci - p'aci să-i dee pe scară. Ziua următoare s'a stîrnit înşe la mesele întinse sub poarta castelului o' ncăierare, în care au remas doi oameni morţi şi acum el a ieşit în balcon, şi a declarat, că-şi retrage candidatura.

Anton Mocioni n'a fost deci ales, ci proclamat deputat al cercului electoral din Şiria, şi nici n'au mai fost apoi lupte electorale la Şiria, căci n'a 'ndrăznit nici guvernul, nici vre-unul dintre partidele oposiţionale maghiare să pună candidatură 'n faţa candidatului susţinut de Şirienii deprinşi a-şi proclama deputatul.

Ioan Slavici

(Va urma).

N U D[1])

Pentru L. G.

Uşor păşind pe plaja blondă
Ea flutură spre Mare,
Când — esă luna vagabondă
Din aburi grei de sare.

Din ape-a stâncilor brelocuri
Urc verzi ca amarantul,
Pe când pe ţărm, prin negre blocuri,
Se zdrenţue Neantul...

Crini mici în coamă poartă valul
Şi 'n grote dorm meduze —
Iar alge-au împletit coralul
In leşinări de buze.

Ci 'n larg — trec purpurii trireme
Cu pânzele de spumă,
Ce duc Prinţese 'n albe steme
Pe prorele de humă.

Când stă pe-o lespede mâncată,
In fraged muşchi vopsită:
Ea are haină sidefată,
Privirea despletită...

Spre cer îşi urcă sânu 'n lene
Şi-a gurii rodii coapte,
Iar părul care curge-alene
l'un val opac de noapte...

---

[1]) Din volumul «Pridvoare».

I-s ochi-adânci: două fântâne
Umplute de 'ntuneric...
Ci capul sprijinit pe mâne
Răsfrânge-un râs isteric.

Oh, ochii tăi visați de veacuri,
Ușor umbriți de gene,
Răsar încinși ca două lacuri
De trestii fluviene...

Iar sânii, sânii tari de dalii,
Cu pante de lumine,
In bronzul rondelor medalii
Sânt două mici coline.

Oh, sânii tăi ca două scuturi
Din coapse pân'la pântec!
Când zîmbetul pierdut ți-l fluturi—
Ești dulce ca un cântec.

Iar pielea roză, satinată,
E ca în zori ghețarii
Pudrați de-o noapte înstelată
Pe-a nordului fruntarii...

Oh, șoldul tău tăiat în lavă
E arcul lui Selene...
Și 'n sărutarea-ți de otravă
Dorm ape letheiene.
. . . .

Când esă luna vagabondă
Din aburi grei de sare,
Ușor pășind, pe plaja blondă
Ea flutură spre Mare...

Din ape-a stâncilor brelocuri
Urc verzi ca amarantul,
Pe când pe țărm, prin negre blocuri,
Se zdrențue, Neantul...

Ion Ojog

DINTR'UN VRAF DE HÂRTII INGĂLBENITE

«... 5 Noembrie 1906. — In ziua de Sf. Dimitrie, am expediat directorului unei reviste din Capitală primele trei scrisori către Simforoza şi încă una, pentru el.

Mult stimate şi scumpe Domnule ⁂

Iată, în această anexă de 25 de pagini, rodul promisiunii mele de acum o lună. Permiteţi-mi să vă relevez, satisfăcut, că m'am ţinut de vorbă. Merit, prin urmare, cu drepturi reînoite, să figurez în opiniunea dv. printre aceia ale căror făgădueli sunt «deja o mică realitate». Vă reamintesc această vorbă, pentrucă mi-a făcut plăcere, când mi-aţi spus-o; sânt mulţumit că am putut să vă dau dreptate.

Dar cam târziu! E o lună de când am avut cinstea să calc pragul Dv. Credeţi-mă că s'au ivit destule pricini de întârziere. — Am fost primit la Facultatea greacă orientală, din universitatea Franz-Iosef din Cernăuţi — un an la primăvară — cu condiţiunea să audiez 2 semestre universitare şi cu dreptul să depun, după audiere, cele 2 examene «riguroase» cari, trecute cu succes, aduc urmarea şi premiul doctoratului în teologie. La primăvară, voi termina cu frecvenţa, până în cealaltă primăvara (1906) voi fi — nădăjduesc — doctor în teologie. Cursurile se fac destul de bine, profesorii sunt serioşi specialişti, şi pentru ca să-i întâlneşti la examene, cu cinste, trebue să munceşti.

Dar deşi cu întârziere, faptul e îndeplinit: v'am trimis ceva. Ce anume? — iată esenţialul. — Scumpe domnule ⁂, la prima cercetare, trebue să vă încerce 2 deziluziuni, care fac

una în fond: Manuscriptul poartă în frunte «Scrisori către Simforoza», iar în pagina din urmă G. Galaction: un titlu şi o semnătură pe cari, poate, le-aţi mai întâlnit odată. Permiteţi-mi să le acopăr cu creditul ce am onoarea să am în ochi-dv. şi să vă invit respectuos să treceţi peste prima impresiune şi să citiţi cu interes aceste 3 scrisori.

Presupun că le-aţi citit. Aceste scrisori sunt cele dintâi 3 din vreo 30 şi mai multe pe cari le voi strânge, cu încetul, pe drumul către doctoratul în teologie şi după el. Ele alcătuesc, în intenţiunea mea, un volum de literatură creştină apologetică — un volum a cărui soartă va fi cu totul alta decât a volumului pe care îl visam şi'l promiteam asupra Iuliei Haşdeu. Căci, de data aceasta, pun la socoteală numai dispoziţiunea şi puterile mele, nu şi factorul, necunoscut, de pildă al atitudinii şi secondării D-lui Haşdeu. Cu felul meu perseverent şi devotat ideii îmbrăţişate, să credeţi că Iulia Haşdeu era să aibă azi o carte vrednică de ea, dacă părintele ei m'ar fi sprijinit măcar cu o mână. Dar să scrii o întreagă carte biografică şi critică, numai pe baza câtorva date şi a unei jumătăţi de operă — pe când restul doarme în sertarele dela Câmpina — era greu din cale afară. Imi va părea totdeauna rău că am promis zadarnic, dar mai ales că n'am fost ajutat să-mi ţin promisiunea.

De data aceasta, stă lucrul altfel. Cartea ale cărei prime 3 capitole stau pe masa dv. creşte şi va creşte până la pagina-i finală din inima şi din inteligenţa mea. In Galaction şi în Simforoza aveţi 2 coarde deosebite, pe care le-am desrăsucit din una şi aceiaşi coardă: conştiinţa mea creştină, sub arcuşul Filosofiei şi al Ştiinţelor păgâne. Este o despărţire într'un fel de extrema dreaptă şi extrema stângă, pe care o operez asupra unui cinstit cuget de creştin, convins pe deplin că Isus Christos a înviat din morţi şi că tronează, în ceruri, deadreapta Tatălui; însă, solicitat de principiile filosofiei şi de teoriile ştiinţifice moderne, în părută ori reală duşmănie cu credinţa lui. Cum arată credinţa în Christos, pusă cu încredere şi cu bravură, nu numai în lumina dar chiar în focul celor mai emancipate idei de astăzi? Aceasta este tema cărţii mele.

Galaction este inima arzătoare şi străpunsă de adevărul Evangheliei; Simforoza e glasul filosofiei vechi şi nouă.

Galaction e adunătorul şi interpretul faptelor şi al istoriei: (Christos e mărturisit: miraculos şi biruitor al morţii prin sdrobitoare dovezi istorice!) Simforoza este teoria care pleacă dela un principiu, disciplinează lumea după plac, şi ignoră ori nu vrea să ştie nimic despre faptele ce contrazic şi protestează împotriva principiului predilect.

Galaction este convingerea intimă şi cuceritoare, care se încleştează prin rădăcini de fapte petrecute, de dovezi: ca şi văzute, de urmări din propria fericire sufletească; Simforoza e filosofia ce se miră, şovăeşte... Şi se stinge în convertire sau în neutralitate.

Să vă mai spun că însăşi această carte e cea dintâi dintr'o trilogie?... — aş merge prea departe. Imprejurările vieţii sânt atât de grele şi de felurite, nevoia de a-ţi face o carieră, din catedră, are atâtea constrângeri şi atâta aviditate de vreme şi de lucru, în cât şi atât cât am promis ar putea să sufere daune şi întârzieri.

Unde să mai punem faptul că, în teologie, libertatea este prohibită şi nu numai libertatea judecăţii personale dar chiar şi a nuanţei personale, în rejudecarea — fie cât de ortodoxă — a unei cesiuni.

Dar, scontând viitorul şi împrejurările vieţii nu cu scontul cel mai bun, ci cu unul mediocru, cred că pot promite că în 2 ani — $2^1/_2$, voi putea să scriu şi să disciplinez vre-o 30 de scrisori (cartea în chestiune). Publicarea lor ar urma nu strict regulat: câte 3 la fiecare 3 luni, ci cu variaţiuni.

Rămâne acum o singură chestiune: cea ultimă şi capitală. Vă convine această industrie a penei mele? Găsiţi interesant şi potrivit ca revista dv. să dea în vileag aceste «Scrisori către Simforoza?». Aveţi absoluta libertate a deciziunii. Vă rog să nu vă simţiţi întru nimic legat faţă de mine. Cum veţi găsi cu cale, aşa veţi hotărî. Eu sunt mulţumit că m'am ţinut de vorbă.

Convins că prin această cerere nu vă fac supărare, vă salut, scumpe domnule *** cu respectul şi cu simpatia pe care nu vi le-am alienat niciodată..."

Gala Galaction

CASTELUL

Castelul e pustiu acum, bătrân, pierdut, uitat de vreme..
Bătut de ploi, bătut mereu de vânt. In curtea solitară,
Imensă, cărările-s pierdute, tăcerea e stelară.
Un martor al vremilor de-apusă fericire, geme
Singur : lacul. In el se oglindeşte tăcută luna,
O floare de argint ea pare în lumea asta moartă.
Povestea ei? — poemă cu trist sfârşit, mâhnită-şi poartă
Clipele. Pe visători — amicii ei de totdeauna —
Pe ei să-i întrebaţi de vreţi să ştiţi povestea ei întreagă.
Cărările-s pierdute, pierdute, tăcerea e stelară,
Pantofi micuţi, surâsuri de cristal, în curtea solitară
Nu veţi mai întâlni, doar luna rătăcind ca o pribeagă.

Un martor al vremilor de-apusă fericire geme...
Castelul? — pustiu acum, bătrân, pierdut, uitat de vreme.

Al. T. Stamatiad

O INSPECŢIE CU TÂLC

— Acţiunea se petrece prin anul 1900 şi ceva —

PERSONAGIILE

Colonelul Lascu, poreclit Napoleon } Comandantul Regimentului

Generalul comandant al Brigăzii

Maiorul Gârje, ajutorul colonelului

Vârlan, *Corteanu*, *Zănescu*, *Crivăţ*, *Fonescu* } Căpitani

Leizer Furierul

Gafiţa, *Pistrugă*, *Bursuc*, *Butuc* } Soldaţi

(In planul II în dreapta un pom rămuros; subt el o baracă de lemn lungă, ţine loc de cancelarie. N'are uşi. Se văd două mese de scris şi un dulap cu arhivă. In stânga trei nuci bătrâni ocupă planul I şi II, după ei, în stânga se întinde o grădină. In fundul scenei o câmpie, în depărtare se văd clăi de pae. Cer senin. Planul III e liber. Pe jos iarbă).

SCENA I

Căpitanul Take Corteanu şi Leizer, furierul.

(Furierul stă rezemat într'un cot la o masă cu ochii pe o condică deschisă; cască şi se întinde. Intră căpitanul, cărunt, cu mustaţa mică; fredonează o melodie uşoară).

Corteanu. — S'a întâmplat ceva, băete?... azi n'am fost pe aici... dacă e vreun ordin, mi-l aduci acasă...

Furierul. — (se ridică) Să trăiţi dom'Căpitan... e un ordin la raport...

Corteanu. — Ia să-l văd... (s'apropie, îşi dă chipiul pe ceafă, citeşte rar) la ora 2 toţi ofiţerii se vor aduna la cancelaria companiei I, pentru a primi ordine... (întrerupe; aparte) sigur, la ora 2... a'nebunit... pe căldura asta... (continuă cititul) în vederea inspecţiei domnului (speriat) general... comandantul brigăzii, (se opreşte). Na... inspecţie mai trebuia acum... (continuă) care va avea loc chiar azi... (se opreşte) ptiu (trânteşte chipiul pe masă stă jos şi continuă ... la ora 5... (se ridică nervos, îşi ia chipiul)... ptiu! cin'te-aduse tocmai azi!.. (pauză, apoi către furier) doctorul e la regiment, băete? că mi-e rău... abia am putut veni...

Furierul. — Nu l-am văzut azi, domne căpitan.

Corteanu. — Aşa? . atunci du-te la Beker şi adu-mi un sfert de vin şi un sifon.

Furierul. — Am înţeles, domne căpitan... ăsta e chiar bun la boala d-vs ... (ese).

SCENA II

Aceiaşi Plut. Major

(Căpitanul stă gânditor. Din când în când ridică în sus mâna dreaptă, cu pumnul închis, afară de degetul mare şi face: Hm! Intră plut. major).

Corteanu. — (Vorbeşte singur) Ei... şii? (face semn cu degetul) (Pauză) Hm!..

Plut. Major. — S'trăiţi domne căpitane...

Corteanu. — Ei şii? (face semnul) Poat'să vie...

Plut. Major. — (Il priveşte nedumerit).

Corteanu. — (Mai accentuat) Ei... şii?..

Plut. Major. — Nu-i nimic domne căpitane.

Corteanu. — (se ridică înfuriat) Cum nu-i nimic mă dobi...

Plut. Major. — (speriat). Ba este... domne căpitane... a mai mu ... (Il întrerupe căpitanul).

Corteanu. — Sigur că este (s'aşează)... Ştii ?

Plut. Major. (mulţumit). — Păi se poate mişca un pai fără să ştiu eu ?.

SCENA III

Aceiaşi. Furierul

E ghiaţă domnule căpitan... ăsta e chiar bun, mai ales la boala dumneavoastră. (ese).

(Căpitanul face un şpriţ, îl bea repede)

Corteanu. — Aha!.. bun (mai pune un şpriţ, se reazămă în cot, îl bea, apoi rămâne gânditor)... Ei şii?.. vie... (către plut. major) ştii ?..

Plut. Major. — Cum să nu ştiu, domne căpitane... n'am stat toată ziulica lângă el... până ce-a mu ... căpitanul îl întrerupe brusc).

Corteanu (înfuriat). — Iar te fac dobitoc... nu ştii nimic ...

Plut. Major (plângător). — Până ce-a murit domne căpitane... la căpătâiul lui am stat... (căpitanul îl priveşte mirat)... Intrebaţi şi pe domnu doctor veterinar...

Corteanu (speriat şi înfuriat). — Dar ce e... iar a murit vreun cal ?...

Plut. Major. (acelaşi ton). — Da, domne căpitane . . . ştiu eu ce să mai cred ! . . . al treilea într'o săptămână . . . o fi şi de căldura asta . . . par'că a dat holera în ei . . .

Corteanu (înfuriat). — Ei şi ce le faceţi ? . . Veterinarul ce zice ? . . Azi vine domnul general în inspecţie, ce-i spun ? . . De ce mor ? . . . (pauză, stă gânditor, apoi îngrijat). Au să moară toţi. Ce le faceţi la ceilalţi ?

Plut. Major. — M'am gândit să le dau picături de Davila, domne căpitane . . . trimit la oraş să cumpăr un kilogram şi-i scap de boală, domne căpitane.

Corteanu (tot gânditor). — Ei şii ? vie . . . poat'să vie. (plutonierului) Câţi au murit ? (îşi toarnă un şpriţ).

Plut. Major. — Trei . . . dar cu doctoria lui Davila, îi scap . . .

Corteanu. (mulţumit). — Eşti sigur ? . . .

Plut. Major. — Sigur, domne căpitane.

Corteanu. — E ! . . . să vedem (pauză) mai ad'un sfert de vin.

Plut. Major. — Leizer !

Furierul. — Ordonaţi, dom' căpitan.

Plut. Major. — Mai adă un rând (furierul ia sticla şi sifonul, apoi ese).

Corteanu (plictisit). — Azi vine în inspecţie, domnul general . . . am să-ţi dau ordine mai târziu.

Plut. Major. — Prea bine, domne căpitane (ese).

SCENA IV

Căpitanul Vârlan, Corteanu, furierul.

(Se vede venind agitat căpitanul Vârlan)

Căpitanul Vârlan (furios). — Dar bine mă Take, asta-i . . . pe onoarea mea, auzi, inspecţie acum. Pe căldura asta . . . (dă mâna cu Corteanu) asta-i . . . (s'aşează) şi Napoleon ăsta al nostru te chiamă acum la ordine. Te coci de căldură . . . pe cinstea mea. Tu ce zici ? . . .

Corteanu (plictisit). — Am zis să-mi aducă un sfert de vin şi-un sifon.

Vârlan. — Ia lasă gluma . . . ţie nici nu-ţi pasă . . . parcă abia aştepţi generalul.

Corteanu. — Da-da . . . sigur . . . dac'ar veni el când l'oiu chema eu. (Intră furierul cu vinul).

Vârlan. — E de-al tău, Take ?

Corteanu. — Nu . . . e dela Beker, din al meu bem diseară la gustare.

Vârlan. — Aha ! . . . te ei bine cu şeful . . . o să eşi fain la inspecţie.

Corteanu. — (Işi face un şpriţ). E o căldură ! (bea) tu nu ei un şpriţ?

Vârlan. — Adă-mi şi mie un şfert Leizer.

Furierul. — S'aduc un kil, dom' căpitan... ce-ajunge un sfert? acum i-aşa de cald... trebi să vie şi dom' căpitan Zănescu şi dom' căpitan Fonescu şi dom' căpitan Crivăţ şi dom' Maior, pe căldura asta, aşa domni ofiţeri ca Dvs. trebi să se ricorească bini...

Corteanu. — E, adă un kilogram şi 5 pahare. (furierul strânge sticla şi sifonul şi pleacă).

Vârlan (în urma lui). — Adă două Leizer!

Furierul (de departe). — Da, dom' căpitan.. la aşa domni ofiţeri. ca Dvs. ce ajunge un kil? nici două n'ajunge...

SCENA V

Aceiaşi; Căpitanul Zănescu, căp. Crivăţ şi căp. Fonescu.

(Căpitanul Zănescu vine învârtind o cravaşe în aer şi fluera. Căpitanul Crivăţ îi arată pe ceilalţi doi şi râde spunându-i ceva.

Zănescu (vorbeşte aferat. — Bonjour, băieţi (dă mâna) dar ce, Take, te usuci?

Crivăţ. — Să ştii că eşi prost la inspecţie, Tache... (dă mâna cu ei,) dacă pe zăduful ăsta tu nu bei un şpriţ... asta înseamnă ghinion.

Vârlan. — Nu vă speriaţi... a spart el ghinionul. Ia uitaţi-vă 'napoi (Le-arată pe Leizer care vine cu sticlele) încă a avut grije şi de voi. (Ceilalţi se uită; furierul pune vinul pe masă, şi le face câte un şpriţ).

Zănescu. — A!... bravo Take...

Crivăţ. — Perfect Take... nici nu se putea altfel... e rece, Leizer?

Furierul. — E di la ghiaţă, dom' căpitan (se retrage) (ciocnesc paharele şi beau).

Zănescu. — Fain, Take.

Vârlan. — Ghiaţă... parcă-ţi dă putere.

Crivăţ. — Să ştii că eşi bine la inspecţie.

Vârlan. — Ei bine, măi băieţi, ce i-a venit gust de inspecţie acum, pe zăduf?.. eram decis să protestez...

Crivăţ. — Prin vreun raport de boală?

Vârlan (râde). — Pe onoarea mea... păi ce,.. ăsta-i timp de inspecţie... în toiul verii?

Corteanu. — Are dreptate... aşa e...

Zănescu (se ridică şi se plimbă). — Nu vă supăraţi, domnilor.. că trece şi asta... n'aţi mai văzut inspecţie!..

Vârlan. — Ce vorbeşti?... îl cunoşti pe general?!...

Zănescu. — Şi dacă nu-l cunosc?

Vârlan. — Lasă c'ai să-l vezi... s'a brodit şi cu Napoleon al nostru... să-l vezi acu ce spune...

Corteanu. — Parcă-l aud... (îl imită) iubiţii mei, azi avem deosebita cinste să ne inspecteze?!...

Vârlan (imită şi el). — Iubitul nostru comandant...

Corteanu. — (Acelaş ton) erarhic.

Vârlan. — Da... ş'apoi să eşiţi aşa, să vorbiţi aşa, să faceţi aşa.

Crivăţ (ironic). — Şi vă temeţi?... nu ştii că de ce ţi-e frică nu scapi?

Corteanu. — Păi da... tu, alt Napoleon...

Zănescu (toarnă vin la toţi). — Las'... are să fie bine... (vine căpit. Fonescu repede, ceilalţi îl privesc cu mirare).

Fonescu. — Vine Napoleon (Ceilalţi îşi umplu repede paharele şi beau).

Corteanu. — (Ii pune şi lui Fonescu un pahar). Ia şi tu Fănică dragă, că ai să te usuci ascultând pe Napoleon.

SCENA VI

Aceiaşi, Colonelul, Maiorul Gârje

(Colonelul intră în fugă, făcându-şi vânt cu batista. E înalt, uscăţiv, ras de mustăţi, bine îmbrăcat).

Colonelul (prefăcut încântat). — Bonjour băeţi... (Ii caută cu privirea. Ofiţerii se scoală în picioare şi salută). Toţi (pe rând). Am onoare să vă salut domnule Colonel.

Colonelul (scoate ceasul). — Sunteţi toţi, nu-i aşa?... şi eu la la fel... 2 fără un minut căci *l'exactitude c'est la politesse des rois.*

Corteanu. — Domnul Maior, dar trebue să vină.

Colonelul — (mirat şi supărat). Cum, nu-i aici încă?...

Vârlan. — Vine... trebuie să vină... cu căldura asta a mai...

Colonelul (îl întrerupe). — Datoria nu are scuze.

(Intră maiorul agale, gras, cu mustăţile lăsate în jos, cu chipiul în mână făcându-şi vânt)

Maiorul (vorbind pe nas). — Am onoare, domnule colonel... ptii!.. te topeşti... nu altceva...

Colonelul. — (Scoate ceasul, se uită apoi spune cu înţeles) *L'exactitude c'est la politesse des rois*... domnule maior!...

Maiorul — (Işi sterge faţa; indiferent). Ahà...

Colonelul (vesel, prefăcut). — Iubiţi camarazi... v'am anunţat cauza adunării... azi avem deosebita cinste să ne inspecteze iubitul nostru comandant... erarhic. (Vârlan, Crivăţ şi Zănescu îşi dau cu coatele). Sunt sigur că fiecare dintre noi vom căuta să probăm că ne-am făcut complect datoria... de asta pot conta pe D-stră., aşa-i?

Toţi. — Da, sigur... mă rog... vă mai îndoiţi!?

Colonelul (mulţumit). — Ştiam, ştiam... şi nici nu se poate ca regimentul pe care-l comand eu, să nu fie la înălţimea cerinţelor... experienţa mea... prin străinătăţi, trimis de stat... toate acestea unite cu bunavoinţa voastră îmi dau garanţia că inspecţia se va trece (hotărît) cu succes.

Maiorul (mai mult plictisit). — Da sigur (își șterge fața).

Toți: Sigur.

Colonelul. — Și vom părăsi aceste lanuri, cu amintiri plăcute, cu note frumoase la memorii, dar mai presus de toate (marțial) cu conștiința înconjurată de aureola înplinirii datoriei. (Vesel) Așa-i?

Toți. — Desigur, domnule colonel... desigur.

Colonelul (s'așează). — Stați jos băeți... stați jos... acum am de făcut numai câteva recomandațiuni... încep cu prezentarea ofițerilor. Știți că domnul general e foarte susceptibil... unii dintre ofițerii D-vs., dela unități, salută așa (se scoală, își pune chipiul și arată salutul franțuzesc, degajat) așa nu-i bine... să salutați cu toții uite, așa (arată un salut cazon) și să răspundeți scurt: dà domnule general... nù domnule general... prea bine domnule general... v'o repet, e foarte susceptibil... așa sunt oamenii mari... (s'asează) apoi dorește ca fiecare să-și cunoască perfect oamenii, să știe dacă au părinți, frați, surori, cât pământ au... așa că în carnetele D-vs. să fie trecute toate acestea... le aveți?...

Toți (codindu-se). — Mda... mda... mai lipsește câte ceva... dar le complectăm. (își fac semn)

Colonelul. — Conferința ofițerilor și critica, va fi aici la umbră, colo sub pomi am dat ordin să se aducă o masă și cu o gustare... căpitanul Corteanu ne dă viu de-l bun (zâmbește).

Maiorul. — Șeful te notează după, nu înainte de masă.

Colonelul. — Exact... iar pentru a-i arăta (afectat) dragostea noastră să se pună așa ceva (indiferent) pe ici pe colo (arată) o placardă cu urare de bun venit sau (mai convins) camaraderie adevărată. (Se ridică cu toții) atunci ne revedem la 5... (pleacă).

SCENA VII

Aceiași

(Maiorul își face un șpriț și bea... ceilalți se plimbă gânditori. Corteanu zărește furierul la colțul bărăcii).

— **Corteanu** (furierului). — Adună toți oamenii acum. (Se întoarce; furierul pleacă).

Maiorul. — (Maiorul mai face un șpriț și-l bea). E cald...

Crivăț (se întoarce) L'a încălzit Napoleon cu discursul lui...

Corteanu (lui Crivăț ironic). — Ce te faci, cu carnetele?... parcă spuneai că le ai gata.

Crivăț. — Știu eu! (Maiorului) ce ne facem, nene Mihalache...

Maiorul (supărat). — Te rog, te rog... căpitane... aici sântem (bea) la serviciu... acum sunt domnule Maior (pune paharul pe masă).

Corteanu. — Ba nu, zău... ia las-o cu miliția, nene Mihalache... ce ne facem cu carnetele?

Maiorul (serios). — Apoi de ce nu le-ați făcut ?... Făceți-le acum... mai aveți timp... chemați toți oamenii și întrebați-i.

Corteanu (se uită la ceas). — Trei... până la 5 le dăm gata... (vesel) să trăești nene Mihalache... să mai bem un rând.

Maiorul (supărat).—Te rog... te rog... căpitane... ți-am spus c'aici suntem (bea) la serviciu... Acum (lasă paharul) plec... bobocii se numără... la 5 (ese).

Crivăț. Și eu plec să-mi fac carnetul.

Vârlan, Zănescu, Fonescu: și eu... și eu... și eu... noroc Take! (es) (intră plut. major).

Corteanu. — La revedere (către plut. major). Inspecția este la ora 5. Până atunci trebuie să complectăm carnetul cu apelul oamenilor, să vedem câtă avere are fiecare, numele părinților, rudelor... așa cere domnul general... am dat ordin să s'adune oamenii.

Plut. Major. — S'adună acum, domne căpitane.

Corteanu. — Inspecția se face aici... este mai umbră; a dat ordin domnul colonel să se aranjeze bine pe aici... ai să pui să aducă niște cărămidă pisată și cu nisip și faci așa... ca un covor...

Plut. Major. — Am înțeles domne căpitane (salută).

Corteanu. — Pui pe furier... pe Leizer să facă un afiș mare, pe o bucată de carton și să scrie pe el: Trăiască iubitul nostru general... „iubitul" să fie scris mai mare... ai să-l atârni aici (arată un colț al bărăcii) și altul aici în pom (arată) mai mare scris așa. „Trăiască *supremul* cap erarhic al brigăzii noastre",

Plut. Major. — Prea bine, domne căpitane (salută).

Corteanu. — Ai să aduci o masă mare, cu flori de câmp, popotarul îți dă gustare, vinul meu îl pui la ghiață, cu sifoane... și ai să așezi masa aici la umbră... (pauză) numai să vezi să fie bine aranjată... și afișele alea... (autoritar) te pricepi ori nu?..

Plut. Major. — Da cum nu, domne căpitane... se poate?.. pun și nisip, pun afișele... împodobesc și masa (vesel) știu eu ce trebuie... asta se chiamă periala (își scutură haina) șefului... iar când faci știți... cu flori mai multe... zicem, la noi, în cazon, că dai cu peria, (face semnul... s'aude comanda: stâng;-drept;-stângu! apoi: stăi! se văd în colțul bărăcii doi oameni).

Furierul — Am venit cu oamenii, domne căpitane.

Corteanu. — Să vie câte unul... (s'așează la masă) ia registrul și carnetul, strigă-i și pune la fiecare, în carnet, numele părinților, câți frați, câte surori are, cât pământ. (Către plut. major) știi tu...

Plut. Major. — Știu, domne căpitane. — (Furierul deschide dulapul, scoate un registru, un carnet negru de buzunar, potrivit, călimara, tocul, apoi a'așează la masă).

SCENA VIII

Corteanu, Plut.-Major, Furierul, Soldații.

(Corteanu stă la masă, cu capul rezemat într'o mână. Furierul deschide registrul, se pregătește de scris).

Furierul (strigă). — Gafița Alecu! (S'aude de-afară): Ordonați! (apoi vine un soldat în pas alergător în scenă, se oprește în fața lui Corteanu și salută).

Soldatul Gafița. — S'trăiți dom' căpitan. — (Corteanu nu se uită la el. Stă gânditor și zice Hm!, Hm!... pauză, apoi soldatul se uită la plut. major. Acesta îi face semn să vie la masa a doua. Soldatul s'apropie).

Furierul (către soldat). — Ai părinți?

Soldatul. — Am.

Furierul. — Cum îi chiamă?

Soldatul. — Vasile și Ioana.

Furierul. (scrie). — Vasile și Ioana... frați, surori, ai?.

Soldatul. — Am.

Furierul. — Câți?

Soldatul. — Noi sântem... șese copchii de toți... că **tata** s'a însurat a doua oară... și-a mai făcut doi...

Plut. Major (înfuirat). — Lasă asta, băete (îi arată pumnul) spune câți sânteți băeți și câte fete... nu vezi că nu-i timp (îi arată iar pumnul)

Soldatul. — Trei băeți și două fete... astea-s făcute acu.. de-a doua oară.

Furierul (scrie). — Trei băeți și două fete... pământ aveți?

Soldatul. — Este.

Furierul. — Cât?

Soldatul. — Așa ca vreo... trii zeci de prăjini...

Furierul (scrie). — Treizeci prăjini pământ (se uită la plutonier).

Plut. Major (enervat către soldat). — Hai pleacă! (furierului) altul!

Soldatul (salută). — S'trăiți dom' căpitan (ese).

Furierul (strigă). — Pistruga Niculai. (Deafară s'aude iar: Ordonați! apoi intră în fugă în scenă, un soldat, se oprește în fața lui Corteanu și salută).

Soldatul Pistruga. — S'trăiți dom' căpitan. (Corteanu și plut. major au acelaș joc, din scena precedentă. Soldatul se apropie de masa a doua).

Furierul (către soldat). Părinți ai!

Soldatul (flegmatic). Apăi am.

Furierul. — Cum îi chiamă?.

Soldatul. — Petre și Maria

Furierul (scrie). — Petre și Maria... frați, surori ai?

Soldatul (flegmatic). Avem, cum nu.

Furierul. — Câți?

Soldatul (nedumirit). — Câți băeți?... ori fete?...

Plut. Major (înfuriat). — Mă!, **ești prost... sau te faci** (îi arată pumnul) **câți sunteți băeți și câte fete... ne ții aici un ceas?**

Soldatul (intimidat). Apoi sântem trii băeţi... şi vreo.... două-trii fete...

Plut. Major (înfuriat, s'apropie de el). — Mă!... cum două-trei mă?...

Soldatul (speriat). — Apăi... s'trăiţi dom' p'toner-majur... aşa, două ori trii... n'am fost demult pe-acas... aveam două... dar acum poate a mai hi una... (timid)... c'aşa era vorba; or o hi vr'un băet.

Plut. Major (zânbeşte). — Păi nu ţi-a scris, mă?... (către furier) scrie trei băeţi şi două fete...

Furierul (scrie). — Trei băeţi şi două fete... (către soldat) cât pământ aveţi?.

Soldatul. — Am avut trei fălci... da' acu nu ştiu... că poate a mai şi vândut din el, să cumpere nişte ghite pântr'o soră de măritat. (Furierul se uită întrebător la plutonier).

Plut. Major — Scrie trei fălci (soldatului enervat). Hai pleacă.

Soldatul (salută). — S'trăiţi dom' căpitan (pleacă).

Corteanu (se 'ntoarce şi răspunde plictisit)· Bună ziua (către plutonier) mai ai mulţi... câţi ai făcut? merge?.

Plut. Major. — Merge, domne căpitane... am terminat cu doi.

Corteanu. — (Se ridică îndată, scoate ceasul, se uită, întreabă speriat). Câţi?

Plut. Major. — Doi.

Corteanu. — Dar ce, eşti nebun?.. ceasul aproape 4 şi la 5 începe inspecţia...

Plut. Major. — Până întreb pe fiecare... până scrie... trece timpul domne căpitane.

Corteanu. — (Vine la masa cealaltă, dă la o parte brusc pe furier, ia registrul lung, îl întinde furios plutonierului şi se pregăteşte de scris). Na! să-ţi arăt eu cum se scrie... Citeşte!

Plut. Major. — Bursuc Toader! (s'aude de-afară: Ordonaţi!).

Corteanu (furierului). — Să plece toţi... n'am nevoie. (plut. major şi furierul es, plut. major spune ceva unui sergent, apoi s'aude comanda: *drepţi! capul coloanei la dreapta împrejur 'nainte marş!*. Se văd cei doi oameni care se întorc şi pleacă, furierul şi plut. major reintră; căpitanu continuă) îi cunosc eu, scrie: părinţi: Vasile şi Maria, 5 fraţi, 3 surori... 2 fălci de pământ... asta-i! (furios către plutonier) ai văzut? altul... (se uită la ceas). Hm!.

— **Plut. Major**. — Butuc Grigore!

Corteanu (scrie iute). — Părinţi Grigore şi Elena, fraţi...

Plut. Major (timid). — S'trăiţi, domne căpitane... ăstuia i-a murit tată-su, Ioan Butuc... ştiţi că i-aţi dat permisie de-a fost la înmormântare.

Corteanu. — Ce are a face... îi pun o cruce. (face semnul pe carnet) scrie: fraţi 3, surori două...

Furierul. — S'trăiţi dom' căpitan... n'are fraţi, nici surori...

Corteanu (supărat). — Te-am întrebat eu, dobitocule? să-l bagi la carceră (se uită la ceas, scrie) pământ... 2 fălci... altul...

Plut. Major. — Astanei Ioan!

Corteanu (scrie). — Zamfira şi Gheorghe... fraţi 1, surori una, pământ 5 fălci...

Plut. major. — N'are nici zece prăjini, domne căpitane... ăsta-i lăutar...

Corteanu. — Te-am întrebat eu? Aşa să-l faci (se ridică). Ai înţeles? (ese).

Plut. major. — Inţeles domne căpitane (salută)... dacă aşa cere disciplina! (către furier) ai văzut cum se face carnetu? Tare-i oţ dom căpitan... într'o zi ar face toată armata... acu să-l dai gata... eu mă duc să văd de afişele alea şi de masă (ese; furierul s'apucă scrie repede, întoarce câte-o foaie, se opreşte; îşi face vânt cu carnetul, dând din cap râzând mirat; apoi iar începe să scrie).

SCENA IX

Furierul, Un soldat, Plut. major

(Un soldat intră în scenă împingând o roabă. La mijlocul şoselii se opreşte, lasă roaba, se şterge de năduşală, apoi începe să ia cu lopata cărămidă pisată şi o împrăştie pe şosea).

Furierul (se opreşte din scris, se uită la soldat). — Tu ai tată, măi Buzelan?

Soldatul (se întoarce). — Am, da ce-i treaba ta?

Furierul (Caută în carnet şi dă de foaia lui). — Cum îl chiamă?

Soldatul (se sprijină în lopată). — Gheorghe.

Furierul. — Aha!... l-am nimerit... aşa l-am scris şi eu... da mamă-ta cum o chiamă?

Soldatul. — Catrina, da' o murit.

Furierul. — Aici îi zice Maria... îi punem o cruce... cum zice dom'căpitan... n'are a face numele... (s'apucă iar de scris, soldatul se'ntoarce, aruncă nisip şi începe să cânte uşor):

„*Foaie verde trei castane, amărât mai sunt eu Doamne*". (Se vede intrând legănat plut. major cu capela pe ceafă cu mâinile in buzunare şi fredonând încet):

„*Când aveam parale multe*... (pauză mică) *puneam muzica să-mi cânte*".

Plut. major (Soldatului). — Hai băete... dă-i zor, c'acuş vine inspecţia...

Soldatul (lucrând). — Cald tare... dom'p'toner majur... lucru mult...

Plut. major. — Cald al dracului, băete... eu m'am răcorit la Beker... da' lucru, acu o leacă... că după inspecţie hu... huzureală... (soldatul termină lucrul, pune lopata în roabă şi pleacă. Plut. major către furier). Gata?...

Furierul (lasă scrisul, închide carnetul). — Gata, dom'p'toner major... (strânge lucrurile şi le bagă în dulap).

Plut. major. — I-ai aranjat bine ?

Furierul (convins). — Cum mi-a arătat dom'căpitan... fiecărui om i-am dat de toate: și surori și frați... și pământ...

Plut. major (mulțumit). — Bine ai făcut... mai bine să treacă, decât să n'ajungă; o să-ți dau un conced, dar vezi (șiret) știi tu... să nu mă uiți...

SCENA X

Plut. major, ofițeri vreo 10, Căpitanii toți, Maiorul, Colonelul. Trupa.

(s'aude comanda de: stâng, drept... unu, doi, unu. Se vede intrând în scenă din dreapta, (privind scena din sală) pe două rânduri soldații și un ofițer).

Ofițerul. — Ascultă... stăi!... la stân-gà. (Trupa se oprește; în scenă 3/4, restul se pierde în afara scenei, aceasta e prima companie, celelalte sunt în prelungirea ei, tot în afară de scenă).

Plut. major (către furier) — Hai băete... c'a venit ceasu'... acu-i acu... (pleacă amândoi în spatele companiei I; vin pe rând căpitanii și ofițerii mai mici, trec înspre companiile lor, Corteanu se oprește, dă mâna cu ofițerul).

Corteanu. — Ei, gata?... ce zici?

Ofițerul. - Gata, domnule căpitan, bine.

Plut. major (Vine din spatele companiei și-i dă carnetul). — Gata și carnetul, domne căpitan... fain scris. (Vine și Maiorul, umblând rar).

Maiorul (căpitanului). — Cu tine începe, Cortene... succes...

Corteanu. — Știu, nene Mihalache, dar sper.

Maiorul (îl întrerupe, din mers, autoritar). — Te rog... te rog, căpitane... aici suntem în fața frontului (dispare. Intră repede Colonelul, cu registrul în mână, uitându-se la ceas; dă mâna cu Corteanu, pune registrul pe o masă).

Colonelul. — Ei... să te vedem Cortene... am să-ți văd și eu oamenii. (Saude un trompet sunând Onorul la general)... Vine! Drepți! (Corteanu scoate sabia, trece în front, trupa stă drepți. Colonelul o scoate și el și dispare în pas alergător. După puțin timp intră'n scenă generalul în ținută de campanie, Colonelul în urma lui, cu sabia în jos).

SCENA XI

Aceiași, Generalul

(Generalul e bine legat, cu barbă; merge grav până la mijlocul scenei; aici se oprește, se'ntoarce către colonel!):

Generalul. — Las revista, încep direct inspecția.

Colonelul (plecat). — După dorința iubitului nostru comandant.

Generalul (Trece în flancul drept, se oprește în fața căpitanului și salută). — Aceasta este compania D-tale ?

Corteanu. — Da, domnule general... am onoare să mă prezint: căpitanul Corteanu.

Generalul (Dă mâna cu el, apoi grav). — Urmează-mă. (Generalul calcă rar, se oprește în fața fiecărui om, îl cercetează cu ochii de sus până jos. Colonelul și Corteanu în urma lui; după ce-a văzut vreo patru, se oprește în fața unuia). — Cum te chiaimă băete?

Soldatul (încet și cu frică). — Să trăiți dom' gineral, Lohan Timofti.

Generalul (se întoarce la căpitan; sever). — Oamenii nu-s desghețați căpitane... nu știu să vorbească... notă rea (pleacă mai departe, se uită cu atenție, după câtiva pași se oprește în fața altui soldat, se'ntoarce către căpitan). — Il vezi?

Corteanu. — Da, domnule general.

Generalul (aspru). — Așa scoți trupa la inspecție? (Corteanu a luat poziția de drepți și stă nemișcat). — Cum îl cheamă... să nu-i dai concediu.

Corteanu. — Am înțeles, domnule general. (Generalul trece mai departe, Corteanu scoate o batistă și se șterge pe frunte. Es toți încet din scenă; In acest timp un soldat vine și atârnă o placardă mare în pom cu inscripția: „*Trăiască iubitul nostru general*", altul atârnă una mai mare, la colțul bărăcii: „*Trăiască* **supremul** *cap erarhic al brigăzii noastre*" apoi dispar).

Generalul Vine grav în mijloc, se'ntoarce către căpitan, îi strânge mâna zâmbind). — Bine căpitane... sunt mulțumit, numai unul, nu-i nimic... dar cum mi-ai spus că-l chiamă?

Corteanu (pare încurcat). — Butuc Grigore, domnule general.

Generalul. — Am să-l iert... vreau să-l văd însă ce fel de soldat este.

Corteanu (convingător). — E bun soldat.. vă spun eu... îl vedeți pe urmă, la instrucție.

Generalul. — Nu... nu... că n'am timp. (se'ntoarce și merge rar, drept la soldat. Corteanu își scoate iar batista, se șterge, se uită întrebător la ofițer).

Generalul (către soldat). — Unde-s doi nasturi băețaș?

Soldatul. — Trăiți dom' gineral s'o rupt când am luat arma pentru onor.

Genenalul (blând) — Măi... spui drept?

Soldatul. — Da, dom' gineral... uite-i (îi scoate din buzunar).

Generalul. — E! să știi că te-am ertat... cum te chiamă? (Soldatul se uită în ochii căpitanului și tace). — Ce, ai uitat cum te chiamă?

Soldatul (încurcat). — Trăiți dom' gineral... eu sunt soldatul... (tace si se uită la căpitan. Corteanu se șterge pe frunte).

Generalul (blând). — E!... care soldat?

Soldatul (cu ochii la căpitan). — Soldatul Bursuc Toader, (Corteanu iar se șterge cu batista, generalul se întoarce brusc la el).

Generalul (îl ia de-oparte... aspru). Rușinos, căpitane!... foarte rușinos!.

Corteanu (stă nemişcat; cu glas supus). — S'a întâmplat, domnule general, l'am semuit cu cel din dreapta lui, căci seamănă amândoi.

Generalul (se întoarce, se uită la tovarăşul soldatului cu care a vorbit). — Butuc Grigore!. (căpitanul îi face semn cu mâna. Soldatul păşeşte înainte, dar atunci s'aude de afară din scenă: **Ordonaţi!** şi apare încă un soldat; generalul se uită mirat la el). — Ce vrei băete ?

Soldatul. — M'aţi strigat Dvs... soldatul Butuc Grigore, dom' gineral (Corteanu stă împietrit).

Generalul (crunt către căpitan). Ce înseamnă asta, căpitane!... aha! acum am înţeles. (apoi către Colonel) să plece regimentul... am înţeles. Vreau să văd ofiţerii... la conferinţă. Colonelul salută, se duce şi face semn spre ofiţeri. Generalul se plimbă enervat, cu capul în jos. Doi soldaţi aduc o masă din stânga scenei. Alţii mai multe scaune şi aşează totul sub pomi, la umbră. Ofiţerii intră unul câte unul, se uită la el şi s'aşează la masă. Generalul dă cu ochii de placardă, se mângâe în barbă se uită mult la ea).

Colonelul. (Toarnă vin în paharul generalului şi îi oferă). — Pe căldura asta, domnule general .. m'am gândit că n'ar strica ... poftiţi.

Generalul. (Ia paharul şi bea ; la jumatate se opreşte mirat). — A ! dar bun vin; straşnic (bea şi restul) ... fain ... te răcoreşte bine ...

Colonelul (îi mai toarnă unul). — Dacă domnul general ne-ar face deosebita onoare de a rămâne la masă...

Generalul (zâmbeşte). — A nu-nu ... (bea) îmi pare rău ... cu altă ocazie ...

Colonelul. — Am dori domnule general ... ca această ocazie să fie cât mai degrabă ... Atunci desigur ... vă veţi convinge câtă muncă se depune în acest corp, cât stăruiesc eu pentru ridicarea prestigiului acestui regiment care (măgulitor) a avut comandant pe iubitul nostru general actual al brigăzii (ridică paharul).

Generalul (vesel, bea). — Mulţumesc Lascule ... e! se mai întâmplă unele greşeli; dar (grav) peste unele nu putem trece .. sper că nu se va mai repeta.

Colonelul (supus). — A! domnule general ... vă asigur ...

Generalul (bea). — Cald e! ... de mult n'am avut asemenea zăduf ... Dar apropos, de unde luaţi vinul ăsta? căci e minunat? (îşi mai pune un pahar).

Colonelul. — Ah! domnule general vin ca ăsta nu se găseşte prin împrejurimi ... este adus dela o vie a lui Corteanu ...

Generalul (lasă repede paharul jos). — Mda ... e bun... (grav) să vedem şcoala ofiţerilor.

Unul dintre ofiţeri (către un camarad). — Văzuşi cum i-a pierit setea, când a auzit de Take ?

Generalul (către maior). — Dumneata, domnule maior Gârje ... să explici ofiţerilor ceva din topografie. De exemplu despre (se gândeşte) despre, ridicările din vedere.

Maiorul (codindu-se). — Eu ... domnule general ?

Generalul. — Da-da, dumneata ...

Maiorul. — (Se ridică... se plimbă câtva, apoi începe rar, vorbind tot pe nas; ceilalți se uită la el și-și dau cu coatele). — Domnule general... și... iubiți camarazi... Ridicarea din vedere e foarte ușoară... nimic mai ușor ca asta... foarte ușor... Și uite cum se *procedează*: iei o bucată de hârtie... știți... pe care ai să faci ridicarea și-o pui pe planșetă... și pleci... pui planșeta după gât și mergi... și te uiți... întâlnești un stâlp de telegraf... îl tragi pe hârtie... (pauză) vezi un pom, un salcâm, brad, ce-o fi... îl tragi pe hârtie... (generalul se uită mirat la el, ceilalți își dau cu coatele) mergi mai departe și vezi un țăran... îl tragi pe hârtie (pauză) vezi un porc îl tragi pe hârtie.., vezi un deal... îl tragi pe hârtie... (pauză) întâlnești un car cu boi... îl tragi pe hârtie... asta-i ridicarea din vedere... e foarte ușoară (către general). Am terminat, domnule general.

Generalul (se ridică furios). — Bravo maiorule!... Ești foarte la curent cu știința topografică (colonelului): Văd, că se muncește foarte mult în regimentul ăsta. (începe să se plimbe, dă cu ochii de a doua placardă, stă; se uită la ea... apoi se întoarce. mai blând) e! cum se poate, colonele, așa ceva... asta-i știință?

Colonelul (plecat). — Să vedeți Dvs., domnule general... maiorul a explicat ridicarea din vedere mai popular... eu le-am făcut cursul complect de topografie... cine nu cunoaște importanța mare a acestei ramuri din știința militară (pedant). — Cu toții știm — eu am făcut studii speciale la Paris, că topografia a fost apreciată, încă de pe timpul lui Anibal... el nu pornea niciodată la răsboiu până nu se asigura de configurația terenului pe care lupta... apoi... pe timpul lui Frederic cel mare, ea a luat un avânt mai mare și... în fine, sub Napoleon, nu mai vorbim... cu toții știm că el n'a pierdut bătălii decât atunci când a neglijat studierea terenului (pauză). Știm asemenea că planșeta și busola sunt elementele de care ne servim în ridicările din vedere și modul cum se execută aceste ridicări... maiorul meu însă a căutat să explice mai popular, mai pe înțelesul nostru, al tuturor, domnule general.

Generalul (încântat). — A! bine Lascule... dece n'a spus asta dela început... bravo... asta da... asta zic și eu că-i știință...

Colonelul (plecat). — Am învățat și eu domnule general... pentru binele armatei și (pedant) al regimentului pe care l'ați comandat odată și Dvs. (îi toarnă vin). Și, acum vă rog domnule general, să-mi permiteți să închin în numele tuturor, un pahar de vin în onoarea Dvs. și cu rugămintea de a ne onora cu vizita Dvs. cât mai curând. Să trăiți domnule general. Ura!...

Toti (se ridică în picioare). — Ura! (beau cu toții).

Generalul (zâmbește). — Mulțumesc colonele... și-ți mulțumesc de dragostea ce mi-o arăți... am văzut unele greșeli... dar am văzut și muncă multă... sunt chiar mulțumit, ți-o declar. (Colonelul se închină). Ia să vedem cât o fi ceasul (se uită) aha trebuie să plec vine spre el și-i strânge mâna).

Colonelul. — Dar, domnule general... un moment... n'aţi semnat condica de inspecţie... este aci ;

Generalul. — A! lasă-lasă... rândul viitor...

Colonelul. — E păcat, domnule general... mulţumirea dumneavoastră... trebuie să rămână... apoi... e şi regulamentul (se depărtează iute, ia condica; Take Corteanu se duce şi deschide dulapul şi-i dă o călimară).

Generalul. — Lasă, lasă Lascule... rândul viitor...

Colonelul (insistent). — E regulamentul, domnule general... şi apoi nici nu ne putem lipsi de această mulţumire (îi intinde condica).

Generalul. — (Ia condica cu greu; o pune pe masă şi se pregăteşte de scris; colonelul se retrage plecat, se întoarce şi apoi îşi freacă mâinile de mulţumire, generalul îl surprinde, râde şiret şi îşi mângâie barba). Bine Lascule scriu şi acu, scriu şi data viitoare (se gândeşte întâi, şi scrie, apoi îi întinde condica închisă). Ţine!...

Colonelul (plecat). — Să trăiţi, domnule general.

Generalul. — (Işi ia chipiul, strânge mâna prietenos colonelului, ofiţerii s'aşează toţi pe două rânduri). — Bună ziua, colonele!

Colonelul. — Să trăiţi domnule general (generalul pleacă) (colonelul către ofiţeri: Trăiască iubitul nostru general. Ura!

Toţi: Ura! (Generalul se întoarce şi-i salută prietenos, apoi dispare; îl petrec cu toţii până afară de scenă, apoi se întorc).

SCENA XII

Colonelul, Ofiţerii

(Colonelul îşi freacă mâinile. Ofiţerii s'aşează pe la mese).

Colonelul. — Camarazi... să ştiţi că nu sunt mulţumit pe ziua de astăzi, niciunul nu ştiţi rolurile D-voastre... sunt foarte nemulţumit... am muncit din răsputeri să îndrept ce stricaţe voi... (îngrijit) nu ştiu ce ar fi de regimentul ăsta de n'aş fi eu... nu ştiţi să vorbiţi cu şefii, trebuie tact mult şi... curtoazii şi mai multă..., (vesel) aţi văzut cum l'am îmbunat eu?.. cum v'am scăpat pe toţi?.

Maiorul. (Toarnă vin în paharul colonelului şi'n al său, ceilalţi îşi toarnă lor. — Să bem în cinstea iubitului nostru comandant de regiment. Ura?...

Toţi: Ura! (beau cu toţii).

Colonelul (pedant). — Ridic şi eu paharul în sănătatea voastră şi cu speranţa sigură că la viitoarea inspecţie vom fi cu mult mai bine... acum să vedem mulţumirea iubitului nostru comandant de brigadă... Ia citeşte, Gârje... (gustă încet mulţumit, zâmbeşte şi se reazemă într'un colţ de masă).

Maiorul. — (Ia condica, o deschide încet, cu paharul în mână şi citeşte rar). Astăzi am inspectat regimentul şi l-am găsit instruit foarte (se opreşte, face ochii mari) foarte prost (ridică ochii) ăsta-i subliniat (îi cade paharul din mână, îi cade şi colonelului).

C. C. Petrovici

CORTINA

INDIVIDUL ŞI LIBERTATEA MORALĂ

(CONFERINŢĂ ŢINUTĂ LA UNIVERSITATEA LIBERĂ)

Doamnelor şi Domnilor,

Sunt însărcinat să tratez astăzi înaintea d-voastră, una dintre problemele cele mai grele, pe cari şi le pune mintea omenească, dar în acelaş timp una dintre problemele cele mai importante, nu numai din punctul de vedere teoretic, dar şi pentru vieaţa noastră practică de toate zilele.

Toată vieaţa noastră în societate într'adevăr se petrece în legătură cu anumite concepţiuni, pe cari le numim morale şi juridice. Nu există decât rari momente din activitatea noastră, în cari să nu ne punem întrebarea, dacă cineva a făcut bine ce a făcut sau a făcut rău ce a făcut şi dacă a făcut rău, zicem că este condamnabil, iar din punctul de vedere juridic, zicem că este supus unei responsabilităţi, care se poate transformà într'o sancţiune foarte sensibilă pentru fiecare din noi, prin autoritatea de stat.

Se poate oare pune asemenea problemă, care implică întrebarea dacă există întreagă morala şi întreg dreptul, fără a admite că suntem liberi? Dacă într'adevăr noi n'am fi liberi, n'ar puteà fi vorba de fapte bune sau rele, de vreo responsabilitate, n'ar puteà fi vorba de vreo pedeapsă, de vreo sancţiune de orice fel. Ar fi cevà ridicol să zicem de cineva că este vinovat, fie din punct de vedere moral, fie din punct de vedere juridic, dacă admitem că este o simplă maşină. Ideia de culpă fie morală, fie juridică, se întemeiază pe un postulat, acela că vinovatul a făcut liber ce a făcut, căci, dacă a făcut-o în mod cu desvârşire mecanic, cum ar fi o măsură a unui obiect oarecare, atunci este evident că nu ne mai putem întrebà, dacă este vinovat, nu i se mai pot aplicà sancţiuni. Şi atunci — nu este acì locul să intru în prea multe detalii — întreaga morală este o simplă

iluziune, întreg dreptul se confundă cu forța. Vedeți așadar, gravitatea problemei; răspunsul pe care-l dăm reprezintă o întreagă concepțiune de vieață, fie individuală, fie socială.

Aceia, cari în practică, nu vor să știe de morală și de drept, în realitate în mod implicit neagă libertatea oamenilor și s'au găsit și în teorie oameni de știință, cari să nege această libertate cu argumente destul de puternice, ca să impresioneze pe oricine. Este de datoria cugetării mai înalte să revizuiască problema cât mai de aproape și să constate unde stă adevărul și în ce fel trebuie el înțeles. De răspunsul pe care această cercetare îl va da, atârnă întreaga organizațiune a noastră socială și juridică.

Nu este locul aci și mai ales nu este timpul ca să încep un excurs istoric spre a vă arătà dealungul veacurilor cari au fost părerile diferiților autori în această privință. Voi încercà, cu mijloacele pe cari cugetarea și știința le poate prezentà astăzi, să aduc o soluțiune în cadrele celei mai frumoase și mai mari filosofii din câte a avut vreodată omenirea, aceea a lui Immanuel Kant. Poate nu întocmai așà cum a prezentat-o el, dar așà cum se prezintă astăzi față de nouile progrese ale științei și ale cugetării. Deaceea se și numește o concepțiune „neokantiană".

Pentru a rezolvà problema, dacă persoana are libertate, trebuie să ne întrebăm întâi, ce este o persoană și vom constatà îndată că este o individualitate. Trebuie să ne întrebăm așàdar, ce este o individualitate.

Cum problema pentru persoane se pune într'un mod cât se poate de complex, trebuie să începem dela simplu și să luăm fenomenele naturei, fenomenele fizice, să vedem cum constatăm în fizică, în cunoștința pe care o avem despre lumea externă, individualitatea lucrurilor inerte.

Când zicem că ne aflăm în fața unui lucru distinct de alt lucru, am individualizat o realitate deosebită de o altă realitate fizică.

Mai întâi de toate, care este procesul percepțiunei, atunci când constatăm că un lucru există?

Iată o foaie de hârtie; zicem că este *una*, este o individualitate dar cum ajungem să constatăm noi aceasta? Constatăm că simțurile noastre sunt impresionate, fiecare în felul lui, că avem din afară o serie de senzațiuni o senzațiune vizuală, a culoarei albe, o formă oarecare, o senzațiune tactilă o alta datorită poate uneia

de miros ş. a. m. d. Prin simţuri, din afară, altceva nici nu putem aveà pretenţia de a obţine. Dar este de notat, că noi prin simţuri n'am constatat un obiect, ci am constatat mai multe senzaţiuni: o senzaţiune auditivă, una tactilă, una foarte complexă, pe care o numim în mod superficial vizuală ş. a. m. d. Cum unim laolaltă toate aceste senzaţiuni, spre a da un tot: obiectul? Observaţi că obiectul în individualitatea lui este cu totul altceva decât senzaţiunile, pe cari le-am primit dela el; ba chiar am puteà să mergem mai departe: şi aceasta am desvoltat-o cu un alt prilej, cu cât procesul ştiinţific devine mai adâncit, mai perfect, cu atâta senzaţiunile sunt înlăturate şi sunt înlocuite cu anumite rêalităţi, pe cari numai le gândim. Ştiţi astfel că fizica cu atâta este mai perfectă cu cât este mai matematizată şi tendinţa întreagă a ştiinţei este să se matematizeze, să se reducă la equaţii, la raporturi matematice, cum a făcut şi încearcă s'o facă fizica matematică în ziua de astăzi. Prin urmare din senzaţiuni noui nu scoatem obiectul individualizat, lucrul. Intervine însă o elaborare a minţei noastre, care compară senzaţiunile între ele, le combină într'un anumit fel şi, printr'un raţionament concentrat şi fugitiv, pe care-l facem şi care este foarte frumos analizat de unii psihologi, ajungem să zicem: iată un obiect; obiectul în sine este cu totul altceva decât senzaţiunile, pe cari le-am avut dela acest obiect. Obiectul, l-am creat cu raţiunea din diferite senzaţiuni, prin comparaţiune, prin diferite metode logice, asupra cărora nu este locul acì să insist într'o mai amănunţită analiză, dar pe cari le presimţiţi. Mintea noastră ajunge dintr'odată, printr'un salt, mult mai departe decât senzaţiunile, şi spune: ne aflăm în faţa *unei* realităţi.

Toate aceste senzaţiuni tind în felul acesta spre un punct ideal, care este punctul lor de convergenţă. Este ideal, pentrucă nu-l constatăm prin simţuri, îl deducem numai din direcţiunea convergenţii senzaţiunilor, pe cari le-am avut dela obiect, îl deducem prin urmare printr'o pură operaţiune logică. Obiectul în individualitatea lui, este rezultatul unei pure operaţiuni logice, care proectează în afară conceptul său astfel format şi zicem că ne aflăm în faţa unei individualităţi fizice.

Ce face ştiinţa în procesul ei faţă de aceste individualităţi fizice? Ea constată că individualităţile fizice sunt în spaţiu şi în timp şi le leagă printr'o anumită legătură specifică, pe care o numim „legătură cauzală". Ştiinţa porneşte dela ideia că nu poate să

existe fenomen fără cauză. Orice întâmplare din lumea fizică trebuie să-şi aibe, cum spun filozofii, o raţiune eficientă din punctul de vedere al cauzalităţii fizice. Oare aceasta este constatat prin experienţă? Desigur, că nu. Ştiinţa, când constată un fenomen, începe îndată să-i cerceteze cauzele; aceasta este rostul ei. Acesta însemnează că ştiinţa presupune ca un postulat, că orice fenomen trebuie să aibă o cauză eficientă. Ideia aceasta nu este rezultatul unor constatări experimentale, este însăşi ideia, cu care ştiinţa porneşte în cercetarea ei, este ceeace se cheamă un postulat „a priori". Fără această ideie ştiinţa nu şi-ar aveà nici un rost. Dacă n'am admite că fiecare fenomen trebuie să-şi aibă o cauză, la ce ar mai fi bună ştiinţa? Căci cercetarea ştiinţei tocmai aceasta face: caută cauzele fenomenelor în natură.

Ei bine, prin legătura cauzală, fenomnele din lumea externă se unesc între ele într'un tot, pe care-l numim universul. Noi nu putem să cunoaştem la un anume moment şi este sigur că ştiinţa niciodată nu va puteà să cunoască toate fenomenele din univers şi toate relaţiunile lor cauzale; aceasta este tocmai caracteristica ştiinţei, că, pe măsură ce descoperă, pune probleme noui de cercetare. Dar la baza concepţiunii ştiinţei trebuie să existe o schemă de cugetare, o schemă abstractă, care presupune că toate fenomenele din natură sunt legate între ele prin relaţiuni cauzale şi astfel întreg universul formează, din punct de vedere raţional, un tot, numai în cadrul căruia putem individualizà un obiect.

Dar toată această operaţiune este o pură operaţiune logică, a minţii noastre; ea nu rezultă nicidecum din experienţă. Prin experienţă noi constatăm cu totul altceva. Chiar dacă ar fi vorba să constatăm individualitatea unui obiect în fazele lui succesive, în fenomenele pe care le produce, noi nu constatăm că există unul şi acelaş obiect în diferite momente din timp, producând diferite efecte.

Ce constatăm prin experienţă? Putem noi prin experienţă să avem, psihologiceşte, necontenit cunoştinţa obiectului în faţă, spre a nu ne scăpà nici o clipă identitatea lui? Nu, cunoştinţa ştiinţifică şi cea de rând, întreaga cunoştinţă a noastră, procedează prin salturi psihologice, ca să spun astfel. Noi constatăm obiectul la un moment dat, pe urmă ne ocupăm de altceva şi mai târziu iar îl întâlnim şi-l recunoaştem. Desigur această recunoaştere este făcută pe baza unor constatări sensibile, dar este o operaţiune pur logică.

A recunoate un obiect înseamnă a identifica ceeace constaţi astăzi cu ceeace ai constatat altă dată. Această identificare este o operaţiune a minţii noastre. Intreaga cunoştinţă pe care o avem despre lume este făcută, în felul acesta, din fragmente neasemânat de mici, fragmente între cari sunt lapsusuri imense din punctul de vedere psihologic. Ne aflăm în faţa unei pulbere de cunoştinţe răsfirate la timpuri îndepărtate în vieaţa noastră psihologică, pe cari însă, printr'un act misterios al cugetărei noastre, prin raţiune, le unificăm şi constatăm că obiectul este acelaş.

Enunţarea, pe care am făcut-o poate cam abstractă, pentrucă trebuie să fiu foarte concentrat, vă face să înţelegeţi că atunci, când este vorba de individualitate fizică, această individualitate nu este cevà extern, constatabil imediat prin simţuri, ci este un produs obiectiv, al raţiunii noastre, obiectiv ca toate produsele raţiunii noastre. Raţiunea îl exteriorizează, constatând rezultatul la care ea ajunge; dar în ultimă analiză este un produs al raţiunei, căci prin simţuri, în afară, în mod direct, eu constat nişte cunoştinţe cu desăvârşire amorfe şi nelegate între ele; o serie de sensaţiuni disparate, fiecare cu o culoare calitativă a ei proprie şi cari se succed la intervale de timp cu desăvârşire neregulate şi câteodată foarte depărtate. Procesul prin care aceste fire se adună dintr'odată într'un snop şi se confundă într'o singură unitate, având individualitatea unui lucru, este un proces, care se întemeiază în fizică, pe un proces curat raţional.

Şi atunci, dacă aceasta este adevărat pentru lumea fizică, nu cumva tot aşà se petrec lucrurile şi în lumea fisiologică, în lumea organismelor? Mai tot ce am spus în ce priveşte realitatea fizică se aplică din punctul de vedere al cunoştinţei şi realităţii fisiologice, care şi ea este constatabilă prin simţurile noastre. Când văd un organism, fie animal, fie vegetal, trebuie să-l constat prin simţuri că există, întocmai cum aş constatà un obiect oarecare din natură.

Dar în ce consistă unitatea unui organism? Ştiţi că ştiinţa în timpul din urmă a reuşit să descompună organismele în elemente specifice ale lor, cari se numesc „celule". Ştiţi că celula este o vietate de sine stătătoare şi există celule, cari trăesc chiar singure, cum sunt atâtea orgnisme monocelulare. Ei bine, organismele monocelulare, de sine stătătoare, se sistematizează într'un mod extraordinar de minunat şi dau organisme fie vegetale, fie animale.

Unde este atunci unitatea materială? Desigur nu în faptul că toate acestea se îmbracă cu aceeaş piele, în aceeaş scoarţă de arbore. Dar este cevà încă mai interesant, pe care ştiinţa biologiei în genere şi a fisiologiei mai ales o constată şi anume că materia din care este compus orice organism se schimbă. Fiecare dintre d-stră, aşà cum sunteţi astăzi, nu sunteţi aceeaşi fiinţă ca acum 7 ani sau acum 10 ani. Intreaga materie care ne compune se schimbă necontenit şi după un anumit timp, nu ne mai rămâne nici o picătură din materia, care erà înainte. Ce este atunci continuu în existenţa unui organism fisiologic?

Este cu totul altceva decât un element material. Celulele se combină între ele, ele au funcţiuni şi aceste funcţiuni se sistematizează, formând organe; organele la rândul lor se sistematizează între ele dând un complex sistematic, pe care-l numim „organism".

Ei bine, organismul în felul acesta, nu este decât un concept al raţiunii noastre, căci nu reprezintă ca unitate fisiologică decât numai un sistem de funcţiuni. Aceasta este concluziunea fisiologiei în această privinţă. Cu alte cuvinte şi în materie fisiologică pe lângă argumentele, pe cari le avem pentru cunoştinţa fizică, găsim argumente noi, cari ne fac să înţelegem că individualitatea este un pur product al raţiunii omeneşti, pe care fiinţa noastră îl atribue realităţii externe, creînd-o în felul acesta. Fără înţelegerea noastră n'am puteà nici să prindem sensul cuvântului, individualitate.. Mintea noastră creează ideea şi o aplică în fiecare caz.

Să trecem acum la un alt domeniu. După ce am văzut în ce consistă individualitatea în lumea fizică în general, în care am cuprins şi lumea fiziologică, să trecem la lumea psihologică.

Aici problema este încă mult mai grea. Noi ne simţim din punctul de vedere psihologic ca o individualitate. In ce consistă ea?

Răspunsul la prima vedere pare foarte simplu: tot trecutul nostru psihologic, toată bogăţia noastră psihologică se integrează, cum spune foarte frumos un psiholog francez Paulhan, într'un sistem de stări de cunoştinţe, cari stări la un moment dat reprezintă tot trecutul psihologic al fiecăruia din noi. Acest sistem de stări de cunoştinţe este necesar individualităţii noastre.

Un alt mare psiholog american, William James, care, după părerea mea reprezintă poate forma cea mai desăvârşită pe care psihologia a luat-o până în ziua de astăzi, constată că individualitatea noastră se reduce la un curent de conştiinţă, la o mişcare,

care cuprinde în sine tot trecutul, sub diferite forme, curent, în care, printr'o analiză amănunţită, aflăm un număr infinit de nuanţe cari nu sunt componente, pentrucă starea noastră sufletească la un anume moment nu trebuie cercetată prin combinarea laolaltă a unor elemente simple, cum facem cu lumea fizică, unde reconstruim toate corpurile din atomi; din potrivă în psihologie trebuie să pornim invers, dela constatarea totului, a intuiţiei imediate a acestui curent de conştiinţă spre a pune în lumină, cu mijloacele foarte puţin perfecţionate în această privinţă, ale limbagiului obişnuit, toate nuanţele lui şi a le prinde în toată partea lor fluentă, în legătură cu întreg trecutul şi cu ceeace poate să deà în viitor.

Acì ar stà individualitatea. Ce cuprinde ea, se întreabă W. James? Răspunsul este foarte caracteristic, dupăcum veţi vedeà îndată. El zice: cuprinde tot ce este al meu; trupul meu, gândul meu, situaţiunea mea socială, obiectele, cari îmi aparţin, drepturile mele; tot ce este al meu la un anume moment se integrează în felul acesta într'o realitate, în care toate elementele se confundă între ele printr'o fuziune intimă şi dau ceeace numim „eul", nostru continuu, individualitatea noastră psihologică.

Cum ajungem la această cunoştinţă, incontestabil adevărată din punctul de vedere psihologic? Ajungem oare prin constatări interne, aşà cum sunt constatările externe, prin intuiţii imediate, continui?

Să luăm un fapt din vieaţa noastră de toate zilele: omul doarme; când s'a culcat şi a adormit, i-a dispărut conştiinţa, cunoştinţa imediată despre realitatea sa psihologică. Se scoală şi-şi reià firul conştiinţei. Printr'un salt de cunoştinţă pură el leagă trecutul cu prezentul.

Pe lângă aceasta, în curentul acesta, care constitue starea noastră de conştiinţă la un moment dat se întâmplă ceeace se întâmplă într'un val, care se rostogoleşte pe mare. Fiecare din particulele, care-l compun se mişcă necontenit şi, dacă am presupune că vârful valului este luminat prin proecţiunea unei raze solare, atunci acolo unde este pata de lumină, sau cum am zice noi, psihologii, unde este conştiinţa limpede, acolo apar pe rând diferitele particule, cari vin şi se adaogă pe rând din fundurile mării din fundurile sufletului nostru, se perindă în conştiinţă foarte scurt timp, apoi dintr'odată dispar şi rămân în subconştient. Dar cu

toate că noi cunoaştem atât de puţin, numai o clipită, într'un mod conştient, totuşi legăm toate aceste conştienţe şi toate aceste bogăţii ale sufletului nostru şi facem din ele obiectul unui act de cunoştinţă prin care ne creăm cu mintea individualitatea psihologică.

Problema este extrem de interesantă. Sunt cazuri, când această funcţiune a conştiinţei se îmbolnăveşte şi atunci ne aflăm în faţa mai multor personalităţi în acelaş individ. Se citează cazuri de persoane cari la un moment dat îşi pierd personalitatea lor şi încep o personalitate nouă. Uită tot, nu mai recunosc pe nimeni din jurul lor, nu mai ştiu nici să scrie, nici să cetească, nu mai ştiu nimic, şi încep o vieaţă nouă, pentru ca la un anume moment, după aceea, să aibe sau o a treia personalitate, sau să revie la personalitatea precedentă. Toate cazurile de somnambulism, situaţiunile hipnotice, cari se studiază în patologie, arată deasemenea că sufletul nostru este compus din individualităţi psihologice, cari se coordonează laolaltă. Când această coordonare nu se mai produce, atunci se rupe personalitatea noastră psihologică în mai multe altele.

Dar chiar în vieaţa normală credeţi d-voastră că suntem tăiaţi dintr'o bucată? Nu, domnilor! Una este omul care vorbeşte de pe o catedră, alta este în intimitatea lui; Wiliam James face o analiză foarte interesantă când spune că în fiecare om există mai multe personalităţi în luptă între ele, din cari una ajunge să fie recunoscută de el, ca adevărata lui personalitate. Un boxeur, dă ca exemplu W. James, ar fi socotit ca dezonorat, dacă ar primì o lovitură, care să-l doboare din partea unui alt boxeur, pe când un profesor de filozofie, nu s'ar simţì deloc dezonorat, dacă ar primì o loviură din partea unui boxeur. Fiecare îşi constitue personalitatea lui conform unui ideal propriu al lui, ideal care construeşte împrejurul lui întreaga personalitate. Dar, această multiplicitate a elementelor din cari se constitue o personalitate psihologică, nu se poate explicà decât numai printr'un act de conştiinţă, care le leagă pe toate laolaltă, şi constitue ceeace numim individualitatea noastră psihologică.

Acì se impune însă o observaţiune foarte interesantă şi printr'aceasta trecem dela psihologia propriu zisă la ceeace voim să ajungem, la logică, la morală şi la drept.

Limba franceză, spre deosebire de a noastră şi de alte limbi, face o deosebire între două noţiuni ale eului: „le Je" şi „le Moi":

Je me connais *Eu* mă cunosc *pe mine*. *Eu*, apare la un anume moment ca subiect, la alt momet ca obiect de cunoștință. Deosebirea este foarte importantă. *Mă* cunosc, dar, când *mă* cunosc, cunosc *realitatea mea psihologică*, însă nu mă cunosc *pe mine, acela care cunoaște*. Nu mă pot prinde din punctul de vedere al intuițiunei interne, pentrucă, de îndată ce încerc să mă cunosc pe mine, acela care cunoaște, pe *Je* al meu, nu pe *Moi* al meu, *Je* dispare și devine *Moi*, întocmai după cum, când vreau să știu ce este mișcarea, nu pot s'o descompun în puncte succesive, cum fac matematicienii, pentrucă dacă iau un punct depe linia, care ar figurà mișcarea, punctul este într'un anumit loc, nu se mișcă, și nu am deci mișcarea, nu am ceva dinamic, ci am ceva static. Este ca și cum aș vrea să văd ce este întunerecul și aș întoarce dintr'odată comutatorul electric, ca să-l văd. A dispărut întunerecul și a apărut lumina. Nu pot deci să mă cunosc pe mine în mod imediat, în calitate de cunoscător.

Ce sunt acest *Eu* cunoscător? Un pur product al rațiunii mele. Nici nu pot să gândesc, dacă eu nu-mi spun că *Eu* cunosc. Este fundamentul însuși al oricărui act de logică și de gândire.

Eul acesta cunoscător, „le *Je*" nu „le *Moi*" ne va da cheia întregei probleme a libertății și el este un pur produs al rațiunii. Și acum, ca să vedeți cum ne duce la ideia de libertate, n'am decât să vă atrag atenția, că unul dintre cei mai rafinați psihologi, pe cari i-au avut timpurile moderne și pe care vi l-am citat adineaori, William James, spune că „le Moi", Eul cunoscător, este tot ce poate fi *al meu*. Ce este al meu aparține, cui? Mie, eului cunoscător, lui *Je*, nu eului cunoscut, lui *Moi*.

Iată cum dintr'odată ne apar două perspective căci din două puncte de vedere putem să studiem realitățile. Acì stă cheia de boltă a întregei dezvoltări, pe care o fac astăzi. Eu pot să privesc o realitate din punctul de vedere al constatării, să constat că un lucru există și dacă există lucrul; mintea mea zice atunci că trebuie să aibă o cauză și deaceea mintea mea admite pentru toate lucrurile, astfel constatate, ca individualități aparte un determinism mecanic, orb, pe care-l aplică ca un postulat fundamental în știință. Dar mai pot să cercetez lucrurile și dintr'un alt punct de vedere, decât acela al purei constatări. Mai pot să cercetez lucrurile din punctul de vedere al eului logic, al lui *je* și ajung la aprecierea activității lui.

Când cineva face ceva, atunci spunem că s'a produs un fenomen ale cărui cauze le putem cercetà și ne aflăm în punctul de

vedere al constatării, al științei exacte, punct de vedere, care ne duce la ideia că orice faptă a oricărui om, trebuie să aibe o cauză, deci se aplică din acest punct de vedere un determinism mecanic tuturor fenomenelor. Dar mai este un al doilea punct de vedere, care se aplică faptelor persoanelor. Pot să mă întreb: bine a făcut sau rău a făcut o persoană, când a făcut o faptă? Și atunci, dacă constat că a făcut rău, zic că este vinovată. Constatarea aceasta din urmă se face, din cu totul alt punct de vedere, care este de cu totul altul decât punctul de vedere științific al constatării, deși este și el un produs al rațiunii întocmai cum produs al rațiunii este determinismul științific. El stă perfect în picioare, paralel cu punctul de vedere științific, pentrucă ambele nu se ating, nu se întretae, nu se contrazic nicăeri. Suntem în al doilea râu larg și majestos, care curge alături de cel dintâiu.

Reprezintă acest al doilea punct de vedere o realitate? Desigur, și încă ce realitate extraordinară! Toată vieața noastră, de toate zilele, în societate, din punctul de vedere moral și juridic este întemeiată pe această ideie a unei aprecieri a faptelor noastre, apreciere care singură ne poate duce la ideia că am putut face o faptă bună sau rea, ne poate duce la ideia că suntem sau nu suntem răspunzători de faptele noastre.

Ne aflăm într'o lume nouă, distinctă cu desăvârșire de cealaltă. Deaceea s'a putut spune cu drept cuvânt că rațiunea noastră când crează cunoștințe, crează două lumi complect deosebite: lumea cunoștinței, supusă legei cauzalității și o lume tot așà de reală, pentrucă este tot la fel, întocmai, produsul rațiunii omenești, lumea morală sau, cum îi mai putem spune, lumea etico-juridică. Aceasta îmbrățișează morala și dreptul, produs al rațiunii noastre, tot așà de valabil ca și cunoștința externă. In lumea etico-juridică, îndată ce este vorba de o cunoștință a unei realități, nu se mai pune întrebarea: ce este realitatea? ci: a cui este realitatea? Și așà naște ideia de drept. Obiectul cutare este al meu. In drept și în morală nu mă interesează din ce este compus obiectul, sau cum s'a produs fapta, ci al cui este obiectul, a cui este fapta, pentru ca să știu cum să pot exercità activitaea mea. Intrebarea aceasta, „al cui este ceva", este întrebarea caracteristică a punctului de vedere etico-juridic.

Nu putem astfel să nu fim impresionați de constatarea, pe care a făcut-o așà de profundul analist W. James, când spune că Eul psihologic are ca conținut *ce este al meu*. El nu poate face bine

distincţiunea între *Je* şi *Moi*, deşi o indică, dar întregul *Moi* se atribue lui *Je* şi se atribuie ca un lucru, care aparţine lui *Je*.

Ce semnificaţie are această analiză aşà de fină, pe care o face W. James? Ideea de personalitate, care ţine locul în lumea etico-juridică ideii de individualitate din lumea ştiinţelor exacte, nu are un sens decât din punctul de vedere etico-juridic şi poate chiar nici din punctul de vedere psihologic.

Când începe într'adevăr copilul să aibe conştiinţă de el însuşi? Din clipa când începe să simtă că ceva îi aparţine. Din clipa în care a spus: mâna aceasta, degetul acesta sunt ale mele. Din acea clipă s'a constituit personalitatea lui. Aceasta o pune foarte bine în relief psihologia modernă, fără ca, dealtminteri, psihologia să tragă toate consecinţele, adânci, cari se pot trage din această constatare.

Cari sunt aceste consecinţe? In afară de individualitatea fizică, care v'am arătat cum se constitue, o individualitate psihologică nu se poate constituì, ca individualitate proprie, decât numai prin jocul raţiunii, din punctul de vedere etico-juridic. Când zic că eu exist, că sunt eu, că am o personalitate, că este fiinţa mea, ce este mai intim, ce este mai important în mine, ceeace voesc să păzesc, ceeace aş vrea să fie nemuritori, ceeace constitue tezaurul cel mai scump al fiecăruia din noi şi ceace vrem să înălţăm pe scara valorilor etico-juridice, morale, cât mai sus, nu este vorba de o realitate psihologică, ci este o realitate pur logică, creată din punctul de vedere etico-juridic

Dar, dacă este aşà, atunci punctul de vedere etico-juridic este numai un punct de vedere al raţiunii noastre, întocmai cum punctul de vedere al constatării lucrurilor externe este iarăş numai un punct de vedere al raţiunii noastre. Ne aflăm în faţa a două puncte de vedere deosebite, coordonate în jurul lui *Je*, a personalităţii, care are o realitate pur logică şi nu una psihologică, sau fizică.

Atunci am înţeles şi toată problema libertăţii. Căci, înadevăr, dacă n'ar existà un mod de conciliere între ideea de determinism, care incontestabil este exactă în ştiinţă şi ideea de libertate, atunci întreg dreptul şi întreaga morală este o jucărie. Noi vorbim mereu în drept şi în morală de libertate şi dacă libertatea n'ar exista în nici un fel, dacă ar fi ceva ridicol din punctul de vedere ştiinţific, cum spune atâta lume, atunci, întreg dreptul şi întreaga morală sunt şi ele nişte concepţiuni antiştiinţifice, fără nici o însemnătate şi cari trebuiesc înlăturate, atunci pumnul, forţa este ceeace domină:

nu există nici dreptate, nici bine, şi n'avem niciodată dreptul să spunem de cineva că face bine sau rău, fiecare din noi este o maşină oarbă care face fără nici o responsabilitate tot ce face. Ceeace evident nu este nici punctul de vedere al dreptului, nici al moralei; şi dreptul şi morala sunt totuşi realităţi incontestabile, cari se aplică în vieaţa noastră de toate zilele.

In ce consistă astfel personalitatea liberă? Căci personalitatea din punctul de vedere etico-juridic nu se poate să fie decât liberă; nici nu se poate concepe altfel.

Indată ce atribuim o acţiune unei persoane din punctul de vedere etico-juridic, sau, cum îi zice Kant, punctul de vedere practic, trebuie să spunem că persoana este liberă căci altfel nici nu se poate pune punctul de vedere practic, adică punctul de vedere dacă persoana face bine sau face rău ce face.

Sunt mulţi autori moderni printre alţii, însuşi Bergson, profund analist, psiholog, poate mai profund ca psiholog decât ca metafizician, cari spun: fapta unui om este liberă atunci când este produsul voinţei lui. Dacă cineva şi-a constituit o personalitate psihologică într'un anumit fel, când o faptă este rezultatul normal al acestei personalităţi, spre deosebire de influenţele imediate ale mediului înconjurător, s'ar zice că fapta este liberă.

Mi se pare superficială această afirmare. Mai întâi v'am arătat că nu se poate vorbì de o personalitate psihologică în sensul acesta precis. Şi apoi, ce semnificaţie are dânsa? Căci, psihologiceşte, Kant însuşi o arată: s'ar puteà foarte bine concepe că fiecare act al nostru să fie explicat printr'o legătură dela cauză la efect, dacă ştiinţa ar ajunge la o suficientă perfecţiune pentru aceasta, aşà încât un mecanism orb să se aplice în toată activitatea noastră psihologică. Şi atunci, nu se mai poate pune problema libertăţii, ar fi o absurditate.

In ce consistă atunci libertatea? Să analizăm lucrul mai de aproape. Nu sunt liber atunci când întâlnesc un obstacol extern. Dar încă odată nu poate fi vorba acì de imposibilitate fizică, de a învinge un obstacol extern; problema se pune numai din punctul de vedere etico-juridic. In adevăr, presupuneţi un Robinson izolat într'o insulă; întâlneşte o stâncă şi nu poate să meargă mai departe pe cărarea lui. Aceasta înseamnează că nu este liber? Nu, această înseamnează pur şi simplu că el a întâlnit un obstacol. Problema se poate pune însă şi din punctul de vedere al activităţii mele în legătură cu a celorlalte persoane: numai atunci pot zice că sunt sau

nu sunt liber. Presupuneţi că ceilalţi oameni îmi leagă mâinile cu lanţuri: mi-au luat libertatea.

Iată un prim fapt constatat: nu sunt liber, atunci când din acest punct de vedere etico-juridic, adică al legăturei cu ceilalţi oameni, mi se opune de alţii un obstacol fizic.

Dar, ar puteà să se opună la libertatea mea şi un obstacol psihologic. Liber este acela, care face o acţiune într'un moment de nebunie sau de beţie sau de patimă oarbă? Obişnuit, suntem de acord să spunem că nu sunt libere asemenea acţiuni. Cu cât o acţiune este mai învăluită în patimă, cu atâta este mai puţin liberă. Când este liberă? Când ea rezultă dintr'o reflexiune, care a înlăturat cu desăvârşire tot ce este patimă. Dar atunci, la ce se reduce libertatea? La un pur raţionament. Omul, care face ceeace face, întemeiat numai pe raţiune, raţiune care nu este întunecată de patimi, acela este liber. Bunul simţ ni-o spune în vieaţa de toate zilele.

Atunci, în ce stă libertatea? In activitatea raţională şi nu poate sta în altceva.

Dacă ne gândim că persoana, căreia se atribuie această activitate este, precum am arătat, realitatea logică, că prin această activitate raţională se creează tot ce există, — căci din punctul de vedere al cunoştinţei obiective ştiinţifice creăm prin ea întreg universul, de o parte ca o lume a constatărilor, întreaga lume etico-juridică, de altă parte, ca o lume morală, — atunci ajunge să ne spunem, cum şi-a spus Kant, că singura realitate, din care derivă tot, care ne explică şi pe noi şi explică şi lumea, este libertatea raţională.

Iată, cum, grava problemă, care se punea la început, aceea de a şti dacă în adevăr există o libertate, se poate soluţionà, dacă facem o amănunţită analiză a cunoştinţei în această privinţă; constatăm astfel, că nu există nicidecum o opoziţiune ireductibilă între determinism, care incontestabil trebuie să fie postulatul dominant în ştiinţă, şi ideia de libertate, care este postulatul fundamental al moralei şi al dreptului. Individualitatea este o realitate din punctul de vedere al constatării şi deaceea o constatăm regulat în ştiinţele fizice şi în parte şi în ştiinţele psihologice; personalitatea cu libertatea ei morală îi corespunde în lumea etico-juridică.

Mircea Djuvara.

LUMINA

Dureri sunt multe ce-au rămas ascunse,
Ucise'n suflet unde-au fost născute,
Doar tremurarea buzelor tăcute
Dovada este a viselor străpunse.

Eu te-am iubit mai mult de cât se poate
Inchipui! vin să înțelegi, iubite,
Privirea singură le dă pe toate
In clipe de dureri nemărginite.

Nu mi-ai cerut nimic și m'am dat ție;
Doar făr' de vorbe sufletu' ne'ncântă...
Vrei tu să știi ce-a fost a mea beție?—
Tăcerea ta cu îndurarea-i sfântă.

Lucia Alioth.

MESAJUL PREŞEDINTELUI HOOVER

Tradiţionalul discurs pe care-l ţine primul magistrat al Statelor Unite cu ocazia instalărei lui în Casa Albă, este mai întotdeauna interesant prin sinceritatea cu care sunt anunţate problemele şi preocupările lui de guvernare. Este cea dintâi manifestare publică a şefului Statului american. După depunerea jurământului, alesul vorbeşte naţiunii pentru a-şi deschide inima şi gândurile. Cum înţelege el să-şi exercite funcţiunea şi din ce punct de vedere priveşte el chestiunile la ordinea zilei, sunt punctele atinse de obiceiu în asemenea mesaj. Oricare ar fi temperamentul, aptitudinele şi pregătirea alesului, discursul trebue să reflecte omul. Americanul de duzină aşteaptă această desvăluire ca o verificare a votului dat.

Semnificaţia mesajului mai stă şi în faptul contactului direct pe care Preşedintele îl stabileşte de la început cu poporul. Intr'o ţară democratică acest raport este esenţial. Cu atât mai mult cu cât Preşedintele Statelor Unite, deşi Prim-Ministru în acelaş timp, nu are nevoe de majorităţile Congresului pentru a guverna cu autoritate. Asentimentul opiniei publice îi este mai necesar. De aceea el trebue să aibe cea mai mare solicitudine pentru popor.

Umil şi plin de frica lui Dumnezeu, în spiritul înaintaşilor săi puritani, Herbert Hoover, al 31-lea Preşedinte al Statelor Unite, vorbea poporului american în ziua de 4 Martie. Deşi conştient de puterea şi prosperitatea ţării, noul Preşedinte nu uita să atragă atenţia asupra pericolelor cari ameninţă astăzi marea naţiune americană. „In mod general", spunea Preşedintele Hoover, „am ajuns la un grad de confort

și siguranță mai înalt decât a existat vreodată în istoria lumii. Prin înlăturarea sărăciei am atins un grad de libertate individuală mai înalt decât înainte. Devoțiunea și preocuparea pentru instituțiile noastre sunt adânci și sincere. Noi clădim în mod statornic o nouă rasă, o nouă civilizație, mare în realizările ei...". Dar această stare bună are și partea ei întunecoasă, pe care Președintele se simte dator să-o expună poporului. Pare curios să auzim din partea unui fruntaș american că în Statele Unite există o tendință de a nu respecta legile. Tabloul înfățișat de Hoover în această privință e uimitor de crud. Sinceritatea lui e însă caracteristică pentru atitudinea pe care o au oamenii cu răspundere, conducătorii și toți slujitorii Statului în America. E o vorbă curentă acolo, care circulă și în lumea afacerilor: „onestitatea e cea mai bună politică". Explicarea e simplă și practică: e mai bine să mărturisești la timp adevărul decât să ispășești mai târziu tăcerea lui. Astfel mesajul spunea: „Crima e în creștere, încrederea în justiție e în descreștere... A considera aceste rele, a găsi remediul lor, este cea mai dureroasă necesitate în timpurile noastre". Și abuzurile săvârșite în contra prohibiției alcoolului le vede Hoover tot ca o urmare a răului menționat. Contrabanda, tolerată de public sau chiar de unii funcționari, înlesneste întinderea criminalității. „Intreg sistemul nostru de auto-guvernare se va prăbuși, dacă funcționarii aleg ce legi ei vor să observe sau dacă cetățenii aleg ce legi ei vor să susțină. Dacă cetățenilor nu le place o lege, este datoria lor, ca barbați și femei oneste, să nu încurajeze violarea; treaba lor e să lucreze deschis pentru abrogarea ei". In acest sens Președintelele anunța însărcinarea unei Comisii naționale care să cerceteze întreaga structură a sistemului federal de jurisprudență, precum și a metodelor de aplicare al amendamentului al 18-lea din Constituție, pentru a stabili cauzele abuzurilor atât de frequente de la întroducerea acestei legi constituționale.

Mai departe mesajul anunța cooperarea Guvernului cu întreprinderile diferitelor comunități, fără însă ca prin această intervenție să sufere inițiativa particulară. Și în privința învățământului, care până în prezent a fost lăsat

pe seama diferitelor state ale Uniunii şi a comunităţilor locale, Preşedintele Hoover făgăduia sprijin din partea Guvernului federal. Tot în chestiunile interne, extinderea serviciului sanitar, ajutorarea agriculturei şi reorganizarea ministerelor Guvernului federal, figurau ca puncte principiale în programul de activitate al noului Preşedinte.

O bună parte a mesajului preşedinţial se ocupa şi cu chestiunea relaţiilor externe. In această privinţă Preşedintele Hoever ţinea să asigure lumea de pacifismul poporului american şi de lipsa oricărei preocupări de imperialism „Statele Unite acceptă pe de-a-'ntregul adevărul că progresul, prosperitatea şi pacea noastră sunt înlănţuite cu progresul, prosperitatea şi pacea întregei omeniri... Aceia cari au înţelegere adevărată a Americei, ştiu că noi nu avem nici-o dorinţă pentru expansiune teritorială, pentru dominaţia economică a altor popoare. Asemenea scopuri sunt respingătoare idealurilor noastre de libertate omenească. Forma noastră de guvernământ este rău adaptată la responsabilităţile cari urmează în mod inevitabil din limitarea permanentă a independenţei altor popoare".

Apoi, făcând alusie la Pactul Kellog, Preşedintele Hoover îl releva ca un semn de manifestare sinceră a intenţiilor pacifiste de care este animat poporul american. Reamintind că oameni de stat americani au fost printre cei dintâi să propună înfiinţarea unui tribunal internaţional de justiţie, mesajul considera Curtea Permanentă de Justiţie din Haga drept o identificare cu oamenii de stat şi idealurile americane. Neacceptarea Statelor Unite de a face parte din Liga Naţiunilor nu trebue însă interpretată ca un semn de rea voinţă. Rezerva pe care o observă Americanii faţă de acest organ, nu înseamnă dorinţa de a avea o situaţie privilegiată, ci este rezultatul politicei lor tradiţionale de a nu intra în nici un fel de angajament care i-ar implica în controversele ivite între alte ţări. Americanii cred că independenţa lor faţă de asemenea obligaţii îi face mai capabili de a servi eficace progresul şi pacea omenirei.

Mesajul Preşedintelui Hoover, animat de cele mai bune intenţii, aruncă o lumină vie asupra omului care va conduce afacerile Statului american timp de patru ani. In cuvintele

sale se resfrânge clar voinţa unei personalităţi conştiente de problemele zilei şi de idealurile pe care le urmăreşte cu stăruinţă năţiunea cea mai bine organizată din lume. Herbert Hoover e un om representativ al stărilor din America. Ca *„self made-man“*, el şi-a făcut singur calea în viaţă. Inginer, om de afaceri, organizator al mijloacelor de alimentaţie pe timpul răsboiului, a fost colaborator în cabinetul lui Coolidge, călător studios şi practic în cel mai bun înţeles al termenului, noul Preşedinte este desigur pregătit pentru a conduce astăzi Statul american.

O întrebare se ridică totuşi, cu privire la destoinicia cu care acest om va înfrunta piedicile: va şti el să înlăture cele două viciuri fundamentale de cari suferă funcţiunea de prim magistrat în Statele Unite? Unul e de ordin social-politic, altul de ordin constituţional. Preşedintele este întotdeauna omul unui partid. Hoover face parte din partidul republican. Ceva mai mult, interesele capitaliştilor, a magnaţilor financiari, sunt întotdeauna precumpănitoare în politica Statului american. Aceste interese, susţinute din umbră, sunt decisive în mişcările Preşedintelui. Obiceiul s'a încetăţenit odată cu expansiunea economică a ţării în ultimii patruzeci de ani [1]). De aceea ne întrebăm: va şti Herbert Hoover să reziste, să rămână independent faţă de forţele oculte ale financiarilor? Al doilea viciu stă în însăşi Constituţia ţării: posibilitatea Preşedintelui în funcţiune de a candida pentru un al doilea termen. Această perspectivă implică în mod fatal concesiuni şi compromisuri. Pentru a se face plăcut tuturor intereselor, Preşedintele trebue să devină comod. Numai când un Preşedinte nu ţine să fie reales, poate să se menţină independent şi să guverneze fără teamă de a deveni nepopular. Astfel ne întrebăm încă odată: va şti oare noul Preşedinte să reziste unei asemenea temptaţii? Având toate calităţile unui conducător, Herbert Hoover poate fi un mare Preşedinte. Cu condiţia însă să voească a înfrunta cele două viciuri inerente funcţiunei.

Nicolae Petrescu

---

[1]) Astfel un ziar din New-York nu se sfia acum câţiva ani să scrie despre miliardarul Morgan că aghiotanţii săi numeau pe Harding şi Coolidge în 1920 şi controlau Convenţia naţională republicană din 1924 (*New-York American*, din 13 Iulie 1924).

PLOAIE RURALĂ

Ploaie sură, tristă, multă...
— Ascultă:
Cîntă 'n streşini indigene
Mărgeluşe, pe furiş,
— Lacrimi scurse, lin, pe gene
De frunziş —;
Cîntă stropii cu ecouri
De cimpoi, lovind în plante,
Şi cu tobe reci de nouri
Cîntă forte şi andante...

Ploaia sură şi rurală
Trece umedă, sglobie:
Paparudă 'n pielea goală
Ce dansează pe cîmpie...

Alexandru Bilciurescu

VIAŢA ŞI OPERA LUI H. C. ANDERSEN

Izvoarele la care am lucrat pentru a prezenta cititorului român opera şi viaţa lui H. C. Andersen sunt următoarele:

H. C. Andersen. Ges. Werke. Vom Verfasser selbst bes, Ausgabe, Leipzig 1847/48, 35 vol. 1853/72, 50 vol.

H. C. Andersens Ausgewählte Werke, Neu revidiert nach der deutschen Ausgabe v. Andersen, Herausgegeben und eingeleitet v. Leopold Katscher, Leipzig, 1880.

Andersens Werke, Neu übersetzt etc. v. Emil J. Jonas, Strassburg, 1876—1881.

Eines Dichters Bazar v. H. C. Andersen. Aus dem Dänishen von W. C. Christiani Leipzig Ed. Kumner 1843, 2 vol.

H. C. Andersen. Gesammelte Märchen und Geschichten, Jean, 1909.

Der Dichter und die Welt. Briefe v. H. C. Andersen. Weimar, 1917.

B. Nisbet Bain. H. C. Andersen. London 1895.

Georg Brandes, Ges. Scheiften, III/$_2$ *Skandinavische Gasönliechkeiten.* p. 104, München, 1902.

H. C. Andersens Leben ohne Dichtung v. *Karl Larsen,* Berlin 1926.

Ţinem însă mai întâi să reproducem în întregime notele de călătorie scrise de H. C. Andersen, cu ocaziunea trecerii sale prin ţara noastră în 1841.

In urma acestei reproduceri, vom intra în detaliile biografiei şi activităţii literare a lui Andersen.

D-r E. I. Păunel

TRECEREA LUI H. C. ANDERSEN PRIN ROMÂNIA IN 1841

„... La 1809 Constanța fiind complect distrusă de Ruși, toate aveau aci aparența ca și când aceasta s'ar fi întâmplat acum câteva săptămâni. Case sărăcuțe, jumătate dărăpănate, formau strada principală, care era destul de lată; ici colea zăceau coloane de marmoră și de piatră cenușie, cari după înfățișare aparțineau unei epoce mai vechi. La mai multe case acoperișul sau un balcon, atârnat deasupra străzii, erau sprijinite prin vro bârnă de lemn, așezată pe un capitel antic de marmoră. Minaretul la unica giamie căzută în ruine era făcut din scânduri văruite. O cafenea firește n'a lipsit, însă aspectul era ca și musafirii, foarte sărăcuț. Aci, pe balcon, erau întinși câțiva Turci, ei își fumau ciubucile, își sorbeau cafeaua și ne ignorau pe noi străinii, după cum se părea.

Câțiva bărbați grozav de zdrențuiți cu bărbi lungi, turbane, caftane și pantofi de saftian mergeau pe stradă și adunau gunoiu pentru a face foc, căci lemne nu se găsesc aci pe o întindere de mai multe mile.

Imediat lângă oraș erau rămășițele destul de considerabile ale valului lui Traian, care s'ar fi întins dela Marea Neagră până la Dunăre. Cât puteam privi împrejurul nostru, vedeam numai mare sau o stepă imensă, nici o casă, nici un fum dela vro șiră de lemne a unui cioban, nici o turmă de vite, nici un punct manifestând viață; totul era o câmpie verde fără de sfârșit. In apropierea orașului se mai arătau câteva bucăți de loc, neîngrădite, unde creștea grâu, înalt ca iarbă și de aceiaș culoare.

Mergeam spre mare; o barză moartă chiar la malul ei sub povârniș fu primul obiect, asupra căruia au căzut privirile mele. Zăcea, o aripă întinsă, gâtul încovoiat; deveneam melancolic privind-o. — Barza mi-a fost totdeauna pasărea cea mai interesantă, m'a ocupat ca copil, trece chiar ca fantomă prin romanele și poveștile mele și ea a fost primul obiect ce-l zăriam pe când mă întorceam acasă peste mare; ea ajunse la mal pentru a și muri.

Un gând superstiţios mă cuprinse şi cred că nimeni nu va fi liber în cursul vieţii sale de astfel de gânduri. Poate că şi eu voiu ajunge la mal dincolo de mare şi calea vieţii mele va fi terminată.

In vreme ce priveam pasărea, se lasă iarăşi o ceaţă umedă peste mare şi maluri, atât de deasă şi apăsătoare, încât mă temeam un moment, că nu voiu mai găsi cârciuma; nu puteam vedea nici patru paşi şi o luai deci drept înainte trecând peste un zid de pietre, ajungând astfel pe un alt drum, mult mai scurt, la cârciumă, unde ne aştepta o masă excelentă.

După masă lucrurile noastre fură încărcate pe care mari, construite tot din lemn; ele aveau să meargă spre Dunăre şi vor avea nevoie, trase fiind de boi, de toată după masa, noaptea şi ziua următoare pentru a ajunge la Cernavodă, noi însă eram să înoptăm la Constanţa, pentru ca, pornind dimineaţa, să ajungem în acelaş timp cu bagajele noastre.

Ţărani munteni, în cojoace de oaie şi cu pălării negre de pâslă, ale căror boruri atârnau ca adevărate umbrele gigantice peste spate şi umăr, urmau cu carele. Ni se dăduse asigurarea că pe drumul acesta ţara ar fi foarte liniştită şi că nu vom întâlni în călătoria noastră prin stepă decât nomazi munteni.

O ceaţă umedă şi impenetrabilă se întinse iarăşi dinspre mare peste toată regiunea. Carele încărcate, cari plecaseră acum, dispărură după puţini paşi ca într'un nor; era aci aşa de frig ca în largul mării.

Hangiul ne povesti despre acest schimb puternic de vânturi, de uragane straşnice şi de frigul ultimei ierni, marea ar fi fost îngheţată câteva mile dela mal, puteai să porneşti pe ea dela Constanţa la Varna. El ne povesti de viscolul, care-i goneşte pe păstori cu turmele lor prin stepe, ne povesti de cânii fără stăpân, dintre cari am văzut vre-o câţiva. Prin toată Bulgaria şi prin Rumelia trec mai ales iarna aceste cete cu urlătele lor. Adese ori ele dau de lupi şi atacul este pe ambele părţi de o vehemenţă egală. O lupoaică izolată, care se rătăceşte printre câni, este adesea ori graţiată de aceştia. Puii, pe cari îi naşte nu se deosebesc de neamul ei, ea îi hrăneşte cât se poate de bine. Când ajung însă vârsta de câteva zile lupoaica îi târăie până la râu şi dacă-i vede lingând apa în felul câinilor, ea îi rupe în bucăţi; instinctul spunându-i că ei sunt duşmanii cei mai aprigi ai neamului ei.

Spre seară vremea era frumoasă. M'am plimbat cu Ainswarth dealungul plajei pentru a culege pietre şi scoici; am trecut pe lângă cadavrul berzii. Aproape de tot de ea, era un alt sărman animal mort, pe care-l văzusem ultima dată, fără să-i dau prea multă atenţie cu toate că era poate mai interesant decât barza.

Era un câne mare cu păr creţ, care de sigur a fost aruncat dintr'un vapor şi a ajuns acuma la mal. Am putea să scriem un roman de mare şi de aer despre aceste două animale. Romane aeriene nu avem încă, însă ele se vor ivi desigur odată cu baloanele.

La întoarcere am vizitat pe una din acele colibe mizerabile de Tătari, al căror acoperiş de trestie ajunge până la pământ; drept vorbind, am intrat târându-ne în interior care se înfăţişa ca un coş mare. Păreţii luciau de funingeni, toate deasupra noastră se pierdeau în fum. Fata tătarului nevoalată stătea la foc şi frigea o bucată de carne pe un beţişor; nu era tocmai frumoasă, trăsăturile feţei erau prea aspre, albastrul ochilor era prea deschis, însă statura şi ţinuta ei făceau un efect bun. Un pictor ar fi putut să-şi aleagă motivul pentru un tablou caracteristic, cu lumini duble, una dela focul din colibă, cealaltă dela soarele ce era pe asfinţite şi strălucia roşu ca sângele prin uşa scundă.

Am ieşit, luna plutea rotundă şi mare deasupra mării. In han fumega un castron cu punş pe masă; am petrecut o seară plăcută şi veselă...

Dealungul pereţilor sub ferestre împrejurul camerei se întindeau canapele late cu rogojine, aci era pregătit culcuşul nostru. Nu puteam dormi, valurile mugiau ca tunetul, priveam prin fereastră pe marea întinsă, luminată de luna mică şi rotundă.

Plecarea era hotărîtă pentru a doua zi disdedimineaţă. Ţăranii veniră cu caii lor vioi munteneşti, cari jucară înaintea porţii; doi s'au smuls din ciată şi au sărit peste zidurile de pietre şi s'au bătut cu picioarele dinapoi. Se auziau ţipete şi strigăte; întretimp m'am coborît încă odată până la mare pentru a-i spune adio. Marea deschisă şi sărată, pe care o iubesc atât, eram să nu o mai văd până la coasta daneză.

In fine cortegiul era aranjat. Hangiul nostru, în uniforma sa veche austriacă călărea înainte şi noi ceilalţi îl urmam în pas repede prin oraş, afară în stepă deschisă, fără margini. La stânga, în cursul zilei întregi se întindea lacul Kurasu [1]), despre care se spune că ar fi rămăşiţele unui canal, prin care Traian ar fi unit Dunărea cu Marea neagră; n'ar fi greu de a-l reface; mai puţin costisitor ar fi însă cu siguranţă de a clădi o cale ferată pe acest şes; singurul desavantaj la executarea unui proect de felul acesta ar fi reclamaţiunile din partea turcească. Se spune că chiar Comitetul pentru navigaţiunea pe Dunăre ar fi avut de învins multe greutăţi până ce a primit permisiunea, de a înfiinţa aci hanul cu birou şi aprobarea ca pasagerii lui să poată lua acest drum mai scurt prin ţară. Permisiunea ar fi fost dată—aşa mi s'a spus—pentru familia şi prietenii Comitetului pentru navigaţiunea dunăreană.

Treceam pe lângă unele redute din ultimul războiu rusesc. Ele sunt complect subminate de câini sălbatici, cari vara se răcoresc în aceste viziunii, atunci când soarele arde deasupra stepei fără umbră, iar iarna dânşii găsesc aci adăpost şi căldură, când viscolul şi zăpada biciuieşte deasupra capetelor lor.

---

[1]) Carasu.

In fine ajungem la un sat, fiecare casă avea aspectul unei movile mizerabile pe o massă pietroasă; la dreapta se ridicau câteva coloane de piatră cenuşie dela o biserică devastată.

Treceam şi pe lângă ele şi numai stepa, verde şi singuratică se întindea înaintea noastră şi în jurul nostru. Trei Turci în haine colorate, cu turbane şi caftane fâlfâinde ne ieşiră în cale, călări, în iuţeală sălbatică; era un tablou exact din cele cari ni le-a dat Horace Vernet; „Allah ekber!“ era salutul lor.

In mijlocul acestei stepe tăcute zăcea un cimitir turcesc părăsit cu monumente albe, sparte; numai la unele mai puteai să deosebeşti încă turbanul. Nici un chiparos, nici o tufă nu dădea morţilor umbră. Satul, care fusese pe aci, era şters de pe pământ.

Pe un plan monoton atrage atenţiunea noastră orice obiect ieşit în relief, fie chiar cât de puţin important; un vultur mare şedea în iarbă şi nu părăsi locul său până nu ne apropiarăm de el cu cincizeci de paşi. Vedeam turme de vite, cari din depărtare se înfăţişau ca o tabără mare de războiu. Păstorii munteni sămănau cu totul oamenilor sălbatici; ei purtau cojoace lungi de oaie, cu lâna scoasă în afară, pălării gigantice sau o căciulă strâmtă de blană aspră, părul lor lung, negru şi sbârlit le atârna peste umere; toţi purtau un topor greu. Soarele ardea precum nu-l simţisem încă niciodată. Căldura ne ameţea, ne topeam aproape de sete. Cei mai mulţi dintre noi întindeau basmalele lor deasupra unor mocirle, cari mişunau de animale mici şi sorbiau apa; eu am putut să-mi ud numai buzele şi în această căldură, în această arşiţă de soare, păstorii munteni stăteau liniştiţi în cojoacele lor grele de piele, răzămaţi pe ciomegele lor. Sărmanii nomazi!! Auziam cântecele lor: pare că aud încă melodia, trebuie să-i dau şi un text:

„O salcie verde cu crăngile tale pletoase!“

„Acolo unde în ţara Ţarului cazacul se razemă pe suliţa lui, unde soarele străluceşte pe săbii austriace şi pe minaretele lui Mohamet, unde două râuri despart ţările a trei împăraţi, acolo a stat casa de bârne a tatălui meu în mijlocul trestiilor, drept lângă ea creşteau sălciile verzi! — Am păscut turma, am mânat o pe bărăganele Basarabiei, singur şi părăsit. Insă noaptea are stele şi inima gânduri! — O salcie verde cu crăngile tale pletoase“.

„Am păscut turma pe bărăgan când soarele de primăvară a răsărit, însă norii au fost învingători, ploaia a curs în şiroaie, din ploaie s'a făcut în aer zăpadă şi vântul a făurit săgeţi de ghiaţă, ele m'au lovit în obraji, au pătruns prin lâna deasă a oilor, turma s'a speriat, a fugit de uragan; am fugit şi am sburat zi şi noapte, unde ne-au gonit vânturile; numai morţii au rămas în urmă. — O salcie verde cu crăngile tale pletoase“.

„Unde e scut, unde e adăpost pe bărăganul întins? Vânturile ne-au gonit, pe turmă şi pe păstori, n'am putut să ne îndreptăm obrazul spre faţa vântului, din cari sburau săgeţile de ghiaţă.

Inaintea noastră sub stânca ascuţită era marea! Ce fugă, ce spaimă! Ce viscol, ce turmă fugară! — Insă pe coastă erau colibe, erau bărbaţi puternici, turma a fost salvată şi am văzut iarăşi cele două râuri care despart ţările a trei împăraţi. O salcie verde cu crăngile tale pletoase".

„Soarele arde amar în ţara Turcului, am dormit prin vizuini săpate de cânii sălbatici, am văzut trecând în fugă pe lângă mine bărbaţi şi femei străine, ca în viscol! Gândesc ei oare, ce am gândit atunci şi ce gândesc acum răzămat aci pe ciomagul meu în arşiţa soarelui, nu, căci ei n'au pe nimeni care să-i semene, eu o ştiu şi tu o ştii. O salcie verde cu crăngile tale pletoase"

Sărmani Nomazi! Am trecut în goană pe lângă ei! Un han mic făcut pentru noi ne invită la masă; cafeaua a fost fiartă şi merindele aduse de noi au fost mâncate; am fost în acelaş timp şi musafir şi hangiu! Aci nu locuia nimeni. Am închis iar uşile şi ferestile, după ce ne-am odihnit şi mai departe ne-a dus goana în aceiaş direcţie. Ne urcăm puţin şi ca o mare verde se arată pe orizont Muntenia acoperită cu iarbă.

Colinele pe lângă care treceam erau acoperite cu tufişe joase, fagi şi mesteacăni. Totul avea caracterul unui peisaj danez, aşa de binevoitor şi aşa de zâmbitor.

Iată-ne ajunşi la Cernavodă, model de oraş căzut în ruină. O casă părea că întrece pe cealaltă ca frumuseţe pitorească, la una acoperişul se compunea din trei — patru şindrile de cari un mănunchiu de trestie era aninat; o altă casă nu era decât un acoperiş atărnând până jos. O ceată mare de copii furnica înaintea tuturor uşilor sau mai bine zis înaintea găurilor, cei mititei erau goi de tot, unul avea căciulă de oaie pe cap, asta era însă toată găteala ce o avea mititelul. Un băieat era îmbrăcat în caftanul mare al tatălui său, acolo însă unde nu era încheiat, se vede că nu avea nici o altă îmbrăcăminte.

Dunărea inundase lunca şi apa plescăia sub copitele cailor. Steagul austriac fâlfâia pe vaporul „Argo", care ne saluta ca o patrie. Aci era o sală cu oglinzi, cărţi, mape şi canapele elastice, masa era încărcată cu bucate calde, cu fructe şi cu vin. Totul era bine şi sănătos pe bord.

Călătoria pe Dunăre

Recitez şi dedic această „temă dunăreană cu variaţiuni litorale".
Maieştrilor pianului, prietenilor mei, Austriacului Thalberg [1]) şi Ungurul Liszt.

---

[1]) Sigismond Thalberg, născut 7 Ianuarie 1812 la Geneva, † 27 Aprilie 1871 la Neapole, renumit şi virtuos pianist.

Dela Cernavodă până la Rusciuc [1]).

La orele trei după prânz începu călătoria noastră pe Dunăre. Echipajul pe bord era italian. Căpitanul Marco Dobroslavich, un Dalmatin bătrân plin de umor, de altfel om excelent, ne-a devenit tuturora foarte simpatic în scurt timp. Ii înjura pe marinari şi totuşi era foarte sincer iubit de dânşii; ei păreau să fie veseli, când dânsul îi ghiontea căci totdeauna avea o glumă la îndemână care compensa bătaia.

Timp de mai multe nopţi şi zile, pe cari le-am petrecut aci pe bord până la frontiera militară, nimeni nu era mai activ şi nimeni mai bine dispus decât bătrânul nostru căpitan. In mijlocul nopţii, când se puteau pune pânzele, răsuna vocea lui de comandă; totdeauna avea aceiaşi dispoziţie, gândindu-se mereu la pozne şi la glume, la prânz era primitor, jovial şi blând. Adevărat e că dânsul era o perlă între toţi căpitanii depe Dunăre; gentileţea lor scădea treptat, tot mai puţin ne simţeam bine; fireşte că ne-am apropiat mai mult unul de altul, aci între neamuri străine, însă cum ne apropiarăm de Pesta şi Viena, societatea deveni aşa de mare încât nimeni nu se mai interesa de celălalt. La taica Marco eram doar ca şi într'un pension.

Toată călătoria noastră de după amiazi, dela Cernavodă în sus, ducea printre insule inundate, unde capetele sălciilor şi vârful colibelor de trestii eşiau din apă. Nici într'un loc nu văzurăm încă Dunărea în întreaga ei lăţime. Am petrecut o seară veselă în cabina luminată şi frumoasă. Şampania pocnia! Gustul pânii de secară muiată în adevăratul vin de Tokay mi-a reamintit ţara secării, depărtata Danemarcă. Noaptea însă n'a fost ca şi seara; sângele nostru trebuia să curgă sub malul bulgăresc! In aceste regiuni mlăştinoase arşiţa verii dă naştere nu numai la malarie ci şi la miriade de ţânţari, cari chinuesc pe locuitorii litoralului şi pe echipajul vapoarelor fluviale. Nenumărate roiuri de ţânţari au prins viaţa în ultimele nopţi, ele se revărsau prin ferestrui până la noi; nimeni nu s'a aşteptat la ivirea lor; ei se aruncau pe noi şi ne înţepau, aşa încât sângele ne curgea peste obraz şi mâni.

---

[1]) Tot la patrusprezece zile poţi să treci cu vapoare austriace dela Constantinopole peste Marea neagră şi pe Dunăre în sus până la Viena. Aci erau două drumuri diferite de ales; unul dela Marea neagră prin gurile Dunării la Galaţii, unde carantina ţine şapte zile, ducând apoi dealungul malului muntean, care e plan de tot şi număra numai puţine oraşe până la Orşova; acolo îi aşteaptă o nouă însă scurtă carantină. Cealaltă rută, cea aleasă de mine este mult mai interesantă; nu te duci până la gurile Dunării, ci acostezi la Constanţa de unde treci pe uscat, cale de o zi până la Dunăre lângă oraşul Cernavodă. — Astfel călătoria pe Dunăre se reduce cu trei zile, care dela gurile Dunării până la Cernavodă nu oferă decât aspectul unui peisaj mlăştinos cu trestie şi stufării; pe de altă parte mai ai şi avantajul, că vaporul se ţine pe partea stângă contra curentului, unde malul e mai variat, unde acostezi la mai multe oraşe mai mari bulgăreşti şi unde poţi să faci călătorii pe jos prin pădurile sârbeşti. La Orşova toată carantina ţine în total zece zile, după aceasta continui călătoria la Pesta şi de acolo la Viena.

Dimineaţa, înaintea răsăritului soarelui, eram cu toţii pe bord, fiecare obraz sângerând şi umflat. Am trecut pela miezul nopţei pe lângă cetatea turcească Silistra şi am primit pe bord mai mulţi Turci ca pasageri de clasa III-a; ei stăteau întinşi învăliţi în scoarţe şi dormeau între sacii cu cărbuni.

Iată-ne în zori de zi! Insulele din Dunăre erau sub apă, ele păreau a fi păduri lucitoare, cari sunt gata a se scufunda. Toată partea muntenească oferea aspectul unui plan verde fără margini, singura variaţiune era o gheretă dărămată făcută din lut şi paie sau un edificiu monoton de carantină, văruit alb cu acoperiş roşu. Nu vedeai nici o grădină, nici un copac, casa era izolată ca o corabie unui explorator care pluteşte pe o mare neumblată şi liniştită.

. . . .

Pe partea bulgărească ne saluta primul oraş: Turtucaia; înaintea fiecărei case era o grădiniţă mică; la poala povârnişului alergau copii jumătate goi şi strigau „Urolah". Aci toate indicau pace şi nici un pericol; răscoalele din ţară n'au ajuns încă până la acest mal. Totuşi auziam dela Turcii, cari veniseră pe bord în cursul ultimei nopţi, că mai mulţi refugiaţi ar fi trecut acolo peste Dunăre pentru a ajunge la Bucureşti. Dincolo de munţi turbau răscoale şi moartea

In sus de Turtucaia am trecut printr'un defileu pitoresc, deasupra căruia atârnau mărăcinişuri bogate depe povârnişurile înalte până la pământul roşiu-gălbui. O cireadă de cai frumoşi şi negri fu adusă la mal şi urma a fi trecută peste râu. Unul dintr'ânşii se distinse prin mişcările sale vioi, prin culoarea sa neagră ca tăciunele şi prin coama sa lungă şi fâlfâindă; calul sări pe povărniş atât de vehement încât pământul improşcă de sub copitele sale!

„O cal sălbatic! Ai să porţi poate pe tânăra mireasă a prinţului muntean, vei fi poate desmierdat de mâna ei fină şi şoldurile tale negre vor fi împodobite cu covoare colorate? Joci de bucurie că vezi patria cea nouă pe malul de dincolo al râului. Cum, sau ai să fii în Muntenia strămoşul unui neam, de o sută de ori mai mare decât ceata care te înconjoară şi numele tău va fi cel dintâiu pe arborele neamului?

Băieţii îţi strigă ţie, animal frumos şi înfocat drum bun, drum bun.

. . . .

In fine am zărit totuşi un oraş pe partea muntenească, era Giurgiu [1]), ale cărui forturi au fost nimicite de Ruşi. O parte din orăşeni se adunase pe rămăşiţele acestor metereze; se ridicau strigăte şi întrebări despre starea sanitară din Constantinopole [2]) şi

[1]) De aci e numai o călătorie de şase ceasuri până la capitala Munteniei Bucureşti (Andersen scrie: Bucharest).

[2]) Acolo nu era ciumă pentru moment, ea bântuia în Alexandria şi la Kairo. Am aflat în ultimele zile ale trecerei mele la Pera dintr'o scrisoare că în susnumitele oraşe ar muri zilnic mai multe sute de oameni.

despre răscoalele din lăuntrul ţării. Soarele apunea chiar atunci. Turnul bisericii din oraş, acoperit nu de mult cu tinichea lucitoare, lucia de te dureau ochii. O lumină văratică învăluia livezile verzi şi plane, pasările din bălţi se ridicau din trestii . . . .

. . . .

Paturile noastre fură acoperite cu reţele verzi, ca să putem fi scutiţi de roiurile otrăvitoare ale ţânţarilor. Societatea mea s'a aşezat la cărţi, cum nu cunosc însă nici un joc de cărţi, harta Dunării era cartea mea; am studiat-o, acest drum neperitor spre răsărit, care din an în an va fi tot mai mult frecventat şi care va purta pe undele sale puternice poeţi, cari vor înţelege să ridice comoara de poezie, care e ascunsă în orice tufiş şi în orice piatră!

Plutim!

Dimineaţa este atât de frumoasă! Ce şes întins şi verde! Ce parfum de fân! Suntem noi oare în Danemarca? Ce bogăţie de flori! Priveşte movilele acoperite cu iarbă, mormint de uriaşi, ca în Seelanda; mâni de oameni le-au format! Totul e atât de idilic, ca vara în Danemarca şi totuşi nu suntem în Danemarca! Şesul verde, unde fânul miroase, e muntenesc . . . .

. . . .

Paşa la Orşova.

Inaintea noastră zăcea cetatea Orşovei turceşti, reşedinţa unui Paşă. Am trecut prin partea cea mai primejdioasă a „Porţilor de Fier", ne apropiăm de prima staţie principală a călătoriei noastre: Carantina.

Ne suim iarăşi în barcă, masa era pusă pentru dejun, golim un pahar ca adio pentru semilună şi femeile voalate.

Pe malul muntean ca şi pe cel sârbesc se ridică stânci acoperite cu păduri. La dreapta pe o limbă de pământ se află Orşova nouă cu case vopsite roşu, minarete albe şi cu grădini verzi. Edificiul cel mai mare îndreptat spre râu ni s'a spus că ar fi Seraiul Paşei.

Dinapoia ferestreler armate cu zăbrele, femeile cele frumoase priveau barca noastră, îndreptau poate telescopul lor — căci desigur aveau ele unu — vedeau, ce străini soseau cari peste curând la fel cu dânsele urmau a fi închişi în carantină, dar singuri, fără fericirea amorului. Ele ne vedeau urcând de desuptul cetăţii pe partea sârbească dinspre Dunăre, ele vedeau şi pe soţul lor, pe Paşa Orşovei care se cobora cu soldaţi în afară de ziduri spre barca noastră, care stătea acum pe loc.

Paşa, un bărbat puternic cam de patruzeci de ani, cu o tunică militărească, epoleţi mari şi auriţi, cu un fes, ne salută şi stătu de vorbă cu Philippovich.

Cetatea care ofera un aspect dărăpânat, ne-a salutat cu cinci împuşcături de tun, atunci când am trecut pe lângă ea.

Vedem acum oraşul austriac Orşova-Veche şi târguşorul Xupanesk[1]), unde se ţine carantina. Am fost nevoiţi să plecăm până dincolo de Orşova, aşa de puternic este curentul, deabia mult mai în sus trecerea, care durează numai câteva minute, este posibilă.

Locul de debarcare era îngrădit cu un gard de scânduri ce scârţâia de mulţimea spectatorilor, care stăteau pe dânsul pentru a ne vedea pe noi străinii infectaţi.

Care mari înhămate cu boi fură încărcate cu bagajele noastre şi se puseră în mişcare. Societatea urma încet, înconjurată de soldaţi şi de servitori de carantină, fiecare înarmat cu un baston lung şi alb pentru a ne ţinea la o distanţa de trei paşi. Incă odată aruncăm o privire asupra râului, care ne purtase. Cetatea era în umbră. la Orşova nouă însă luceau minaratele, acoperişele şi copacii în lumina cea mai frumoasă de soare. O luntre trecu deacurmezişul râului la Seraiul Paşei; Paşa a plecat pentru a vizita femeile sale! Noi mergeam la temniţa noastră, iar el la terase înflorite, sărutări şi îmbrăţişări — soarta oamenilor este diferită în această lume; iată morala acestei povestiri.

(Urmează în capitolul VI descrierea timpului plictisitor petrecut în carantină).

. . . .

Azi e Duminică! E Duminică în călindar, Duminică în natura Domnului! Haideţi, la Mehadia, în munţi, staţiunea balneară cea mai frumos situată a Ungariei !Ce desiş de flori în iarba verde şi înaltă! Ce lumină de soare pe coastele păduroase ale muntelui. Aerul e atât de albastru, atât de străveziu! Azi e Duminică. Şi de aceea toţi oamenii, pe care îi întâlnim sunt atât de sărbătoreşte îmbrăcaţi. Părul împletit, negru şi strălucitor al fetelor e impodobit cu flori fragede, o ramură de bobiţel sau o garoafă într'un roşu adânc; mânecele largi sunt brodate cu verde şi cu roşu; fusta se compune din ciucuri roşii, albaştri şi galbeni; chiar bunicuţa cea bătrână e îmbrăcată în ciucuri şi are flori pe pânza ei albă. Flăcăii şi băieţii au trandafiri la pălărie, cel mai mic e cel mai măreţ! Cămăşuica lui scurtă îi atârnă deasupra pantalorilor de culoare închisă, o ramură de bobiţel e aninată pe pălăria sa, care îi acoperă aproape ochii, da, azi e Duminică!

Ce singurătate domneşte în aceşti munţi! Viaţa şi sănătatea clocoteşte în apele acestor izvoare! Muzica se aude din sala de baie mare şi decorată. Privighitoarea cântă în lumina senină a soarelui între copacii mirositori, unde şerpuesc coardele de viţă de vie sălbatică. Tu, frumoasa natură a Domnului, biserica mea, cea mai bună, cea mai sfântă din toate! Aci îmi spune inima mea: „Azi e Duminică!“.

---

[1]) Jupalnic.

Suntem iaraşi la Orşova! Globul de alamă pe turnul bisericii luceşte în razele soarelui, uşa e crăpată! Ce singurătate în biserică!. . . . .

. . . .

Inaintea bisericei, pe piaţă, unde teii sunt în floare, e joc mare pentru bătrâni şi tineri. In mijlocul cercului sunt aşezaţi lăutarii, unul cântă la cimpoiu, altul scârţâie din vioară. Hora merge întâiu spre dreaptă, apoi spre stânga. Toţi sunt în găteala lor cea mai mare, ciucuri, flori şi cu picioare desculţe; azi e Duminică!

Câţiva băieţi mici aleargă îmbrăcaţi numai în cămaşe, însă cu o pălărie de om mare pe cap şi pe pălărie o floare. Notabilităţile, dominii şi cucoanele, îmbrăcaţi ca la Viena, se plimbă şi privesc poporul, poporul ce joacă.

Soarele roşu de asfinţit luceşte pe turnul alb al bisericei, pe Dunărea galbenă — închisă şi pe munţii păduroşi sârbeşti; dacă ar luci pe cântecul meu, când îl cânt! Ce frumos şi vioiu! Ce suav şi straniu! Toate arată că e sărbătoare, toate îţi vestesc: Azi e Duminică!

(Va urma) **H. C. Andersen**

VIAŢA ŞI OPERA LUI H. C. ANDERSEN

Hans Christian Andersen este una din acele personalităţi literare, cari nu aparţin numai ţării de unde îşi trag originea, ci fac parte din literatura mondială.

Poveştile sale ce formează poate nu partea cea mai voluminoasă, însă desigur cea mai cunoscută a operelor sale, sunt auzite şi citite dincoace şi dincolo de Ocean, oriunde se află copii doritori a asculta basme.

Cu aceste poveşti se întâmplă chiar cazul interesant că ele sunt povestite fără a se mai şti autorul; marea lor popularitate le face anonime, astfel că opera unui poet anumit devine legendară.

In ţara noastră editorii celor două mari biblioteci populare: „Biblioteca pentru toţi" şi „Biblioteca universală", şi-au arătat veneraţiunea faţă de acest poet străin, publicând unele opere.

Datele biografice despre Andersen ne sunt foarte puţin cunoscute; cele două duzine de naraţiuni, care reprezintă titlul său de falǎ în parnasul mondial şi pe cari le cunoaştem din sute de ediţiuni în toate limbile, ilustrate cu multă măestrie de creioanele unor artişti celebri de toate naţionalităţile, — sunt tot ce au citit cei mai mulţi dintre noi; celelalte poveşti, mai puţin populare ne sunt însă măcar accesibile, căci exactitatea unor editori ne-a dat posibilitatea de a le cunoaşte în totalitatea lor. Restul operelor sale, drame ocazionale, poezii sentimentale, vreo cinci romane, destul de interesante, pentru epoca când au fost concepute, şi o serie mare de scrieri de caracter autobiografic, în total vreo cincizeci de volume, foarte respectabile, sunt pentru noi cu toţii „terra incognita".

Ultimele ediţiuni mai complecte în traducere germană au apărut înainte cu aproximativ 50 de ani, iar o biografie engleză a poetului de R. N. Bain înainte cu 30 de ani.

Dacă vroim să folosim o dare de seamă biografică mai modernă suntem avizaţi la traducerea din limba daneză a unei *schiţe* redactate cu cunoştinţe frumoase, mult gust personal şi dragoste

pentru subiect de domnişoara Etta Federn, care a apărut în ediţia basmelor aranjată de Editura Diederichs. (Jena, 1909).

Cum se explică această vădită lipsă? Istoriografia literară are şi ea capriciile şi paradoxele ei şi relativ destul de des putem observa următorul fenomen: dacă un autor excelează într'un gen anumit fie că l-a inventat fie că l-a dus la perfecţiune pentru epoca sa, se pare că operele sale cari reprezintă acest gen, stau sub razele puternice ale unui reflector concentrând toată lumina asupra lor şi lăsând celelalte opere în umbră adâncă. Aceasta este impresia ce o are cetitorul de rând. Savantul însă continuând acest fir de idei, crede, faţă de un scriitor mare, că criticii şi istoriografii şi-au făcut desigur deja de mult datoria, şi că nu mai există probleme de rezolvat; iar consecinţa este o neglijare nevroită a unor capitole interesante din istoria literară.

Hans Christian *Andersen* s'a născut la 2 Aprilie 1805 la Odense, orăşel senin pe insula daneză Fühnen, care în limba locală înseamnă cea frumoasă. Tatăl său era atunci un cismar tânăr de 22 ani. Dânsul n'a exercitat însă această meserie din moşi-strămoşi, cum era obiceiul acolo; ci era descendent al unei familii de ţărani bogaţi din munţii Danemarcei. Nenorociri grozave, epidemii de vite şi incendii de case au sărăcit în puţine luni pe bunicul lui Andersen, care în urma acestor lovituri a şi înebunit şi împreună cu averea a dispărut şi speranţa părintelui poetului nostru de a frecventa şcoala latină, cum avusese de gând, spre a ajunge astfel la un grad mai înalt de cultură. Din această cauză s'a arătat continuu nemulţumit, regretând trecutul frumos şi bogat al strămoşilor. Cismarul Andersen pentru a uita grijile şi neajunsurile sale s'a ocupat foarte mult cu copilul său şi a fost în stare să se potrivească aşa de bine mentalităţii lui de copil, încât Hans Christian nu putea să aibă un camarad mai bun.

Un epizod caracteristic va ilustra poate mai bine firea meseriaşului. Pe timpul răsboaielor napoleoniene tatăl lui Andersen a vrut şi el să se înroleze în una din armatele ce porniau spre câmpurile de luptă pentru a scăpa de atmosfera îngustă a casei sale scunde şi pentru a încerca norocul soldatului, care pe atunci mai mult decât oricând purta în raniţa sa bastonul de mareşal.

Intenţia a fost foarte serioasă, însă un capriciu ironic al istoriei a zădărnicit toate, căci armata din care făcea parte, n'a mai ajuns în foc şi el s'a întors peste scurt timp teafăr şi sănătos. Această aventură cu sfârşitul ei neaşteptat ne arată însă acea înclinaţie de a pleca în ţări depărtate, care la poetul Andersen devine şi mai puternică.

Mama lui Andersen a fost o femeie foarte simplă şi puţin cultă. Şi ea se trăgea dintr'o familie care ieşia din cadrele obişnuite. Tatăl ei, un om simplu, cioplea jucării şi păpuşi de lemn în forme bizare, le vindea prin sate şi se întorcea în schimb cu unt, lapte

şi pâine. Mama soţiei acestuia, deci străbunica poetului, dintr'o familie mare din Germania, fugise dela părinţi pentru a trăi şi a se pierde ca actriţă.

Deci şi din această parte atavism şi o înclinaţie spre dromomanie.

Dacă mai adaogăm că băiatul a avut şi prilej a cunoaşte viaţa desperată şi sinistră dintr'una din temniţele de pe atunci, unde un cunoscut al părinţilor săi funcţiona ca temnicer, că a vizitat odată casa de nebuni, unde a fost martorul unui acces de turbare, că patul conjugal al părinţilor era făcut din scândurile de catafalc al unui nobil norvegian, fără să fi fost depărtate pânzele negre de catifea şi că a ajuns foarte de timpuriu în atmosfera teatrului, cred că am caracterizat îndeajuns mediul bizar, fantastic şi morbid, în care Andersen şi-a petrecut prima sa tinereţă şi care l-a influenţat toată viaţa sa.

După moartea tatălui, care s'a întâmplat când băiatul era încă la o vârstă foarte fragedă, mama sa a fost nevoită să-şi câştige pâinea spălând rufe în case bogate, pe atunci singurul mod de existenţă posibil în situaţia ei.

Andersen descrie în povestea „Ea n'a fost de nimica" munca grozav de grea a spălătoresei la râu. Şi într'o altă poveste mai cunoscută „Micul Tuc", ne arată această atmosferă tristă şi desperată în casa familiei după moartea tatălui său. Acolo, băiatul de şcoală ajutând spălătoresei a căra cofe cu apă întârzie a-şi învăţa lecţia de geografie, drept răsplată însă pentru fapta bună săvârşită, oraşele şi domnitorii ce figurau în manualul lui, îi apar în vis povestindu-i istoriile lor.

In această epocă poetul nostru încearcă multe; frecventează o şcoală cu metode pedagogice foarte groteşti, lucrează la fabrică, intră la un tâmplar ca ucenic, se învârteşte mult în jurul teatrului şi duce mult puţin viaţa fiului unui om de curte. Băiatul vioi şi deştept, înzestrat cu o voce frumoasă şi cu darul de a declama cu pricepere, este foarte des invitat în casele bogate ale oraşului unde sau e arătat ca un fel de copil minunat sau întrebuinţat ca un camarad inteligent pentru copiii din casă.

Micile economii pe cari le face adunând darurile ce i se oferă la astfel de ocaziuni, îi servesc pentru a porni într'o bună zi, fără a sta la îndoială şi fără a-şi da seama de consecinţele întreprinderii lui, la Copenhaga, unde se adresează, cu un curaj orb şi cu un noroc vizionar, unor persoane din lumea artelor reuşind într'adevăr a primi bani şi instrucţiuni în tot felul de materii.

Cultura sa a fost la începutul carierei sale de scriitor cam incomplectă din lipsa unui studiu mai sistematic; primii critici îi reproşează greşeli de gramatică şi de limbă. Viaţa lui curioasă însă atrage atenţiunea unor oameni cu suflet adevărat nobil între care directorul teatrului mare, Jonas Collin, care povesteşte regelui

de micul nostru aventurier, iar Frederic al VI-lea se decide atunci a-i acorda o bursă care-i dădu posibilitatea să umble la şcoala latină. Andersen pleacă la Slagelse şi apoi la Helsingör, oraşul lui Hamlet, unde termină liceul; în urmă frecventează şi universitatea din Copenhaga.

Cu momentul terminării studiilor universitare biografia lui Andersen devine întru câtva monotonă, reducându-se la trei, patru factori ce o determină.

Existenţa sa era asigurată prin burse regale căci, şi după moartea primului său protector, Frederic al VI-lea, toţi urmaşii acestuia îi oferiră pensiuni naţionale, la care se mai adăogară veniturile mai modeste din tipărirea operelor sale, ceia ce-i permite o viaţă aproape fără grije.

Indată ce-şi termină studiile universitare se evidenţiază şi pornirea sa de nomad modern; dromomania; întreprinde aproape în fiecare an călătorii cu o destinaţie mai apropiată sau mai îndepărtată: în prima linie îl atrage Italia, manifestându-se astfel şi la dânsul vechiul dor al locuitorului din nord de a vedea ţara soarelui etern; în cursul vieţei sale a fost de şapte ori în Italia, petrecând epoci destul de lungi în oraşele cele mai importante: Veneţia, Roma, Florenţa. Această ţară formează şi scena în primul său roman „Improvisatorul“, Italie pe care Andersen o cunoştea atât de bine până la păturile sociale cele mai joase ca cerşetori şi briganzi, ascunşi în ruinele oraşelor şi în peşterile munţilor. De şase ori îl găsim la Paris, pe timpul expoziţiunii internaţionale (1867) chiar de două ori. Acolo avea mulţi prieteni între cari Balzac, Dumas père, Victor Hugo şi înainte de toate Heine, care-l şi influenţează foarte mult în scrierile sale. O reminiscenţă de la Expoziţie ne dă „povestea Dryadei“. O Dryadă, zîna unui pom de castan adus din sudul Franţei pentru a sta drept strajă înaintea unui hotel mare din Paris se plimbă noaptea prin minunile expoziţiei şi ale capitalei şi moare în zori de zi fiind desrădăcinată din glia în care s'a născut.

Vom vedea mai pe urmă că în acest caz forma povestei este numai o haină literară pentru un raport ziaristic.

Dat fiind situaţia geografică a Danemarcei, Andersen trece în aproape toate călătoriile sale prin Germania, unde se opreşte cu plăcere, adese chiar foarte lung, în unele orase ca Dresda şi München, unde e primit foarte prietenos de Regele Maximilian II. Locul însă care-l atrage cel mai mult în Germania de atunci era Weimar. Atmosfera clasică din şesul Turingiei i s'a părut foarte simpatică, deşi nu mai era vorba de epoca lui Goethe şi a lui Schiller; personalitatea predominantă era pe atunci compozitorul Liszt. Andersen era în relaţiuni foarte prieteneşti cu familiile Goethe şi Schiller; Ottilia Goethe născută Pogwisch, soţia lui August, unicul fiu al poetului, a apreciat mult pe Andersen; o întâmplare curioasă a făcut că în timpul când a fost învitat la

curtea din Weimar, chiar August von Goethe făcu serviciul de masă la domnitori în calitatea sa de şambelan ; fiul său, Walther, deci nepotul Olimpianului, a încercat chiar să dramatizeze romanul poetului nostru „Improvisatorul". La familia Schiller Andersen a descoperit că ar sămăna mult cu decedatul poet. Marele Duce moştenitor, Carl Alexander de Sachsen-Weimar, intră într'o corespondenţă interesantă cu poetul nostru. Şi la Viena a fost de mai multe ori, primit foarte bine începând cu Arhiducesa Sofia, mama viitorului împărat Franz Josef, care avea pe atunci salonul cel mai dătător de ton, până la poeţi de rang mai modest cum era Castelli. A frecventat aci cu mult interes cercurile teatrale. La Burgtheater directorul Dingelstedt i-a pus la dispoziţie pentru tot timpul vizitei sale un fotoliu, o favoare care — precum o şi menţionează — nu i s'a acordat niciodată la Copenhaga.

De altfel Viena joacă şi un rol destul de însemnat în romanele sale ; o descrie însă în culori cam falşe, căci a prins mai mult atmosfera plină de aventuri a „Praterului", cea romantică a Dunărei şi a ţiganilor nomazi.

De două ori îl vedem în Anglia ; acolo romancierul Dickens, îngrijeşte de dânsul într'un mod adevărat frăţesc.

Călătorii mai lungi şi mai îndepărtate a făcut în Spania peste Pirinei, iar mai târziu şi în Portugalia.

Cu voiajul său în Orient până la Constantinopole, când trece la întoarcere şi prin România, ne vom ocupa mai cu deamănuntul în ultimul capitol al notiţelor noastre.

Elveţia a vizitat-o de mai multe ori, la începutul carierei sale ca scriitor, oprindu-se mai mult timp în vechiul orăşel al ceasornicarilor, Locle, pentru a se perfecţiona în limba franceză, şi la sfârşitul vieţei sale pentru a găsi o alinare a suferinţelor.

Un rol unic în felul său a jucat Andersen în ţările scandinave; aplicarea cuvântului „scandinav" în înţelesul politic pentru statele din nord, şi locuitorii lor ca unitate culturală este invenţia lui; el a proclamat pentru prima dată într'o poezie lozinca înflăcărătoare „Suntem Scandinavi". In consecinţă mai multe din călătoriile sale erau dedicate ţărilor din vecinătate; aşa, a plecat în Suedia cu toate că pe atunci dăinuia încă încordarea Suedo-Daneză din epoca napoleoneană, în Norvegia a fost mai târziu, deoarece intrigi literare l-au reţinut mult timp dela această vizită.

Dacă ne imaginăm că Danemarca este situată într'un colţ destul de îndepărtat de centrul Europei, că la primele sale călătorii Andersen n'a putut să se folosească de Căile Ferate, că voiajul în Italia la 1833 l-a făcut în întregime cu poşta, că în această epocă turismul nu numai că era anevoios dar chiar şi periculos, atunci vom admira spiritul său întreprinzător constatând că în comparaţie cu alţi poeţi Andersen ţine recordul călătoriilor.

Contactul intim cu toate popoarele europene a avut drept urmare ca Andersen să nu poată fi considerat şovinist naţional.

In intervalele dintre călătoriile sale foarte dese îl găsim pe la curțile nobililor danezi, la țară, sau în locurile de vilegiatură ale industriașilor bogați. O locuință a sa proprie n'a avut Andersen niciodată; de abia pe patul de moarte i se trezește dorința de a avea o casă, în care să fie stăpân.

* * *

Acest nucleu de biografie ar fi însă incomplect dacă n'am menționa drept fenomene foarte importante și hotărîtoare din viața sa, criticele activității sale literare din partea contimporanilor, — compatrioți și străini, — față de cari Andersen a fost din cale afară simțitor.

In scrierile sale biografice aceste critici de tot felul ocupă spațiul cel mai mare; capitole întregi sunt compuse numai din tăieturi din reviste, din reproducerea unor convorbiri, din polemici și discuții pe această temă.

Georg Brandes, de sigur un martor chemat și obiectiv, contimporan al lui Andersen și până nu de mult, contimporanul nostru, în notițele sale „Personalități scandinave“ știe să ne comunice despre Andersen, între altele, că dânsul la Paris aștepta prin cafenele pe cunoscuții săi numai pentru a auzi lauda operelor sale. In Anglia se duce dela o librărie la alta, cerând portretul său, și acolo unde nu fu recunoscut sau unde lipsea gravura era neplăcut impresionat, iar unde fu recunoscut bucuria sa era fără margini.

Dragostea n'a jucat un rol mare în viața lui. Intr'o scrisoare, care cuprinde date din viața sa, destinate unui biograf contimporan, spune că a fost de două ori îndrăgostit. Dacă această afirmare este adevărată și nu e numai o frază fără mare importanță suntem nevoiți să constatăm că sărmanele fete, cari ar fi putut figura în rândul celor alese, nu puteau nicidecum să-și deie seama de ceiace simția poetul, căci în aceste scrisori repetă de trei, patru ori că sentimentele lui ar fi numai frățești, semnează cu frate și începe cu titlul de soră.

Pe de altă parte am însă impresia că atât actrița Rachel cât și Jenny Lind, poreclită privighetoarea Suediei, pe atunci cântăreața dramatică cea mai vestită, l-au interesat foarte mult și că admirația ce o are pentru dânsele nu este liberă și de accente erotice.

La 4 August 1875, în vârstă de șaptezeci ani, neînsurat și fără nicio persoană iubită pe lângă dânsul, moare în casă străină, la Rolighed, înconjurat de familia negustorului Melchior și e înmormântat în cripta familiei Collin, a acelui Collin, care i-a descoperit talentul. Funeraliile au fost grandioase, toată Europa se închina sicriului marelui povestitor, care ca om era desigur destul de straniu.

Dr. E. I. Păunel

(Va urma)

A C A S Ă

Un cimitir, în care vântul, ploaia, timpul,
Aprope-au şters mormintele.
In ele dorm părinţii, sfinţii,
Şi atâtea visuri, sfintele.

Cum vechii Greci îşi adorau strămoşii,
Oraşu'ntreg ar trebui să vie,
Cu amintirea în inima lor vie,
Pe lespezile de libaţii pline,
Să se'nchine.

Dar nu,
Oraşu'ntreg de mult se prefăcu,
Şi oamenilor tuturor,
In conştiinţa lor, pitică,
De apropierea morţilor,
Li-e frică.

De-aceia 'n cimitirul vechi,
Pe troenitele de flori, alei,
O! nu-ţi dă busna în urechi,
Ca zuruitul cristalin de clopoţei,
Sglobiul râs de copilaşi vicleni,
Nici voci îngândurate de mireni,
Nici tânguioase rugăciuni de clerici —
Şi-i ruptă crucea umedei biserici.

C. Narly

CE AM VĂZUT ÎN OLANDA

1927

(Urmare)

IV

Hoinărind prin Haga

Palatul păcii a făcut obiectul unui capitol deosebit, dat fiind că Academia de Drept Internaţional, pe care o urmam, este instalată într'una din aripile palatului, astfel că văzându-l zilnic, impresiile se adunau şi se legau cu activitatea mea de toate zilele. In cele ce vor urma, voiu căuta să concentrez celelalte impresii adunate la Haga într'un singur capitol, ca unele cari au fost culese mai în fugă, din cauza puţinului timp liber ce mi-a rămas pentru a hoinări: timpul cel mai plăcut al unei călătorii.

Dacă te duci să vezi palatul M. S. Reginei Wilhelmina a Olandei, după ce cunoşti palatul păcii, dezamăgirea e cât se poate de mare. Pe Nordeinde, una din străzile cele mai centrale şi mai frecventate ale capitalei, înghesuit între case şi în rând cu ele, palatul regal se distinge numai prin aspectul său sever şi rece. Dăruit în 1584, de către provinciile olandeze, văduvei lui Wilhelm Taciturnul, Luiza de Coligny, a fost mărit apoi şi modernizat în cursul veacului al XIX-lea. Te întrebi: unde e mărirea şi unde e modernizarea? Poate era mai bine să-l lase aşa cum a fost din capul locului, ca o rămăşiţă a timpului lui şi poate că i-ar fi stat mai bine.

In faţa palatului, statuia lui Wilhelm Taciturnul călare, străjueşte clădirea din mijlocul străzii destul de strâmte, parcă anume pentru a împiedica circulaţia.

O santinelă cu casca de oţel în cap, se plimbă între două gherete, cu un pas grăbit de atac, fără a privi nici la dreapta, nici la stânga. Dacă ar fi iarnă, ai crede că vrea să se încălzească; dar suntem în toiul verii, la 3 Iulie. L-am urmărit mai mult timp cu privirea, crezând că-şi va schimba cadenţa mersului de oboseală sau din plictiseală. Aşi! ţi-ai găsit... De câte ori am mai trecut prin faţa palatului, omul grăbit îşi îndeplinea datoria la post, cu aceiaşi conştiinciozitate. Este poate singurul om grăbit din toată ţara.

Prilejul de a vedea un soldat în Olanda este destul de rar; ţară mică are şi o armată puţin numeroasă. Uniforme nu se văd mai pe nicăieri; dar atunci când le vezi, simple, cum sunt pretutindeni dela răsboi încoace, sunt purtate cu multă demnitate atât de ofiţer cât şi de soldat. Deosebirea între ei aproape că nu se bagă în seamă, decât abia atunc când începi a cunoaşte gradele; căci săbiile, semn al gradelor ofiţereşti, anacronizm al unor armate, puţine astăzi la număr, nu se mai văd nici în Olanda.

* * *

Dacă o iei dela palatul regal în jos, pe câteva străzi tot atât de drepte şi strâmte ca Nordeinde, te apropii de centru. Nicăieri nu dai peste vreo mână întinsă şi nu întâlneşti niciun vânzător ambulant de gazete, semn al sărăciei ambulante, al cărei mijloc de existenţă este prin cele mai multe ţări, vânzarea ziarelor pe stradă. Prăvăliile dichisite cu gust îţi atrag privirea în toate părţile. Magazine de antichităţi, la tot pasul, pline cu covoare orientale, multe imitate în Olanda, greu de deosebit de cele adevărate; şaluri, bronzuri, tablouri de pictori mai mari şi mai mărunţi, argintării şi vase de porţelan chinezeşti şi japoneze, unele veritabile altele copiate în fabricile de la Gouda şi de la Delft, producătoare şi ele de lucruri căutate pentru forma şi coloritul lor deosebit. Printre ele debite de tutun, în care vestitele ţigări olandeze şi ţigaretele de tot felul şi de toate neamurile, aşezate cu gust în cutii şi în rafturi, precum şi în vitrine atrăgătoare, se aseamănă mai mult cu bomboneriile de lux, decât cu debitele dela noi. In Olanda nu există monopolul statului pentru tutun, ceea ce dă putinţă fabricilor să se întreacă între ele pentru a oferi fumă-

torului, pe lângă calitatea superioară a tutunului şi un aspect exterior foarte îngrijit, satisfăcând toate gusturile cu un preţ foarte redus, deşi tutunul nu creşte în ţara lor, trebuind să-l aducă cu vapoarele din ţări îndepărtate, dar mai ales din Havana, pentru ţigările de foi.

Din cauza eftinătăţii lui, toată lumea fumează: tinerii şi bătrânii, femeile şi chiar copiii. In privinţa aceasta olandezul nu cunoaşte marginile licenţii. Se văd adesea copii de şase până la şapte ani, pe stradă, cu o ţigăroaie cât toate zilele în gură; nimeni nu se gândeşte să le reprime pornirea dăunătoare. Olandezul fumează oricând şi oriunde; am văzut pe unii intrând cu ţigara în gură chiar în biserici, deşi este singurul loc unde se văd tăbliţe cu inscripţia „Verboden te roken“: fumatul oprit. Cred că în nicio altă ţară nu s'a simţit nevoia să se pue asemenea tăbliţe în biserici; cui i-ar da în gând că trebuie să mai spui un lucru atât de firesc?

*
* *

Drept în mijlocul oraşului, un lac dreptunghiular, căptuşit cu piatră şi alimentat cu apă din nesfârşitele canale, poartă numele de Vyver[1]. In mijlocul lui o mică insulă pe care cresc câţiva pomi stufoşi îi dă o notă de pitoresc. Un şir de clădiri de pe mal se reflectează în luciul apei ca într'o oglindă. Clădirile acestea vechi fac parte dintr'un complex întreg şi închid între ele o mare curte interioară — Binnenhof — în jurul căreia trăeşte o mare parte din trecutul Olandei. Acum sunt instalate în ele unele ministere şi cele două Camere. In faţa lor o piaţă mare — Buitenhof — cu monumentul lui Wilhelm al II-lea, regele Olandei, iar peste drum vechea poartă a castelului, unde a fost multă vreme închisoarea deţinuţilor politici de pe timpul persecuţiilor religioase, în care multe personagii însemnate din trecutul ţării, ca fraţii Cornelis şi Jean de Witt, şi-au petrecut zile amare în timpul anilor de osândă; ceeace n'a fost o piedică ca apoi să li se ridice monumente în pieţile publice. Pe Jean de Witt îl găsim turnat în bronz, ca o ironie a soartei chiar în piaţa de lângă temniţa în care a suferit.

---

[1]) Se pronunţă: Vaivăr.

Inchisoarea azi e muzeu şi vizitatorul găseşte acolo mărturia celor mai mari cruzimi, pe care le-a putut născoci mintea omenească, din răzbunare sau din spirit de persecuţie, pentru mărturisirea crimelor necomise sau pentru o idee care, mai curând sau mai târziu, a triumfat în ciuda minţilor strâmte şi egoiste. Aici toate au fost pregătite, pentru a chinui fiecare simţ în parte al bietului condamnat sau numai persecutat. Cătuşele mânilor şi ale picioarelor erau pedeapsa cea mai blândă; bătaia la tălpi şi la spinare nu era nimic pe lângă frângerea braţelor şi a fluerelor victimei, cu drugi de fer, după ce a fost întinsă pe paturi anume, pe care o răstigneau şi o legau. Tainiţe ascunse şi joase, unde nu poţi sta în picioare, şi în cari lumina nu pătrunde, în schimb te răzbeşte umezeala, erau locuri de odihnă. Nu lipsea nici picătura de apă, sub care nenorocitul era pus să stea cu capul aplecat, până înnebunea, şi a cărei urmă se vede acum după ce a sfredelit piatra de pe jos, în picurarea ei necontenită.

Inchizitorii nu se mulţumeau numai să condamne la moarte, dând osânditului o moarte repede. Moartea nu trebuia să-i fie o uşurare; cel sortit morţii trebuia s'o simtă, şi încă crunt de tot, căci era lăsat să moară de foame şi de sete, într'o cuşcă cu gratii, deasupra bucătăriei, unde mirosul de mâncare pătrundea, tocmai pentru a-l chinui mai mult în lipsa şi dorul ei.

Timpuri de groază îndepărtate, de cari azi te întrebi cum au putut să le conceapă şi să le suporte minţile omeneşti!?. Când eşi dintre zidurile fostului castel, printre cari te-ai plimbat o jumătate de ceas, şi în care ai trăit cu gândul timpurile îndepărtate de grozăvie, răsufli uşurat, ca trezit dintr'un vis urât, când ştii şi simţi că toate au rămas în urmă, într'o lume ce a fost şi nu mai poate reveni.

*

Pe sub bolţile ministerului de externe pătrunzi în curtea interioară — Binnenhof — curtea palatului străvechilor comiţi ai Olandei, ridicat la 1250 de comitele Wilhelm al II-lea, mai târziu reşedinţă a guvernatorilor provinciei şi apoi a statelor generale. Toate clădirile complexului întreg, deşi ocupate de oficialităţi, se pot vizita la anumite ore cu deosebit interes pentru bogăţia artistică cuprinsă în arhitectura lor, pentru

pânzele maeştrilor cunoscuţi şi mobilierul vechiu ce s'a păstrat în ele cu atâta evlavie şi grijă, încât au putut rezista în bună stare, împotriva timpului şi a omului.

Intre ele, în mijlocul curţii interioare se află altă clădire istorică, între zidurile căreia s'au scris multe pagini din trecutul Olandei. E sala cavalerilor „Ridderzaal", mai veche de cât palatul lui Wilhelm al II-lea, dar refăcută mai târziu. Ai crede că te afli în faţa capelei palatului, după înfăţişarea ei de biserică, dacă nu i s'ar fi adăugat fel de fel de turnuri şi turnuleţe crenelate, pentru a o face castel medieval. Intrebuinţarea ce i se dă astăzi, este de sală a tronului pentru zilele de mare sărbătoare naţională, şi loc de adunare a celor două camere când lucrează împreună, întrunite în adunarea naţională.

In această sală a cavalerilor a judecat şi Curtea Permanentă de Arbitraj, înainte ca Andrew Carnegie să-i clădească pe socoteala lui somptuosul palat al păcii, iar în 1907, aceiaşi sală a văzut întrunindu-se a doua conferinţă internaţională a păcii sub preşidenţia lui Rooswelt [1]).

Pe pietrele curţii interioare, pe locul unde o mână de artist a făurit o fântână de fer, s'a rostogolit acum vre-o trei sute de ani, capul unuia dintre cetăţenii cei mai de vază ai Olandei, bătrânul Oldenbarnevelt, om de şaptezeci şi doi de ani, victimă a invidiei lui Mauriciu de Nassau.

Eşind din curtea interioară, pe partea opusă intrării de sub ministerul de externe, tot pe sub arcul unei bolţi, ţi se înfăţişează din spre stânga fostul palat al lui Jan-Mauriciu de Nassau, a cărui faţadă din partea de dinapoi se oglindeşte şi ea în apa Vyverului, alăturea de a ministerului de externe. Distrus de foc în veacul al XVIII-lea, a fost refăcut, pentru ca sub domnia lui Wilhelm I să fie transformat în muzeu de pictură păstrând numele de „Mauritshuis", adică casa lui Mauriciu, nume sub care e cunoscut şi azi printre marile muzee ale lumii,

---

[1]) A treia conferinţă urma să se ţie la 1914, conferinţele fiind sorocite din şapte în şapte ani, însă războiul cel mare izbucnind, n'a mai avut cine lua parte la ea. Opera începută de ele, n'a fost timp perdut, cum credeau unii, din cauza războiului, ci a fost urmată după război şi se continuă mereu de către Societatea Naţiunilor, organ permanent, cu mai multă tenacitate şi perseverenţă, având şi o sferă de activitate mult mai întinsă.

ţinând locul al doilea în Olanda după „Ryksmuseum“ din Amsterdam.

In faţa muzeului, aproape de intrare, un bătrân mic de stat, pe a cărui şapcă se citeşte cuvântul: „guide“ cu faţa scofâlcită, de culoarea unui pergament, cu doi dinţi în gură, te ademeneşte în câteva limbi să-i încredinţezi lui conducerea paşilor prin muzeu, pretinzând că şi-a consacrat toată viaţa şi că-l cunoaşte până în cele mai mici amănunte precum şi tot ce este legat de pânzele expuse, şi de viaţa pictorilor. Vrei să scapi de el, mergi înainte fără să te opreşti, te urmăreşte, şi dacă te prinde că vorbeşti franţuzeşte, cearcă să te convingă cu un argument suprem: „Je suis le guide de Mr. Clémenceau et de Mr. Léon Bourjois“. De sigur că la fel face cu cei ce vorbesc nemţeşte, cărora le pomeneşte de d-nii Stresemann şi Marx, iar englejilor le invocă pe Lloyd George.

Cu, sau fără ghidul d-lui Clémenceau, după ce ai urcat scara cea mare a muzeului, te duci de-a dreptul la „Lecţia de anatomie“ a lui Rembrandt, astru central al muzeului către care converg toate sălile casei lui Mauriciu împodobite cu gloriile şcoalei olandeze: Rembrandt, van Dyck, Wuverman, Frans Hals, Potter, Jan Steen, van Ruysdael, van Goyen şi atâţia alţii de cari cu greu te desparţi, numai cu gândul că vei reveni printre ei. Atâtea nume neperitoare ale unei şcoli neperitoare, ale căror opere totuşi moderniştii şi futuriştii noştri de azi, în neputinţa de a se ridica până la culmile lor, le numesc în batjocoră: fotografii în culori.

Dacă te-ai lăsat ademenit de ghid, nu înveţi nimic nou de la el. Tot ce-ţi poate spune e numele pictorului şi al tabloului, scrise de altfel pe fiecare, la care adaugă: „c'est bien fait“ sau: „c'est pas mal, quoi?“ şi când se plictiseşte de clienţii lui, îi mai lasă şi singuri punându-se la taifas cu gardienii. Bietul moşneag, duce şi el o existenţă mai mult sau mai puţin cinstită. Ce să facă? trebuie să trăiască şi el...

Mauritshuis nu e singurul muzeu de pictură din Haga, mai sunt afară de el o mulţime de muzee mai mici, dar nu mai puţin interesante, ca de pildă muzeul Mesdag. Mesdag, el însuşi pictor, a fost pentru Olanda cea ce pentru noi este d-l Anastase Simu, adunând în casa lui din Laan van Meerdenvoort, o colecţie numeroasă de pânze ale contimporanilor săi Olan-

dezi şi străini, dar mai cu seamă francezi, transplantate într'un mediu prielnic, între obiecte rare de artă, adunate şi ele cu gustul ales al colecţionarului rafinat: covoare, bronzuri persane şi arăbeşti, vase japoneze şi chinezeşti. Comoara strânsă şi mărită an cu an, a fost dăruită statului, devenind astfel unul din muzeele cele mai căutate.

Alături de pânzele lui Mesdag şi de întreaga pleiadă de pictori ai şcoalei franceze din Barbizon: Dupré, Millet, Delacroix, Diaz, Th. Rousseau, Daubiggny, Bastian-Lepage, Courbet, J. Maris, reprezentaţi printr'un număr mare de picturi, găsim pe „Cele două mame" de Segantini şi „Singur pe lume" al lui Israëls. O pânză mică aducând cu genul picturii lui Aman atrage în deosebi privirea oricărui român, pare a fi ceva cunoscut: e parcul castelului Peleş, cum a fost odată, de Alma Tadema.

Un interes deosebit pentru desvoltarea istorică a oraşului Haga prezintă „Gemeente Museum", muzeul muncipal în care pe lângă tablourile istorice şi blazoanele comiţilor, costume, arme şi stampe, se pot admira şi produsele industriei artistice de cristalerii şi faianţă veche, pendule şi orologii, industrii reprezentând o parte din renumele câştigat în decursul timpului, de industria olandeză.

Pe drumul spre Leyda, într'o pădure, la vre-o doi kilometri de Haga, coroana olandeză mai stăpâneşte încă un palat ascuns în linişte parcului imens, rămăşiţă a unui codru ce se întindea odată până la Haarlem. Palatul a fost ridicat de văduva prinţului de Orange, Amalia de Solms, iar în singurătatea lui îi plăcea să se retragă adesea regele Olandei Ludovic Bonaparte, tatăl lui Napoleon al III-lea.

Numele de „Huis den Bosch" — casa din pădure — i se potriveşte mai bine decât cel de palat, cu care ca şi cel din oraş nu are nimic comun: o casă mare boerească cu două aripi ce seamănă a cazarmă, având în faţă un monument greoi al lui Frederic-Henri, bărbatul jelit de principesa de Orange.

Pe cât de puţin atrăgător e pe dinafară pe atât de pline de interes îi sunt interioarele, unde frumuseţea şi bogăţia instalaţiilor şi a mobilierului întrec mult aşteptările. Coloniile olandeze precum şi ţările cele mai exotice au trimis în casa

din pădure tot ce au produs mai de seamă, pentru a o împodobi cu daruri migălos lucrate cu multă îndemânare şi răbdare, la toate sărbătorile mari. Fildeşul, abanosul, bagaua, palisandrul şi sideful se îmbină unele cu altele şi împreună cu mătasa de Japonia îmbracă interioarele într'o atmosferă de muzeu aşezat cu multă pricepere şi gust.

Principesa de Solms a ţinut să consacre o sală memoriei principelui de Orange, însărcinând pictori vestiţi să zugrăvească scene din viaţa lui şi luptele la care a luat parte, pentru a nemuri virtuţile lui războinice. In sala aceasta s'a întrunit la 1899 prima conferinţă a păcii, din iniţiativa Ţarului Nicolae al II-lea. De atunci sala e goală păstrându-se în mijlocul ei numai o masă acoperită cu o placă de marmoră roşie în care se oglindeşte toată zugrăveala de pe bolta de deasupra.

Parcul minunat din prejurul casei, rămăşiţa vechiului codru, te îndeamnă să te întorci pe jos acasă, mai cu seamă când ai norocul să nemereşti o zi fără ploaie, dornic de verdeaţă şi lumină. Alei largi şi bine bătătorite printre arbori bătrâni şi garboviţi şi printre micile lacuri răsărite pe ici pe colo, fac pe târgoveţii dornici de un pic de natură să-şi îndrepte plimbările lor spre casa din pădure. Grija de confort şi de a uşura comunicaţiile n'a uitat nici că tramvaiele trebue să ducă şi pe acolo, a clădit cluburi şi hoteluri, a amenaj a terenuri pentru sport.

Şi copiii la rândul lor se simt şi ei mai la larg, aleargă încoace şi încolo, prin iarbă, se fugăresc, azvârlă cu mingea, se rostogolesc, ţipă, chiuie şi se înveselesc ca într'o împărăţie ce le aparţine numai lor, unde fiecare se simte un mic împărat. Mai cu seamă ţarcul cel mare cu căprioare îi atrage pe toţi, cu câte un corn în mână, pe care îl împart cu căprioarele, ce în pas graţios şi delicat se adună din toate părţile, înghesuindu-se la marginea îngrăditurii, unde le aşteaptă copiii şi le aruncă câte o firimitură, prinsă uneori din zbor, căzută de multe ori dincoace de ţarc, spre părerea de rău a unora şi a altora.

V

Unele obicee

Cu cele bune se obicinueşte omul repede, dar sunt anumite lucruri în care e greu să-l scoţi din ale lui. Ştiam acum ce este masa olandeză şi cum se mănâncă în ţara morilor de vânt, căci trecuseră două săptămâni de când mă aflam în Haga, timp destul de lung pentru a gusta din felurite mâncări, dar fără a mă putea împăca nici cu ele nici cu felul olandezilor de a aranja menu-ul prânzurilor şi al meselor din timpul celor douăzeci şi patru de ore, în care omul are o anumită orânduială, întocmită pentru a împlini nevoile stomahului. După cum toate nu sunt decât o chestiune de obicinuinţă credeam că mă voi obicinui să mănânc ca olandezii. Dar nu; se vede că stomahul este un tiran mai puternic decât voinţa şi nu se adaptează cu prea multă uşurinţă la orice schimbare.

De dimineaţă, nici n'ai deschis încă bine ochii, şi ţi se aduce pe masă o tavă încărcată cu multe de toate: cafea lapte, ouă, unt, turtă dulce, dulceaţă, pâine, brânză de Olanda şi dacă mai pofteşti ceva, n'ai decât s'o spui, ţi se aduce îndată. Ce face un stomah nedeprins să înghită atâtea, odată cu venirea zilei? Bineînţeles că le refuză mai pe toate, mărginindu-se la obicinuita cafea cu lapte, pâine cu unt şi atâta tot; celelalte toate se întorc înapoi de unde au venit.

Dar vai! vine dejunul, ocazia cea mai bună ca să-ţi pară rău după tava plină pe care ai lăsat-o să plece de dimineaţă şi oftezi după ea. Pâinea noastră cea de toate zilele lipseşte de pe masă, trebuie s'o ceri anume şi ţi se dă cu mare zgârcenie, bucăţelele sunt numărate şi socotite ca un fel de mâncare, pe care olandezul le pune în farfurie, le acoperă cu o felie de jambon sau cu mezeluri şi apoi le taie cu cuţitul şi le mănâncă cu furculiţa. Jambonul şi mezelurile sunt tăiate cu o maşină de mare precizie ca nu cumva să treacă de grosimea unei foiţe de ţigară. Ţi se mai dă salată şi fructe şi gata dejunul; te-ai sculat cu stomahul gol.

Masa de seară servită prea devreme, mai cu seamă că adevărata seară e încă departe, e ceva mai bogată, dar tot fără pâine a cărei necesitate nu se pricepe în Olanda unde se

mănâncă cartofi în locul ei, de altfel ca și în Germania. Cu mare greutate am convins la urma urmei, pe anostul patron al pensiunii mele, cu atât mai anost și mai greu de convins prin neștiința altor limbi afară de a lui, săintervertească ordinea de zi și să-mi servească masa la dejun și dejunul seara, dar întregit cu cele rămase de la cafeaua de dimineață.

Cu aceste cunoștințe despre mesele olandeze, am fost poftit într'o zi de un prieten și coleg la un „dejun olandez". Eram la masă patru inși. După ce ni s'au servit macaroane, cam cât cea ce se chiamă de obicei o porție, însă pentru toți patru, a circulat în jurul mesei o farfurioară cu vre-o opt felii subțiri de tot, de limbă afumată și unt, pe cari le-am mâncat cu cornuri dulci împănate cu stafide. Sângele Domnului: o sticlă de vin roșu venit din Franța, binecuvânta dejunul din partea băuturii. Tocmai când mi s'a deschis mai bine pofta de mâncare, în clipa când credeam că s'a isprăvit cu aperitivele și că va începe dejunul, iată că ni se servesc niște cești cu cafea cu lapte. Am crezut întâi că este un obicei ciudat de a servi cafea cu lapte între aperitive și dejun, dar nu, se isprăvise dejunul pur și simplu...

Singurul lucru ce se servește mai din belșug este „gin"-ul de după dejun, un fel de rachiu tare, făcut din grâu. Poate că de asta sunt olandezii atât de zgârciți cu pâinea pe care o fac și o mănâncă cu măsură, pentru a face mai mult gin pe care îl cam beau uneori fără măsură... Această reflecție răutăcioasă nu se referă de loc la prietenul meu olandez ci la un obicei al poporului, nevoind deloc să-l ating după ce a avut bunăvoința să mă poftească la dejun și pe care eu la rândul meu, l'am poftit să vie în România, pentru a avea prilejul să-l poftesc la un dejun românesc...

Am mai fost și prin alte case olandeze, pe la oameni pe cari i-am cunoscut pe acolo. Pretutindeni domnește satisfacerea gustului și a confortului, pentru care olandezul nu înțelege să facă nici o economie. Toate sunt astfel înjghebate pentru ca tot luxul, dacă lux se poate numi, să fie îndreptat numai spre confort, prin care înțeleg să-și ușureze multele mici nimicuri, ce încarcă adesea viața cu un balast de prisos. Toate sunt făcute pentru a face căminul cât mai atrăgător într'un mediu cald de practic și plăcut, chiar în case cu mijloace mai modeste. Nu

este casă orăşenească în care să nu găseşti tablouri; dacă nu originale, còpii sau reproduceri după marii maeştri ai penelului. E în firea lucrurilor ca olandezii să aibă gustul dezvoltat pentru pictură, când din mijlocul lor au eşit Rembrandt şi Frans Hals. De asemenea nu este casă în care să nu se găsească şi câte o bibliotecă mai mare sau mică, doveoind satisfacerea gustului pentru hrană sufletească.

O particularitate pe care n'am văzut-o pe nicăieri în altă parte decât în Olanda şi care m'a intrigat o bucată de vreme, sunt oglinzile, fixate pe din afară, la ferestele fiecărei case, câte două, una în faţa alteia, puţin înclinate. Aceste oglinzi numite „spionen“ sunt puse acolo, pentru ca cel din casă să poată vedea în ele cine e în faţa uşii: căci în adevăr, când apeşi pe butonul soneriei şi eşti recunoscut din casă, uşa ţi se deschide, fără ca să găseşti după ea un personaj care să te întrebe pe cine cauţi sau să-ţi spuie că „boierii nu sunt acasă“. Uşa s'a deschis mulţumită unui sistem simplu şi ingenios, dar primitiv. Sus, în capul scării, totdeauna dreaptă şi greu de urcat, se află capătul unei frânghii trecute printr'o serie de inele în lungul balustradei de pe lângă scară, până jos la uşă, unde celălalt capăt este legat de alt inel fixat de sistemul de încuetoare cu care e prevăzută uşa. Dacă eşti unul dintre cei ce pot fi primiţi, cineva de sus, trage de capătul frânghiei şi uşa se deschide şi apoi se închide de la sine împinsă de o coardă. Tot aşa sunt primiţi şi furnisorii cu tot felul de alimente, pe cari le aduc în fiecare dimineaţă, în cărucioare trase sau împinse de câini.

Câinele ca animal de tracţiune e foarte mult întrebuinţat în Olanda. Mai tot ce se aduce de prin fermele din afară de oraş, se încarcă în cărucioare uşoare, înhămate cu câini mari ciobăneşti, fie dinainte pentru a le trage, fie dinapoi pentru a le împinge, şi chiar sub căruţă la mijloc între roate, de unde se vede că şi împing şi trag deodată. Ai crede că bieţii câini sunt chinuiţi de o povară prea grea peste puterile lor, văzându-i cum se opintesc din răsputeri pentru a pune roţile în mişcare; dar cu toate acestea sunt atât de deprinşi şi poate că meseria lor le face chiar plăcere, că odată deshămaţi, nu se îndepărtează de cărucior şi se culcă între roate, de unde nu-i poţi urni pentru nimica în lume.

VI.

Câteva biserici. Cartierele sărăcimii.

La Haga ca şi în celelalte oraşe ale Olandei, dacă vrei să cercetezi bisericile, afli că sunt: o „Groote Kerk", o „Oude Kerk" şi o „Nieuwe Kerk", adecă biserica mare, biserica veche şi biserica nouă, pe lângă altele câteva. Dacă ai văzut una două sau cel mult trei, te poţi lipsi de a mai vedea altele fără să pierzi nimic, căci istoria se repetă.

Olanda protestantă, după ce întâi a fost catolică, a schimbat odată cu religia şi haina ei, înlăturând cu totul fastul exterior al cultului catolic, înlocuindu-l cu simplicitatea adecuată cultului protestant. Odată cu fastul cultului catolic au plecat şi comorile artistice, podoabe atât de atrăgătoare pentru călător, în ţările catolice ca: Belgia, Franţa şi Italia.

Bisericile olandeze mai păstrează pe ici pe colo geamurile colorate „vitreaux"-uri, incomparabile ca execuţie artistică şi colorit, amvone de lemn sculptat cu sute de ani în urmă, cum rar se pot vedea, precum şi orgi de mărimi cu totul neobişnuite. Sunt singurele urme ale trecutului catolic şi singurele podoabe ale bisericilor de azi. Toate se aseamănă una cu alta: stilul gotic materializat în cărămidă roşie sprijineşte câte o clopotniţă lucrată în filigram, descriind pe cer motive fine de dantelă, în care răsună din sfert în sfert de ceas cântecul metalic al unui „carillon", reproducând un crâmpei de melodie cunoscută de tot poporul.

Toate au suferit în existenţa lor mai lungă sau mai scurtă, cel puţin câte un incendiu, dacă nu două, pentru a fi refăcute chiar a doua zi, de către cetăţenii oraşului respectiv, punând mână dela mână şi umăr la umăr pentru a nu lăsa o ruină acolo unde a fost o biserică.

Cam aceasta ar fi, ca şi a celorlalte, istoria bisericii mari „Groote Kerk" din Haga asezată în mijlocul oraşului, în faţa primăriei, într'o piaţă mare „Kerkplein", ocupată aproape numai de ea.

Biserica este lăcaşul mormintelor oamenilor însemnaţi din trecutul olandez, cărora urmaşii le-au ridicat mauzolee monumentale, greoaie, de marmoră, de un gust uneori cam îndo-

elnic, ca bunăoară al mareşalului J. van Wassenaer van Obdam, încărcate cu felurite statui de marmoră simbolizând virtuţile decedaţilor.

* * *

Către sfârşitul şederii mele la Haga, după ce văzusem multe în capitala Olandei, un prieten olandez, cu care stam de vorbă despre cele văzute în ţara lui, mi-a făcut o propunere.

—„Văd că cunoşti bine capitala noastră şi ai văzut multe, dar de sigur că ai văzut numai părţile frumoase şi bogăţiile noastre, pe cari le vede orice străin; hai cu mine după amiază, să-ţi arăt cartierele sărace, unde vei putea vedea mizeria celor nevoieşi.

Am primit propunerea bucuros şi am pornit amândoi spre periferii, deşi mă întrebam unde ar putea fi acele cartiere, prin care nu se putea să nu fi călcat vre-odată în hoinărelile mele.

După ce am umblat cam multişor, ajungând departe de unde am pornit, am dat într'o mahala prin care ce-i drept, nu mai umblasem, dar în care nu mirosea de loc a mizerie. Sărăcia ca şi bogăţia se vede că sunt noţiuni relative, neavând aceiaşi valoare în toate ţările. Casele mai mici decât prin centru, putând totuşi adăposti una până la două familii modeste, sclipeau de curăţenie părând că au fost vopsite ca eri. Retrase de stradă, vârâte prin curţi adânci, în care pătrunzi pe sub bolţi, toate sunt înconjurate de câte o grădiniţă cu flori vesele.

Am întrebat pe prietenul meu cine sunt aceşti oameni săraci, care e meseria lor? şi am aflat că sunt muncitori, hamali, lucrători cu ziua şi tot ce cuprinde categoria socială a celor ce muncesc cu braţele, familii în cari chiar femeile sunt nevoite să muncească din cauza sărăciei. Tâlcul cuvintelor „chiar femeile" se găseşte în faptul că în Olanda, femeia măritată nu munceşte în sensul că nu-şi angajează munca nici odată în slujba altuia, menirea ei fiind numai să-şi crească copiii şi să-şi vadă de gospodărie.

N'ar fi aceasta o confirmare a observaţiilor făcute de Spencer când spune că în ţările militariste, bărbatul fiind sustras adesea de la munca lui de nevoile ţării, femeia trebue

să-l înlocuiască în toate până şi la muncile cele mai grele? In adevăr Olanda, ţară pacinică, cu armata ei redusă la minimum, nu dă prilej nimănui să lase sarcina şi greutăţile familiei în seama femeii, pentru un timp prea îndelungat.

— „Fii pe pace“, i-am spus prietenului meu, după cele ce mi-a arătat, „dacă aceasta se numeşte mizerie într'o ţară cu un pământ sărac ca al Olandei, n'avea nici o grijă de soarta ei. D-ta nu poţi şti ce însamnă mizeria!“ Şi fără să vreau m'am gândit la acele case din marginile oraşelor noastre: fără gard, aplecate într'o parte, cu bucata de gazetă lipită la fereastră, în locul ochiului de geam lipsă, şi la bolovanii de pe case, puşi acolo să ţie în loc, la bătaia vântului, petecele de tinichea adunate de pe maidane, ce servesc de acoperiş. M'am gândit şi la străzile desfundate, în care căruţa intră în noroi până la butuc şi vara pe secetă norii de praf otrăvesc sănătatea copiilor. Nimic din toate acestea în Olanda. Nu e nimic „sărăcia“ din ţara săracă a prietenului meu, lângă sărăcia din mahalalele unei ţări bogate. Şi astfel am învăţat că şi mizeria se cântăreşte în fiecare ţară cu alt cântar.

Eduard S. Konya

(Va urma)

CONTRIBUŢII LA ISTORIA BUCOVINEI

Avantajele politice şi economice, obţinute de Rusia din partea Turciei prin pacea dela Cuciuc-Cainardgi, 1774, începuseră să dea serios de gândit Curţii Austriace, care îşi simţi îndată viitoarea rivală în politica de expansiune din Peninsula Balcanică [1].

Pentru a se alege însă, şi Austria cu ceva din provinciile de sub stăpânirea Turciei, diplomaţia dela Viena recurse la linguşiri, daruri, pentru a sonda în acest sens terenul dela sublima Poartă [2].

De altfel nici Turcii nu erau mulţumiţi cu noua situaţie în Crimeia şi Principatele române, ce li se creiase prin acea pace. Sultanul înlocui pe Marele vizir Muhsinzade Muhamed Paşa, chiar a doua zi după semnarea păcii, fiind încă în drum spre Constantinopol, şi se silia împreună cu noul numit Mare Vizir, s'o modifice; sau de nu — să reînceapă răsboiul [3].

Imprejurările erau deci favorabile Imperiului Habsburgilor. Trimisul austriac pe lângă Poartă, Baronul Thugut, reuşi prin mijloace ingenioase, chiar diabolice, însoţite bine înţeles şi de bogate argumente sunătoare, să obţină dela Marele vizir promisiunea unei rectificări de graniţă, cum spunea el, în partea de sud a Galiţiei.

Această rectificare, Austria o dorea să fie cât se poate mai mare spre a o putea echivala cu Oltenia, pe care o ceruse dintru început. De aceia cătanele imperiale ajunseră până aproape de Roman [4]) în înaintarea lor pentru formarea cordonului sanitar ce pretindeau că-l formează spre a apără provinciile împărăteşti de invazia ciumei.

Pentru ca să fie sigură de păstrarea acestui teritoriu, luat cu forţa, Curtea austriacă se servi de un dublu joc diplomatic. Intâiu, ea susţinea pe lângă Turcia că-i trebue acest teritoriu pentru administrarea şi unirea Transilvaniei cu Galiţia, luată şi

---

[1]) Uebersberger. Russlands Orient-politik. 1. Band pag. 358 Stuttgart. 1913.
[2]) Idem, pag. 362.
[3]) Idem, pag. 371.
[4]) N. Iorga, Istoria Românilor, pag. 343, Bucureşti 1920.

aceasta din urmă dela Polonia, făcând să se întrezărească uşurinţa trecerii armatelor într'un conflict al Turciei cu Rusia [1]).

Al doilea — pe lângă Rusia, făgăduindu-i sprijinul diplomatic pentru rectificarea păcii de către Turcia, şi într'un viitor răsboiu cooperarea armată prin acest teritoriu ce trebuia să lege ambele împărăţii; precum şi anihilarea puterii cetăţii Hotinului [2]).

Deoarece la început tratativele cu Turcia mergeau foarte încet, pentru a o pune pe aceasta din urmă în faţa unui fapt împlinit, şi înainte ca trupele ruseşti să evacueze Moldova, Impăratul ordonă generalului Gabriel v. Spleny, comandantul general al Galiţiei, să ocupe partea din Nordul Moldovei, până la linia de demarcaţie făcută de generalul de Stat Major Von-Mick.

Ocupaţiunea începu la 1 Octombrie 1774 [3]) şi se făcu cu 2 regimente de cavalerie şi 5 batalioane de infanterie.

Când se încheie convenţia de acceptare definitivă a acestei aşa numite rectificări, ea costă pe biata Moldovă, partea cea mai frumoasă din teritoriul său, unde îşi avusese capitala la început. Tocmai peste un an, la 7 Mai 1775, Austriacii erau aci ca la ei acasă.

Aşa că „la Cession d'une communication, par des passages faciles à travers les terres de la Moldavie, entre la Transylvanie et les Provinces de Galicie et de Lodomerie... fondé sur la sincère union et parfaite harmonie qui subsistent si heureusment entre les deux Cours, ainsi que sur le désir d'affermir et consolider de plus en plus l'encienne amitié de deux Empires" [4]) erau în adevăr numai cuvinte diplomatice.

Teritoriul cuprins la început de Austriacii din Moldova, era de 194 mile pătrate austriace cu 284 de sate, între care şi trei oraşe: Cernăuţi, Suceava şi Siret [5]).

Prin felul însă cum Austriacii înţelegeau să facă această rectificare, Turcii văzându-se ameninţaţi în păstrarea raelei Hotinului, îi siliră să-şi micşoreze pretenţiile mai întâiu prin convenţia explicativă din 12 Maiu 1776 [6]) şi apoi prin hotărîrea de la

---

1) Uebersberger, Russlands Orient-politik pag. 350. Stuttgart 1913.

2) Cobenzl an Iosif II. din 1774.

3) Actul dela „Hofkriegsrath", din 1774.

4) Leopold Neumann: Recueil des Traités et Conventions conclus par l'Autriche, Tom I.

5) Actele din „Hofkriegsrath" din anul 1775.

Când a fost luată în stăpânire de Austria, Bucovina avea 41.864 de familii cu 201.319 suflete, între care 181.211 ortodocşi, 10.284 catolici, 3662 protestanţi, 251 calvini, 1654 Armeni, 4700 Evrei şi 637 Lipoveni.

Cernăuţii aveau 5743 de locuitori şi un venit de 20.607 fl. anual; Suceava 4145 de locuitori şi un venit de 17.374 fl. anual, iar Siret 2318 locuitori şi un venit de 6671 fl.

6) Leopold Neumann: Recueil des Traités et Conventions conclus par l'Autriche, Tom I.

Palamutca, din 2 Iulie 1776, [1]) când se făcu şi stabilirea graniţelor pe teren, rămânând în posesiunea Austriei definitiv 170 mile pătrate austriace cu 244 de sate [2]) şi cu o populaţie de 40.922 suflete [3]).

Acest teritoriu, Austriacii îl numiră „Bucovina" după numele pădurilor ce se aflau aici pomenite în tratatul din 1412 Martie 15, prin care Sigismund, regele Ungariei şi Vladislaw Iagello, regele Poloniei, hotărau să împartă ţara Moldovei, dacă domnul ei, Alexandru cel Bun, nu le-ar fi credincios într'un răsboiu împotriva Turcilor [4]).

Generalul Spleny, primul comandant, făcu la început propunerea la „Hofkriegsrath" în 1776 ca s'o numească „Galizisches oder Czernowitzer Grenzgeneralat" şi s'o împartă în două districte militare, unul cu reşedinţa la Suceava şi altul la Sadagura [5]).

Ea fu administrată de militari până la 1 Noembrie 1786, întâiu având ca şef pe Generalul v. Spleny, iar de la 1779 pe generalul Carol v. Enzenberg.

Sub conducerea acestuia din urmă, care avea o experienţă de 15 ani în administrarea districtului militar român de la Rodna, Bucovina intră într'o fază nouă de desvoltare şi desnaţionalizare.

Enzenberg, după ce cunoscu în deaproape provincia, făcu şi el propunerea ca o parte din ea, aceia de lângă graniţa Transilvaniei până la râul Moldaviţa, fără satul Vama, să fie trecut regimentului de graniţă din Rodna, spre întărirea acestuia, iar din rest să se formeze un alt regiment de graniţă. Totodată propunea ca populaţia să fie atrasă prin diferite avantagi: mai întâi cei ce vor de bună voie şi apoi toţi ceilalţi [6]).

De părerea aceasta era, dealtfel, şi împăratul Iosif al II-lea căci într'o scrisoare trimisă chiar din Cernăuţi în 19 Iunie 1783 [7]) spune Preşedintelui consiliului de răsboiu, Contelui Hadic: „Bucovina, am observat prin călătoria mea, prezentă, că este dacă o comparăm cu celelalte provincii ale monarhiei, foarte potrivită pentru organizarea unui regiment de graniţă împotriva provinciilor turceşti.

Cine ştie ce s'ar fi întâmplat cu această provincie smulsă cu forţa din trupul Moldovei, dacă va fi rămas mai departe sub administraţie militară? Poate că ar fi fost prin împărţirea ce proecta să i să facă tot mai mult înstrăinată, iar populaţia autoh-

---

[1]) Idem.

[2]) V. Mick către „Hofkriegsrath" din 14.VII 1776.

[3]) Max v. Lichtenstern „ Handbuch der neuesten Geografie des Österr. Kaiserstaates Wien 1817. II. Theil. pag. 1195.

[4]) Dogiel, Codex diplomat. Poloniae, vol. I, pag. 46. „Sylvae majores Bukowina dictae, incipiendo a montibus seu ab alpibus Regis Hungariae ... ad aliam silvam minorem Bukowina dictam usque ad fluvium Pruth".

[5]) Raport către „Hofkriegsrath" din 14. v. 1776. în arhiva de răsboiu.

[6]) Actele „Hofkriegsrath" pe 1780, în Arhiva Ministerului de răsboiu

[7]) idem pe anul 1783.

tonă silită să emigreze în Moldova din pricina asupririlor suferite de la noii locuitori aduşi din celelalte provincii austriace.

Providenţa a făcut însă, ca să treacă de sub militari la administraţie civilă, iar sub aceasta elementul românesc să se îmulţească prin imigraţiile din Moldova, aşa că la desmembrarea Austro-Ungariei din 1918, să poată, prin voinţa sa, să revină la Patria-mamă....

Cu toată truda lui Enzenberg care se căsni din răsputeri să câştige pentru ideia lui atât populaţia înmulţită sub guvernământul lui cu un mare contingent de colonişti, cât şi pe conducătorii politici din Viena, el nu reuşi, opuindu-i-se pedeoparte noul curent civil ce începuse să aibă majoritate la Curte, iar pe de alta conducătorii civili ai Galiţiei, aşa că „Hofkriegsrath-ul" căruia îi era direct supus acest general, începu să-l părăsească.

Cu ocazia celei de a doua călătorii şi împăratul Iosif al II-lea renunţă la prima părere a militarizării Bucovinei; aşa că la 6 August 1786 [1]) scrie, din Lemberg, iarăşi Preşedintelui sfatului de răsboiu, de data aceasta că „sunt hotărît ca Bucovina să fie unită cu Galiţia în „Politicis, Publicis et Cameralibus", şi să fie administrată de guvernul acesteia ca un district al ei".

Această poruncă trebuia adusă la îndeplinire până la 1 Noembrie 1786, din pricina greutăţilor politice şi financiare, fu însă prelungită până la 1 Februarie 1787 [2]).

Boerii împreună cu episcopul Bucovinei au protestat împotriva acestei uniri nedrepte. Protestul lor pare a fi fost înţeles mai ales de Preşedintele Consiliului, Graful Kollowrat, care la 1 Iulie 1790 [3]) se grăbi să înainteze un raport lui Leopold al II-lea, urmaşul lui Iosif, prin care îi cerea porunca pentru despărţirea Bucovinei de Galiţia.

Noul împărat aprobă numai în parte propunerea lui Kollowrat căci la 7 Iulie [4]) îi răspunse: „Părerea mea în privinţa despărţirii Bucovinei de Galiţia este ca aceasta să înceteze să mai facă parte din Galiţia şi boerii bucovineni să nu mai fie socotiţi ca făcând parte din adunarea celor din Galiţia; fără însă ca pentru această provincie mică să se organizeze o administraţie proprie, ci să fie aşa legată de Galiţia „quad Politica et Judicialia" după cum este legată Silezia de Moravia.

Pe baza acestei hotărîri Kollowrat alcătui la 29 Septembrie 1790 [5]) un patent, care fu iscălit şi de Leopold al II-lea prin care

---

1) Idem actele din 1786.

2) Actele „Kofkriegsrath" pe anul 1787.

3) Actele „Kofkanzlei" pe anul 1790, din Arhiva Ministerului de interne.

4) Idem.

5) E interesant acest patent căci spune un mare adevăr, că Bucovina a fost răpită dela Moldova, şi de aceia voiu da o mare parte din el:

„Wir Leopold der zweite... In der Absicht die öffentliche Verwaltung zu vereinfachen, ist der unter dem Namen Bukovina, begriffene Antheilder

făcea cunoscut „dass die Stände der Bukowina aufhören Mitstände der galizischen zu sein". în ceia ce privea „der staats und Rechtsverwaltung" va rămâne unită cu Galiţia ca o garanţie pentru „Sicherheit und Aufnahme".

Dela această dată Bucovina a fost administrată împreună cu Galiţia, de care fu iarăşi strâns legată prin actul de organizaţie din 13 Aprilie 1817 [1]) până după 1848, când în urma mişcării boerilor acestei provincii şi a intervenţiei lui Eduard Bach, fratele ministrului de interne de pe atunci, numit „Kreishauptmam" al acesteia, s'a reuşit a se adăuga o nouă stemă coroanei tânărului împărat Franz Iosef, ca să i se dea titlul de „Herzogthum" iar mai apoi să fie organizată ca provincie de sine stătătoare cu un „Landes Präsident" [2]) la 1850.

Lucrurile însă, în privinţa ridicării Bucovinei ca provincie de sine stătătoare nu s'au clarificat decât tocmai în 25 August 1861 [3]) iar din 9 Decembrie 1862 [4]) s'a primit şi stema, pe fond albastru şi roşu cap de bour înconjurat de trei stele [5]).

După acest scurt istoric să examinăm administraţia acestei provincii şi anume aceia a dărilor.

*

Bucovina odată ocupată, Austriacii, oameni practici, s'au gândit să profite şi de aceia au şi început să studieze chestiunea veniturilor, chiar de la început [6]).

Deoarece veniturile constau din dările ce se plăteau de locuitori pe familie, pe animale, albine, sare etc, iar nu pe proprietăţi, pentru o mai bună încasare a acestora s'a hotărât împărţirea ei, la început în 12 subîmpărţiri, iar mai apoi în 11.

Moldau, im Jahr 1786 mit Galizien dermassen vereinbaret worden, dass die Bukovina, als ein Kreis von Galizien in Verwaltung der Staats- u. Rechtsaugelegenheiten mit diesem Königreiche gleich gehalten und nach gemeinschaftlichen Gesetzen geleitet werden sollte: aber da die Erfahrung gezeigt hat, dass die Verschiedenheit der Sprache, Sitten und Gebräuche der Einwohner eine volkommene Vereinbahrung nicht wohl erwarten lässt, so haben Wir den Enschluss gefasst, die Bukowina in soweit wieder von Galizien abzusöndern, dass dieselbe kunftig nicht mehr als ein Theil dieses Königreiches anzusehen sei...

29. IX. 1790. Leopold m. p.
Wien

(L. S.)

(ss) *Lespoldus Comes a Kollowrat.*

[1]) Idem, pe anul 1817 Ex. Maiu.

[2]) Primul „Landes Präsident" a fost Franz V. Schmuch.

[3]) Actele „Hofkanzlei" din anul 1861, August.

[4]) Idem din 1862 Decembrie.

[5]) Ströhl. Österr-Ung. Wappen 1904. Wien.

[6]) Comisia a fost numită încă din 1785 Martie 15, înainte de a fi chiar recunoscută de tratat.

In fruntea fiecărei subîmpărţiri s'a hotărât să se numească câte un boer cu însărcinarea de a stabili numărul familiilor contribuabile, din subîmpărţirea sa, şi tot odată a animalelor supuse dărilor ca: boi, oi, capre, porci etc. al stupilor de albine, cazanelor de fabricat ţuică etc., acestea toate trebuiau să fie trecute într'un registru special.

Banii încasaţi erau apoi depuşi la casa provinciei dela Cernăuţi, dela care primea chitanţă de descărcare.

La început s'a încercat, spre mai mare siguranţă, să se cear acestor slujbaşi o cauţiune; cum nu s'a oferit nimeni, s'a renunţa mulţumindu-se numai ca aceştia să fie numiţi dintre boieri sa mazili.

Acestora li s'a stabilit dintru început o leafă de 300 fl. anual precum şi scutirea de orice dări, pentru ca să-şi poată îndeplini funcţiunea cu conştinciozitate şi a nu da loc la fraude.

S'a mai hotărât apoi ca aceşti conducători ai subîmpărţirilor să fie numiţi anual, iar nu pentru mai mult timp, spre a nu se da loc la abuzuri.

In majoritatea lor dările au fost păstrate cele găsite dintru început, căci erau îndeajuns de multe, adăugându-se numai câteva vremelnice, mulţumindu-se numai să schimbe numirile celor vechi.

Peste tot unde este vorba de dări se păstrează formula stereotipă „status quo“.

Ele erau următoarele:

1. „Allodial sau Dominical“ [1]) dare pe care o dădeau proprietarii pentru moşii. Ea era de 10% din venit şi se ridica pentru întreaga Bucovină la suma de 8520.19 fl.

2. „Realkontribution“ se plătea pe familie şi în ea se coprindeau:

a) Darea pentru fân câte un florin de familie pe an.

b) „Servis“ dare mai mult militară, câte 8. kr. de familie pe an.

c) „Ceartaken“ dare pentru militari de graniţă câte 2. kr. de. familie pe an.

d) Darea pe familie. Aceasta avea clasificaţia următoare:

I. Arendaşii mari şi mici şi evrei plăteau 5 fl. pe an.

II. Marii şi mici negustori şi armenii plăteau 4 fl. pe an.

III. Orăşenii, ţăranii, Evrei agricultori, profesionişti, cârciumari dela oraşe şi sate şi lipoveni plăteau 2.30 fl. pe an.

IV. Ţiganii lingurari plăteau 1.30 fl. pe an.

e) „Quartiergeld“ [2]) dare militară împărţită şi ea în şase clase:

I. Marii arendaşi plăteau 4 fl. pe an.

II. Micii arendaşi, marii negustori şi armenii plăteau 2 fl. pe an.

---

[1]) Darea aceasta a fost aranjată prin patentul dat de Maria Theresia la 13 August 1775 şi desfiinţat prin patentul din 4 Martie 1848.

[2]) Darea aceasta s'a înfiinţat la 13 Februar 1776, iar în 1784 s'a dublat

III. Cârciumarii dela oraşe şi Evreii plăteau 1.30 fl. pe an.

IV. Micii negustori, profesionişti şi cârciumarii dela ţară plăteau 1 fl. pe an.

V. Micii profesionişti şi lipovenii plăteau 3 kr. pe an.

VI. Orăşenii, ţăranii, Evreii agricultori şi lingurarii câte 2.50 kr.

f) Robotul[1]) împărţită în 6 clase:

I. Marii arendaşi şi Evreii plăteau 5 fl. de familie, pe an.

II. Micii arendaşi, marii negustori şi armenii plăteau 4 fl. de familie pe an.

III. Cârciumarii din oraşe plăteau 3 fl. de familie pe an.

IV. Micii negustori, profesionişti, cârciumarii dela ţară, şi lipovenii 2.30 fl. pe an.

V. Micii profesionişti plăteau 1.15 fl. de familie pe an.

VI. Ţiganii vagabonzi plăteau 1 fl. de familie pe an.

3. *Desetina*, darea pe stupii de albine şi pe porci, se plătea câte 12 kr. de fiecare stup de albine şi porc, iar ruptaşii până la 50 de stupi de albine sau porci, tot numai 6 kr., răsura[2]) 6 kr. Boerii şi mazilii plăteau numai jumătate din aceasta, adică 6 kr. de fiecare stup de albine şi porc; iar ruptaşii până la 50 de stupi de albine sau porci, tot numai 6 kr., răsura 6 kr.

Mânăstirile, preoţii slujitori, cântăreţii şi servitorii bisericilor erau scutiţi de această dare.

Venitul acestei dări se ridica pe an la 22.000 fl.

4. *Goştina*, dare pe oi şi capre, se plătea pentru fiecare oae sau capră, dacă era iernată în Bucovina, 5 kr., iar dacă era iernată în Moldova, 3 kr. răsura, în ambele cazuri, 6 kr.

Venitul acesteia se ridica la 15.000 fl.

5. *Căldăritul*, dare pentru fabricatul ţuicii, se plătea de fiecare cazan 5.30 fl. şi venitul lui se ridica la 1000 fl pe an.

6. *Sărăritul*, dare pe care o lua Voevodul dela locuitorii din ţinutul Cernăuţului şi al Sucevei, ca unii ce întrebuinţau sare adusă din Pocuţia, ca mai aproape, iar nu dela Okna, din Moldova. Sub Austriaci venitul ei a fost trecut la casa provinciei. Această dare se încasa de Crăciun şi era socotită ca un plocon al locuitorilor către Voevod. Venitul ei se ridica la 950 fl. pe an.

7. *Vulpea de Crăciun*, dare ce se încasa de către starostele Cernăuţului, dela locuitorii acestui ţinut, ca plocon de Crăciun. Ea se încasa în natură sau bani şi venitul ei se ridica la 620 fl pe an. Şi aceasta a fost trecută la casa provinciei.

Dările acestea se strângeau la date anumite şi anume: în luna Ianuarie se strângeau răsăritul şi Vulpea Crăciunului. In luna

---

[1]) A fost introdusă la 1783 şi s'a căutat s'o egaleze cu cea din Galiţia care era de 12%.

[2]) Răsura: Zettelgeld.

Maiu se strângea căldăritul şi robotul. In luna Iulie se strângea desetina iar în Octombrie — Gostina.

Venitul tuturor acestor dări se ridica anual la suma de 41.000 fl. până la anul 1787, iar din anul 1800, prin modificările introduse, mai ales asupra dărilor privitoare la Evrei [1]) cărora li se aplica o dare pe familie de 35.50 fl. şi în plus ca „Extrasteuer“, 2 fl. iar ca „personalsteuer“ de fiecare persoană 30 kr. a ajuns să fie de 101.669 fl. pe an.

Dintru început găsim în acte că s'au făcut mari favoruri în privinţa dărilor locuitorilor din ţinutul Câmpulungului, căci aceştia, spun actele, au fost favorizaţi în privinţa dărilor şi de Domnitorii ţării Moldovei.

Aşa aceştia plăteau o sumă globală de 4631,24 fl. pe an pentru „Realkontribution“, Desetină şi Goştină, iar pentru „Strassenrobot“, ca unii ce erau departe de acestea şi nu le întrebuinţau, plăteau pe an 250 fl.

Avantagii speciale s'au mai acordat apoi diferiţilor colonişti, nemţi, unguri, ruteni şi moldoveni, aceste avantagii erau însă numai pe timp anumit, niciodată mai mare de 5 ani.

Mai târziu s'au schimbat atât numirile dărilor cât şi suma de plată, împărţindu-se întreaga populaţie în trei clase.

Prima clasă trebuia să plătească 12 fl. pe an, cea de a doua 8 fl. şi cea de a treia 4 fl. [2]).

Acestea sunt dările găsite de Austriaci, în Bucovina, pe cari apoi le-au mărit şi organizat, atât sub administraţia militară cât şi cea civilă, până când a fost ridicată la rangul de provincie.

Mih. Popescu

---

[1]) In 1817 numărul familiilor de Evrei în întreaga Bucovină erau 857. „Hofkanzlei“ actele pe 1817.

[2]) Idem din 1817.

In cassa Bucovinei la luarea în primire de către Galiţia în Octombrie 1786 s'a găsit numerar 23140. 17 fl. şi un activ de 255.502.48 fl., iar depozit 21602.14 fl.

IN SEARA LINIŞTITA

In seara liniştită, ca o apă
Ce doarme-adânc sub arşiţa de vară,
De undeva un slov de cântec scapă,

Prelung, ca un răsunet de chitară
Şi, coborând în sufletu-mi mâhnit
L-apasă ca o aprigă povară,

Plecându-l, cum se pleacă 'n asfinţit,
Pe baltă firul trestiei, din sbor
Când pasărea se lasă liniştit

S'adoarmă blând, în somn mângâietor.

Al. Iacobescu

DOCUMENTE CU PRIVIRE LA CAIMACAMIA ȘI CAIMACAMII OLTENIEI

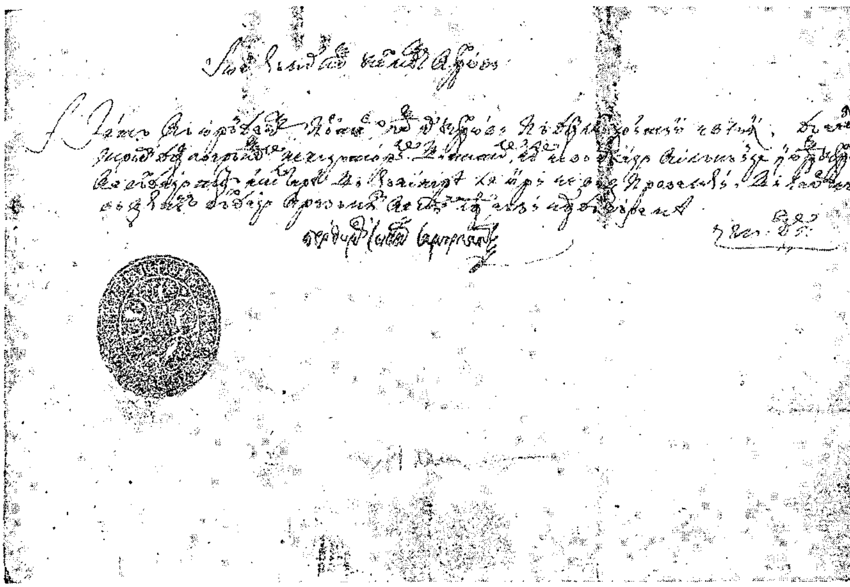
Străvechea cetate numită Craiova al cărei nume de origine slovenească ne arată locul unei foste reședințe regale, domnești, mai apoi vestita capitală a marelui Ban al Olteniei, ce a fost al doilea personagiu după domnitor, are un trecut prea frumos, dar, din lipsă de izvoare documentare, puțin cunoscut.

Osârdnicii cercetători ai trecutului s'au nevoit a ridică vălul întunerecului de pe acest luminos trecut și au emis diverse păreri cu cari noi dornici de mai multă lumină și însetați de adevăr, dorind adevărul și numai adevărul, „precum cerbul dorește de apa izvoarelor", nu ne putem împăcă, fiind părerile lor înpotriva logicei, a filologiei și a unor documente, ce-i dreptul mai târzii, dar bune mărturii, pe cari le vom publică la timp.

Pentru moment dăm la lumină două prețioase acte cu privire la Caimacamia și Caimacamii Olteniei, ai Craiovei, din 1821—1822, după original, în copii fotografice și în transcriere.

Actele originale se află în posesiunea domnului E. Cartianu, de fel din comuna Cartiu județul Gorj și proprietar în București. D-sa ca un bun fiu al Olteniei, ne-a încredințat aceste acte spre publicare și drept aceea îi aducem aci viile noastre mulțumiri.

St. Nicolaescu

Ioan Samurcaş, Caimacam Craiovi

† Iată că orânduim portar baş al Craiovi pă dumnealui Hristea Evinea. De aceia scriem d-voastre boerinaşilor negutătorilor, și tutulor, celor ce vă aflaţi cu lăcuinţa în oraşu Craiovi, ca să-i daţi plină ascultarea şi supunerea la orice vă aprovalisì şi la orice va şi spune, s-i daţi crezământ ca, când le-aţi auzì chiar din gura mea. 1821 Decemvrie 5.

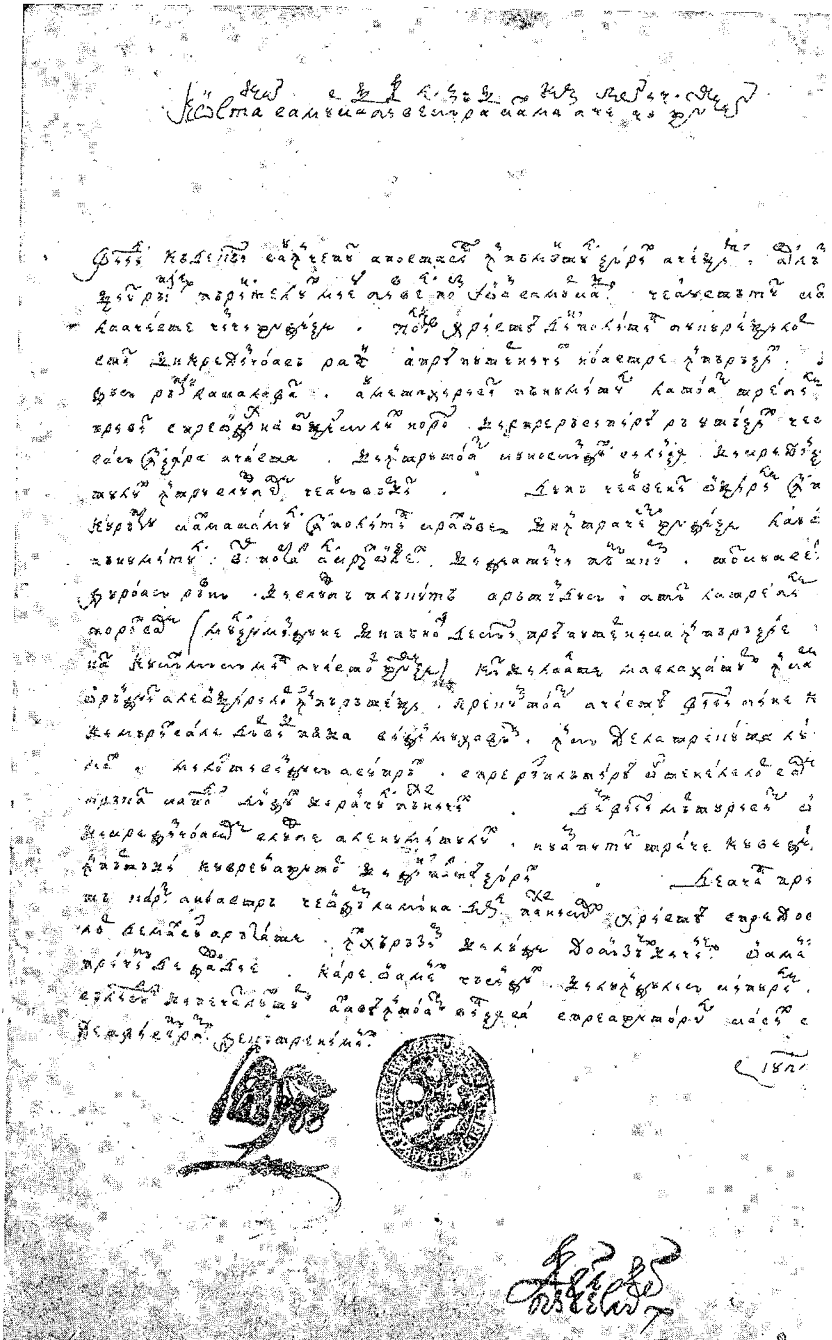
(L. S.) (ss) **Postelnic Ioan Samurcaş.**

Hârtie. Semnul de fabrică al hârtiei: un porumbel şi sub e iniţialele „G. B." Pecetea aplicală în faţă: în negru de fum mijlocie, ovală, cu următoarea legendă în jurul celor cinci judeţe ale Olteniei: „† *Ioan Samurcaş biv vel postelnic, Caimacam Craiovei*". Pecetea poartă dela 1821.

Costache Samurcaş biv vel Cămăraş,
Caimacam acestor cinci judeţe.

Fiindcă de când s'au început apostasia [1]) în pământul ţării aceştiia, aflându-să ştiut răposatului părintelui mieu biv vel post. Ioan Samurcaş, ce au stătut Caimacam la aceste cinci judeţe, polcovnicu Hristeá din politiia Bucureştilor, de

[1]) Cuvântul „apostasia" înseamnă: schimbarea, noua orânduire.

om cinstit şi credincioasă raia [1]) a prea puternicii noastre împărăţii. Şi, aflându-să răposatu la Calafat, au metahirisit [2]) pă numitul la toate trebile, câte au privit spre odihna obştescului norod, şi spre răsipirea răutăţii ce să aprinsasă în ţara aceasta. Şi întru toate cunoscându-i silinţa şi credinţa numitului întru slujbele ce au săvârşit. După ce au venit oştirile împărăteşti cu răposatu Caimacamul în politiia [3]) Craiovei şi într'aceste judeţe, l-au orânduit pă numitul vtori [4]) portar al Craiovei. Şi de atunci până acum, tot cu asemenea călduroasă râvnă şi slujbă plăcută, arătându-să, atât la trebile dregătorii sale (mulţumindu-ne şi pă noi de când prea puternica împărăţie ne-au însărcinat cu Caimăcămia acestor judeţe) cât şi la alte maslahaturi [5]) în care au fost orânduite ale oştirilor împărăteşti, precum toate acestea fiind bine cunoscute şi Mării Sale Dărviş Paşa Vidin Muhafăz, încă dela trecuta lună a lui Mai, milostivindu-să asupră-i spre răsplătirea ostenelelor sale, l-au înbrăcat capod, dându-i şi rangul păhărnicii. Deci, fiind mărturisite osărdnicile şi credincioasele slujbe ale numitului, nu am putut trece cu vederea a nu să împărtăşi cu vreun ajutor şi din partea Ţării. De aceia printr'această carte a noastră ce o dăm la mâna dumnealui paharnicului Hristea, spre dovada celor de mai sus arătate, îi hărăzim şi lude [6]) douăzeci şi cinci oameni, făr'de pricină de dajdie, Care oameni, găsindu-i şi luându-li-să chipurile în scris, să li se dea şi pecetluituri, a-i avea în toată vieaţa sa, spre ajutorul casii sale, făr'de a fi supăraţi de către nimeni. 1822 Iunie 28.

(ss) **Costache Samurcaş** (L. P.) (ss) **biv vel sluger**

Hârtie. Semnul de fabrică al hârtiei: un leu. Pecetea aplicată în faţă: în negru de fum, mijlocie, ovală, cu cele cinci judeţe, şi poartă în exergă următoarea legendă: „† Costache Samurcaş biv vel Cămăraş, Caimacam Craiovei".

---

1) Cuvântul „raia" înseamnă: creştin supus Porţii.
2) Cuvântul „metahirisit" înseamnă: poftit (pus).
3) Cuvântul „politiia" înseamnă: oraşul.
4) Cuvântul „vtori" înseamnă al doilea.
5) Cuvântul „maslahaturi" înseamnă: folosinţe.
6) Cuvântul „lude" înseamnă: oameni.

O FUNCŢIE SOCIALĂ

Intr'o altă încercare, am stabilit câteva formule, cari mi-au permis să leg *Sociologia* de *Fizica.*

In acest studiu elementar, voiu încercà să determin o formulă matematică, împrejurul căreia să pot strânge câteva adevăruri sociologice şi economice.

*

Incercările acestea dealtfel nu sunt noui. Ele formează un întreg şir dela Auguste Comte, până azi. Despre o ştiinţă propriu zisă, bine înţeles, nu se poate vorbì. Lipsa de legătură între toate studiile făcute, a împiedecat până acum închegarea lor sub o formă unitară.

*

Aşà, ca cevà mai de seamă, am aveà şcoala dela Lausanne cu *Leo Walras* în cap, şcoală care a tratat matematiceşte Economia Politică propriu zisă. Apoi ar venì englezul *N. W. Stanley,* care a căutat să stabilească o teorie a aceleiaşi Economii Politice. Dar, dacă lăsăm la o parte pe *Auguste Comte,* care a pus bazele unei Statici şi Dinamici Sociale şi pe *Gossen,* primul economist matematic, cea mai curioasă operă de acest gen ar fi cea a lui *Winiarski,* care a creat prima „Mecanică Socială". El şi-a bazat studiul său pe transformarea energiei chimice în sentimente, idei şi acţiuni, adică în energie biologică; iar această transformare, la rândul ei, n'ar fi fost decât rezultatul *foamei* şi al *amorului.* Echilibrul acestor atracţiuni s'ar face pe baza *aurului,* a cărui circulaţie ar fi măsura cantităţii de energie desvoltată de travailul lor interior.

*

Chiar şi la noi, asemenea încercări au avut loc. *Eminescu* are o întreagă „Sociologie matematică", cu aplicaţii la vieaţa po-

porului nostru; iar *Spiru Haret*, are la activul său o întreagă „Mecanică Socială", a cărei trei ordonate ar fi, materiala, morala şi intelectuala. Prima n'a fost tipărită; am făcut doar eu un rezumat într'un cotidian; a doua a văzut lumina zilei şi s'a vorbit pe timpuri în deajuns despre ea (1911).

Critica acestei opere mi-a sugerat deatunci încercarea de faţă, care n'are, bine înţeles, nimic cu opera însăşi, şi care abià acum vede lumina tiparului. Cauze, independente de voinţa mea, nu mi-au permis să o dau în public până azi.

*

Iată această încercare:

Consider drept *axiom social*, că totul în societate este determinat de *împlinirea necesităţilor*. Aceste necesităţi pot fi materiale, morale şi intelectuale; ele mai pot fi şi ideale, pasionale şi fizice. Ele se pot aplicà la individ, ca şi la orice formaţie socială ori biologică.

Această împlinire o mai face şi cineva şi se mai face şi pe socoteala cuiva.

Din echilibrul *necesităţilor* şi al acestei împliniri sau *satisfacţii* ar rezultà toată *mişcarea bio-socială*.

Acest fel de interpretare ar fi o aplicare a principiului *acţiunii şi reacţiunii* din Mecanică. Asimilarea atrage însă după sine *corectivul* dispariţiei în Sociologie a instantaneităţii (contrar deci Mecanicei Sociale a lui Sp. Haret). *Acţiunea şi reacţiunea* în cazul nostru ar fi *funcţiune de timp*. Iar intrarea timpului în joc s'ar face cu introducerea adevăratului corectif al luptei dintre indivizi de diferite categorii sociale, ori chiar de aceiaşi categorie, sub forma răsboaielor, revoluţiilor, luptei pentru vieaţă, boalelor, etc. Din cauza acestor reacţiuni secundare sau interne, acţiunea nu atrage după sine reacţiunea directă, adică necesitatea nu poate fi imediat împlinită de satisfacţie:

Formula deci ar fi:

$$S = \frac{N}{C}$$

S = satisfacţie
N = necesităţi
C = corectif.

Să o probăm:

*

Să presupunem *câmpul satisfacţiei descrescând* (seceta din regiunile Aralului, diminuarea regiunilor vânătoreşti a Pieilor Roşii ori a Australienilor).

Pentru ca egalitatea să subsiste, trebuie, ori ca *N* să descrească, ori ca *C* să crească.

In realitate noi ştim, că *C* este acela, care creşte (răsboaie, invazii, lupte interne, epidemii, etc.). El face ca numărul locuitorilor acelor regiuni să descrească, deci *N* să descrească, până ce egalitatea se reface şi *C* intră în normalul luptei pentru existenţă, al bolilor, etc.

Bine înţeles necesităţile pot fi şi de ordin moral şi intelectual, etc., iar discuţia formulei nu se schimbă. Exemplul revoltelor Negrilor transplantaţi în America, precum şi imposibilitatea colonizării câmpului cu orăşeni, o probează din punct de vedere moral. Din cel intelectual o arată democratizarea armatelor naţionale, care a obligat pe Austriaci să inventeze un galon special al inteligenţii.

*

Să presupunem *N* (necesităţi) *crescând*, prin funcţionarea *instinctului de reproducţie*. Pentru conservarea egalităţii *C* (corectif), va trebuì să crească şi el. Deci revoluţii, lupte interne, etc. până ce numărul locuitorilor va scădeà şi *N* va reveni la valoarea lui normală.

Dar conservarea egalităţii se poate obţine şi *lucrând direct asupra lui N*. *Secta scopiţilor* tinde la împiedecarea îmmulţirii omenirii pe cale de reproducere excesivă. *Călugăria* la fel. *Celibatul* merge crescând în societăţile moderne odată cu creşterea excesivă a populaţiei. Zweikindersistem al Saşilor mai este un sistem. Frauda şi ajutorul clandestin al medicinei este nu cel de pe urmă.

*

Acelaş *N* poate creşte ca *material, moral* şi *intelectual*, etc.

De exemplu ţările înaintate sunt luxoase, intelectualizate şi artisto-literare. Aceste necesităţi crescând, cer satisfacţie mai mare ca la popoarele primitive. In acest caz *C* va trebuì să crească. Deci lupte, revolte, răsboaie. Luptele interne din republicile greceşti şi italieneşti o probează. Răsboaiele pentru colonii ale Romei, Spaniei, Franţei, Angliei, etc. Deasemenea omorurile religioase; cavalerismul amorului şi idealului din Evul-Mediu cu luptele sale; ro-

mantismul occidental cu răsboaiele şi revoluţiile cunoscute, o probează. Lupta pentru frumos şi bine a Evului-Mediu. Luptele pentru adevăr a diferitelor secte, mai ales în epocile obscurantiste, în fine.

Sau din punct de vedere *material*, civilizaţia materialistă modernă cu întregul ei cortegiu de lupte şi revoluţii şi cu finalul răsboiului mondial.

Şi în aceste trei cazuri se poate lucrà asupra lui *N*, diminuându-l. Acest lucru încearcă toate religiile, cu temperanţa lor, dusă de Fakiri până la inactivitatea aproape complectă, cu lupta acestor religii contra culturei (fericiţi ce săraci cu duhul—Coranul); cu lupta lor contra luxului şi luxurei; cu lupta lor contra artei (Protestantismul şi Mahomedanismul); cu Dumnezeul bunătăţii (creştinismul); cu sectele cu toleranţa extremă; cu colectivismul suprimător de moralitate, etc. etc.

*

Dar *N* poate augmentà pe aceiaş cale *materială, morală* şi *intelectuală*, etc., pentru o singură clasă socială, sau un întreg social faţă de o clasă. C însă va augmentà imediat cu *revoluţiile.*

Capitalismul excesiv, cu aservirea popoarelor de culoare şi cu aservirea lucrătorilor şi ţăranilor a adus după el, atâtea revoluţii până şi răsboiul mondial cu finalul lui. Etatismul cu monopolurile, la fel.

Deasemenea luxul păturilor suprapuse la Roma şi Atena a adus sclavajul şi creştinismul. Gustul artelor, literilor şi ştiinţelor în Republicile greceşti, italieneşti, precum şi în Bizanţa, au adus deasemenea atâtea răsboaie şi revoluţii. Sectele teocratice egiptene, ebraice, etc., au ridicat pe Moise şi pe Crist.

Pentru a se lucrà direct asupra lui *N*, socialiştii cer libertatea popoarelor cu desfiinţarea capitalului de orice fel, şi înfiinţarea schimbului de servicii în locul comerţului de orice natură. Evul-Mediu crease portul auster cu anarhia individualistă, precum şi celelalte menţionate la paragraful precedent.

Iar economiştii burghezi, lucrează asupra lui *S*, prin Case rurale, sindicate, cooperative, etc., atât cât este cu putinţă, bineînţeles.

*

N poate augmentà ca valoare *materială n* faţă de celelalte două n_1 n_2 etc. Lucrul este cunoscut.

$$N = n + n_1 + n_2$$

In societăţile materialiste contra intelectului şi mai ales contra moralei, când acestea nu li serveşte direct la înavuţire. In cele intelectualizate, contra materialului. La nobili contra muncii şi la idealişti contra realităţilor. In toate aceste cazuri C creşte. Revoluţiile aduc în genere lume nouă peste cea învechită, pentru ca egalitatea să se menţie.

Lucrarea directă asupra lui *N* prin scădere e dată de religiile cu formele de mai sus.

*

Dar subsistarea egalităţii, în toate cazurile când C augmentează, poate fi obţinută şi *lucrând direct* asupra acestuia, adică încercând *diminuarea lui.*

Lucrul îl încearcă *pacifiştii* prin lupta contra răsboaielor pe cale directă, sau *umanitariştii* prin aceiaş luptă directă contra aprigei bătălii a vieţei de toate felurile.

Şi unii şi alţii rămân însă cu *încercările lor utopice* fără rezultat demn de sforţările făcute, deoarece augmentarea lui C este automat legată de variaţiunile lui *S* şi *N*, şi deci nu asupra lui se poate lucrà, ci tot asupra cauzelor eficiente. Incercările de republici universale şi umanitariste nu vor fi posibile, decât acolo, *unde variaţiunile lui* S *şi* N *nu vor atrage după ele şi augmentările lui* C. *Paradisul pământesc* nu va existà decât într'o societate, în care mereu necesităţile de toate categoriile vor fi satisfăcute la fiece moment. Să fie însă aceasta posibil? Nu cumva vieaţa socială de toate categoriile să fie tocmai izvorîtă din acest dezechilibru? Teoriile vechi nu spun ele adevărul, când afirmă, că echilibrul este de ordin *inanimat, C,* sau lupta de toate felurile, dispărând, lumea animată nu ar degenerà şi ar dispăreà la rândul ei? Realitatea ar fi pentru funcţia noastră socială, deci pare că aceasta ar fi natura însăş. Societatea ar fi de ordin *determinist,* fie chiar funcţiune de timp, şi în zadar *idealiştii,* ar căutà să o facă de ordin *evoluţionist. Ştiinţa sociologică ar fi deci o ştiinţă a fenomenelor de repetire, dar funcţie de timp.*

*

Legea lui Malthus. Acest lucru îl vom arătà astfel:

In studiul precedent am demonstrat, că creşterea populaţiei este de ordin moral, intectual, etc. şi numai în al doilea rând de cel material.

Ceva neașteptat!

Din funcția noastră scoatem acelaș lucru, dar sub altă formă.

Legea lui Malthus, modificată sună: „orice populație caută, „din cauza necesităților de reproducere, să crească până la limita „mijloacelor de existență". Ori după funcția noastră, nu numai necesitățile materiale, influențează pe *C*, adică face să joace resorturile distructive în societate, ci și cele morale, intelectuale, ideale, pasionale, etc.

Deci legea trebuie exprimată: „Orice populație caută, din cauza „necesităților de reproducție (fiziologice) să crească până la limita „satisfacțiunilor materiale, morale, etc". In acest caz în *N* intră și factorul fiziologic. Fiecare din factorii lui *N* augmentând, *C* trebuie să augmenteze.

*

Sociologii și Economiștii însă caută să influențeze asupra funcției, augmentând pe *S* odată cu *N*.

Este cazul industrializării, al agricultării intensive, a desțeleniri de regiuni noui, etc. Dar și ei împing aceasta până la *colonizare de popoare*, unde atingerea cu alte societăți, dă o diminuare a lui *S* pentru ele, deci în realitate o augmentare a lui *N* al lor, cu cea a lui *C*; și deci cu răsboaie coloniale, etc. (Invaziile barbarilor, colonizările europene și romane, etc.).

*

Legi economice.

Voiu căută în cele ce urmează, să arăt că o serie de legi economice, și din cele mai celebre, nu sunt decât rezultanta jocului *funcțiunii sociale.* $S = \frac{N}{C}$

*

Legile lui Ricardo.

Fie: satisfacția $S = p$, prețuri; Necesitățile $N = P$, profit patron $+ S$, *salarii lucrător.*

Funcția va lua forma:

$$p = \frac{P+s}{C}$$

Pentru ca corectivul C să nu funcționeze avem:

a) „Când s (salarii) crește ori descrește, cu prețurile con„stante *p*; atunci *P* (profit) invers, scade ori crește".

b) „Augmentarea lui *s* (salarii) nu schimbă pe *P* (profit), dar „urcă pe *p* (prețuri)".

c) „Scăderea lui *s* (salarii) nu scade preţurile *p*, ci augmen-„tează pe *P (profit)*"

Controlul este prea uşor pentru a insistà.

*

Legile răsboiului.

Necesităţile lucrătorilor sunt date de salarii şi de preţurile întreţinerii, iar acestea sunt proporţionale (legea de bronz a lui Ricardo); satisfacţia e dată de preţurile fabricatelor. Inlocuind în funcţie:

$$p=\frac{\frac{s}{P}}{C} \text{ ori } p=\frac{s}{P.\ C.} \text{ ori } P.\ p=\frac{s}{C}$$

Pentru ca *C* corectiv, să rămâie constant, când *s* rămâne constant avem: „cu cât preţurile întreţinerii scad, cele ale fabricatelor cu atâta cresc". Nimic n'a putut demonstrà această lege. Numai în felul nostru ea se poate arătà. De frica *revoluţiei (C)*, salariile menţinându-se sau chiar crescând sensibil, jocul invers proporţionalităţii lui *P* şi *p* crează bizara anomalie a scumpirii fabricatelor, pe măsură ce scad alimentele.

*

Legea cererii şi ofertei. S = ofertă; $N = \frac{\text{cerere}}{\text{preţ.}}$ Necesităţile sunt proporţionale cu cererea şi invers proporţionale cu preţurile. Deci,

$$\text{ofertă}=\frac{\text{cerere}}{\text{corectif}\times\text{preţ}}=\frac{\text{cerere}}{P\times C}$$

„Dacă cererea creşte, pentru ca *C* să rămâe constant, oferta „fiind neschimbată, trebuie ca *P* (preţ) să scadă; Dacă oferta „creşte, pentru ca cererea şi *C* să rămâie constante, trebuie ca *P* să descrească". Adică exact legea cunoscută.

*

Balanţa comercială, este dată de Satisfacţie = Export şi Necesitate = Import.

$$E=\frac{I}{C=\text{corectif}}$$

Pentru ca *C* să rămâie constant, trebuie ca *Exportul, în genere, să crească sau să scadă cu Importul.*

Em. C. Grigoraş.

A R Ş I Ţ Ă

E ceru' aprins de flacări, pământul dogoreşte.
Livezile 's uscate şi ţarina-i firavă.
Sub arşiţa căldurii, norodul trist priveşte
Spre câmpul ars de soare, la veşteda otavă.

Călugări, cu icoane cari au făcut minuni,
Din sat în sat se poartă, rugând pe Dumnezeu,
Să-şi verse îndurare, măcar pentru cei buni
Să răcorească glia căci fără ploae-i greu.

Ard inimile noastre, s'aud suspine multe
Şi 'ngenunchiaţi bătrânii, spre cer înalţă ruga;
Dar nu se 'ndură Domnul, nu vrea ca să ne-asculte:
El ştie cât de rea şi de nedreaptă-i sluga.
. . . .

Indură-te Stăpâne! Că tu eşti bun şi ştii
Ce trist e lanul firav când vânt uscat 'l îndoae.
O ştim, suntem nevrednici, dar milostiv ne fii:
Desfundă Doamne cerul să verse norii ploae!..

Al. Soare

SA CINSTIM CA LA NOI!...

Era în seara de lăsatul secului pentru postul Crăciunului, pe stilul vechiu. Oamenii, de prin satele Basarabiei, n'au vrut nici când să înțeleagă chestia cu schimbarea calendarului și își țineau sărbătorile cum pomeniseră ei din moși strămoși.

Fusesem ziua la școală și pe la părintele Teodor, iar acum, seara, ostenit, mă așezasem în pat lângă sobă și citeam.

Afară o ploaie rece cu spic de zăpadă, răpăia pe „oalele" cu care era acoperită casa.

Pe sub fereastra dinspre drum, se auzea din când în când pași telepăind prin noroi și câte un cântec, ori trist, ori vesel din cale afară.

Eram singur în casă, fiindcă gazda plecase pe la niște rude și nu se știa când are să vină.

Stând așa și citind, mi s'a făcut somn și după ce-am încuiat ușa și am mai aruncat câteva lemne pe focul din soba de piatră, am stins lampa și m'am culcat.

In întunericul odăii niciun sgomot. Afară însă, vântul se năpustea câteodată, de părea că urlă pe sub streșinele casei.

Râpa din dosul grajdului, dobândind apă din ploaie, pornise să curgă sgomotos printre pietrele și printre bolovanii răsturnați. Apa venea în jos de pe pantă, vâjâind înfiorător.

Eu, care nu eram obișnuit cu asemenea urlet al apelor prin râpi, stam ghemuit în pat, cuprins de frică.

Singur în aceste locuri străine, acum după ce mă culcasem, fel de fel de gânduri mă frământau. Mă gândeam la

traiul ăsta păcătos pe care-l duceam aci; mă gândeam că s'ar putea să trăiesc şi o altă viaţă mai norocoasă, şi la multe altele.

Cu tot sgomotul de afară, cu toată înfiorarea singurătăţii acesteia, m'am pomenit adormit pe nesimţite.

* * *

Nu ştiu dac'am dormit mult sau numai aţipisem, când m'am pomenit deşteptat de nişte ciocănituri în geam, şi auzii strigăte:

— Hei, gospodin! Descuie uşa! Ai şi adormit aşa de vreme?..

Ascultai puţin să vedem cine este.

— Deschide bre, că ne ucide ploaia!

Inţelesei vocea Moşului Alexandru, gazda mea şi propietarul gospodăriei.

Ieşii şi-i descuiai uşa.

Moş Alexandru ducea de mână pe Mama Agafia, soţia lui.

— Te poftesc pe dumneata să aprinzi lampa aci la noi, că eu sunt cu nevoia asta! — îmi mai spuse el.

Trecui în odaia lor, aprinsei lampa şi apoi mă 'ntorsei la mine, cu gând să mă culc iar.

— Cum şi-o face omul, nimeni nu-i poate face, — vorbi moşul. — Mi-am mâncat viaţa cu tine! Hazaică ca tine, mai bine lipsea dela casa mea!

— Da... ia lasă-mă omule odată! — se văita şi Mama Agafia.

— Ce e? Ucigă-te crucea de scorpie! Stai acolo să nu te misci! Femeie fără minte! Ori unde e urcioru nostru?..

— Da ce păcatele mai faci cu el?

— Păi avem şi noi un om străin în casa noastră care nici n'a mâncat, nici n'a cinstit şi el un stacan, acum la lăsatul secului... Da stăi: mă duc în pivniţă.

Eu, care ascultasem vorbele lor, încuiai uşa cu zăvorul şi mă culcai în pat.

După câtăva vreme, auzii însă:

— Să-i trag un chef d'ăl rumânesc, că isprăvii cu basarabenii mei!.. N'am să dorm toată noaptea!..

Şi începu să împingă în uşă la mine şi să mă strige:

— Ce mititelule, iar ai adormit?... Deschide bre, că avem de furcă 'n noaptea asta! E lăsatul secului!.. Nu se cade, să nu facem masă şi chef!... Aprinde lampa.... Câte un stacan de vin d'ăsta franţuzescu, nu strică!..

— Da nu beau moşicule Alexandru... Mi-e cam rău! — îi spusei eu din pat, crezând c'o să-l fac să mă lase în pace...

— Ţi e rău?!... Păi de nemâncare!... Descuie uşa... să punem la cale leacul.

Descuiai uşa şi aprinsei lampa.

Se apropie de mine şi începu să mă mângâie, pe tâmple, pe păr şi pe obraji. Ridicând apoi urciorul cu vin în sus, începu:

— Eu sunt om, nu şagă! Toate împrejurimile mă ştiu om de toată isprava! Bun înţeles, că nici dumneata nu eşti altfel şi nu te-a trimes stăpânirea degeaba pe la noi. Vreau să cinstim amândoi în pace câte un stacan!

Şi umplând un pahar îl şi dete peste cap.

Işi ridică apoi privirea în sus, îşi netezi barba căruntă şi iar mai umplu un pahar, pe care mi-l întinse mie.

— Ià stacanul aista, dela Alexandru Ţigănaş, „omul de toate zilele!"

— Moş Alexandre, ştii că nu beau...

— De băut, beau numai boii, dar noi cinstim! Ia di-ici...

— Imi face rău!..

— Eu zic să iei! — zise el încruntându-se la mine.

— Bine, iau... Să dea Dumnezeu sănătate şi ploaie la vară! — urai eu, bând paharul aproape jumătate.

— Să te-auză Maica Domnului!... Dar... e... nu mai lăsa nimic!...

— Noi ăştia de peste Prut, nu prea bem... înţelegi dumneata, nu sunt obişnuit...

— Vorbe!.. N'a stat la mine un căpitan, pe care nu-puteam sătura?.. Ia-l tot şi nu mai te copilări...

Dacă văzui că mă priveşte cam pieziş, şi îi venea chef de ceartă, îl băui până în fund.

— Vezi? Zici că nu poţi... Lasă că vă ştiu eu pe voi Românii... Şi veţi da şi oameni straşnici la treabă şi la

petreceri!... Cine vă 'ntrece?... Când s'apuca Şeibulescu de jucat, cine mai sta pe lângă el!...

— Asta mi-a fost băutu, Moş Alexandre...

— Când mântuim urciorul te culci şi odinesti, deci ai să bei...

— Ba eu... sănătate, că e mai bună ca toate...

— Ducă-te păcatele!

Golì paharul pe care şi-l umpluse şi apoi umplându-l din nou, mi-l întinse iar mie.

— Nu!... Moş Alexandre!... Nu!...

— Am dragoste ca să stau până la la ziuă şi să golim trei urcioare d'aiestea... Nu 'nţelegi?...

— Treii?

— Trei!... ce va să zică trei urcioare la doi voinici!...

— Nu beau niciun pic mai mult!. Am spus!

— Pe o cruce ce-o am, dacă nu te dau afară pe vremea aiasta!..Te mănâncă şi lupii şi te scap de toate...

Mă gândii: să beau mă 'mbăt, mă doare capul, şi poate se mai întâmplă şi altceva; să nu beau, cine ştie ce-i vine moşneagului, şi mă ia la trânteală!...

— Moş Alexandre, chiar dacă m'ai omorî, şi tot nu mai beau!..

Lăsă urciorul jos, se uită lung la mine, apoi zise tare de tot:

— Să pleci chiar amu din casa mea!

— Stai să mă îmbrac şi să mă 'ncalţ.

Incepui să mă îmbrac, crezând că i-o trece furiile şi o lăsa şi gândul de a bea vin cu mine, şi gândul de a mă da afară pe aşa vreme! Credeam eu că vrea să glumească.

Moşul nu mai zìcea nimic şi aştepta să mă 'mbrac. Când fui gata, pornii pe uşă, aşteptând să mă cheme îndărăt. Dar ţi-ai găsit: ieşi după mine până pe tindă.

Eu stătui pe scara din lespezi de piatră, ce se afla dinaintea casei.

Mă uitai afară. Ploaia, purtată de vânt, isbia pereţii. Intuneric de nepătruns. Nici o stea pe cer, nici o lumină în sat, numai sgomotul apei din fundul râpei.

Numai timp de plecat nu era.

Mă gândii: Până la părintele Teodor, trebuie să trec valea! Cum s'o trec?

Mă hotărîi să rog pe Moş Alexandru, să mă lase să intru în casă... şi mâine oi pleca.

— Lasă-mă până mâine de dimineaţa! Cum mă dai afară pe aşa sodom?

— Nu!,.. Ori bei cu mine, ori pleci!.. Din două alege-ţi una. Ce adică eu nu sunt om?...

— Păi cine-a zis Moş Alexandre, că nu eşti om? ... Eşti om, prea om!

— Eeee!..

— Aşa e...

— Ce 'nseamnă asta dar, să nu cinsteşti când eu am toată dragostea?

Tăcui.

Câteva picături asvârlite de vânt, îmi isbiră faţa cu putere.

— Pentru Dumnezeu, moşicule... fii bun!

— Nu înţelegi odată? c'apoi mă schimb altfel.

Cu omul ăsta văzui că nu era de glumit. Cu vântul, cu ploaia şi cu întunericul, tot aşa.

Mă dădui jos în curte.

Frigul mă pătrunse până la piele. Noroiul ce-mi trecea peste ghete şi întunericul, mă făcură să nu mă pot urni nici doi paşi!

Imi luai inima 'n dinţi şi-i spusei iar:

— Moş Alexandre! hai să bem, dacă vrei dumneata... dar să ai milă de mine... bei dumneata trei pahare şi eu unul...

— Aşa, gospodin, aşaa!.. Dece să ne certăm? Pacea e mai bună decât gâlceava. Intră la loc!...

Mă luă de umeri şi mă băgă în casă.

— Stai jos c'aşa e poreatca pe la noi: să cinstim şi să fim oameni de unire.

Turnă în pahar şi apoi îl bău până în fund.

— Unu! — zisei eu.

— La noi sunt gospodari buni, dar nu ştiu că dela o vreme parcă nu mai vrea Dumnezeu! Ia stacanul şi fii în

pace pentru totdeauna la noi în sat, că-i bun satul și oameni cinstiți în el...

— Păi ai băut abia unul, mai ai două și apoi vine rândul meu.

— Mă rumâne, hoț ești!..

Iși umplu paharul și-l bău.

— Două! — zisei eu.

Moș Alexandru stătu jos pe un scaun, puse mâna la falcă și apoi începu:

— Iaca, așa îmi vine câteodată! Beau să mai uit de necazuri. Zău, prea sunt multe câteodată pe capul omului!.. Bei și-ți mai ții inima. In viața mea, am fost om nu șagă. Hei, gospodin, acolo pe deal la țintirim, mi-am dus toată nădejdea mea! Trei feciori într'un singur an! Auzi? trei!.. Unul a murit de tif, pe altul l-a ucis piatra la „Stânca Ustiei, iar bietul Afanase s'a prăpădit dintr'o bubă! Cum crezi că e inima mea? Ehh!... Domnul știe!...

Și umplându-și paharul îl dete peste cap.

— Două! — zisei eu!

— Trei, rumâne hoțule!.. Ți-a venit rândul.

Se uită pe perete și văzu chipul lui Alexandru al doilea, Țarul. Se duse la el, îl luă și uitându-se lung, zise către mine:

— El săracu, ne-a dat pământ întâi! El a desrobit țiganii și tot el a făcut mult bine norodului... Se zice că era un soldat în garda lui, bețiv tare, și l-a întrebat într'o zi:

„De ce bei?

„Beau ca să uit necazurile, Măria ta".

— După câtăva vreme iar l-a întrebat:

„Da acum dece bei?„

„Beau fiindcă sunt vesel, Măria Ta! Vreau să simt că trăiesc!".

— Impăratul n'a zis nimic... Altă dată, văzându-l bea iar l-a întrebat:

„Și-acum bei? De ce?

„Beau fiindcă îmi place, Mărite Doamne!"

— A râs Țarul, dar a și oftat... Așa și eu amu: beau fiindcă-mi place!... Uitasem, e rândul dumneatale amuș! Ori, cum îți zice?

— Ion Dinu.

— Pe tatăl dumitale cum îl cheamă?

— Tudor.

— Hai, Ivan Teòdorovici, ia stacanu!

— Mă făcuși rus!..

— N'ai grijă, că de stai aici, iei o rusoaică și gata rusu!...

Luai paharul și-mi făcui rândul. Il dădui iar în mână.

— Am spus să bem mai rar.

— Ţi-e teamă că se mântuie? Avem mult în beci. Nu dăm noi de fundul polobocului aşa degrabă! Dacă cinstim tot urciorul, aduc altul.

— Nu prea îmi place băutura. S'o luăm mai cu încetul, că e timp destul până mâine.

— Iar ai început? Ştii ce-ţi fac? Amu eşti rumân în toată firea, adică moldovean!

— Ţi-o fi plăcând dumneatale, dar cu mine a 'nceput să se învârtească casa!

— Da hâtru rumân mai eşti! Vrea să scape! Las că vă cunosc eu! Cu unul d'ai dumneavoastră pe drum, te hrăneşti şi 'n piatră seacă! Şi la bătae şi la chef sunteţi tot aşa de viteji...

Turnă iar în pahar şi ridicându-l în sus începu:

— Tiu! Da nu eşti deloc ca ceilalţi. Spusei de Şeibulescu. Ala era afurisit tare! A zăpăcit toate femeile din satele megieşe... iar dumneata, târca-mârca, nici una, mi se pare!

Bău paharul şi-l umplu din nou.

— Unu! — zisei eu iar.

— Eeeei.. păi ai de gând să beau tot trei?

— Nu ne-am dat cuvântul?

— Ba da, ba da... ai dreptate.

Işi puse al doilea pahar şi-l bău.

— Două! — zisei eu iar.

Moş Alexandru se ameţea văzând cu ochii.

— Ar trebui să facem la două pahare!..

— Cu câţi ani eşti mai mare ca mine?

— Eu... Hei, feciorașul meu de pae — am pus de gând să te infiiez — eu am fost husar la curte în Petersburg! Unde mă vezi aşa? Am albit, nu mai am putere... sunt om de saizeci de ani.

— Eu sunt numai de douăzeci de ani. Tot trei pahare ţi-e partea.

— Nu eşti Codrean până amu, dar tot trebuie să-mi ţii de urât. De ce crezi că te-am primit aici? Să am şi eu cu cine mai mă lua aşa câteodată... Uite, aşa petrec Codrenii!...

— Mai ai unul!...

— Ei hai, uite-l şi p'ăla!

Şi bău şi p'al treilea; dar repede umplu şi p'al meu. Mi-era rândul.

Nici nu mâncasem aşa cine ştie ce, şi acum mă înhăţase Moş Alexandru la băutură. Căutam eu să mai lungesc vorba ţinând paharul în mână, că doar i-o veni să se ducă la culcare...

Noaptea părea că nu se mai sfârşeşte. Băui niţel şi 'ncepui să-i cânt:

„Rus, paparus!
„De unde dracu te-a adus
„Şi cu vânt şi ghiaţă rece
„Şi uită să mi te 'nnece!"

Moş Alexandru îmi spuse însă, că lui nu-i pare rău:
— Poţi zice aşa cât ai vrea, că eu nu sunt rus!... Ahaa! dar ia-ţi paharul!... nu-l gusta, că avem să mai luăm. Vinul e sângele Domnului! Şi-apoi ce să bea omul, apă?... asta nu e bună nici în ciobote!
— Nu ţi se pare, că e cam mult, Moş Alexandre?
— La voinici niciodată nu este prea mult!.. Mult este pentru femei şi pentru copii; dar pentru noi oameni în toată firea, abia e destul! Ia mititelule şi fii cazac!
Ce erà să fac? De nu luam ştiam ce mă aştepta: mă dă afară. Băui paharul.
Într'un târziu a început să nu mai văd bine cu ochii, iar capul a început să-mi urle şi limba să-mi amorţească în gură.
Moş Alexandru a pus capul pe masă şi părea c'a adormit. Apoi ridică capul şi vorbi iar:
— Pe femeie am căutat s'o las într'ale ei! N'am avut noroc şi pace! O vezi şi dumneata! Nu e vorbă, toate femeile sunt aşa, nu numai a mea! D'aia bărbatu să nu prea ia în seamă ale femeii... Hei... „Din tinereţele mele, multe patimi se luptă cu mine, ci însuţi mă sprijineşte şi mă întăreşte Doamne"!... Dumneata ai învăţat copiii să cânte la biserică?
— Aşa, o leacă.
— Pune Doamne streajă gurii mele...
— Suntem tocmai buni de biserică, Moş Alexandre!..
— Hm... Afurisit rumân... Este adevărată vorba că'n lacul liniştit mulţi draci s'ascund! Tăcut, tăcut... da a sucit capul Matuşchi! Crezi că nu te ştiu ce poamă eşti? Când pleacă d'acasă îi eşti în loc! Unde mă făcui eu că nu ştiu? Ia şi cinsteşte, c'o să te faci basarabean d'al nostru! Tot n'am eu copii...
În sfârşit îl auzii:
— Mă duc să vedem ce face hazaica! O fi murit, ori o fi mai trăind, că nu s'aude deloc!
Plecă isbindu-se de pereţi şi de uşi şi strigând:
— Beau! Şi dacă beau! Beau din viia mea! „Iubite-voi Doamne, virtutea mea!"
„Bodaproste!" gândii eu şi mă ghemuii în pat.
Mă durea capul de credeam că-mi plesneşte.

Nu ştiu cum s'a făcut că m'a luat somnul.
Când s'a luminat bine de ziuă, m'am deşteptat.
Capul îmi vâjâià, iar pe gât îmi ieşia foc.

Trei zile n'am putut face lecţii din cauza chefului acesta.

De câte ori mă văitam, Moş Alexandru îmi spunea:

— Aşa e până te 'nveţi nepoate şi pe urmă merge strună!.. Lasă, că ai să fii basarabean în lege!

Marin Gh. Ilie-Costeşti

CATEVA DATE

PRIVITOARE LA

STUDIILE SECUNDARE ALE LUI ION SLAVICI

Cu ocazia serbărilor unirii din Maiu a. c., prietenul Dr. Eugen Seleş (Lateş), directorul liceului „Mihail Eminescu" din Satul Mare, binevoì a-mi atrage atenţia asupra câtorva Români de seamă, absolvenţi ai acestui liceu.

Intre aceşti absolvenţi este şi scriitorul Ion Slavici. Vestea mă surprinse, pentrucă eu îl ştiam pe Slavici absolvent al liceului unguresc din Arad. Dovadă grăitoare aveam în această privinţă însăş nuvela lui „Budulea Taichii" care, incontestabil, cuprinde multe elemente autobiografice. Huţu este, poate, chiar autorul. El va fi venit din apropiata Şiria, întocmai ca acela din Cocorăşti, la Arad. El va fi stat în gazdă la precupeaţa Lenca Liuchici, sârboaică de fel, care acasă se certà sârbeşte, dar în târg vorbià numai româneşte. El se va fi culcat jos pe aşternutul de paie al duşumelii, având deabea două perini, o vielinţă şi trei rânduri de albituri. El se va fi hrănit cu ce biet îi vor fi adus părinţii de acasă: două pâni, un săculeţ de fasole, altul cu făină de mămăligă şi o bucată de slănină. El se va fi înghesuit cu alţi patru colegi de necazuri şcolare în jurul unei mescioare pe care pâlpăià o lumânare de seu. Părinţii lui săraci, îl vor fi obligat să ducă în toate diminețile coşul cu peşte proaspăt, sau cu peşte uscat al precupeţei, în piaţă; să facă foc; să măture; să spele vasele; să care apă şi seara să readucă coşurile pentru a scutì jumătate din chirie. Şi la el vor fi venit părinţii şi rudele în toate Vinerile cu traista plină de cele bunătăţi, veseli, glumeţi şi mândri că feciorul lor învaţă carte la şcolile cele mari. (Vezi Ioan Slavici, Novele din popor, Bucureşti, editura Socec &. 1881 pag. 234 şi urm.).

In adevăr, actele şcolare comunicate de prietenul Seles, confirmă presupunerea noastră. Din „însemnarea", mai bine zis din procesul verbal dela 12 şi 13 August 1868 al liceului atunci „regal" din Satu Mare, culegem următoarele date biografice asupra nuvelistului nostru.

Născut la 23 Ianuarie 1848 în Şiria, judeţul Arad, de religie ortodoxă, a făcut studiile secundare pe cum urmează: clasa I-V în Arad, cl. VI-VII în Timişoara, iar cl. VIII ca elev particular în Arad. Iată acum şi notele obţinute de Slavici la examenul de bacalaureat: Din religie: foarte bine (laudabilis); din limba latină: suficient (sufficiens); din limba elină: suficient (sufficiens); din limba germană: bine (bonus); din limba română; foarte bine (laudabilis); din limba maghiară, bine (bonus); din geografie şi istorie: bine (bonus); din matematică: suficient (sufficiens); din fizică: suficient (sufficiens); din ştiinţe naturale: bine (bonus); din propedeutica filozofică: suficient (sufficiens). Se declară matur (maturus).

E vrednic de reţinut faptul că, între materiile de bacalaureat ale unor licee „regale" din Ungaria în anul 1868, exista şi limba română.

Al doilea act privitor la Slavici, este înştiinţarea inspectoratului şcolar din Oradea No. 719, sucursala Vârşeţ, către direcţiunea liceului din Satu Mare, să admită pe elevul particular de cl. VIII. din Arad, după trecerea examenului de fine de an, la examnul de bacalaureat de acolo, fiindcă dela examenele din alte părţi ale regiunii şcolare a întârziat din cauza independente de voinţa lui.

Dar parcă văd zâmbetul ironic al unor anume critici, la privirea acestor puţin valoroase „hârţoage". Ce însemnătate au aceste date pentru personalitatea literară a lui Slavici?

Nici o însemnătate. O recunoaştem noi cei dintâi. Ele au o însemnătate pur biografică, documentară. Cu aces titlu le publicăm şi noi în această revistă care, cu atâta pietate, strânge toate datele privitoare la vieaţa şi la activitatea fondatorilor şi colaboratorilor ei mai însemnaţi.

Dar vorba aceea: de dragul lucrurilor care înseamnă ceva, se adaogă — mai ales în biografie — atâtea lucruri care nu înseamnă nimic. Numai locomotiva are putere de a urnì greutăţile din loc, dar cine ar puteà spune că vagoanele unui tren, nu sunt bune de nimic.

Intr'o biografie, credem că actele următoare pot fi întrebuintate cu folos, deaceea le dăm în traducere românească:

Copie. Inspectoratul regal şcolar al circumscripţiei Oradia Nr. 719. Către direcţiunea liceului regal catolic din Satu Mare. Privitor la cererea elevului particular înscris în cl. VIII a liceului din Arad, Ioan Slavici care pretinde că a întârziat, nu din vina lui, dela examenul de bacalaureat al acelui liceu, pentru a puteà trece acest examen în timpul prezentului an şcolar, în urma înaltului ordin Nr. 11.592 din 18 luna crt. a ministerului regal ungar de culte şi instrucţiune, l-am îndrumat la liceul din Satu Mare, fiindcă la celelalte 8 licee examenele de bacalaureat sunt pe sfârşite şi l-am îndrumat totodată să se prezinte la prea stimat domnia voastră în ziua de 8 August. Despre ceeace prea stimat Dvs. sunteţi încunoştiinţat că petiţionarul e dator să treacă examenele de clasă, la liceul din Arad şi numai după această trecere, să fie admis la bacalaureat. Dat, în Vârşeţ, la 27 Iulie 1868.

(ss) Indescifrabil.

Pentru conformitate cu originalul
Satu Mare, 25 Maiu 1929, director (ss) *Eugen Seleş*. L. S.

Copie. Insemnarea şcolarilor absolvenţi ai învăţământului secundar examinaţi la liceul „regal" din Satu Mare la 12 şi 13 August 1868 şi rezultatul acelui examen. Nr. Curent 17. Numele, patria, locul naşterii, etatea şi religiunea absolventului de liceu: Ion Slavici, născut în Şiria, jud. Arad, Ungaria, la 23 Ianuarie 1848, de religiune ortodoxă, a terminat cursul secundar, şi anume: cl. I-V, în Arad, cl. VI-VII, în Timişoara, cl. VIII, elev particular în Arad. In moravuri ..... (nu e nici o notă). Din religie: foarte bine (laudabilis). Din lmba latină: suficient (sufficiens). Din limba elină: suficient (sufficiens). Din limba germană: bine (bonus). Din limba română: foarte bine (laudabilis). Din limba maghiară: bine (bonus). Din geografie şi istorie bine (bonus). Din matematică: suficient (sufficiens). Din fizică: suficient (sufficiens). Din ştiinţe naturale: bine (bonus). Din propedeutica filozofică: suficient (sufficiens). Se declară matur (maturus).

Satu Mare, 14 August 1868.

(ss) indescifrabil, inspector şef. (ss) *Novák Antal,* director. (ss) *Gáspárdy Rudolf,* prof. de religie romano-catolică. (ss) Dr. *Ludzs Ignáz,* dirigintele clasei, prof. de matematică şi fizică. (ss) *Krpper József,* prof. de limba latină. (ss) *Aiben Mátyás,* prof. de limba maghiară. (ss) *Gyuris Aurel,* prof. de limba elină şi filozofie. (ss) *Hámon Jósef.*

L. S.

Pentru conformitate cu originalul,

Director, *Eugen Séleş.*

Satu Mare, 25 Mai 1929. L. S.

Ioan Georgescu
profesor secundar.

SF. ALEXI, OMUL LUI DUMNEZEU

STUDIU MITOLOGIC COMPARATIV

In mitologie simboalele, atributele și epitetele ce se dau zeilor sunt cheia hieroglifică de recunoaștere.

„Povestea Peleșului", studiu comparativ mitologic, ce am publicat în „Revista scriitoarei" No. 11 și 12 anul 1928, după legenda scrisă de Carmen Sylva, despre stânca „Omul" din munții Bucegi, ne dă un atare exemplu prin epitetul de „Omul" ce se dădeà în anticitate lui Heracles.

Legenda ne arată că aici a trebuit să dăinuiască în timpurile vechi, cultul lui Jeus grec, din muntele Peliou de lângă Demetria [1]), unde Jeus erà onorat cu serbări și procesiuni pentru ploaie, pelegrinându-se până la templul său din vârful muntelui. Cu ocazia acestui studiu, făcui descoperirea că asertiunea ce am făcut-o despre *Sf. Dumitru* în „Studii în folklor" [2]) cum că ar reprezentà pe *Jupiter* în popor, este adevărată [3]).

Eu singură nu mă puteam dumerì pentruce anume asupra sfântului acestuia au căzut toate atribuțiunile zeului celui mare și nu asupra lui Sf. Neculae, care e și el bătrân și sfânt de iarnă. *Orașul Demetria* i-a hotărît numele.

---

1) Preller, Griechische Mythologie vol. I pag. 115.

2) Studii în folklor, vol. I. pag. 115 de Aut.

3) In timpul din urmă cetind „Dacia Preistorică" de N. Densușanu, autorul acesta inedit, care dacă are rătăciri ca orișicine, are și multe descoperiri, la cap. Mitra, ne vorbește despre *focul lui Mitra*, în obiceiul nostru de a face focuri în noaptea dinspre Sf. Dumitru, copiii atunci strigând: „*Hai la focul lui Sâmedru!*".

Iată dar și al doilea motiv pentru care Sf. Dumitru era *Jupiter* și anume *Capitolinul*, la creștinii cei dintâi; pe Capitoliu avându-și zeul acesta persan templul.

Astfel că critica ce ni s'a făcut de către D-l Bârsan, membru al Academie, asupra opului meu „Studii în folklor" găsind că sf. Gheorghe care spun eu că e Heracles și sf. Dumitru că e Jupiter sunt fantazii, nu e fondată, fiind pe nedrept atacată.

Creştinii neputându-l scoate din uz, l-au botezat *Sf. Dumitru* pe unul dintre martirii lor ce a bine-meritat, iar poporul l-a înţeles cum a ştiut el.

Noi nu avem un criteriu din care să putem cunoaşte zeităţile din mituri, devenite sfinţi, sau oameni, trebuie singuri să ni-l găsim.

Astfel din trăsăturile caracteristice ale legendei Peleşului vedem că una este epitetul lui Heracles de „Omul", acelaş pe care îl aflăm şi la subiectul de faţă: *Alexi,* **omul** *lui Dumnezeu".*

Desecând „Legenda Peleşuui", la *Heracles* am constatat: trăsături care ni-l îndegetau şi pe *Hercules* roman. Aceleaşi le găsim şi la *Sf. Alexi.*

Apoi, în povestea Peleşului despre „*Omul*", găsim un strat indic cu zei şi eroi din Mahabarata. Ba chiar pe eroul nostru din Bucegi reprezentat ca *Budha.* Acelaş mediu îl găsim şi în credinţele despre *Sf. Alexi,* pe care chiar biserica în „vieţile sfinţilor" ni-l descrie tot ca pe *Budha* care şi-a lăsat nevastă şi împărăţie, ascunzându-se în pustiu.

Miturile acestea indice au trăit la noi mii de ani transmise asupra lui *Heracles* pe care creştinismul l-a făcut *Sf. Alexi.* Atât de înrădăcinată a fost credinţa poporului încât nu l-au putut stârpì pe Zeul de trei ori păgân. Au trebuit să recurgă la stratageme, lăsându-i sărbătoarea de primăvară, ba ce e mai mult, primindu-l biserica însăşi cu numele lui ce-l aveà dela Greci alături cu *Apolo,* de „*Alexikacos*" [1],) adecă „*isbăvitorul de orice rău*", rămânând mai departe ca sfânt. Preoţii prin aceasta n'au pierdut nimic, câştigând un sfânt mai mult în ortodoxism, pe când poporul îşi urmà nestingherit ritul său.

Şi anume, poporul crede că *Sf. Alexi e alungători de şerpi,* făcând fel de fel de ceremonii în scopul acesta, în numita zi. Să vedem explicarea:

Hercules de mic copil a omorît, încă fiind în leagăn, doi şerpi, trimişi de *Hera* soţia lui *Zeus,* care erà geloasă de fiul soţului ei, făcut cu *Alcmene.* Apoi ca erou omoară atât *hidra* cât şi *balaurul* menit să mănânce pe *Hesione.* Mergând să culeagă mere din grădina *Hesperidelor* omoară pe balaurul ce păzià merele. Astfel că oamenii ştiind faptele lui, la cine să se adreseze pentru a-i păzì de aceste veninoase reptile decât la un specialist ca el?

---

[1]) Preller, Römiche Mythologie vol. II pag. 280.

Intocmai ca şi de *Sf. Gheorghe*, primăvara, când vitele sunt date la păşune, la cine să se adreseze ca să le dea mană şi să le păzească de rele, decât lui *Sf. Gheorghe al lor*, numit de popor *„Paştele vitelor"* când se fac o mulţime de rituri pentru a le ferì de strigoaice etc. — decât zeului adorat de secole, *văcarului vechiu roman*.

Când am arătat în „Studii în folklor" [1]) că *Sf. Gheorghe* e *Heracles* am fost criticată. Am însă satisfacţia că pe zi ce trece adevărul ese la iveală. In studiul comparativ al D-lui *Ceauşan: „Superstiţiile"* [2]), publicat de Academie, găsim că *Sf. Gheorghe* azvârlì capul scorpiei în cetatea *Golocumba*, de-acolo numele *„musca columbacă"*; şi că musca cea rea care bântue animalele din o parte a Olteniei, Timişanei şi Serbiei ese din capul aceluiaş balaur tăiat de *Iorgovan*. Să fi fost pe aici *Sf. Gheorghe* din *Capadocia?* Când istoric se ştie că *Heracles* erà zeul băilor dela *Mehadia*, în sama căruia poporul sub numele de *Ivan Iorgovan* pune faptele acestea, arătându-i şi urmele în stâncă, pe când pe *Sf. Gheorghe bisericesc* nu-l cunoaşte decât prin mijlocirea lui *Heracles al lui*.

Noi dacă facem ştiinţă trebuie să fim imparţiali, nu creştini, şi să ne silim a pricepe ceeace ni s'a conservat în popor, nu în cărţile tendenţios scrise, fie ele şi creştine. Poporul care este cuminte şi-a conservat şi mai departe obiceiurile lui practicate de părinţi, de mii de ani, şi care trebuie să ne servească de temei în studiul ce întreprindem.

Astăzi oamenii nu mai ştiu povestea acelor *„practice"*, ce se fac la anumite sărbători, avându-şi în vedere numai închipuitul folos — întocmai precum nici înaintaşii lor greci şi romani nu mai ştiau ceeace înaintaşii acestora au fost ştiut. Timpul şterge toate nerămânând decât aceea ce a fost scris. In cărţile bramine găsim rădăcina credinţelor acestora ajunsă până la noi prin Greci, Romani sau prin Traci, ori Pelasgi, după cum ne spune Densuşeanu.

Din scrierile bramine cunoaştem că *Heracles* erà un zeu cu mult mai vechi şi mai mare ce-l reprezintă pe zeul *Vişnu* al Inzilor, la popoarele europene, unde îl găsim posterior scoborît la rolul de semizeu, născut din mamă muritoare şi tată zeu, — spre a-şi puteà explicà astfel oamenii de unde-i vine puterea, — deoarece noţiunea cea veche despre încarnare s'a fost pierdut.

---

[1]) „Studii în folklor" de Aut. vol. I. pag. 253.
[2]) Ceauşan „Superstiţiile" pag. 185.

Zeul *Vișnu* se încarnà din când în când venind în lume pentru a pedepsì pe cei răi. Astfel se născù el într'o familie princiară ca *Crișna*. Unchiul său regele *Cans,* pentruca să nu-i ia domnia, puse de omorî pe toți copiii mici, doar l-ar omorî și pe el. Părinții lui îl scapă, ducându-l la *Gocul,* la niște rude, la țară, unde îl lasă să crească între văcari [1]). *Cans* trimite un șarpe pentru a-l mușcà, pe care copilul îl omoară întocmai ca și *Heracles* pe șarpele trimis de *Hera.* Altădată trimise o diavoloaică să-i dea de supt, pentru a-l otrăvì. El însă o mușcă de piept, încât ea murì. In miturile europene *Hera* îi dădù de supt îndemnată de *Atena* ca să capete nemurirea, iar el trage așà de tare, încât lăsând pieptul din gură laptele împroașcă cerul, făcându-se *Calea laptelui.* Tot cu ocazia naşterii lui Heracles se făcù pe lume nevăstuica dintr'o femee.

Fiind flăcău, *Crișna* își luă scoica sacră, ce o purtà întotdeauna și merse la râul *Iumna,* unde se aflà șarpele cu o mie de capete, ce amenințà populația, cu gândul să-l omoare. Bătù din palme, cu scoica, pentru a-l scoate afară, la care sunet șarpele eșì. Inconjură pe *Crișna,* dar când acesta îi puse *piciorul pe cap,* pentru a-l zdrobì, șarpele îl recunoscù cine e, rugându-l să-i lase vieața. Spuse că s'a ascuns în râu de frica pasării lui *Vișnu,* un vultur numit *Gurud,* pe care-l călărià *Vișnu* când voià să meargă prin aer (Pajurele noastre). *Crișna* îi puse palma pe cap ca semn că atât el cât și tot neamul lui să fie scutit de a fi mâncat de pasăre, — lăsându-i vieața, dar îi poruncì să meargă cu toți ai lui în tartar.

Puterea lui asupra șerpilor ca *Sf. Alexi* a rămas însă în credințele poporului până astăzi, precum și aceea a lui *Sf. Gheorghe* ca isbăvitor la vaci, transmisă lui *Heracles* dela *văcarul din Gocul.* (Și Domnul *Hristos* e născut între vite — și *Heracles* a fost crescut la vite, precum și cei doi fii romani ai lui **Mart**).

Hristos ce ne aduce botezul este identificat cu **Crișna** care de asemeni a fost botezat. *Crișna* a primit botezul odată cu *Zenearul,* un cordon sfințit ce se puneà de pe umărul stâng peste spate și piept, la intrarea în casta braminilor [2]). El intră deodată cu fratele său când erau flăcăi. Mai întâi au fost *cufundați, cu toate ceremoniile, în apă sfințită,* apoi li s'a pus *Zenearul,* cu această ocazie distribuindu-se pe la oameni vite și bani.

---

1) Mythologie des Indous, vol. I pag. 414.
2) Mythologie des Indous, colonel Polier pag. 500 vol. I.

In *Bucovina* şi prin apropiere, în *Ardeal*, e şi azi obiceiul ca în ziua numelui *„să-l lege"* pe respectivul, cu un dar peste umăr, o cordeà (astăzi tricolorul) sau chiar numai o sfoară, legându-l dimineaţa pân' a nu se sculà, de pat. El îi cinsteşte. Nu mai puţin a rămas şi Zenearul în amintire.

In cântecele noastre se vorbeşte de un *găitan* ca cevà sacru.

Slobozi-mă'n casă
Că plouă de varsă
Din streşină pică
Giubeluţa-mi strică.

Nu mi-i de giubé
Nici de fermene
Mi-i de găitan
C'am slujit un an.

Botezul din cultul braminilor a trecut la Europeni în cultul tracic a lui *Bach* unde preoţii se numeau *„Baptai"* precum şi în cultul lui *„Apolon"*, dimpreună cu oracolul şi corbul. In templurile acestuia la uşă se aflà şi un vas cu apă în care se stângeà un tăciune şi cu o creangă de laur îl stropià pe cineva care făcuse o crimă, sacrificându-se şi un cerb. Aceasta se chemà „lustrare" sau „curăţire". La Romani lustrările ţineau mai ales de cultul lui *Jupiter „Veiovis"* şi de familia *Iuliilor* [1]), a căror străbunică erà *Venerea*. Pe aceasta, legendele noastre ne-o arată ca *„corboaică"*; Desigur ţinând de *corbul lui Apolon*, Zeul protector al *Troianilor*, *corbul* venit fiind din *India* din cultul lui *Brama*, ce se incarnase în *corb*. Poporul care l-a adus, se vede că erau *Pelasgii* troiani. Pe marca *Munteniei* noi avem *corbul* stând pe un copac, la noi brad, (laurul lui Apolon), iar de ambele părţi stau sfinţii împăraţi ai creştinismului: *Constantin* şi *Elena*. In Ardeal, *Alba-Iulia* îşi are marca *cerbul cu crucea între coarne*. E *cerbul* de sacrificiu al lui *Apolon* venit cu Romanii, cari aduceau cultul *Iuliilor*. *Corbul* muntenesc însă, pare a fi venit din *Grecia* cu vreo colonie, pe când un altul, local, tracic, va fi fost acel cu *Zenearul* din cântec.

Despre şarpe la Inzi, mai aflăm că erà un simbol de vieaţă şi putere, că *Vişnu* pe mare când mergeà, pe un şarpe dormià care care îl păzià, numit *Seinac*. (Poate dragonul dac).

De câte ori se incarnà pe lume, se incarnà şi şarpele ca fratele lui, pentru a-i fi de ajutor. Şarpele acesta ar fi de înţeles la Romani drept *geniul* pe care-l aveà ori şi ce om, fiind crezut că e şarpe, — pentru care credinţă Romanii nu omorau şerpii de casă.

---

[1]) Vezi studii în folklor I p. 159.

Hercules ca mai marele celor 24 lari ai Romei și prin urmare având sub stăpânirea sa șerpii — suflete, și pe calea aceasta poate fi înțeles dece este la noi zeul șerpilor.

Unchiul lui *Crișna*, regele Cans, făcù o serbare în capitala sa *Natra*, anume pentru cei doi nepoți: *Crișna* și *Bulbander*, fratele său (șarpele *Seinac*). La această serbare avù loc ceremonia botezului de intrare în casta braminilor, iar ca urmare a serbării stăteau pregătiți doi giganți cu cari tinerii sărbătoriți trebuiau să lupte. Frații începură lupta cu giganții lăsându-i morți și isprăviră cu unchiul lor *Cans*. Apoi scoaseră pe *Mama* lor din închisoare, precum și pe tatăl lui Cans, pe care acesta îl despoiase de împărăție, reintegrându-l pe tron [1]). E acelaș episod care se repetă și în Italia cu unchiul *Numitore* la serbarea unde nepoții săi îl detronează, reintegrându-l pe *Amuliu* recăpătându-și drepturile lor. In renumitul op al mitografului *Carl Faulman* [2]) acesta își dă părerea că bramanismul s'a născut în India după amestecarea cu rasa indigenă Dravida cari erau văcari, sfântă fiindu-le lor vita și nemâncându-i carnea. Deasemenea, el e de părerea că budhismul fu găsit de Ariani la Indigeni, bazați pe o adâncă filozofie ce stă în conex strâns cu a Chinezilor. Mai departe el crede că *Vișnu* și *Crișna* ca fiind *negri*, sunt originari din *India*, deci nu *Ariani*. El crede că *Brama*, *Vișnu* și *Siva* au înlocuit pe *Indra*, *Agni* și *Varuna* dela *Arii* vechi.

Cât privește despre *Crișna* critica se pare destul de fundată. Atunci arii pelasgi s'au despărțit de trunchiul lor dupăce au trăit un timp în *India*. *Marte* cel negru al romanilor, tatăl lui *Romul* și *Remul*, trebuise să aibă legături cu zeii aceștia negri, dela cari trebuie să ni se tragă și nouă numele de *negri „Cara-iflak"*.

Să ne aducem aminte că boul e animalul lui *Marte* care astăzi e *marca Moldovei;* că la inzi țineau coada vacei în mână când muriau, că *Moldoveanul* e *„get-be-get, coada vacei"*, care ținând coada vacei în mână jurà.

La *Romani* zeul jurământului erà și văcarul *Heracles*, jurându-se *„per me Hercle"* [3]).

Am fi tare aplecați a crede că de aici dela noi se duce *Heracles* cu *Pelasgii* în *Italia*. *Densușeanu* ne spune că de aici s'au dus în

---

[1]) Myth. des Indous, Polier, pag. 498 vol. I.
[2]) Culturgeschichte p. 336.
[3]) Preller, Römische Mythologie vol. II pag. 278.

Italia Pelasgii, numiţi de poporul nostru *„bătrânii cei bătrâni"*, *Hercules* fiind zeul venit cu ei din *India* şi dus încolo cu tot ciclul de credinţe, iar apoi adus de către *Romani* înapoi, dupăce se contopise cu *Heracles* grec.

In privinţa aceasta găsim la *Preller*[1]) în mitologia romană o îndegetare. Şi anume că *Hercules* în *Italia* purtà cu sine 2 copii dintre cari unul erà *Latinus*, făcut cu o fată dela *Hiperborei* şi că la plecare îl lăsă lui *Faunus*. Pe când în altă parte se spune că *Hercules* îl făcù pe *Latinus* cu fata lui *Faunus* sau că erà fiul lui *Faunus*.

Marte, se ştie că erà în *Tracia* născut şi în *Sciţia* adorat; deci tot de pe aici va fi fost dus de *Pelasgi* şi aceasta în Italia.

Să revenim la subiect.

Vişnu s'a incarnat din cauza răutăţii oamenilor în reformatorul *Buda*. Ca atare îl avem decretat de biserică pe *Sf. Alexi*. Deşi *Budha* a trăit numai cu 500 ani înainte de *Hristos* totuşi pe timpul când s'au scris vieţile sfinţilor la vreo 400 ani după *Hristos*, conexiunea veche se ştià.

Iată ce ne spune poporul despre *Sf. Alexi*.

In opul lui *Marian*[3]) găsim că un împărat aveà un fecior foarte blajin şi ascultător şi care aveà o inimă foarte bună, astfel că nici un *bolnav, nevoiaş, sau alt nenorocit şi necăjit*; nu se duceà fără a-l fi miluit şi a-i fi dat un sfat bun. (Acesta e *Budha*, a zecea încarnare a lui *Vişnu)*.

Venindu-i vremea să se însoare, după cununie, lăsă mireasa şi fugì la mănăstire, făcându-se călugăr. Fiind şi aici muncitor şi ascultător, dupăce murì stareţul, călugării vroiră să-l pue în loc, dar el fugì acasă în haine de cerşetor, unde necunoscându-l nimene îi dădură o colibă în care murì.

Incepând a sunà de sine clopotele, dădură de dânsul mort în coliba luminată, având o scrisoare în mână. Nimeni nu putù s'o ia decât tatăl său. Aici spuneà cine e. După luminile ce stăteau în aer, precum şi după sunetul clopotelor au cunoscut că e sfânt şi l-au numit atunci *„Omul lui Dumnezeu"*.

In altă variantă spune că el petrecù într'o vizuine, iar aproape de moarte se întoarse acasă. Aici motivul fugei a fost că tatăl nu îl

---

[1]) Preller, Römische Myth. vol. II pag. 283.
[2]) S. Florea Marian, Sărbătorile la Români vol. II pag. 180.

însurase după plăcerea sa, și că de atunci e obiceiul de a întreba *mirii la cununie de se plac.*

Intr'o variantă se întâlnește pe drum cu un cioban și își schimă hainele. Mergând la mănăstire, arhimandritul îl trimite să pască oile. Un berbec tot veniă la el și *Alexi* tot îl alungà, în cele din urmă însă văzù că are în lână un *fluer*. Cum îl puse la gură toate începură a jucà: oile, buruienile, pomii, pietrele, ba și un călugăr foarte bătrân ce se băgase sub pământ ca să se chinuească. Văzând așa *Alexi* se duse la arhimandrit de-i spuse întâmplarea, iar acesta îl făcù călugăr. Dar având în jurul corpului său o ață de cămilă care îi făcuse răni, călugării nu-l puteau suferì, iar el se aruncă într'o fântână secată. L-au scos și au vrut să-l tămăduească, el însă a fugit la tatăl său și s'a pus pe *gunoi*. I-au dat o cămăruță în apropiere. La moarte se întâmplară aceleași peripeții. Pe *Hercules Musanum* [1]) îl învățase a cântà din liră cântărețul *Linus*, pe care *Heracles* lovindu-l cu lira îl omorî. *Crișna* când cântà din fluer toate din natură îl ascultau [2]). Ca *„Pânea viteazul"* o altă emanațiune a lui *Heracles*, acesta când cântà din fluerul său de doage din vârful *Petrosului* se auzià până în *Cojocì*, unde flăcăii învârtiau ca acele [3]).

Alexi se mai numește și „cel cald" fiindcă *D-zeu* l-a dăruit cu *căldură* pentru credința lui. De ziua lui se desgheață pământul și se deschide pentru arătură, precum și pentru eșirea tuturor jigăniilor ce au petrecut în sânul pământului.

Românii îl serbează cu mare cinste ca să nu le sângere *vitele*, pentruca să nu le muște *șerpii, helgele,* și să nu le sfârtice dihăniile. Pentru ca să nu-i muște și pe oameni *șerpii* și să nu-i supere gângăniile ce în această zi se desmorțesc și es din pământ. In această zi nu se umblă cu acul, cu foarfecele, cu fusul, pieptenele, coasă, sapă, furcă.

Nu se lucrează la cânepă, nu pun mâna pe nimic ce are formă lungăreață sau rotundă. Nu pronunță nimeni în casă cuvântul *șarpe*, ci îl numesc cu alte epitete: domn, doamnă. (Broaștelor le zic iepe). In ziua aceasta se scot și albinele.

E bine a prinde atunci *pește*, căci în acea zi se sbat în apă, întâia dată și ai noroc la prins tot anul. Atunci încep a cântà broa-

---

1) Myt. des Ind. Pollier, pag. 439, 449 vol I.
2) Preller Röm. Myt. vol. II pag. 298.
3) Vezi revista Ion Creangă, anul V Nr. 3.

ștele. Tot în această zi se îndătinează a *curăți pometele de omizi. Mătură* grădina, ograda, și fac *un foc mare* cu găteje, potloage, să se afume grădina. (Potloagele reprezintă pielea animalelor de sacrificiu). Pun în foc și poame sfințite dela *ziua Crucii,* (când intră șerpii în pământ). Iau foc și înconjoară pomii.

In Roșa, lângă Cernăuți pun sfințituri dela Paști: crucea paștei, coji de ouă roși, simbolizând sacrificiul lui Hristos, tămâie și afumă jur împrejur hotarul să nu se apropie nici o jivină. Focul reprezintă soarele. Cine e fricos să sară peste acel foc.

Tot astfel în valea Someșului, pun într'o oală foc cu de toate și afumă să depărteze strigoi și alte bestii.

Marian ne mai spune că pun *busuioc, tămâie, sămânță de cânepă,* (cari toate reprezintă botezul), sau afumă numai cu o *petică* aprinsă, înconjurând casa de trei ori și toată livada în credința că nici una din gujuliile stricăcioase nu se încumetă a trece peste acest cerc [1]).

Ca *geniu al agriculturii* cum erà el la *Romani* îl găsim și în următoarea credință, care însă ține de mitologia *Egiptului. Marian* scrie: „Unii oameni prind în ziua de *Sf. Alexi* un *cărăbuș,* îl străpung cu un ac și îl pun într'un par. Dacă nu piere cărăbușul atunci cred ei că anul nu va fi mănos, dacă însă piere, atunci cred că va fi mănos" [2]).

Ca culegător al merelor *Hesperide, Hercules* se îngrijește de rodirea *pomilor,* precum și în calitatea de geniu al câmpurilor la Romani. Deasemenea îl găsim și ca curățitor și *măturător al gunoaelor lui Augias.*

O altă trăsătură ca zeu roman e și următoarea: Incepând dela I Mart, în *Roma* aveau loc *jocurile salilor* prin oraș, făcând un sgomot asurzitor cu *scuturile* lor de metal, lovite prin niște lănci mici de metal, în credință că astfel curăță orașul de toate relele.

E *scutul* care a fost dat din cer în mijlocul tunetelor, de către *Joe* lui *Numa,* ca să-i apere de rău, după care scut el făcând 12 la fel, prin sgomotul lor curățau luna cea dintâi a anului de rele: lărmuind, cântând și dănțuind.

Mitologii cred că scutul acesta reprezintă discul lunei. La noi se crede că de lună nouă ies toate spiritele cele rele, deaceea fac

---

1) Marian Sârb la Români. pag. 203 vol. II.
2) Marian, ibidem pag. 201.

aghiazmă, mai crezându-se că la cea dintâi slujbă în biserică când *sună clopotul* toate pier. Intunerecul și cu muțenia țin de moarte, e de trebuință glasul vieții, care să cheme lumina reprezentată prin vuetul tunetului. Deaceea cocoșul care alungă întunerecul erà pasărea lui Mart, zeu vechi solar.

Și fiindcă *salii* își exercitau meseria în *Marte*, acesta e desigur motivul pentru care și *Alexi* își are sărbătoarea în acest timp.

Credințele noastre spun că drept la miezul nopții, când e puterea întunerecului, în cer îngerii dânțuesc. Atunci îngerii *toacă* și auzind cocoșii, cântă și aici, alungând spiritele rele de pe pământ. Deaceea la mănăstiri fac pe la miezul nopții utrenia. Se vede legătura dintre toaca îngerilor și a salilor romani. Afară de *Marte*, în *Tibur*[1]) și *Heracles* își aveà *salii* lui. Despre sgomotul ce țineà de cultul său găsim urme la poporul nostru în riturile ce le fac în ziua de *Sf. Alexi*. Am văzut că la moartea lui *clopotele* sunau singure. Să ne amintim că și *Vișnu* aveà *scoica*, prin care *făceà sgomot*, chemând șarpele.

La noi în ziua de *Sf. Alexi* (ne servim de *Marian)*, după ce au dat foc la gunoaie, înconjoară de trei ori casa *pocnind* necontenit în fierul plugului, în cusutură și otic *făcând să iasă un sunet* dintr'ânsele[2]). (Toate aceste instrumente ale culturii sunt un preservativ în contra *spiritelor întunericului)*. După aceea scormonesc cu fierele la rădăcina fiecărui pom și-l sgârie, ca să rodească. Sau unele femei când se zărește de zi, iau un *clopoțel*, bucăți de fier, lanțuri și *zângânind* înconjoară de trei ori casa. Cât de departe a ajuns sgomotul acesta, atât de departe să rămâe jivinele de casă. Iau tămâie sfințită și enipere (lat. Pirus Mughus), ungând ferestrele și ușile ca să nu se apropie strigoii și bestiile de casa lor.

Tot ca *sali ai lui Heracles* trebuie să-i recunoaștem la sărbătoarea lui *Sf. Gheorghe* și pe aceștia ce-i găsim în Transilvania[3]).

„Tineretul din Transilvania își face în seara dinspre Sf. Gheorghe, buciume și fluiere din coji de răchită și de alun și cu acelea părândează satul făcând larmă în contra strigoaicelor. Românii din Banat cari au vaci mulgătoare scot în 21 Aprilie seara, țevile dela cazanele de aramă și peste noapte suflă în ele sau

---

[1]) Preller, ibidem, pag. 285.
[2]) Marian, ibidem. pag. 204, 205, 206.
[3]) Marian, pag. 210 vol. III.

în buciumuri mari, astfel fac un urlet așà grozav de răsună satul și câmpul și după urlet zic: „cât se aude sunetul acesta, ba și mai departe, să rămâie stalele de vitele mele și mama lor".

Așà vor fi zis și la Romani *salii*. Acelaș lucru fac și a doua seară.

Am spus că sgomotul ce fac *colindătorii la anul nou* este *sgomotul salilor* ce se făceà la anul nou roman. Sgomotul ce se face *de Alexi* ca și sărbătoarea lui din Mart va fi corespunzând *sgomotului* salilor din această lună, împreunată cu *ambarvalia*, când se sfințià și se înconjurà câmpul, dupăcum observă despre ceremoniile câmpului, în scrierea sa, *Simion Manginca* [1]), fiind aci amestecat și Heracles pe cât se vede, ca zeu agrar.

La noi se spune că *Sf. Gheorghe deschide cu cheia pământul* și face primăvara, iar toamna *închide pământul.* Atunci *Sf. Dumitru deschide cu cheia iarna* și dă drumul gerului ,având amândouă chei ale anului. *(Jupiter* și cu fiul său *Hercules).*

In mitologia indică găsim că *Vișnu* acordând o favoare unui devotat a său îi zise: „Noi trei suntem una. Iți voiu fi totdeauna aproape. Când va fi cald îți voiu fi eu, când va fi *frig Birma:* iar când va venì *sezonul plaios, Siva*"). Iată dece și *Sf. Alexi* e cel *cald:* Zeu **solar** la popoarele posterioare, — sau însuși *Vișnu* va fi fost un atare, deși nu intră în sistemul braman. La posteriori am puteà traduce pe *Heracles* ca zeu al *verei*, pe *hiperboreul Apolo,* zeu al *iernei* și pe *Bach* ca zeu al *unității,* totdeauna beat ca și Siva.

Tot de *Sf. Alexi* ține și povestea *cocostârcului.*

Un om numit *Alexa* a fost trimis de D-zeu să arunce o lădiță în mare, dar să nu se uite într'însa. El însă a deschis-o și fiind plină de șerpi și alte gângânii s'au împrăștiat înapoi pe lume, căci *D-zeu* le strânsese și voià să le nimicească. Spre pedeapsă l-a făcut *cocostârc* până va strânge înapoi toate gângâniile. In o variantă culeasă în *Mihalcea* de mine, *femeea* omului este aceea căreea îi dăduse D-zeu un sac, și care deschide sacul — erà o țărancă — pentru care neascultare D-zeu i-a prefăcut în o pereche de cocostârci. „Și să te uiți D-ta, de departe parcă-s niște țărani, în cămăși albe și cu suman și catrință", (aripele negre).

[1]) Sim. Mangnica, calendar anul 1882.
[2]) Myt. des Indous. vol. I pag. 279.

Cocostârcul care reprezintă pasărea lui *Vișnu Gurud* la *Inzi*, ce se hrănià culegând șerpi, vedem că la popoarele coborâtoare de prin *Asia mică* și *Europa*, a luat o altă întorsătură, influențată de dualism și mai cu seamă de *monoteism*, unde femeea e pricina a toate relele. In aceasta recunoaștem totodată și aversiunea lui *Heracles asupra femeei*.

La Greci *Pandora* este cea dintâi femee, care a împrăștiat toate relele pe lume.

Pandora erà femeea titanului *Epimeteu*, dăruită acestuia de *Zeus*. S'ar păreà că *monoteismul* erà o religie *titanică* cu *Saturn* în frunte, care e recunoscut ca *Iehova*, rămânând în locul său, apoi *Zeus*, care la început trebuie să fi fost un *D-zeu monoteist*. *Heracles* ce se luptă în *Olimpia* cu tatăl său *Zeus*, e Iacob ce se luptă cu Savaot, dupăcum ne spune mitograful Nork [1]). (El vede în *sânurile lui Avram raiul lui Brama* [2]).

Astfel că *Heracles* cu *Zeus* vin direct din Asia mică împreună în Europa — prin insula *Creta* dupăcum este și constatat că religia lui *Saturn* a fost adusă în *Creta* de *Feniceni*.

Zeus ca fiu a lui *Saturn* abià în *Grecia* și-a asociat coregenții săi de 12; întocmai ca *Hristos* apostolii.

Iar dacă observăm raportul finului față de zeul suprem — Heracles ar corespunde unui alt Hristos păgân.

In legendele noastre epice, îl avem la „*Cerdacul lui Novac*" pe *Novac* bătrânul care se bate cu feciorul său — „*voinic sărac*".

La *Germani*, cari sunt și ei *Daci* ca și noi este Hildebrand ce se bate cu tatăl său *Hadubrand*.

La *cerdacul lui Novac* pe când acesta ședeà la masă cu frate-său *Balaban*, afară, un *voinic sărac* strigà de trei zile:

> *La muntele sec*
> *Unde voinicii se'ntrec*
> Că de-ar venì cineva
> Cu dânsul să se lovească
> Inima să-și isbândească...

Merge Balaban să se bată cu el și:

> „Voinic sărac când l-a trântit
> Ceas de moarte l-a găsit".

---

1) Biblische Mythologie V. I p. 69.
2) Se poate constatà aceasta din folklor.

Merge *Novac*. Acesta când a aruncat buzduganul.

Mergeà prin cer *svăpăind*
Ca *Sf. Gheorghe trăsnind.*

Insă „voinic sărac" când a trântit în *Novac* buzduganul său la trei zile s'a trezit. Se pune pe gânduri *Criş-Novac* şi îl întreabă, din ce neam e? Apoi îl recunoaşte după inel că e feciorul său, îmbrăţişându-l.

Toate acestea le dau după Densuşanu.

Krys[1]) a fost rege în Creta, care ascunse pe Joe de Saturn în muntele *Dicte*. *Frigianii* numiau pe *Saturn* „*Acrisios*", spune susnumitul autor, care însă nu-l cunoaşte pe *Heracles* în „*voinicul sărac*", (sărăcia fiind o altă trăsătură caracteristică, a lui). La „*muntele sec*" vedem localizat *stadionul* făcut de *Heracles* în *Olimpia*. *Novac* e *Zeus*, iar „*Cerdacul lui Novac*" reprezintă însuş *Olimpul*, unde Zeus ţineà sfaturile cu zeii săi.

Părinţilor noştri *Daci* şi *Romani*, religia le erà atât de sfântă încât şi-o reprezentau cu toată fidelitatea ori unde li se oferià un loc potrivit scenelor religioase din trecut.

Buzduganul lui Novac, ce merge prin cer, recunoaştem că e tunetul lui Zeus.

Monoteismul lui Heracles se recunoaşte şi prin *ura ce are în contra femeei*. Antagonismul dintre foc şi apă potenţat în monoteism. In toate religiunile antice femeea iese la suprafaţă ca născătoare. Singur monoteismul nu admite principiul femeesc alături de Iehova ca şi cum el ar conţine în sine amândouă principiile.

Poporul cunoaşte foarte bine trăsătura aceasta de caracter a lui *Heracles*. *La Romani femeile n'aveau voe să intre în templul lui Heracles*, pe motivul că nici pe el nu l-ar fi lăsat femeile să beà apă din izvorul *Bonei-Dea*. Dece însă în *stadionul din Olimpia*, făcut *de Heracles, nu aveau voe femeile să intre?*

La *Sf. Alexi* trăsătura aceasta o regăsim, nu în descrierea din vieaţa sfinţilor, ci concepută după ştiinţa oamenilor. Şi anume, în opul lui Maria, în varianta ce se spune că *Sf. Alexi şi-a lăsat împărăţia, din pricina soţiei sale*, pe care tată-său i-o alesese fără voia sa, şi că de atunci a rămas obiceiul ca la *cununie să se întrebe voia tinerilor*.

In India unde Zeiţa *Bavani* naşte pe *Brama*, *Vişnu* şi *Siva*

---

[1]) Dacia preistorică; Densuşanu pag. 1110—1112.

nu aflăm nici urmă de asemenea antagonism. Recunoaștem deci cum Heracles dela început vine cu monoteismul în Europa.

Iată încă o poveste despre Sf. Alexi unde femeea este capul răutăților, culeasă în Mihalcea de subsemnata.

O dau precum am auzit-o:

A fost, pe când umblà *D-zeu* pe pământ, un om și o femee. *D-zeu* s'a abătut la ei tocmai în sâmbăta *Paștelor* când făceà ea *pască*. Omul l-a primit în casă, dar femeea cum l-a văzut a cerut lui bărbatu-său că să-l alunge, spre a nu vedea pe felegosul cela în casa lor, că nu-i vor ticnì Paștele... Omul însă erà mai milos și a zis că nu-l lasă Doamne ferește, că vrea să mănânce cu el *pască*. A mers de i-a căutat o cămașă și l-a îmbrăcat luându-l cu dânsul la înviere. Cum au intrat, biserica s'a luminat așà de tare, încât nu le mai trebuià lumânări. Tot poporul s'a minunat. Până și cusătura cu găurele dela cămașă se vedeà prin lumina dela trupul lui. Preotul a venit de i-a sărutat picioarele și împreună cu toți oamenii au pus *paștele* înaintea lui *D-zeu*. Apoi când au eșit *D-zeu* s'a dus iarăș cu *Alexi* spre casă. Dar n'a apucat a intrà înăuntru căci femeea cum l-a văzut de departe a început a strigà că nu va mâncà cu dânsul *pasca!* Omul a intrat și a dus în casă toată *pasca* dată de oameni și a început s'o roage pe femee să se molcomească, ea însă dintre a ei nu se lăsà! Atunci *D-zeu* a strigat *„Alexa!"*, deși nu erà acesta numele omului; dar i l-a dat atunci *D-zeu* — și omul a ieșit. *D-zeu* a întins palma: „Sui aici pe palmă și hai cu mine!". *Alexi* s'a suit. „Iar tu, i-a zis *D-zeu femeGi*, n'ai mâncat încă *pască* și nici nu vei mâncà"! S'a ridicat în sus și a sburat. Trecând deasupra unor stânci a văzut un drac afară. „Du-te și ia pe femeea omului ăstuia" i-a zis *D-zeu*. Dracul a fost într'o clipă acolo de a umflat-o. *D-zeu* l-a dus pe om în cer să facă *Paștele*, căci așà i-a fost dorința. A stat acolo trei zile, apoi D-zeu l-a luat pe palmă și l-a dus acasă.

Trecând pe la iad, omul aude țipetèle femeei lui, care îl văzuse. *D-zeu* i-a dat o basma roșie de care să se prindă ca să poată ieși. Ea însă fiind rea și bătând sufletele cari s'au fost prins și ele de basma, s'a prăbușit cu totul în fundul iadului.

Alexi venind acasă, găsì un *pomăt frumos* încărcat cu *poame*, în grădina lui, căci el șezuse *trei ani* în cer.

Până atunci nu *erau poame pe lume*, abià atunci le-a dat D-zeu oamenilor ca să aibă ce *da de pomană*, dela *Alexi*, care l-a ospătat pe *D-zeu*. „De-acum nu mai ai ce face aici. Hai înapoi în cer!". *L-a luat și l-a dus la cer.*

Şi asta-i povestea pentru care se zice: „*Alexa omul lui D-zeu*".

(Auzită dela Constantin Olonic din Mihalcea).

Aici omul își capătă numirea de *Alexi* dela însuși *D-zeu* și e luat în cer așà precum și *Heracles* a fost luat după moarte. Femeea vinovată de toate sufletele ce se prăpădesc, e femeea lui. Sărbătoarea de aici a *Paștelor* corespunde sărbătorilor lui Mart. Tot în Mart se făceau și la Greci focuri în amintirea focului ce l-a mistuit pe Heracles. Reprezintă însă puterea focului solar.

In altă variantă se spune că un om, tot de *Paști*, nu mâncà până nu-i venià un oaspe și fu luat de *D-zeu* în cer. I se trimise un *cal alb* să-l ducă. Acolo văzù mese încărcate. Intrebând ale cui sunt, i se spuse că ale lui.

Numai mamă-sa n'aveà nimic căci nu dăduse nimic de pomană. Când s'a întors înapoi n'a mai cunoscut locul, erà alt sat nou. Pomana aceasta e o caracteristică romană a lui Heracles.

In o variantă, omul stând 3 zile în cer, și venind înapoi nu găsì nici stejarul care se aflà lângă casa lui. Cunoscù numai vrabia ce se scăldà în colbul stejarului, aceasta spunându-i că a șezut 300 ani la D-zeu. Căci dedemult vrăbiile trăiau mai mult decât stejarul — spune povestitorul [1]).

In mitologia indică găsim următoarele: In perioada *Satya-Juc*, când oamenii trăiau mult și erau mari, uriași, se aflà un Rajah care aveà o fată foarte frumoasă. Ingrijit de soarta ei se duse la *Brama* în cer, să întrebe când se va mărità *știind că sorțile stau scrise în cartea lui*. *Brama* îi zise că *Bulbander*, fratele lui *Crișna* erà partea ei. Omul stătù încremenit știind că până la venirea lui *Crișna* trebuie să treacă mii de ani, aceasta fiind cu totul în altă perioadă și anume în *Dwapea-Juc*. Venind acasă el nu mai recunoscù locurile, oamenii erau mici.

Totuși găsind pe fata lui uriașă, trebùì să facă pregătirile de nuntă, căci mirele aștептà. Singurul inconvenient erà că mireasa erà mai mare decât mirele, dar s'au acomodat.

---

[1]) Datinele, vol. III pag. 394.

In legenda bramică se mai găsesc calcule asupra perioadelor de ani cari nu ne privesc [1]). Ceeace ne interesează este că aceeaş observare astronomică stă şi în legenda noastră. Apoi *Heracles* care în anticitate erà un zeu al *cerului* şi al *eterului vedem* că se aflâ şi el în combinaţia aceasta. Praznicele îl caracterizează bine, deoarece şi la Romani se făceau în templul său.

La Inzi deasemenea praznicele erau în mare onoare.

Calul cel alb samănă a fi calul de sacrificiu indic.

Iată o legendă asupra *mănăstirii Vorona* de lângă *Botoşani*, din revistă *Ion Creangă* [2]). (Vorona se numeşte cioara, în limba slavă). Intr'o vreme erà la mănăstire un călugăr *foarte rău* care aveà vreo 40 de ani. Cum grijià el odată biserica, o *cioară* a intrat înăuntru. El cu *mătura* după dânsa: hâş drace! *Cioara* a sburat răzând afară şi îndepărtându-se s'a pus într'un copac. El după dânsa. Şi a ascultat cântecul ei 100 de ani. Când s'a trezit aşà cum erà cu *mătura* în mână, venì să intre în biserică să mântue de *măturat*. Când colo toţi erau *la slujba învierii*. Un călugăr bătrân auzise de călugărul Inochentie *Calul* ce s'a fost prăpădit. Toţi călugării cu arhimandritul în frunte, s'au pus la făcut rugăciuni cu aghiazmă luminată şi când au mântuit şi el s'a risipit.

Cioara de aice stă în legătură cu *corbul* lui *Apolon*, care aveà *oracol*, după cum am spus, şi care la *Apolon* proveniâ din cultul lui *Brama, scriitorul vedelor* ce se preface în *corb*. Asupra lui *Apolon* ca *soare* a trecut toată combinaţia zeului indic ca profet şi inspirator.

Dar şi *Heracles* aveà parte cu *Apolon* la oracol. In legenda de faţă îl găsim pe *Heracles* ţinând atât de tagma călugărilor bramini cât şi de *oracolul lui Apolon* cu *cioara*. Că a trecut pe la Greci îl recunoaştem şi după *mătură*.

Ziua de paşti reprezintă puterea soarelui. Suta de ani, un ciclu de ani solari. Răutatea lui e deasemenea caracteristică.

Cu legendele noastre ne aflăm la răscrucea acelui timp intermediar, când s'a făcut trecerea din *cultul indic* la cel *european*. Religiunile vechi au fost foarte împlântate în sufletul poporului. Vedem cum chiar mănăstirile noastre ţin până târziu de bramini, păstrând episoade din străvechiul cult. Din multele ce le avem,

---

1) M. des Indous vol. II p. 595.
2) Revista I. Creangă anul VI No. 4 de D. Gr. Furtună.

putem constată că tocmai prin *părțile acestea s'a făcut trecerea.* Aici „a fiert piatra cea scumpă" a șerpilor, cum spune proverbul. Au fost ca niște valuri ale popoarelor ce au venit în atingere în aceste țări bogate, lăsându-ne prețioasele documente ce le avem.

Despre *Buda* care a lăsat lumea și s'a dus în pustie, se află cântece în literatura populară. Un atare l-am colectat din sulița, district. Botoșani, cântat pe aria lui Napoleon Bonaparte:

Cântecul pustnicului

Am lăsat mărirea'n lume
Am lăsat lux și palat.
Am lăsat și rang și nume
Și 'n pustii m'am depărtat
Unde fiarele'n tăcere
Gustă de-alinare leac
Unde află mângăere
Cel horopsit și sărac.
Unde amorțita stâncă,
Și nesimțitorul crâng,
La 'ntristarea mea adâncă,
Mă pot auzì când plâng,
Aici în singurătate
Mi-am ales de locuit
Unde-a mea străinătate
S'o petrec sunt hotărît
Și toate lemnele crude
Să-mi fie în loc de rude
Și toate ce-s floricele
Ca nepoți și nepoțele
Că din lume când m'oiu duce
Să-mi pot da sufletul dulce
Intru aceluia mână
Ce m'a zidit din țărână.

Gh. Ilică, Sulița.

Cântare de stea din Ardeal [1])

Acel fiu de 'mpărat mare
O prea frumoasă pustie!
Domnului dându-i luminare
O preà frumoasă pustie!
A lăsat împărăție
Și a plecat în pustie... etc.,
Cu dor și cu multă jale
Cântând în astfel pe cale:
O prea frumoasă pustie!
Mă rog din inimă ție
Primește-mă și pe mine
Ca să vieţuesc în tine
A ta desime să-mi fie
Sceptrul de împărăție
Pe tine voiu deacuma
Ca să-mi fii tată și mumă
Ș'ale tale rămurele
A-mi fi surorile mele
Și din tine brăzișorii
Voiu să-mi fie frățiorii.
Și toate lemnele crude
Să-mi fie în loc de rude
Ș'ale tale floricele
Ca nepoți și nepoțele
Mă rog iar pustie ție
Milă de mine să-ți fie
Și să mă ferești de toate
Păzindu-mă zi și noapte
De năluciri, de ispite
Și de fiarele cumplite
Să mă întărești în răbdare
Dându-mi bună cugetare
Să sufăr vara căldură
Și iarna degerătură
De m'ai vedeà 'n vreo durere
Să-mi dai a ta mângăere
Stând doftor boalelor grele
Și balsam rănilor mele
Ca din lume când m'oiu duce
Să-mi pot da sufletul dulce
Intru aceluia mână
Ce m'a zidit din țărână.

In opul lui Marian se află o variantă dela Reteganul care se cetește *afară la soare în ziua de Sf. Alexi.* Aceasta conține și ispita lui Buda dela diavolul în pustiu [2]).

Colinda din Muntenia

(Extrasă din Materialuri folclorice, Tocilescu)

Din voie Dumnezeiască
Luai viața pusnicească
Cel feciorel de 'mpărat
Bun gând, D-zeu i-a dat
Și 'n pustie mi-a plecat

[1]) Din cântece și versuri de stea, colinde Librăria Ciurcu, Brașov.
[2]) Vezi Sărb. vol. II pag. 192.

Şi 'n pustie locuieşte
Vrăjmaşul mi-l ispiteşte
Pe la miez de miez de noapte
Mi-l ispiteşte de moarte
Şi aşà mergând pe cale
A cântat un vers de jale.
Jelui-m'aş muntelui
De dorul părintelui
Jelui-m'aş câmpului
Câmpu-i mare, loc întins
De nu pot merge de plâns
Şi câmpu-i cu rourele
De dor dela surorele
Câmpu-i plin de pelinită
Cu dor dela măiculiță
Jelui-m'aş cerbului
Cerbu-mi este fiară mută
N'are glas ca să-i răspundă.

Colinda aceasta e o variantă depărtată a colindei din opul lui *Marian,* având atât episodul cu ispită, cât şi intercalarea populară „Jelui-m'aş codrului". E însă mai originală prin intercalarea *cerbului,* deoarece *Buda* în viețile lui anterioare a fost încarnat şi în *cerb.*

O trăsătură importantă caracteristică pe care am trecut-o nebăgată în samă, e obiceiul de *Sf. Alexi:* Când îţi va dà cineva „Ziua bună", să răspunzi *„Prind pește!"* — şi toată ziua să ai cuvântul „peşte" în gură, căci prinzi tot anul.

Simbolul acesta ne aduce o nouă lumină. *Heracles* ca zeu solar n'aveà de a face cu apa şi cu peştele. Din contră când a trecut oceanul pentru a merge la Hesperide, *Poseidon* erà să-l înece... Ci peştele din obiceiurile de *Sf. Alexi* ni-l descopere direct pe *Vişnu,* care în timpul potopului încarnându-se ca peşte, a condus corabia lui *Satiaurata,* legată de un corn ce-l aveà în frunte [1]).

Prin aceasta putem constată că filologul Carl Faubman [2]), e greşit în părerile lui, când spune despre *Heracles* — pe care dejà Grecii îl constată a fi *Vişnu,* prin faptul că gâtuise ca copil şerpii,

[1]) Mythologie des Indous. I 247.
[2]) Culturgeschichite, Carl Faulman pag. 325.

întocmai ca zeul indic — *că ar fi venit dn Asia mică în India,* nu vice-versa.

Noi însă în *Sf. Alexi* îl vedem dublat de *Vișnu* atât prin episoade din Mahabarata cât și prin incarnația sa în *Buda* — ba și prin credința despre *pește.*

Vedem dar că e totuși drept că o emigrație dela *Gange* a avut loc, răspândindu-se în părțile noastre. Unde s'a făcut contopirea acestor doi zei, aceasta cu timpul se va puteà stabilì.

Elena Niculiță Voronca

Cernăuți, 1929 Noemvrie 20.

POLITICA RUSIEI FAŢĂ DE NOI

Rândurile de mai jos, datorite traducerii d. **P. Nemoianu,** *intelectual, bănăţean, ne permit pentru prima oară să facem cunoştinţa teoriei oficiale, a cărei ecouri abia ajunseseră până la noi. A doua zi după pecetluirea alianţei noastre cu Austria, sub formă academică, teoria aceasta îşi face loc în publicistica de peste Prut. Şi coincindenţă tocmai în acea societate, a cărei membru fondator fusese* **Alexandru Sturza,** *apărù şi înfăptuirea politicii moscovite.*

Alexandru Sturza, e bine s'o lămurim în treacăt, e fiul lui **Scarlat Sturza** *(Petre Stamatiadi), emigrat pe timpul Caterinei în Rusia. Şi tatăl şi fiul au jucat roluri importante în împărăţia ţarilor. Tatăl a fost guvernatorul prim al Basarabiei; fiul a lăsat memorii extrem de interesante şi pentru noi. Această familie reprezintă, prin excelenţă, politica rusească la gurile Dunării.*

Tema centrală a acestei politici este expusă mai jos. Serviciile, aduse nouă de Ruşi, sunt imense. Noi, bine înţeles, n'am adus în schimb, decât ingratitudine. Ceeace este însă necunoscut este argumentarea pur moscovită. Să mergi cu îndrăzneală să afirmi, că noi suntem nişte semi-sălbateci şi că binefacerile culturii, cinstei şi ordinei le datorim Ruşilor, este ceva care întrece scoala „tatălui minciunii", generalul Ignatiev! Când două secole ai împrumutat oameni de cultură, de administraţie şi de militărie Moldovei, să te propteşti în civilisatorul nostru, este cel puţin lipsit de inteligenţă. Şi această lipsă se evidenţiază şi prin documentele publicate, care nu numai că arată serviciile noastre aduse Rusiei, dar ne mai pun la îndemână şi drepturi egale cu ale Ruşilor la posesiunea sudului maritim al acestei ţări.

E. C. G.

VIRTUŢILE ROMÂNILOR

Teritoriul destul de întins şi populat, cunoscut acum sub numele de „Regatul României", a fost, multă vreme, prea puţin cunoscut în Rusia. De aceea, credem necesar să amintim cititorilor noştri, că acesta este situat între Dunăre, Prut şi munţii Carpaţi şi se hotărniceşte la vest cu regiunea Austro-semigradă, sau Transilvania, iar la nord cu Basarabia, adică cu Rusia. Ea se compune din două părţi distincte, înrudite ca origine şi limbă, dar aproape întotdeauna vrăjmaşe una alteia: Valahia şi Moldova. O parte a acesteia din urmă, numită Basarabia, aparţine din 1813 Rusiei. Partea de sud a acestei regiuni cuprinsă între Nistru şi „Valul lui Traian" este de altă origine şi a fost locuită de popoare streine, neromâne. Aceasta a fost „Bugeacul" până la 1807, loc de aşezare pentru hoardele nomade ale Tătarilor Nogai. Acesta se compune din actualul district al Achermanului, o parte din distr. Tighinei şi alta a distr. Cahului din gubernia Basarabiei. Partea de vest a Basarabiei de pe Nistru se chiemă „Raiaua Hotinului" şi aparţinea propriuzis Curţii Sultanului, iar partea de sud, locuită de tătari sau Bugeacul – aparţinea Porţii otomane numai din punctul de vedere al suveranităţii, în realitate constituia până la sfârşitul anilor 1770 apanajul sau „ceflikul" hanilor din Crimeia.

Acesta era deci teritoriul, ce se numeşte azi România şi pentru mulţi ruşi, prea puţin cunoscători ai istoriei Rusiei de sud va fi interesant să se afle şi însemnătatea denumirii de Moldova şi Valahia. După posibilităţi, ne vom sili să lămurim noi această chestiune.

Turcii, cucerind în decursul veacului al XV şi XVI întregul teritoriu al Imperiului bisantin, şi al Italiei în Crimeea şi pe malul Mării de Azov, pe care ei îl numeau Rum, adică Roma, au păstrat în câteva părţi ale imperiului încă viu numele teribil pentru ei, al provinciei romane. Astfel, Grecia propriuzisă au numit-o şi o numesc până în ziua de azi Rum, oraşul Neapol din fosta Mare *Napoli di*

---

[1]) *„Zapiski Imperatorskavo Odesskavo Obşcestva Istorii Drevnostei"*, III. XX. pp. 28—49, Odessa, 1897, („Analele societăţii imperiale de istorie şi arheologie"...)

Comunicarea lui A. A. Skalkovski.

mani, iar toată fosta Macedonie şi o parte din vechea Bulgarie se chemà Rumelia şi aşa o numesc până în ziua de azi.

Dar *Rumali* sau Rumî, ca naţiune, locuind în regiunea amintită de noi mai sus, în vechime niciodată nu s'a întâlnit. Aceasta mai de grabă este o numire cărturărească sau cel mult scrisă, dar nu populară.

O parte a regiunii se numeşte Valahia, iar în popor Muntenia, adică munteni, din care polonii şi-au creiat numirea lor de *Multavy*, sau Moldavia îndepărtată.

Nu încape nici o îndoială, că numele de Moldova şi Moldovan este de dată foarte recentă şi a luat naştere dela Rîul Moldava, după cum spun istoricii poloni din veacul al VI. Dar, de unde s'a ivit numele de „valahi," „Valahia" sau *Valoşi*, cum i-au numit cazacii şi polonii, cu cari ei s'au luptat — nu se poate preciza. *Leveli* şi alţi istorici poloni ne arată, că acest nume este preistoric şi provine dela Gali — dela acei Gali al căror nume a fost adaptat autohtonilor: în cnezatul Valia din Anglia, în Galiţia spaniolă (rispanski?) şi chiar şi în Haliciul Rusiei roşii. Alţi etnografi afirmă, că românii munteni, deşi vorbesc aceiaşi limbă cu Moldovenii şi mărturisesc aceiaşi credinţă ortodoxă, se numesc valahi sau vlahi [1]) şi sunt vecini cu Moldovenii din Basarabia de pe valea r. Moldova, unde se aşezaseră mai întâi. Dar n'am îndrăzni să ne pronunţăm definitiv în această chestiune.

A doua chestiune este care au fost locuitorii băştinaşi sau autohtoni ai cnezatelor române? — Până acum aceasta nu s'a lămurit. Scriitorii vechi şi medievali numesc această regiune „Dacia", iar partea cea mai mare a locuitorilor o consideră de colonişti romani, adică legionari, ajunşi în acele provincii ca exilaţi cum ar fi deportaţii noştri din Siberia. Printre aceştia era şi *Ovid*, nefericitul poet şi curtean al Romei. In epistola sa, renumitul poet se exprimă despre stepele Românei şi Basarabiei:

Solitudo Gaetarun
Inermis et inaquosa.

---

[1]) Este interesant faptul că, polonii ascultând conversaţia italienilor veniţi în Polonia în veacul al XVI. dimpreună cu regina Bona Sforza au crezut că vorbesc româneşte şi polonii numesc pe italieni Wlochy.

Iar în epistola a doua zice că barbarii printre cari l-au trimis, îl consideră pe el de „barbar," căci nu cunoaşte nici măcar limba locului. „Barbarus hic ego sum quia non intelligor ulli" (Ovid. Trist. ex. Pont. X.) El n'ar fi putut însă spune aceasta, dacă ar fi locuit printre romani, printre compatrioţi liberi sau exilaţi.

Dar mai avem două documente indiscutabile, în ce priveşte elementele, din care se compune actuala populaţie a României. Acestea sunt compoziţia ei etnografică, în raport cu pământul locuit de ea, cât şi limba ei. In această din urmă chestiune avem o indicaţiune destul de serioasă, pe aceea a lui *H. Hinkulov*, din lucrarea sa — apărută în limba rusă — asupra elementelor limbei române[2]). Iată ce spune el la pagina XII din prefaţă:

„In general, din punct de vedere al cantităţii cuvintelor, cari compun limba română, am putea stabili următoarea proporţie aproximativă: dela $^4/_{10}$ până la $^5/_{10}$ sunt cuvinte de origine latină, circa $^3/_{10}$ de origine slavă, celelalte sunt împrumutate în mare parte din următoarele limbi: maghiară, turcă şi greacă". Dar despre vechea limbă indigenă, getică nu se spune nimic, deşi sute de cuvinte şi numiri din limba moldoveană evident nu apartin limbilor amintite, ci au rădăcina în dialectul autohton, — ca însuşi numele Basarabiei, (poetul Ovid, în Tristiile sale, numeşte pe barbarii cunoscuţi de el „Bessi[4]). *A te pronunţa în momentul de faţă în această chestiune, este însă foarte dificil pentrucă aşa numita limbă din cărţi a moldovenilor prezintă o aşa de mare varietate de diferitele limbi şi dialecte, încât orientarea în această direcţiune este foarte grea şi fără de nici un folos.*

Cu mult mai important pentru etnograful României este cunoaşterea numirilor geografice a localităţilor (asupra câtorva, în veacul al XVIII există documente şi hărţi). Astfel, în harta Moldovei din 1811, editată la Viena de *ab. H. Herbert*, după desenul *inginerului rus Bour* (1787—1796), găsim numiri curat ruseşti sau slove al graniţelor naturale,

---

[2]) Nacertanie pravil Valaşsko-Moldavskoi grammatiki, H. Hinkulov. Spb., 1840.

şi anume: Bratuşni, Slobodi, Gluboko, Soloşci, Mladî, Cojuşi Corostî, Lipoveţ, Vladîcino şi altele, în rând cu numirile semi-româneşti şi semi-slavone: Valea Soloşci, Valea Dobri, Valea Socoli şi curat latineşti: Fogli, Larghi, Galbeni, Galeti, Ridni. Şi aceasta se întâlneşte pas cu pas în districtele de nord, adică în acelea pur moldoveneşti.

Dar sunt nume de graniţe naturale, râuri, văi şi prin urmare aşezări omeneşti unde răsună numiri necunoscute de noi, probabil de origine autohtonă indigenă, — probabil rămase dela acei Geţi, Daci şi chiar Sciţi, după cari Ovid şi ţara însăşi o numeşte *solitudo Gaetarum*. Astfel: Balciane, Colţune, Hincul, Cuiceleia, Caţaleia etc.

Nu mai amintim de numirile tătare a localităţilor din stepele Bugeacului, adică din partea meridională a guberniei Basarabiei, ca de pildă: Drucinj, Cimîşia, Abaclî, Sadâclî, Tatar-Konciak, Acmanhit, Bairamcea şi altele, pentrucă acestea s'au ivit abia în veacul al XV. sau XVI. adică după cucerirea acestei regiuni a Rusiei meridionale de către turci şi vasalii lor — tătarii din Crimea şi aceia ai lui Nogai. Insuş numele celui mai mare oraş din Basarabia, — Kişenev (Kişla-nev), adică aşezare nouă, este un amestec tataro-latinesc, afară de numirea râului Bîk, care este de origine slavă.

Dar să ne întoarcem la limba popoarelor române, îndeosebi la cea slavonă. Limba slavonă (mai ales dialectul bulgar) şi scrisul ei a avut o mare influenţă asupra locuitorilor României din cauza următoarei împrejurări. *H. Hinkulov* zice, (1. XIV, „că alfabetul slavon a fost introdus în limba scrisă moldovenească în veacul al XV, când, pe urma străduinţelor mitropolitului Tetoktist pe lângă Alexandru cel Bun, Domnul Moldovei, literile latine din cărţile bisericeşti au fost schimbate cu cele slavone, pentruca apoi încetul cu încetul să se introducă şi folosirea limbei". Deatunci, cărţile bisericeşti, diplomele domneşti şi alte acte, mai bine de două secole, au fost scrise şi tipărite, ba chiar şi slujba religioasă s'a săvârşit, în limba slavilor, dela Dunăre (bulgară).

Să adougăm totuşi, că nu numai poporul României, dar nici preoţimea (în cea mai mare parte) nu înţelegea limba slavonă.

Mai departe distinsul autor observă: „*Numai pe vremea cnezatelor ruseşti, guvernul nostru şi-a îndreptat cu o îngrijită atenţiune privirea asupra instrucţiunii poporului şi prin urmare a introdus şcoala, a editat publicaţiuni periodice, a dat cuvintelor impulsul instrucţiunii naţionale*".

Ce a făcut Rusia sub raport politic, adică ce a făcut guvernul rus spre folosul şi desvoltarea cnezatelor române, — vom vedea mai jos.

Predecesorii regimentelor din Rusia sud-vestică: Căzăcimea, Litva şi apoi şi Polonia, au avut, în veacul al XVI şi XVII., cu stăpânii cuceritori ai României — cu turcii şi tătarii multe, foarte multe răsboaie. Toată istoria acestor două secole e plină de diferite evenimente, mai întotdeauna păgubitoare pentru acest ţinut şi pentru duşman. Este îndeobşte cunoscută catastrofa regelui polon Ioan Albert întâmplată la 1498 în pădurile Bucovinei, unde aproape întreaga lui armată a fost distrusă şi unde era cât p'aci să piară şi regele însuş. Că Polonia n'a fost distrusă de Valahi, Turci şi Tătari, aceasta se datoreşte excluziv, iernii aspre şi rapide, ce a dat asupra năvălitorilor. Apoi este iarăş cunoscut că toţi cavalerii — adică hatmanii mai mari sau mai mici: Koneţpolski, Zamoiski, Jolkievski şi alţii şi-au încercat norocul să cucerească pentru Polonia, sau mai bine zis pentru sine, Moldova. Toate aceste incursiuni s'au dovedit a fi când fără folos, când funeste, pentru năvălitori: Cn. Visneveţki a pierit în chinuri la Constantinapol, Jolkievski a fost omorît sub Ţeţera în Basarabia.

Rusia ca ţară nelimitrofă a păşit pe acest drum, bine înţeles, mai târziu decât aceştia.

Toată lumea deasemenea ştie, că primii paşi răsboinici ai noştri în acest ţinut au fost penibili pentru noi, deşi i-a condus nemuritorul monarch Petru cel Mare. Vorbim aci de aşa numitul marş asupra Prutului *(pohod)*, întreprins în urma îndemnului *emirului turc* — cneazul *Cantemir*, voevodul Moldovei, şi a promisiunei unei cooperări din partea acestuia mai ales în procurarea de provizii — fireşte pe bani. Despre un ajutor militar al Moldovenilor nici vorbă n'a fost. Dar şi celelalte promisiuni au sburat ca fumul, când armata rusă

a apărut pe malurile Prutului şi la Gurile Dunării. *Sub pretextul secetei şi lăcustelor* armatele noastre n'au căpătat nici pâine, nici furaje, cu toate sumele mari puse la dispoziţia boierilor-furnisori, şi chiar însuş Cantemir, neavând în cnezatul său nicio importanţă, a fost nevoit să se salveze în rândurile armatei ruse, pentruca proprii săi supuşi să nu-l extradeze sultanului. Dar această campanie este prea cunoscută oricărui rus, pentru ca să mai fie nevoie să repetăm nefericitul epizod. Urmarea ei a fost încheierea a tratatului din 12 Iulie 1711, pierzând Azovul şi cetăţile zidite de ruşi pe malurile Mării de Azov şi Nipru, printre cari şi noul oraş dela poalele Tagaurogului.

Triste evenimente ne-a adus şi campania, ce s'a sfârşit cu tratatul dela Bielgorod, din 16 August 1739, cu toată vitejia armatei ruse, a victoriei lui Minich, a luărei lui Ociakov şi Kinburu şi a tuturor posturilor din Basarabia de nord. Armatele ruse n'au putut să pătrundă în sudul Basarabiei, să cucerească Buceacul, să alunge în Crimeea pe tătarii lui Nogai şi să ocupe Akermanul, Bender şi celelalte cetăţi mai mici de pe malul Nistrului. Zadarnic deasemenea a bătut Lassi pe Hanul Crimeii şi i-a nimicit stăpânirea! Graţie aliatei mincinoase — Austriei, care s'a grăbit să încheie pacea separată cu Turcia în dauna Rusiei, armata rusă a fost nevoită, să nu salveze nimic din cuceririle dela Petrov — şi mai ales — să nu ne permită să atingem visul Marelui Ţar — libertatea navigaţiunii pe Marea de Azov şi Marea Neagră, nici măcar pentru vapoarele comerciale.

Pentru întâia oară însă cu această ocazie se definesc în mod categoric raporturile Rusiei cu Turcia pe socoteala teritoriilor româneşti. Astfel întregind tratatul dela Belgrad cu convenţiile dela Niş şi Constantinopol, din 3 Oct. şi 28 Decembrie 1739 se decretează: „Cetatea Hotin şi toate localităţile ocupate de ruşi în Moldova, vor fi restituite Turciei în starea, în care acestea s'au aflat".

Din acest tratat reiese clar, că România, vreme de o sută de ani, n'a existat ca stat şi teritoriile ei pierdute se restitue temporar, în proprietatea ei.

Dar raporturile noastre serioase de ordin politic în România, mai bine zis cu Românii, s'au început pe vremea

domniei Impărătesei Ecaterina II şi au durat mai bine de o sută de ani, adunându-le lor numai foloase. Sunt îndeobşte cunoscute renumitele tratate încheiate cu Turcii în 1774 și 1791. In cel dintâi, adică în tratatul dela Kuciuk-Kainardji. 10 Iulie 1774, în p. XVI § 10 sunt categoric exprimate favorurile ce s'au revărsat din partea Rusiei asupra cnezatelor moldovene şi valahe, câştigate prin jertfele unui greu răsboiu (1769 — 1774), purtat cu puternica Turcie de pe atunci, susținută și ea de iubita noastră aliată, — jertfe de sânge aduse de nobila noastră armată şi de multe milioane de ruble cheltuite în aceste campanii. Vom transcrie aci cuvânt cu cuvânt câteva din punctele acestor tratate, pentru a arăta contemporanilor jertfele acestea grele aduse de patria noastră în folosul, sau mai bine zis, în scopul învierii pravoslavnicilor deşi ca popoare ne erau străine, ca limbă și ca obiceiuri

§ 1. Poarta restitue cnezatelor toate drepturile şi privilegiile, de cari acestea s'au bucurat până la începutul răsboiului.

§ 3. Se vor restitui toate pământurile luate de Turci în decursul răsboiului, aparținătoare mânăstirilor și persoanelor particulare din circumscripțiile: Brăila, Hotin și Bender.

§ 6. Poarta nu va pretinde dela locuitorii principatelor niciun fel de plată în contul vechilor datorii.

§ 9. Domnitorii principatelor vor avea la Curtea din Constantinopol plenipotențiarii lor, cu cari Poarta va fi obligată să reia raporturi binevoitoare, ca cu trimişi speciali, bucurându-se de toate drepturile internaționale.

§ 10. Trimişii Rusiei de pe lângă Poartă vor avea dreptul să intervie, în caz de necesitate, în favorul principatelor Moldovei și Valahiei“.

Dar „opresiunea“ poporului „român“ de către Ruși (vorbind în limba intelectualilor actuali ai Moldovei) nu s'a mulțumit numai cu aceste favoruri, după cum se vede din următoarele rânduri din preambulul tratatului cu Turcia, din 27 Decembrie 1789. § 4 impus de Ecaterina II Turcilor zice: „adeziunea Turciei ca din Moldova şi Valahia să se constituie un stat independent, al cărui monarh să fie de religie ortodoxă“.

Aşa dorea şi acționa nobilul şi mărinimosul nostru guvern,

dar *aliata Rusiei* în acest răsboiu, Austria, văzând că armatele ei pretutindeni sunt zdrobite de Turci, a profitat de prilejul bine venit al morţii Impăratului Iosif II. Oferind Turciei pacea, desconsiderând succesele militare şi cu atât mai mult interesele noastre capitale şi lăsând Rusia să se lupte singură cu marea şi viguroasa armată otomană de pe atunci. Austria nu putea tolera Rusiei, — gândul întemeierii unui stat independent cu 6.000.000 locuitori la Gurile Dunării, după lege şi tradiţie aliaţii fireşti ai Rusiei, considera aceasta drept o primejdie pentru ea, care stătea prea puţin solid în mijlocul Europei. Răsboiul a continuat, cum se ştie.

Din fericire, atunci ca şi acuma, Rusiei nu-i lipseau oamenii, deşi pe vremea aceea armata ei nu era prea mare, căci abia fusese organizată după modelul lui Friedrich W. După Rumianţev, în anii 1790, fost în capul ei Kutuzov, Potemkin şi principalul nemuritor adevăratul viteaz rus Suvarov. Victoriile lor pe câmpul de luptă, luarea cu asalt a Ociakovului, Ismailului şi după acestea a fortăreţelor de pe Nistru, au decis de campanie şi au deschis pentru imperiu viitorul politic cel mai splendid. Din nefericire, conform tratatului dela Iaşi, din 29 Decembrie 1791, frontiera rusă la sud mergea până la Nistru. Basarabia până în anul 1812, ca parte integrantă din Moldova, dimpreună cu ambele principate, a fost restituită Turciei. Articolul IV din acest renumit tratat glăsueşte:

„Rusia restitue Turciei Basarabia, Bender, Akerman, Kilia şi Moldova, cu condiţia, ca Turcia să poată îndeplini toate obligaţiunile luate asupra sa prin tratatele anterioare relativ la principatul Moldovei“ [1]).

Ca întregire la cele de mai sus, a intervenit la 12 Septembrie 1802 şi următoarea convenţie:

„Domnii Moldovei şi Valahiei sunt obligaţi să petreacă şapte ani în dignitatea lor, socotiţi din ziua confirmării lor. Inainte de a se fi împlinit acest termen, Poarta nu are dreptul să-i schimbe, afară dacă cumva aceştia se dedau la vreo vină evidentă ori la acţiuni ostile sultanului. Dacă se întâmplă

---

[1]) Kratkoe izlojenie diplomaţii Rossiiskavo dvora soci. M. Kaidanova Spb. 1833, st. 32—36.

una ca asta, atunci trimisul rus pe lângă Poartă va cerceta, în comun cu funcţionarii Sultanului, fapta domnului şi dacă într'adevăr l-ar găsi vinovat, va cere şi asentimentul Divanului pentru înlocuirea lui".

Această remarcabilă „convenţie" a fost piatra unghiulară a apărării politice şi prin urmare a desvoltării viitoare a principatelor române semi-autonome.

Dar Rusia stătea în faţa unui nou răsboiu cu Turcia, din cauza protectoratului rus arătat mai sus. După obiceiu, turcii, instigaţi de guvernul francez, nu făcură prea multă ceremonie — ca şi în 1850 şi 1870 de guvernul englez şi cel austriac — şi călcară convenţia, înlocuind, fără asentimentul Rusiei pe principii Moruzzi şi Ipsilante. Răsboiul s'a aprins din nou pe apă şi uscat şi a durat aproape cinci ani, fără considerare la bravurile lui Kutuzov, Seniavin, Kamenski şi alţii. Acest război, purtat pe aceleaşi meleaguri şi pentru aceleaşi chestiuni, a fost o grea sarcină pentru Rusia, pentru că, trecând peste vizita dela Tilsit şi peste tratatul cu spaima Europei, Napoleon I, Franţa a năvălit la 1812 cu armata sa imensă, dimpreună cu trupele jumătate din Europa asupra Rusiei. Turcii însă au căzut jertfă, bătuţi fiind pretutindeni, iar rezultatul succeselor ruseşti a fost recucerirea Basarabiei, a stepelor Bugeacului şi a Nogaiului şi întăriturile de pe Nistru şi anume: Hotin, Bender şi Akerman.

Atunci Rusia a întărit toate tratatele privitoare la situaţiunea Moldovei şi Valahiei cu legi, cari au culminat în evacuarea armatelor turceşti şi în înfiinţarea unei miliţii proprii, naţionale. In chipul acesta, graţie vitejiei armatei noastre, virtuţilor generalilor noştri şi drept vorbind şi sforţărilor diplomaţilor noştri, s'a încheiat tratatul dela Bucureşti, atât de important pentru Rusia, şi pacea cu Turcii a durat mai bine de 16 ani.

Iată totalul jertfelor şi sforţărilor Curţii Imperiale ruse în decurs de mai bine de 50 de ani, făcute în folosul *unui ţinut semi-sălbatic,* bogat dela natură, dar ale cărui popoare, cu excepţia sfintelor adevăruri ale bisericii pravoslave alui Hristos, au fost *cufundate în întunerecul barbariei*, gemând nu numai sub jugul stăpânitorilor musulmani, dar şi subt acela *al propriei intelectualităţi, crescută în depravarea*

austriacă și franceză. Dar, grație tratatelor amintite mai sus, atât de scumpe nouă, *protectoratul rus*, asigurând liniștea internă și externă a principatului, *a trezit în români dorul de cultură*[1]), eclesiastică și profană. In ce măsură nu era liniștea asigurată chiar până la începutul secolului trecut, se vede din documentele alăturate mai jos, scrise de români înșiși.

Suntem adânc convinși, că greul răsboiu al Crimeei și apoi campania pentru bulgarii oprimați sunt prea cunoscute, nu numai în Rusia, dar și în întreaga Europă, pentru ca să mai fie nevoie a se arăta efectul lor asupra prosperității principatelor, precum și *complecta ingratitudine a acestora față de salvatorii și eliberatorii lor.*

E suficient să amintim, cum făcându-se prieteni cu englezii, — firește aliați scumpi ai noștri — au reușit să obție părți din Basarabia, în partea cea mai importantă a graniței și anume, la Gurile Dunării, dela Ismail la Șiștov. Nu mai amintim acele nerușinate plângeri și ieremiade, când în baza tratatului dela Berlin, Basarabia dunăreană a fost restituită Rusiei victorioase. Insfârșit, nu mai amintim nici *impertinența românilor,* când, cerând îndepărtarea trupelor de pe teritoriul principatelor, ei se pregăteau să se opună cu arma în mână bulgarilor, cari ocupau teritoriile și fortificațiile, ce li se atribuiseră.

Rusia cu toate acestea, a continuat să se îngrijească de supușii săi moldoveni și nu de mult a suprimat *iobăgia*, adică felul de stăpânire al pământului, care egala cu un adevărat sclavaj.

Iată, repetăm suma totală de favoruri nesfârșite și folositoare, cu care Rusia a înzestrat ambele principate, după atâtea răsboaie și victorii contra și asupra Turcilor.

Dar *ordinea interioară*, introdusă de guvenul rus în urma răsboiului pentru renașterea principatelor? După sute de ani întregi de *robie politică și familiară* din partea boerilor necinstiți și barbari, a unui *popor necioplit,* dar iubitor de muncă și cinstit, ordinea aceasta a fost de o complexitate nesfârșită și în curând a dat roade însutite.

---

[1]) Toate sublinierile sunt ale mele. E. C. G.

„Divanurile“ instituite de Rusia, sub conducerea unor oameni de stat ca contele F. P. Palen, Kisseleff, au învins *abuzul* acumulat de veacuri, *brigandajul şi necredinţa sufletească.* Aceşti oameni de stat au contribuit (ceace şi eu personal am auzit) ca omul simplu moldovean şi valah să aibă toate elementele averii: *iubirea de muncă, virtuţi familiare, credinţă în Dumnezeu* şi în biserica lui pravoslavă. Acest ţăran era refractar, faţă de „instruire“, scrisul şi priceperea cărţilor, — pe când clasele lui superioare, boerii şi bei-zadelele, deşi crescuţi de profesori vienezi şi parisieni, dar mai ales de profesoare (artiste, dansatoare, etc.) nu erau buni de nimic, decât doar de intrigi şi depravări. Aceasta o remarcase şi respectatul *Hinkulov* cu 50 de ani mai înainte, în cartea sa amintită de noi mai sus, spunând că, nobilimea moldoveană, adică principii, boerii şi funcţionarii nu învăţau bucuros în şcoalele întemeiate din iniţiativa şi sub protecţiunea guvernului rus în ambele principate. Până şi credinţele lor religioase erau supuse unei serii de erezii, mai ales învăţăturii catolice

Au mai fost şi alte mari *favoruri şi binefaceri* de cari România s'a bucurat din partea Rusiei, atât de urgisită astăzi.

Astfel, de pildă, *mii de emigranţi* de toate categoriile, nu numai că s'au refugiat din faţa turcilor, dar s'au şi *îmbogăţit pe meleagurile noastre.* Am vorbit deja, în alt loc, ce teritoriu întins — de refugiu — s'a deschis în anii *1740—1760* în stepele mănoase ale *Rusiei noui* şi massa compusă din cei chemaţi şi de bunăvoie veniţi aci, mai ales dintre cei de religie provoslavă.

Mai întâi s'a format dintrânşii detaşamente militare întregi, deşi nu prea mari, ca de pildă regimentul de *husari moldovean*, în care a intrat apoi şi populaţiunea locală şi al cărui şef era *ofiţerul moldovean Lupul*, care îşi schimbase numele în acela de colonel Zvierev.

Prima aşezare moldovenească, în cea mai mare parte compusă din prizonierii evadaţi dela tătari şi Iasâr, adică luaţi de aceştia cu ocazia năvălitorii în Basarabia, s'a făcut într'o comună de pe Nipru, la gura râului Sura, la 20 verste de Poloviţa, acum Ekaterinoslav, care a existat sub numele de *Voloskie Hutora* şi drumul de ţară ce mergea la Nikopol

şi care pe acea vreme constituia o trecătoare limitrofă principală peste Nipru în partea Crimeii, sau Nikitskaia Zastava. In anii 1750 şi 1760 *numărul lor era destul de însemnat*, mai ales că, deodată cu românii s'au aşezat şi colonişti cari „în timpurile mai vechi" au fugit în Malorusia. Li s'a distribuit multe mii desiatine de pământ în partea de nord a actualului *niezd (plasă) al Elisavetgradului*, între şanţul Olviopol-Novoarhangelsk şi chiar până la *Bug*, de unde au fost gonite multe sălaşuri de iarnă şi chiar colonii de ale *zaporojenilor* în urma masacrului la *1775*, înfăptuit de cazaci.

In afară de asta, ca *recompensă pentru serviciile speciale* aduse în anii 1770-1780, după pacea dela Bucureşti *mulţi boeri moldoveni* şi funcţionari au primit loturi mari de pământ în *gubernia Herson*, loturi cari în anul 1803 au atins o suprafaţă de 300.000 desiatine (600.000 ha.). După registrele fonciare oficiale, în regiunea *Ociafov*, în niezdele *Odesa şi Tiraspol* s'au dat:

1.	Brigadierului Catargi	24.000	desiatine	
2.	Consilierului de depart. (Kollejski sovietnic) Gaius	22,425	„	
3.	Consilierului de depart. (Kollejski sovietnic) Balş	18.765	„	
4.	Consilierului de depart. (Kollejski sovietnic) Macarescul	17.850	„	
5.	Colonelului Chesoglu	14.090	„	
6.	Cons. depart. Carp	12.280	„	
7.	Consilierului titular Cherstici	11.160	„	
8.	Colonelului Romodano	12.374	„	
9.	Consilierului de stat Scarlat Sturdza	12.000	„	
10.	Principelui Delior Cantacuzen	10.750	„	
11.	Maiorului Remazi	12.377	„	
12.	Consilierului aulic Stamovici	7.655	„	
13.	Cons. depart. *Cuca*	*6.050*	„	!
14.	Lt.-Colonelului Curt	4.706	„	
15.	Fraţilor Grămătic	6.008	„	
16.	Cons. depart. *Cuca*	*6.050*	„	!
17.	Portărescu Escaporiti	4.600	„	
18.	Consilierului titular Escapoiti	4.620	„	

Dar în afară de cei numiţi aci, s'a mai donat pământ: Principelui Cantacuzen pe râul Mertvovoda şi Bug (aproape

de „Sokokolov", actualmente Vozneseask), lui Lupul (Zvierev), Alabat, Acaţatov şi altora. *Nu mai vorbim de roiurile întregi de colonişti, care au trecut după 1812* cu autorizaţia guvernului pe *malul stâng al Nistrului* şi cari au rămas acolo; *frumoasele lor sate există* până în ziua de astăzi.

Mai amintim încă faptul că, *mulţi boeri şi funcţionari români* şi-au primit *rangul militar şi civil*, consideraţi fiind ca slujbaşi adevăraţi ai statului, deşi cea mai *mare parte a lor n'a participat la viaţa administrativă sau militară.*

Una din cele mai importante probleme, asupra căreia atragem atenţiunea viitorilor noştri istorici, este problema spirituală, sau mai bine zis cea bisericească, ortodoxă. Rusia, după căderea împeriului bizantin, a păstrat cu Constantinopolul, adică cu patriarhul universal raporturi filiale, iar cu provinciile acestuia: Rumelia, România, cu ţinuturile române şi slave de aceiaşi credinţă, raporturi de prietenie, *deşi cam rare.* Bisericile din Kiev şi Moscova se considerau supuse scaunului patriarhal, deşi acesta se găsea în complectă supunere faţă de turci. Această supunere a durat însă numai până la înfiinţarea scaunului patriarhal, autonom la Moscova. In acelaş timp, nu numai clerul, dar şi poporul rus, a luat cunoştinţă dela patriarhii din Antiohia, Tarigrad şi chiar din Alexandria cari au vizitat Kievul şi Moscova, sau dela arhiereii şi monahii încredinţaţi de dânşii, în ce situaţie se găseau milioane de clerici şi păstoriţi ortodocşi. Toate aceste persoane au străbătut cu multă trudă Rusia „pentru a cere ajutor şi danii pe seama bisericilor şi clerului din ţinuturile Busurmanilor".

Adevăratele raporturi ale clerului rus cu acela al românilor s'au început abia în veacul al XVII, pe vremea când era arhiereu în Kiev celebrul păstor ortodox, *Petru Movilă,* descendent al unei familii de principi din Moldova, crescut la sânul bisericii ruseşti [1]). Clerul nostru a aflat cu mirare, că 3.000.000 de oameni, ortodocşi, *dar semi-sălbateci,* săvârşesc serviciul divin şi citesc molitve din cărţi scrise

[1]) Petru Movilă, fiul principelui moldovean Simeon, a intrat monah în anul 1625 la lavra Pecerskaia din Kiev; la 1626 era deja arhimandrit, iar în 1630 a fost ales mitropolit al Kievului.

în limbă slavonă, *pe care nu numai poporul de rând, dar nici măcar clerul n'o înțelegea.* Chiar și în primii ani ai secolului actual, cărțile bisericești se tipăreau în aceiași limbă, și slujba religioasă se făcea după acelaşi ritual ca şi mai înainte. Numai după pacea dela Adrianopol, când autonomia principatelor, sub protecțiunea Rusiei, s'a consolidat, „divanul", la cererea populațiunii și cu asentimentul ierarhiei rusești a permis slujba religioasă de pe cărțile scrise în limba moldovo-valahă.

In numărul binefacerilor fără număr pentru biserica moldoveană și în general pentru cea răsăriteană, chiar pentru aceea de dincolo de granițile împeriului, mai trebuie trecut şi patronajul guvernului nostru acordat aşa numitelor mânăstiri și pământuri bisericești „închinate" (preklonenni), aflate între Prut și Nistru, adică pe teritoriul imperiului. Mânăstirile Comunităților străine, destinate prin făgăduința solemnă sărăciei și obedienției (paupertati et obendientiae) stăpânesc în Basarabia averile imobile și aceasta în secolul actual, când mânăstirile rusești din imperiu de mult nu le mai au. In numeroase documente autentice moldovenești de obiceiu se spune că, domnii și persoane particulare din principalele române, au dăruit „sfintelor mânăstiri provoslave, proprii și străine (din răsărit), închinate, schiturilor și bisericilor, mai ales acelora de pe muntele Athos și Sfântul Mormânt, pământ, păduri și case, sate și orașe, pentru împăcarea conștinței lor proprii, preamărirea lui Dumnezeu, şi ajutorărei aproapelui." Aceste donațiuni prețioase în venituri, grație protecțiunii și apărării Rusiei și, prin urmare, siguranței înterne politice, au ajuns în vremea noastră cu sate și colonii bogate. In 1870 ele dispuneau de 214.320 desiatine de pământ, din care 37,000 islaz sau „codru," adică pădure și care, după datele ultimului control au produs un venit de 507.000 ruble și 2.000 corboave austriace pe zi; Din acest număr, partea mânăstirilor moldovenești din Basarabia face mai bine de 50.000 desiatine, pământ și pădure (și ce fel de pădure!) și mai bine de 100.000 ruble venit anual. Mânăstirile din Basarabia se administrau prin locțiitori, adică prin mandatari ai unui cler străin, sau de către autoritatea monahală română. Aceștia aduseseră ave-

rile la o ruină definitivă. Controlul rus a dovedit, că mănăstirile şi averile au fost pustiite în modul cel mai teribil, iar bisericile erau în ruine şi necurăţenie, quaeque ipse miserrima vidi! Venitul nu ajunsese la destinaţie, sau parvenise în sume prea mici, pentrucă toate pământurile şi dependinţele se dădeau în arendă — şi în cea mai mare parte funcţionarilor din Basarabia — iar cârciumele evreilor. In anul 1870 un domeniu, sau mai curând o pădure mare cu lemne de construcţie în niezdul Akerman, în urma unui litigiu cu statul, după relaţiunea generalului gubernator, afost restituită mânăstirii închinate după 20 ani de proces, — şi ce s'a întâmplat? Monahii au vândut imediat pădurea, în coajă, evreilor, iar pământul a fost lăsat pradă secaţii şi buruienilor. Incă din anii 1860, guvernul binefăcător a atras atenţiunea asupra administraţiei ruşinoase a mânăstirilor, adică a averii bisericeşti şi a ordonat organelor statului să o observe şi să o controleze. Dar toate au fost zadarnice, iar în anii 1870, s'a ajuns sub strictă observaţie, pentruca dorinţele pioase ale donatorilor să fie întegral realizate.

In ce situaţie se găsea România în prima jumătate a secolului al XIX, se vede din documentelele publicate, copiate din acte autentice, care s'au păstrat dimpreună cu prea înaltele rezoluţiuni puse pe ele. Aceste acte sunt scoase din arhiva preţioasă a generalului-gubernator din Odesa, şi până acum nu cred să fi fost cuiva cunoscute. Ruşii, citindu-le, se vor convinge pe deplin despre cele afirmate de noi mai sus, — despre faptul cum a devenit România, *adică ţinuturile Moldovei şi Valahiei*, din *pustietate* — solitudo Gaetorum — *în principate bogate, cum starea lor politică şi economică se datoreşte esclusiv Rusiei; şi nu mică le va fi mirarea, văzând cum răsplăteşte România guvernului rus jertfele atât de numeroase aduse pentru eliberarea ei de sub Turci şi pentru izbăvirea ei de robie.*

Preţioasele acte, au fost adresate mai ales marelui domnitor, eliberatorul Europei de învaziunea uriaşului Napoleon I, la 1813 şi prin urmare, în epoca cea mai critică pentru învingător.

A. A. Skalkovski

In româneşte de: P. Nemoianu

Dela Intemeietorii Revistei

IOAN SLAVICI către IACOB NEGRUZZI

Hinter Brühl, 20 August 1874.

Iubite Domnule Negruzzi!

Nu mă îndoiesc, că ai primit scrisorile, ce ţi-am trimis în pripă, şi tocmai atât de puţin mă îndoiesc, că ai avut motive, pentru care nu mi-ai răspuns. Totuşi îţi scriu încă odată; îţi scriu iarăşi în pripă, sub impresiunea unor aspre reproşuri, ce mi-a făcut „mama“, — îţi scriu, pentru ca să-ţi dau un nou motiv — de a-mi răspunde.

Parale!

Nu te supăra pe mine. Crede-mă, că sunt nevinovat. Ştiu, că îţi dau de lucru. Află însă, că sunt opt zile de când n'am mâncat decât lapte, varză şi barabule şi iarăşi varză, barabule şi lapte. Având un stomac ca şi al meu şi un umor ca şi al meu, omul o poate duce luni întregi cu această regulă de „tour şi retour“; am trăit şi mai rău decât aşa. Socotesc însă, că atât laptele cât barabulele, atât barabulele cât varza sunt luate pe barbă. Şi barba începe a se rări Dac'aşi avea piele de bivol pe faţă, ar trebui să roşesc, deoarece mi s'au gătat pretextele.

Te rog dar, — parale! — Parale, şi în de curând, — parale sub orice formă, orice titlu, numai parale să fie, căci, crede-mă iarăşi am ajuns, unde românul zice „acuma nu e bine“!

Adresa mea este: Domnul Ioan Slavici, om de cinste, dar fără parale, *Hinter-Brühl*, Nr. 2, bei Wien.

Acuma, deocamdată şi pentru astădată destul. Mai mult când îţi voi scrie mai mult.

Sănătatea mea?

In ciuda barabulelor — m'am îngrăşat decând petrec aici. Nici în cele mai exagerate ilusiuni nu mi-am promis o însănătoşire atât de grabnică. Află, că ieri, prin ploaie am făcut o mică excursiune de 2—3 zile la Viena, pentruca să-mi câştig parale, şi nici astă „comoţiune" nu mi-a fost spre stricare.

Sper, ca încă în August să pot purta braţul liber. Din rană abia sunt încă câteva puncte. Restul este acoperit cu piele. Muşchii sunt activi. Numai câteva mişcări sunt urmate de dureri momentane.

Te rog încă odată — parale!

Al D-tale

Ioan Slavici

Hinter-Brühl, 3/15 Septembr. 1874.

Iubite Domnule Negruzzi!

De şapte săptămâni de când petrec aici, nu ţi-am scris decât în pripă. Nu cred, ca scrisorile mele să te intereseze atât, încât să te superi de astă neglijenţă. Totuşi mă rog de ertare. La început aşteptam încă o scrisoare dela D-ta; mai târziu eram cufundat într'o lucrare de care m'am apucat, iar acuma nu cutez a sta multă vreme la masă.

Vei afla, că după atâtă vreme şi atâtea păţite am să-ţi spun o mulţime de lucruri. Tocmai însă pentrucă sunt prea multe, nu cutez a ţi le înşira toate. Ar trebui să fim laolaltă, faţă'n faţă, om cu om, pentru ca să-ţi pot spune tot ce aşi dori şi poate ar trebui să-ţi spun.

Am zis că boala de care pătimesc este aproape de sfârşit. Nu te cuprindă mirare, dacă astăzi îţi mărturisesc, că nu este întocmai precum am zis. Nu este nimica mai firesc decât aceea că, aflându-mă iarăşi în faţă cu lumea lui D-zeu, să cred câteva momente, că acuma sunt om făcut. Robul, păşind în lume adeseori cu cele mai bune intenţiuni, uită că este numai liber, iar nu totodată şi de onoare în faţa lumii.

Am făcut progrese mari şi făceam şi mai mari, dacă nu ar fi fost împrejurări, care au înrâurit stricăcios asupra boalei mele. Gândeşte, că atunci când am venit, nu puteam nici să mă culc în pat fără de ajutorul altora. Acuma însă mă culc, mă scol, chiar mă îmbrac singur. Pot spera că în decurând nu voiu mai avea nevoie de ajutorul altora.

Se înţelege — totul depinde dela nutriment şi dela vremea, de care voi avea noroc. Până acuma, vremile au fost mai ales ploioase. Apoi am mâncat rău şi n'am băut cu desăvârşire vin bun, precum m'a sfătuit profesorul. — In sfârşit strapaţele, ce am făcut la Viena şi prin Viena. — In scurt, n'am avut noroc. Pentru aceea — până la un anumit grad a mers procesul chiar îndărăt, încât glandulele, care au fost încetat a mă mai supăra, iarăşi sunt inflamate.

Totuşi, în deobeşte, pot vorbi de norocul ce am avut. In spital era cu mine un bolnav, ce pătimia tot de afecţiune în articulaţiune şi anume între împrejurări mai norocite, lipsind la dânsul sifilis, necrosă şi inflamaţiunea glandulelor. Nenorocitul zace de 11 luni de zile, fără ca procesul să fi intrat într'altă fază. Şi eu totuşi puteam crede, că mă voi însănătoşi, oareşicum la comandă în câteva săptămâni. Probabil că organismul meu mai norocit a grăbit procesul, încât medicii sunt puşi în mirare: minuni însă de dragul meu nu se întâmplă, profesorul râde de iluziunile ce-mi fac, asigurându-mă, că mă va gratula din toată inima, dacă până în primăvară mă voi putea privi pe deplin teafăr. Tristă desamăgire! Ce să fac însă? Ploile m'au convins, ca să nu mă plâng de nişte legi nestrămutate. Bun este D-zeu! la multe necazuri mi-a dat şi un suflet îndelung răbdător. — Ori poate necazurile m'au învăţat să le suport.

Dealtmintrelea articulaţiunea se află în progresul de consolidare; pot să umblu ore întregi fără ca să sufăr dureri; noaptea dorm bine; numai când vin norii, simt junghiuri în articulaţiune. In sfârşit însă şi boala devine o stare normală. Lucrul de căpetenie este, că iarăşi sunt în deplină putere. In trup şi în suflet iarăşi mă simt tare. Iarăşi sunt copilul vesel, ce află plăceri în toate situaţiunile, iarăşi omul, ce este capabil a uita necazurile zilnice, distrat fiind

prin gândirile sale. La urma urmelor, în felul meu, tot sunt oameni între oameni.

Ar fi poate interesant, dar nu-ţi descriu cum petrec aici. Petrec bine, — mai bine nici nu doresc. Am avut puţine necazuri; ele nu m'au alterat însă. Deocamdată îmi lipseşte receptibilitatea pentru necaz. Numai de foame să nu rabd şi numai tutun să am; de aici înainte fie popă cine ştie carte!

Totuşi am şi eu necazurile mele, în felul meu, de acuma necazuri mari.— Vei afla, că pentru mine cea mai potrivită ocupaţiune este lectura, fiindcă cetind pot să stau culcat, fără ca să-mi obosesc braţul. De o mulţime de vreme am gătit însă lectura. In lipsă de cărţi, „C. Negruzzi" şi „Convorbirile" au fost menaje de câteva zile. Altă n'am aici. „Mama" a avut câteva cărţi şi a împrumutat câteva. Ea citeşte foarte bine; ce folos însă, dacă e puţin. Nu mi-a rămas dar decât să mă pun la masă şi să strig: cară şi hârtie. Un „păcat al tinereţelor".

Intrând în spital, am lăsat geamantanul la un amic. Acuma nu e nici om, nici geamantan. Din norocire am luat însă cu mine o parte din notiţele ce am crezut, că voi putea lucra în spital: m'am pus dar să le rumeg pe aceste.

Am scris povestea ce ţi-am trimes. Nimic nou, nimic deosebit; ai zis însă să-ţi trimet o poveste. Am şi alte notiţe. Sunt însă poveşti şegace afară de una şi asta fragment.

Am început apoi un studiu asupra românilor din Crişana. Lucrul nesminţit interesant. Am găsit însă cu puţin, lipsindu-mi o mare parte din notiţe. (Impărţire: 1) stării topografice, 2) economice, 3) etice, 4) poziţie politică-socială).

O nuvelă „Popa Tanda" ce am scris în spital, nici acuma n'a avut norocul să poată trece prin corectură.

M'am apucat de un lucru extraordinar. Scriu un roman.

Să nu crezi însă, că frumuseţea lumii în care petrec, m'a dispus spre poezie. In toate vremile am fost receptiv pentru frumuseţele nepremeditate, aceste armonii întâmplătoare, ce alcătuesc podoaba lumii lui D-zeu. Cel puţin acuma încă asemenea mişcări sufleteşti, la mine sunt cu desăvârşire prozaice.

Opt luni de zile am fost în spital. Lumea îmi era nouă, când iarăşi mă aflai într'ânsa. Din întâmplare în cea dintâi

seară ce am petrecut aici, m'a surprins luna ce-am zărit printre crengi. N'aş fi crezut, că o arătare atât de comună poate să provoace atât de vii mişcări în suflet. Am lăcrămat. Numai un moment a ţinut această emoţiune; apoi m'am cufundat în gânduri, cercând motivele etice ale acestei emoţiuni, raportul între fire şi suflet. Nu ştiu dac'am aflat ori ba; în zadar am încercat însă în seara viitoare tot acea emoţiune, luna era lună ca totdeauna.

Altădată am privit un tablou grandios; apunerea soarelui după o zi ploioasă. Mă aflam pe culmea unui deal. In faţă cu mine era valea cu un sătuşor resfirat, încă peste trei dealuri, acoperite cu păduri, mai înalte decât acela, pe care mă aflam. Peste aceste dealuri apunea soarele. La mine era amurgul serii, în vale era seara cu clopoţeii vitelor, pe dealuri era umbră supărăcioasă, iar dincolo, peste dealuri, era ceva ce semăna cu lumea poveştilor, o lumină nebunatică. Cerul era acoperit cu nori: numai acolo unde sfinţea soarele se aflau câteva găuri de cer, locul a cărui armonie în umbră şi lumină, precum împotrivirea codrilor nici atunci nu şi-o poate înfăţişa, când o vede cu ochii. Eu însă încercam cauzele fizice ale acestei armonii, întrebându-mă pentru-ce văd precum văd şi pentruce trebueşte să-mi placă aşa precum văd.

Nu sunt omul poeziei. O gustez, — dar o gustez în felul meu.

Totuşi m'am hotărît să scriu un roman. Şi lucrez cu tot sufletul.

Ce roman, cel puţin astădată nu-ţi pot spune; este o lucrare, prin care mă descarc de nişte gânduri ce de vreo patru ani mă nepăciuesc. Ceva din poveste, ceva din „Dionis" al lui Eminescu şi ceva din statul ideal al lui Plato.

Aşa petrec.

Vei afla însă, că tot aşa multă vreme nu mai pot petrece.

Mă vei înţelege pe deplin dacă-ţi voi aduce aminte că mă aflu într'al 27-lea an. Sunt a fi făcut în toate privinţele, om pentru care conştiinţa, că trăieşti numai din bunăvoinţa altora, este un gând amarnic. Să nu iei cuvintele în nume de rău! D-voastră sunteţi oameni dela care primesc darurile fără sfială.

Este însă în fiecare bărbat onest un motiv veşnic, poate o slăbiciune: voinţa de a fi prin vrednicia sa ce este. Ca om bolnav, a trebuit să trec peste acest motiv; acuma însă, fiind capabil de lucrare, aşi dori să fac ceva, să câştig cel puţin atât cât pot.

Deocamdată, până ce nu vin frigurile, am de gând să stau aici, petrecând în felul de până acuma. Ce să încep apoi? Să intru iarăşi în spital, mi-e groază, mă tem că'n lumea bolnavilor iarăşi mă voi îmbolnăvi.

Nu mai puţin respect am de admosfera clocită a oraşelor: aşi dori şi ar fi mai bine să petrec şi mai departe la ţară, dacă mai este cu putinţă. La mine totul depinde dela mâncare şi, în urma acesteia dela capacitatea de reconstituire a organismului. La aceea nu pot gândi, ca să merg acasă. Nu este în lume niciun loc, pe care l-aşi putea numi „casă". După moartea părinţilor mei am cedat averea, dimpreună cu datoriile, surorii mele. Lăsământul s'a licitat apoi pentru o datorie cu 200 fior. Cum locueşte soră-mea cu copiii, nu ştiu.

Altă adresă nu am.

Nu-mi rămâne dar decât să aleg: ori să stau la studii petrecând în apropierea oraşului, ori să încerc aiurea ocupaţiune la ţară.

D-l Maiorescu m'a întrebat, ce poate face pentru mine. A făcut. Gândeam să călătoresc la Bucureşti, să ne vedem, să ne 'nţelegem şi să vedem ce se poate face mai departe. N'am putut. Nu ştiu dacă voi putea acuma. Nu cred însă, ca eu să pot ocupa vreun post în România; sunt cetăţean austriac şi n'am diplomă.

Mergând în România, precum doresc, deocamdată numai într'alte condiţiuni, poate ca instructor aşi putea petrece.

Aşi dori însă ca să fac doctoratul. Poate mai mult de dragul altora, decât din îndemn propriu. Sunt însă o mulţime de lucruri, ce mă fac gânditor. Inainte de toate îţi mărturisesc, că ajutorul ce-mi daţi, nu este destul ca să mă susţin în oraş.

Dar numai om este omul. Insfârşit — mizeria este pentru fieştecare om muma răutăţii. Deosebirea este numai de grad: unul are mai multă, altul mai puţină putere de rezistenţă.

Desăvârşită putere nimeni nu are. Intr'un anumit grad de mizerie, cel mai mândru om devine cerşetor supus — şi într'un mai mare grad, cel mai onest fură, înşeală, ori ucide. Firea este inalterabilă... Eu ştiu, cine am fost. Am ajuns însă până într'atâta, încât cu câteva zile înainte de asta, eu, acuma, în vârstă de 26 ani, nu m'am sfiit a ruga pe un om să-mi „cinstească" o pereche dintre pantalonii săi vechi. Şi nu ştiu, purcezând pe această cale până unde voi ajunge.

Imi suport mizeria cu resignaţiune, îmi suport şi boala, îmi suport şi pierderile, — pentrucă nu mă simt nevinovat. Stările mele sunt urmare a unor coincidenţe fatale. Am fost totdeauna onest, activ şi moderat în pretenţiile mele. N'am avut însă noroc. Făr' de noroc, pe cum eram, trebuia să fiu mai puţin onest şi pe lângă mai puţină activitate şi mai mari pretenţii, astăzi aşi putea să fiu mai îndestulat. Mai îndestulat, nu însă fericit. Chiar şi stările în care mă aflu, cuprind în sine un fel de fericire tristă: am făcut ce-a trebuit.

In toate sunt însă margini. Cine ştie dacă tocmai în urma prea scrupuloasei onestităţi nu voiu fi împins spre o mai mare neonestitate. Nu cunoşti stările, în care mă aflu şi nu cunoşti pe acelea, care nu puţin au contribuit, ca să vin la Viena. Am venit la Viena mai ales şi pentru aceea, că voiam nu numai să rămân ci să şi par om onest. Eram dus în eroare de către oameni, cari sunt — cu drept ori fără drept — discreditaţi. Păream cel puţin a fi deobligat faţă de asemenea oameni şi a lucra sub influenţa lor, — păream a scrie şi lucra după inspiraţiuni. Imi iubesc convingerile cu mult mai tare, decât ca să fi putut periclita înrâurirea lor prin această supoziţie. A trebuit să cer pretext a veni la Viena şi a petrece aici până când oamenii nu se vor înţelepţi. Dar ei par a deveni tot mai nebuni. Inainte de asta cu câteva zile Babesiu, în „Albina" sa cea minunată, află, că eu petrec în Viena ca agent plătit — îndirect plătit de către guvernul maghiar. Şi despre asta, afară de Babesiu, nimeni nu se îndoieşte. Chiar şi amicii mei se plâng de lipsa de confidenţă, când zic că n'am parale şi-i rog de o sigară. Zi-i acuma: este ceva mai fatal decât a fi onest, — fără cel puţin să pari a fi? Oamenii nu cred, că cineva poate să fie atât de prost. Trist este a vieţui într'o asemenea societate...

Dar, merit, ca să fiu izolat, — pentrucă sunt izolat. — De asemenea amici, de părtinirea unor asemenea oameni, nu sunt vrednic.

Starea mea rămâne însă, tot în care sunt azi. Oricât de etică, mizeria este mizerie, oricât de rezistent eu, tot om.

Onoare am încă. Cu aceasta pierd în viața comună, ce am pierdut în cea individuală cu Louisa. Ce mai rămâne apoi?

Și cel mai rezistent suflet se frânge însfârșit. Să rămân în izolațiunea, în mizeria în care sunt, cuprins de gândurile ce îmi turbură sufletul, în lipsa de lucrare, fără distrageri, preocupat numai de relele, ce apasă asupra mea. Insfârșit se frânge sufletul: fugind de răutate — sufletul cade în impotență. Cine scapă de moartea morală, cade în cea etică; cine scapă și de asta, cade în cea psihologică. Cine este prea onest pentru a deveni rău, prea puternic pentru a se sinucide, acela este prea vârtos pentru a nu înnebuni.

Să scap de aici, să intru în lume, — muncă și sprijin moral, — altă scăpare pentru mine nu este.

Când voi putea scăpa, nu știu.

Nu te mira de lungimea acestei scrisori. Cine știe — dacă nu era cui s'o scriu, înaintea cui să-mi deșert sufletul. Acuma sunt mai liniștit.

Te rog, trimete-mi, banii pe luna Martie cât mai în de curând. Mi-i trimite aici, în spital, deoarece înainte de a-i fi primit, nici așa nu pot părăsi acest azil de nirociți.

Incă una te rog. Un amic al meu mi-a dat 6 fior. ca să abonez „Convorbiri Literare" pentru dânsul. I-am dat numere, ce se aflau la mine, I-VI, 1873—4. Te rog detrage cei 6 fiori. din rata, ce mi se trimete pe Martie și trimete numerele VII-XI abonatului.

Adresa lui este: *Pavel Draga, Vilagos, Ungaria.* per Arad.

Te rog trimete-mi și mie „Convorbiri", Nesmințit mă vor distrage mai mult decât alte scrieri. Și îmi scrie te rog, cât de curând.

Primește salutările mele!

Al D-tale

Ioan Slavici

CRONICI

Cronica Şcolară

Propuneri de îndrumări pentru studiul limbei şi literaturei române în liceu. — Începând din Septemvrie 1928, avem o nouă lege a învăţământului secundar „teoretic", cu o schimbare adâncă în organizarea liceelor noastre.

Prin câteva dispoziţii, legea a ţinut seamă de unele curente ale timpului, precum făcuseră, de altfel, toate proiectele de legi din anii din urmă şi, de fapt, se şì realizase în multe şcoale: o atenţie mai mare pentru educaţia tinerimei (educaţie fizică, morală, religioasă), ateliere şcolare pentru lucrul manual, medic şcolar, conferenţe, lucrări şi concedii de studii pentru perfecţionarea pregătirei profesorilor, ş. a.

Dar toate dispoziţiile de acest fel sânt oare-cum periferice, nu privesc şi nu caracterizează însuşi miezul nouei orânduiri a liceului, spiritul general al reformei, — unele din ele rămânând simple prescrieri de realizat în viitor, când o mai bună stare a bugetului statului va puteà îngăduì un însemnat spor de cheltuieli pentru şcoale.

Prin întreaga ei concepţie însă, noua lege nu este, în esenţă, decât o întoarcere la vechea organizare de până acum 30 de ani, reducând iarăşi liceul la un singur tip de şcoală pentru toată durata lui şi scurtându-l din nou la 7 clase.

Organizarea dată liceului la 1898 trebuia revizuită; trifurcarea începeà prea de vreme; programele trebuiau remaniate; dar principiul acelei organizări erà pe drumul cel bun, urmat în toate statele apusene. Nu există astăzi nicăieri oameni cunoscători ai problemelor de educaţie şi învăţământ care să socotească *un singur tip* de şcoală secundară de aşà zisă cultură generală, cu un cadru rigid şi uniform pentru toţi elevii, dela început şi până la sfârşit.

Şi nu numai în teorie, ci şì de fapt, în organizarea actuală a acestui grad de învăţământ în ţările culte ale Apusului. Nu mai vorbim de Anglia şi Statele-Unite din America, în care varietatea tipurilor de şcoală secundară corespunzătoare liceelor noastre e mai mare decât ori-unde, nici la Germania, Austria şi Elveţia în

care sânt cel puţin trei tipuri de şcoală secundară de cultură generală: liceu clasic (Gymnasium), liceu real (Realgymnasium) şi liceu modern (Oberrealschule), cu multe varietăţi intermediare. Dar nici în Italia şi nici în Franţa — la a cărei organizare şcolară şi mişcare de idei se referă continuu expunerea de motive a proiectului devenit apoi actuala lege — nu există un liceu unic, ci sau tipuri deosebite dela început, sau secţiuni diferite pentru anume grupe de studii, începând din al treilea an de studii şi terminând cu o bifurcare în ultimul an.

Necesitatea unităţei de cultură, a comunităţei de idei şi de sentimente fundamentale pentru vieaţa publică şi privată înăuntrul unui stat şi a unei naţiuni nu impune de loc un program de învăţământ identic pentru toţi tinerii care vor să aibă cultură generală. Un asemenea program nu poate da decât o cultură superficială şi nu poate desvoltà în tinerime deprinderi statornice de muncă personală, de iubire de ştiinţă, de iniţiativă, de hotărîre şi răspundere proprie, avânt pentru un ideal.

Nu intrăm în desvoltarea motivelor psihologice care au impus pretutindeni în învăţământul secundar ca un imperativ pedagogic programe de studii cu oarecare deosebiri fie dela început, fie cel puţin în anii din urmă ai liceului. Cel puţin dela o vârstă încolo, nu se mai poate da tuturor tinerilor aceeaşi hrană sufletească, în aceeaşi cantitate. Pe lângă un fond comun de studii obligatorii pentru toţi (limba şi literatura naţională, istoria şi geografia patriei, cel puţin o limbă modernă, cevà filosofie), cultivarea serioasă a tinerimei se face în toate statele civilizate printr'o accentuare mai mare la unii a unor grupe de studii (matematici, ştiinţe), la alţii a altor grupe (limbi antice, limbi moderne, arte), lăsând chiar uneori libertate de alegere, într'o oare-care măsură, pentru studii şi ocupaţii preferite, pentru „comunităţi de muncă" în şcoală, potrivit aptitudinilor individuale ce încep a se arătà în epoca adolescenţei.

Organizarea ce s'a dat acum liceului nostru nu ţine seamă de aceste rezultate ale mişcărei pedagogice din ţările de cultură apuseană, iar „anul pregătitor", după bacalaureat, pe lângă greutăţile materiale ce întâmpină înfiinţarea lui, nu poate suplinì lipsurile lăsate în disciplina pentru o muncă personală şi în desvoltarea puterilor sufleteşti de o învăţătură cu necesitate superficială, fiind obligată a se risipi în toate direcţiile până la sfârşit: câte puţin din toate, nimic adâncit.

Apoi, în potriva normelor urmate pretutindeni la orice reformă de învăţământ, noua orânduire s'a aplicat dintr'o dată la toate clasele liceului. „Programele de tranziţie" nu pot înlăturà pentru elevii ultimelor clase, care urmaseră în anii precedenţi secţiuni deosebite, marile greutăţi ce rezultă din comprimarea anilor de studiu dela 8 la 7 şi din amestecarea a două grupe de elevi care avuseseră pregătire separată în clasele anterioare ale cursului superior.

O schimbare a acestei reforme rău chibzuite ni se pare neapărat necesară pentru cursul superior al liceului. Vor trebuì negreşit schimbate programele de studii care sânt foarte încărcate. Unele părţi însă din lucrările comisiunilor instituite pentru elaborarea acestor „programe analitice" pot aveà, prin natura lor, un caracter mai durabil sau pot provocà discuţiuni folositoare, propunând norme şi principii generale.

In acest înţeles dăm aici „instrucţiunile" ce am prezentat ca membru al comisiunei pentru programa limbei române. Programa definitivă, alcătuită de consiliul permanent al ministerului, a reţinut din ele numai o parte. Le dăm aici în întregime.

Studiul limbei şi al literaturei române în liceu trebue să tindă la obţinerea următoarelor rezultate:

a) A întărì în şcolari *simţul limbei materne* în întrebuinţarea cuvintelor şi în *construcţia frazei*, a le da o cunoaştere sigură şi *sistematică* a formelor şi a particularităţilor ei, a-i face să-şi dea seama de funcţiunea, valoarea, originalitatea şi frumuseţea lor.

b) A le îmbogăţi vocabularul, a-i face să aibă o *înţelegere vie şi precisă* a înţelesului, a nuanţelor şi a valorii etice a cuvintelor şi a construcţiilor limbei materne.

c) A cultivà simţul pentru exprimarea corectă şi frumoasă a cugetărei, gustul pentru creaţiunile literare de valoare.

d) Printr'o lectură stăruitoare şi sistematică a creaţiunilor de valoare ale literaturei populare româneşti şi ale literaturei noastre culte, printr'o pricepere vie a valorilor de cultură, a elementelor de ştiinţă, de artă şi de vieaţă istorică şi actuală a naţiunei noastre, întrupate în limba însăşi şi în creaţiunile literaturei naţionale, — să pună în mişcare întreaga fiinţă sufletească a şcolarilor, să-i ajute a-şi desvolta puterile sufleteşti, a avea o judecată sigură şi personală, o simţire aleasă, idei limpezi, sinceritate, iubire de adevăr, ordine, măsură şi cuviinţă în cugetare şi în vorbă; să-i îndrumeze astfel spre o pătrundere mai intimă în sufletul omenesc în genere, spre o reflecţiune proprie asupra lumei şi a vieţei, spre o apreciere luminată a sentimentelor, a năzuinţelor, a faptelor omeneşti şi a valorii lor relative, spre o analiză a motivelor şi scopurilor lor, spre o concepţie mai înaltă despre lume şi vieaţă; în deosebi, să-i facă a aveà o cunoaştere mai de aproape a felului de a cugetà, a simţì şi a voì al neamului nostru, să-i pună în stare a simţì valoarea originală a limbei şi a literaturei noastre şi în genere a vieţei noastre sufleteşti ca naţiune, să-i facă a preţuì şi a iubì limba maternă şi cultura naţională şi a aveà, ca un ideal de vieaţă matură, dorinţa de a contribuì fiecare, în măsura puterilor şi a situaţiei ce va aveà, la întărirea şi înălţarea patriei. Cu un cuvânt, cursul de limba şi literatura română să năzuiască, mai pre sus de toate, pe lângă împlinirea

sarcinelor generale ale oricărui învăţământ, a desvoltà, şi a întărì în şcolari cunştiinţa naţională.

e) Să dea şcolarilor din ultimele clase prilej de a se lămurì, prin intuiţia limbii părinteşti, despre fenomenul sufletesc al graiului omenesc în deobşte, despre semnificarea lui psihică şi socială, ca o creaţiune colectivă şi străveche a unei comunităţi etnice, ca mijloc de comunicare şi de solidaritate între cei de acelaşi neam, ca instrument de legătură între deosebitele generaţii ale unui popor, ca expresiune şi oglindire a unui suflet naţional.

Învăţământul limbei române să facă astfel pe şcolari a-şi da seama că limba ce vorbesc e un bun sufletesc comun tuturor, moştenit din străbuni, dar cu plasticitatea vieţei, fără rigiditate abstractă, deşi supus la legi, cu o structură organică statornică în adâncurile ei şi în tiparele fundamentale, dar în continuă evoluţie în cuprinsul şi în formele sale vii, — fiecare epocă şi în ea fiecare ins contribuind cu ceva la prefacerea acestui bun obştesc, la înfrumuseţarea sau la urîţirea lui, la îmbogăţirea sau la sărăcirea, la înnobilarea sau la vulgarizarea acestei nestimate averi sufleteşti unice pe lume.

f) Pe lângă aceasta, cursul de limba şi literatura naţională trebue să dea tinerimei şcolare o orientare sigură în privinţa originei, înrudirilor, istoriei, influenţelor, structurei actuale, formelor caracteristice şi dialectelor limbei române şi să contribue la naşterea, în conştiinţa tinerimei cultivate, a convingerei că — dacă totdeauna e folositoare şi necesară, pentru o cultură personală mai adâncă şi pentru cultura naţională în deobşte, cunoaşterea unor limbi şi literaturi streine care sânt sau au fost în fruntea omenirei — la orice popor şi la orice individ o cultură adevărată şi creatoare trebue să aibă însă la temelia ei o cunoaştere întinsă a limbei, a literaturei şi a vieţei naţionale, în desfăşurarea ei istorică şi în realitatea ei actuală (exemplu, la noi, Eminescu).

De aceea, cursul de limba şi literatura română trebue să fie astfel făcut, încât să dea elevilor gustul, respectul şi iubirea limbei şi literaturei naţionale, să deştepte în ei dorinţa, să nască într'înşii ambiţia de a-şi întregì şi a-şi lărgì cultura prin lecturi personale din întreaga literatură naţională în timpul şcolarităţii şi după aceea, să contribue într'o largă măsură — împreună cu studiul istoriei şi al geografiei patriei — la educarea conştiinţei naţionale şi la formarea gustului pentru ce e frumos şi distins în natură, în vieaţă, în societate şi în creaţiunile literare şi artistice ale omenirei, în special ale neamului nostru.

Pentru atingerea acestor rezultate cursul de limba şi literatura română trebue să fie însufleţit de o serioasă pregătire ştiinţifică de specialitate şi de o apreciabilă cultură generală şi filosofică a profesorului respectiv, de o predare vioaie, inteligentă, care să nu trateze formele limbei şi operele literaturei naţionale

ca pe ale unei limbi moarte ori necunoscute copiilor, ci să-i facă a aveà bucuria descoperirei şi lămurirei formelor şi noţiunilor în chiar vorbirea şi creaţiunea liberă a lor şi a celor din jurul lor.

Se înţelege, că atingerea acestor scopuri trebue să fie urmărită treptat, potrivit cu vârsta copiilor, profesorul chibzuind, la fiecare clasă şi la fiecare lecţiune sau lucrare, care din aceste preocupări se cere să fie în planul întâiu şi în ce măsură ele pot fi adâncite sau numai atinse de şcolarii clasei respective.

Dacă unele din cele enumărate la punctul *d)* şi toate cele de sub punctele *e)* şi *f)* sânt indicate dela sine pentru şcolarii ultimelor clase ale liceului, toate împreună trebuesc urmărite continuu, într'o desvoltare organică.

Pentru diferitele părţi ale cursului, în afară de cele spuse mai sus şi de indicaţiunile metodice generale ce trebuesc ţinute în seamă la orice studiu de acest fel, se adaogă următoarele recomandări:

I. CITIREA este temeiul întregului curs; pe ea şi pe limba vie a copiilor şi a tuturor claselor sociale trebue să se îmtemeieze celelalte părţi ale cursului, în toate clasele.

1. Întâiu de toate, ea va urmărì o pronunţare clară şi exactă a sunetelor şi a cuvintelor limbei şi în acelaşi timp o înţelegere vie a cuprinsului celor citite, deprinderea cu un ton firesc, expresiv, potrivit cu conţinutul textului, dar fără exagerare în modularea vocei.

Şcolarii să fie aduşi a-şi da seama, că pentru o bună citire se cere exerciţiu îndelungat, că citirea frumoasă e o artă preţioasă în vieaţă, pe care fiecare şi-o poate însuşì într'o măsură mai mare sau mai mică, prin atenţie şi necurmată stăruinţă. Să se convingă, că o citire inteligentă e o binefacere, un mijloc şi un semn de cultură, o condiţie importantă pentru păstrarea în minte a cunoştinţelor căpătate şi că printr'o asemenea citire personalitatea lor se desvoltă şi e preţuită, prin ea ei pot pătrunde în vieaţa limbei, în formele ei concrete şi în înţelesul ei lăuntric, în cugetarea şi în simţirea scriitorilor; prin ea se familiarizează astfel cu structura şi cu mijloacele de exprimare corectă şi frumoasă ale unei cugetări logice, într'o desfăşurare mai întinsă.

Pentru aceasta, trebue ca profesorul însuşi să fie, şi în această privinţă, un model; să citească înaintea şcolarilor, în clasele inferioare, destul de des, şi din când în când şi în celelalte.

Citirea trebue să dea apoi şcolarilor, din clasa I chiar, prilejul de a cunoaşte şi a iubì creaţiunile literare de seamă ale poporului român, pe cele populare tot atât de mult ca şi pe cele culte; să-i stimuleze, prin forma şi prin cuprinsul celor citite, a se cultivà sufleteşte, şi a se devotà intereselor superioare ale neamului şi ale statului, să le disciplineze şi să le îmbogăţească mintea şi inima.

Se înţelege că operele sau bucăţile de citire, ca şi lămuririle şi scopul urmărit cu ele, trebue să fie totdeauna adaptate vârstei şi puterei de înţelegere a copiilor. Pe cât posibil, să se caute legătură cu celelalte studii ale clasei, fără însă a face din cursul de limba română un auxiliar al altor studii (d. e. bucăţi de lectură numai pentru înmulţirea cunoştinţelor de geografie, istorie, ştiinţe naturale ş. a.). Toate bucăţile de lectură au să fie înainte de toate, în orice clasă, opere literare şi prilej de exerciţii şi ilustraţii de ordin estetic, stilistic şi lingvistic.

2. *Explicarea textului.* Tratarea să nu fie uniformă, să nu se urmărească la toate bucăţile şi în toate clasele acelaşi rezultat, ci scopul urmărit trebue să răsară oarecum organic din natura textului citit şi să fie adaptat vârstei respective a copiilor.

Lectura va fi precedată de scurte întrebări şi lămuriri numai la nevoie. Poeziile se vor citì, de obiceiu, fără nici o introducere, spre a naşte în sufletul şcolarilor impresia imediată a frumuseţei cuprinse în ele. Să nu fie prea mult disecate prin analiză, nici date ca teme de exerciţii. In clasele superioare, şcolarii să fie îndrumaţi a interpreta poezia, dacă e cazul, şi ca expresie a unui moment din vieaţa autorului sau a timpului său, ori ca expresie a unei concepţii de vieaţă.

Baladele pot fi citite uneori în legătură cu desfăşurarea unei întregi epoce istorice, ca o întrupare artistică a spiritului sau a năzuinţelor ei.

Numai după lectura întregei bucăţi se va trece la analiza cuprinsului sau a părţilor şi a particularităţilor sale.

Să se dea numai lămuririle strict necesare, lăsând loc simţirei, fantaziei şi înţelegerei proprii a şcolarilor.

Ori-care ar fi clasa şi sarcina ei specială, să nu se piardă niciodată din vedere că scopul esenţial al lecturei oricărei băcăţi sau opere este priceperea cuprinsului şi gustarea frumuseţei ei, răsunetul ei în sufletul tinerimei.

Dela clasa II înainte, să se dea la sfârşitul bucăţilor de lectură scurte însemnări despre autor, vremea în care a trăit, un fapt însemnat din vieaţa sa, mai ales din copilărie sau din tinereţe, titlul operei sale de seamă; iar dela clasa III înainte, şi însemnări necesare teoriei sau istoriei literare.

II. EXERCIŢIILE de VORBIRE sânt menite a contribuì să dea şcolarilor deprinderea de a puteà spune uşor, corect, limpede, just, într'o desfăşurare ordonată a cugetării, cu încredere în sine, dar fără presumpţiune, ceea ce au de comunicat altora.

În afară de răspunsurile şi întrebările curente din timpul lecţiunei — care şi ele trebuesc îngrijite, spre a puteà contribuì la educarea vorbirei şcolarilor — vor fi în toate clasele anume exerciţii, într'o ordine progresivă, începând (în clasele inferioare) cu simple reproduceri *libere* a celor citite sau auzite, cu recitări de poezii, cu povestiri ale unor întâmplări trăite, auzite sau citite, —

până la dări-de-seamă despre cărţi sau studii citite, cuvântări şi dezertaţii, în ultimele clase.

Aceste exerciţii vor trebuì să contribue, la nevoie, şì la o educare a organului vorbirei; să deprindă pe şcolari cu pronunţare clară, cu ton adecvat, cu păstrarea pauzelor logice, cu simţul pentru ritmul şi accentul frazei.

În perioada critică a schimbărei vocei să se evite ori-ce sforţare ce ar puteà primejduì desvoltarea ei normală.

Impreună cu maestrul de muzică şi cu profesorii pentru celelalte limbi, să se dea fie-cărui şcolar conştiinţa particularităţilor vocei sale, în privinţa însuşirilor muzicale şi a mijloacelor de expresiune.

Şcolarii să fie îndrumaţi a aveà o pronunţare şi o vorbire firească, lipsită de monotonie, plină de înţelegere, vioaie, expresivă, adaptată cuprinsului sufletesc şi situaţiei. Să li se respecte, când e cazul, însuşiri personale îndreptăţite; să nu se îngăduie însă aplecare spre declamaţie, afectare sau falsă solemnitate.

Şcolarii să nu fie siliţi a se exprimà, spre deosebire de limba curentă, în aşa zise propoziţii întregi (obiceiul acesta din clasele primare a dus la o falsificare a spiritului limbei noastre: copiii pun, şì când nu trebue, pronumele la formele verbale; de ex.: „Noi vedem că ..."

Să fie lăsată şcolarului bucuria povestirei sau a recitărei, naivitatea şi gingăşia felului său de a se exprimà, precum şi naturaleţa gesturilor. Să nu fie întrerupt la fie-care cuvânt sau frază; îndreptările să se facă la urmă, cu clasa întreagă.

Poeziile date de învăţat spre recitare trebuesc întâiu citite de profesor în faţa clasei sau de elevi în faţa sa; să nu fie învăţat pe din afară nimic ce n'ar fi fost prealabil bine priceput şi simţit.

Să se dea şcolarilor indicaţii în privinţa celei mai bune metode de memorizare, în legătură cu tipul de memorie de care ţin.

Pentru întreaga şcoală să se stabilească un mic număr de poezii distinse prin frumuseţea cuprinsului şi prin armonia limbei — care trebuesc învăţate pe din afară de toţi şcolarii şi a căror recitare va fi cerută regulat în toate clasele. Dacă între ele sânt unele care au melodie, să se cânte, asociindu-se la aceasta şi maestrul de muzică.

Pe lângă acest ciclu de poezii, se vor îndemnà şcolarii să înveţe spre recitat şi altele, alese de ei, cu aprobarea profesorului, astfel încât la terminarea liceului să nu fie nici un absolvent care să nu ştie pe din afară câteva poezii frumoase din literatura noastră populară şi din cea cultă.

Nu se va îngăduì, nici în clasă şi nici mai ales la serbările şcolare, recitare de aşa zise „anecdote" sau de alte compuneri în care se batjocoreşte sau se ridiculizează o naţiune, o clasă socială, sau o categorie socială sau profesională (Bulgar, Evreu, Ungur, Ţigan, preot, ş. a.).

Să pătrundă în sufletul şcolarilor convingerea că e o scădere morală, adesea o cruzime, a-ţi procurà o plăcere prin batjocorirea altora, prin glume care rănesc amorul-propriu şi demnitatea altora, ci că, dimpotrivă, efectul şi semnul culturei adevărate e totdeauna, chiar în glume sau în vorbe cu haz, respectarea fiinţei altora. Gluma să fie astfel, încât să poată râde, fără mâhnire, şì cel pe socoteala căruia e făcută.

În snoavele sau anecdotele în care se batjocoresc mai ales alte popoare e şì o primejdie de educaţie naţională: se insinuiază în sufletul tinerimei române credinţa că numai neamul nostru e deştept, iar toate celelalte popoare conlocuitoare sau vecine sânt inferioare nouă, şì ca deşteptăciune firească, şì ca cultură. Prin aceasta se naşte o opiniune superficială de superioritate, care dă o falsă idee despre raporturile reale de forţă în lume şi contribue a perpetuà în poporul nostru o falsă apreciare a valorilor sufleteşti şi în special o aşteptare a succesului în vieaţă numai de la deşteptăciune, fără o muncă răbdătoare şi fără o disciplină severă.

Se va cere totdeauna poezia întreagă, nu numai câteva strofe.

În ultimele două clase se pot da spre recitat şi scurte fragmente de proză, remarcabile prin adâncimea cuprinsului şi prin armonia limbei.

Temeiul exerciţiilor de vorbire în clasele inferioare va fi povestirea liberă a celor citite, auzite, păţite sau trăite.

În clasa I şi II, şi la nevoie şì mai târziu, se vor stabilì prin câteva întrebări de orientare punctele principale.

Chiar şì la simpla reproducere a celor citite în clasă sau acasă — şi mai târziu în cursul superior la darea-de-seamă despre o bucată mai întinsă sau despre o întreagă operă — şcolarii trebuesc deprinşi a nu reproduce pasiv, ci a înfăţişà într'o formă personală cele ce au citit.

In clasele III, IV şi V se vor da ca teme descrieri obiective a celor observate, — întâmplări, lucruri, fiinţe.

În clasele VI şi VII se vor cere şi scurte dări-de-seamă sau disertaţii despre opere sau chestiuni date de profesor sau alese de şcolari dintre cele care le-au deşteptat un interes deosebit; de ex. despre o carte citită, un articol important din vre-o revistă, o călătorie personală interesantă, o figură istorică ş. a. (Acest fel de lucrări se vor face şì în şedinţele „societăţilor de lectură“ ale elevilor şcoalei).

E de preferat ca disertaţiile din timpul unui an să aibă legătură între ele, să examineze pe rând, de ex., deosebitele aspecte sau momente ale unei epoce, unei opere, unei mari personalităţi, unei regiuni, unei mari descoperiri ştiinţifice, unui eveniment istoric însemnat, unui domeniu al naturei sau al culturei omeneşti, ş. a.

Subiectele să fie distribuite astfel, încât şì elevii mai slabi să poată face o lucrare mulţumitoare care să-i încurajeze spre muncă personală.

Prin aceasta, elevii să fie îndrumaţi spre o muncă cinstită, spre o metodă ştiinţifică în tratarea chestiunilor, în adunarea şi prelucrarea materialului, spre o deprindere de privire personală a chestiunilor tratate.

Unde e cazul, profesorul va indicà bibliografia necesară şi va discutà cu şcolarul planul lucrărei.

Trebue stăruit totdeauna pentru o prealabilă pregătire serioasă şi personală acasă, după orientări precise date de profesor.

Şcolarii să se deprindă a vorbì liber în faţa clasei (sau a membrilor „societăţei" şcoalei) şi a privì în ochii ascultătorilor. Pot aveà însemnate pe hârtie puncte de orientare, dar formularea frazei şi întreaga desfăşurare a cugetărei să fie spontană.

După cuvântare, va urma o scurtă discuţiune; nu la întâmplare, ci totdeauna într'o ordine stabilită precis, în privinţa ţinutei, a tonului vorbirei, a formei şi a mijloacelor de exprimare, a fondului şi a calităţei informaţiei, a planului şi a legăturei ideilor, relevându-se totdeauna nu numai lipsuri sau scăderi, ci recunoscându-se sforţarea onestă şi meritele lucrării, când sânt.

Vor fi cerute întâiu părerile şcolarilor.

Spre a deprinde pe şcolari cu convorbiri ştiinţifice şi literare, se vor ţineà uneori şì *discuţii* în clasă, asupra unei teme anunţate şi pregătite de mai înainte. Spre a le face însă şì în aceasă privinţă educaţia necesară, se va stăruì ca aceste discuţiuni să aibă tonul obiectiv, impersonal şi politicos al convorbirilor între oameni cultivaţi şi bine-crescuţi.

Profesorul va participà la aceste discuţiuni, şi, prin exemplul şi sfatul său, va face ca şcolarii să se deprindă a rămâneà în subiect, a fi obiectivi şi urbani în discuţie, a aveà răbdarea de a aştepta sfârşitul vorbirei altuia, fără a-l întrerupe, a nu despreţuì munca celorlalţi, a respectà păreri deosebite de ale sale.

Ca un sprijin important pentru aceasta, să fie ţinuţi şcolarii de a face, cu rândul, referate scrise asupra celor discutate.

III. LUCRARILE SCRISE, COMPUNERILE. Începând cu scurte copieri şi dictate şi ajungând până la compuneri personale, lucrările în scris, mergând paralel cu exerciţiile de vorbire şi cu celelalte părţi ale cursului, au menirea de a ajutà pe şcolari să se deprindă a scrie cu îngrijire, corect, din punct de vedere al formelor limbei şi al punctuaţiei, clar şi precis în ce priveşte înţelesul şi valoarea termenilor, ordonat şi logic în desfăşurarea cugetărei.

In clasa I, în afară de copierea de scurte bucăţi, care se va face acasă, celelalte lucrări în scris se vor face numai în clasă şi vor fi scurte dictate, scriere din gând a unor poezii scurte, reproduceri libere a cuprinsului unor mici povestiri, imediat după citirea sau auzirea lor în clasă. Tot astfel în clasele II şi III, adăogându-se descrieri de obiecte şi fiinţe bine observate şi povestiri de întâmplări din vieaţa proprie.

Se va stărui în deosebi ca până la sfârşitul clasei III elevii să aibă siguranţă cel puţin în privinţa principalelor greutăţi ale ortografiei şi ale punctuaţiei, a întrebuinţărei corecte a construcţiilor frazei şi a termenilor uzuali. Aceste rezultate să nu fie câştigate mecanic, ci să se întemeieze pe o explicare şi o înţelegere a formelor şi a construcţiunilor, a legăturei dintre cugetare şi semnele de punctuaţie.

Să se copieze sau dicteze scurte bucăţi cu un înţeles deplin şi atrăgător, la nivelul înţelegerei copilului şi fără subtilităţi ortografice. Dictarea se va face într'un tempo potrivit, în propoziţii întregi, cu tonul şi cu pauzele cerute, fără dictarea semnelor de punctuaţie, astfel încât copiii să se deprindă a cunoaşte legăturile şi pauzele logice ale vorbirei şi a pune, de la sine, numai după auz, semnele de punctuaţie corespunzătoare. Se va îngădui o oare-care libertate în punctuaţie — faţă cu cea din text — întru cât sensul frazei nu ar suferì.

Aceste exerciţii se vor urmà şì în clasele următoare.

Spre a da elevilor un model de liberă reproducere, profesorul va face el însuşi, câtva timp, în clasa I şi II, la nevoie şì mai târziu, o reproducere de acest fel; după aceea va urma cu clasa întreagă pregătirea liberei reproduceri din partea elevilor a unei alte bucăţi citite în clasă. Mai târziu, se vor da pentru asemenea lucrări şì scurte povestiri de întâmplări din viaţa proprie sau de întâmplări văzute ori închipuite de şcolari. De asemenea se vor face dese exerciţii de analiza planului unor scurte bucăţi citite, apoi descrieri şi portrete uşoare, de lucruri şi fiinţe cunoscute prin proprie intuiţie,, scrisori simple, al căror plan se va stabilì prealabil cu clasa întreagă.

Corectarea lucrărilor se va fuce cu clasa întreagă, cu scriere la tablă a îndreptărilor mai importante.

De la clasa IV înainte lucrările în scris vor aveà din ce în ce mai mult caracterul de compuneri la care se va cere observare, reflecţie şi o înfăţişare personală mai pronunţată.

Profesorul va da totdeauna indicaţiile necesare. Une-ori, începând din clasa III, se vor da mai multe teme, la libera alegere, spre a se da prilej de punere în lucrare a deosebitelor înclinări sau aptitudini ale şcolarilor. Se vor adăoga la cele anterioare, cu pregătire şi cu indicaţiile necesare date de profesor, portrete şi caracterizări de persoane, de personagii, de situaţii, cu preocuparea de a reda exact şi obiectiv, adică cinstit, cele observate, iar nu de a face efecte de stil. Sinteze şi rezumate de evenimente sau de opere mai întinse, exerciţii de schiţare a ce este esenţial în fapte, în întâmplări, în înfăţişări cu creaţiuni cunoscute, impresii din natură şi de la opere de artă văzute (îndrumări de dat în colaborare cu profesorii de istorie, de geografie, de şt. naturale şi de desen).

Une-ori, dar cu prudenţă, se vor admite şì subiecte alese de şcolar, cu învoirea profesorului.

Elevii vor fi îndrumaţi să se exprime simplu, nepretenţios, să se ferească de stil bombastic, de frazeologie goală, de neologisme inutile, de barbarisme, de pronunţări şi de construcţii sintactice streine, (de ex: inorant, mână de operă, ceva de particular, lipseşti de logică ş. a.) aşà de frecvente în lumea jurnalelor şi revistelor noastre şi în conversaţia zilnică.

Şcolarii să fie aduşi a vedea că ori-ce lucrare scrisă sau orală trebue să fie desfăşurarea unei idei sau unei simţiri fundamentale, că această desfăşurare trebuie să aibă un plan şi o legătură strânsă între părţile ei, un început şi o încheiere; că cea mai bună tratare a unui subiect e cea care răsare organic din natura acestuia, din cunoştinţa câtă o are fiecare despre acel subiect şi din mijloacele sale de cugetare şi de exprimare: să se deprindă a nu face toate lucrările după un tipìc.

Se va da totdeauna atenţia cuvenită acurateţei şi clarităţei scrisului, corectitudinei gramaticale, ortografiei, punctuaţiei, înţelegerei subiectului, proprietăţei şi justeţei termenilor, consecvenţei imaginilor şi a ideilor, ordinei în cugetare, proporţiei ce trebue păstrată între părţile compunerei, între ce e principal şi ce e secundar în desfăşurarea unei chestiuni. Se vor preţui judecata independentă, stilul personal.

Cercetarea lucrărilor în scris trebue să fie făcută conştiincios, cu interes pentru şcolari, cu preocuparea de a face pe fie-care să înainteze în îndemânarea scrisului, să capete încredere în puterile sale, să păstreze plăcerea de a scrie. Profesorul să nu uite nici odată că are în faţa sa copìi, fiinţe în devenire, nu personalităţi mature; de aceea observările necesare să fie făcute cu bună-voinţă, intrând în modul de a vedea al copìilor, arătându-le greşelile şi lipsurile, cu dorinţa de a-i pune în stare să le înlăture ei înşişi în viitor, făcându-i să primească observările profesorului cu toată convingerea, să ţină seamă de ele. Nici prin tonul, nici prin cuprinsul observărilor sale profesorul să nu umilească şi să nu descurajeze. Şcolarii trebuesc îndrumaţi şi deprinşi a găsì singuri, prin proprie meditare, îndreptările necesare.

Lucrări ori părţi deosebit de bune se vor citì în clasă. Aprecierea profesorului să se arate nu numai prin notă, ci şì prin sublinieri sau însemnări curente (cu un sistem de semne convenţionale explicat elevilor) şi, la sfârşitul lucrării, printr'o caracterizare în scris a însuşirilor sau a lipsurilor principale ale ei.

Lucrările astfel cercetate se vor înapoia curând, dându-se seamă de ele în clasă. Se va face întâi o apreciere generală, se vor releva calităţi, apoi lipsuri comune mai multora, greşeli tipice.

Se vor arăta în linii mari întâi însuşirile şi lipsurile planului şi ale cugetării, apoi cele de formă şi amănuntele.

Această dare-de-seamă despre lucrări va fi astfel un şir de observări şi de sfaturi privitoare la gramatică, ortografie şi punctuaţie, la stil şi la logica cugetărei, din care şcolarii să poată recon-

stitui imaginea unei lucrări cum ar fi trebuit să fie pentru subiectul în chestiune.

IV. GRAMATICA ȘI ISTORIA LIMBEI. Invățământul gramaticei limbei române are să tindă a da școlarilor conștiința vie a ființei și a formelor limbei lor părintești, o judecată sigură în privința a ceea ce e corect sau fals, potrivit sau nu, în întrebuințarea ei, precum și un temeiu pentru înțelegerea formelor gramaticale ale limbilor streine ce se învață în liceu.

Sentimentul despre ceea ce însemnează fenomenul acesta miraculos al graiului omenesc și priceperea intuitivă a articulărilor și a categoriilor lui fundamentale îl poate avea școlarul numai în limba sa maternă.

Invățământul gramaticei să fie astfel, încât școlarii să fie aduși a simți, îndărătul cuvintelor și tiparelor limbei, vieața, cugetarea și simțirea care le-a dat naștere, imaginația și forța creatoare a sufletului național care le-a plăsmuit (de ex. la cuvinte ca priveghetoare, lăcrămioare ș. a.).

Se va arăta că formele gramaticale reprezentă limba întrebuințată la un moment dat de cei mai buni scriitori, povestitori, vorbitori, încât însușirea formelor întrebuințate de aceștia ne dă pe de o parte o înlesnire de comunicare clară și frumoasă a gândurilor noastre, iar pe de altă parte dă limbei ce vorbim anumite mijloace de expresie întrebuințate și înțelese ușor de toată colectivitatea cultă românească, ce a învățat și ea aceeași gramatică. Pe de altă parte, se va ținea seamă și de faptul că gramatica reprezentă totdeauna un stadiu învechit al limbei și nu-i prinde toată bogăția, excluzând toate inovațiile individuale. De aceea, pe lângă gramatica convențională, pe care profesorul va pretinde s'o stăpânească elevii, el să admită și să-i încurajeze și la un stil personal, și să îngădue forme diverse (regionale) când sânt vii în limbă și întrebuințate și unele și altele de mari scriitori (d. ex.. forme ca pâne și pâine, omăt, neauă, zăpadă . . .).

Copiii având încă din cursul primar cunoștințele gramaticale elementare, în clasa I și II se va stărui asupra întărirei și completărei lor, apoi asupra fondului sufletesc al limbei, în clasele următoare se va continua această lărgire și adâncire a cunoștințelor despre limbă.

Pentru ori-ce categorie sau formă gramaticală și pentru ori-ce explicare a unui cuvânt, a unei expresii sau a unei construcții, se va porni totdeauna de la o propoziţiune sau o frază, ca unitate organică a limbei; căci numai în ea și prin ea, prin relațiunea lor cu întregul se vede sensul și funcțiunea cuvintelor, ca părți ale unui tot. Tot de la frază se va porni spre a se pricepe semnificarea logică a semnelor punctuației și a se deprinde școlarii cu justa lor întrebuințare, spre a simți corespondența lor cu rânduirea cugetărei și cu pauzele vorbirei, necesitatea lor pentru înțelegerea

limpede şi repede a celor scrise şi spre împlinirea unei datorii de politeţe faţă de cel ce ne va citì scrisul.

Scopul învăţământului gramaticei trebue să fie dar priceperea vieţei limbei şi a sensului formelor ei, iar nu terminologia gramaticală, definiţii şi regule. La aceasta se va ajunge totdeauna printr'o procedare inductivă, pornind de la fraze citite şi de la vorbirea zilnică acasă, în clasă, la joc şi la treburi.

De la clasa IV înainte studiul gramaticei va cuprinde progresiv şì teoria stilului şi va pregătì cunoaşterea istoriei limbei, atrăgând luarea-aminte asupra unor schimbări fonetice şi semantice, asupra fondului primitiv şi a împrumuturilor, asupra unor arhaisme şi forme rare din proverbe şi ghicitori, din scriitori mai vechi sau contemporani, din dialecte, arătând câteva legi generale ale evoluţiei limbei şi regularitatea ascunsă a aşa ziselor excepţii.

Studiul gramaticei se va face *sistematic* nu incidental. Se înţelege că se va revenì asupra lui în tot cursul liceului, ori de câte ori, la lectură, în vorbire sau la cercetarea compunerilor şi a lucrărilor înscris, nevoia va cere.

Partea de gramatică, stilistică, teorie literară sau istorie a limbei indicată de programa analitică la clasa respectivă se va expune unitar, sistematic, dar succint, fie în cartea de citire a clasei, la urmă, fie, mai bine, într'o cărticică a parte.

În cele din urmă două clase, şcolarii să câştige priceperea limbei ca un organism etnic, în continuă evoluţie, ca ori-ce e viu, să-şi dea seama cum s'a desvoltat până astăzi, păstrând fizionomia ei originală în trăsăturile fundamentale, cum ea e cea mai veche şi cea mai credincioasă oglindă a vieţei poporului nostru, a soartei ce el a avut în omenire, a culturei, a credinţelor, şi a cugetărei lui despre lume. Îşi vor da seama sumar de particularităţile dialectelor şi de relaţia lor cu limba literară, de lucrările pentru gramatica şi dicţionarul limbei române, de caracteristica limbei române în privinţa originei, a vocabularului şi a formelor limbei precum şì a valorei de cugetare şi de circulaţie a elementelor originare, a celor împrumutate şi a neologismelor. Să se facă mai ales semantică şi sinonimică şi, de câte ori e prilej potrivit, să se facă comparaţii cu limba latină şi cu limbile moderne din programa şcoalei.

În toate clasele, învăţământul gramaticei va fi ferit de procedări mecanice; va purcede totdeauna inductiv de la exemple şi lectură, îndrumând pe elevi să afle ei înşişi, prin analiză, prin observare, comparare şi generalizare, regulele şi legile limbei ascunse în ea.

V. TEORIA LIRERARA şi ISTORIA LITERATUREI. În clasele III şi IV, consideraţiile gramaticale se vor înălţa treptat la aprecieri stilistice, la priceperea originalităţei şi a frumuseţei unor cuvinte, expresii, construcţii, în ce priveşte sonoritatea

lor (felul cum impresionează auzul), puterea lor de a evoca imagini, cadenţa şi armonia frazei.

Se vor face exerciţii de sinonimică, de aflarea termenului celui mai propriu şi a construcţiei celei mai corecte, a echivalentelor neologismelor şi a nuanţelor dintre ele şi cuvintele vechi corespunzătoare, precum şì a deosebirilor între cuvinte cu înţeles apropiat.

Se va deştepta simţul pentru diferenţele de ton în vorbire şi pentru expresiile poetice. Se vor da scurte noţiuni despre genurile literare de care ţin bucăţile sau operele citite în clasă şi acasă; o cunoştinţă mai întinsă despre aceasta se va câştiga în clasa V.

Nu se va pierde însă nici-odată din vedere că scopul principal chiar şì în această parte a cursului nu e catalogarea şi clasificarea scrierilor, terminologia şi definiţiile, ci îmbogăţirea şi înălţarea sufletului tinerimei prin cugetarea şi simţirea cuprinse în operele sau în bucăţile citite.

Tot astfel în clasele VI şi VII, cunoştinţele despre istoria limbei, despre desvoltarea literaturei române, despre rolul şi valoarea operelor, a scriitorilor, a curentelor diferitelor epoce, nu trebue să aibă caracterul unor formule, aprecieri sau rezultate învăţate de şcolari pe din afară, din carte, din spusele profesorului sau din lectură particulară ci, cu îndrumările şi completările necesare ale profesorului şi ale manualului clasei, ele să fie crescute în sufletul şcolarilor din lectura directă a operelor scriitorilor, să aibă temeiul în propria judecată şi simţire a şcolarilor.

Nu trebue deci să se înveţe pe din afară o istorie a literaturei române, ci să se cunoască din proprie citire însemnătatea scriitorilor şi a operelor lor, locul ce ei ocupă în desvoltarea cugetării poporului nostru, legătura lor strânsă sau mai slabă cu vieaţa naţională.

Această cunoaştere proprie trebue să se întemeieze atât pe lecturile din cursul inferior cât şì pe cele din cursul superior, făcute în clasă şi acasă.

Lectura şi comentariile ce vor însoţì să fie însufleţite de sentimentele de respect şi iubire pentru scriitorii şi operele în care s'a întrupat, în cursul secolelor şi al generaţiilor, limba, cugetarea, şi puterea de creaţie şi de expresiune a naţiunei noastre. Şcolarii să fie îndrumaţi a-şi face convingerea că e pentru ei o datorie de cultură personală şi de cultură naţională să se pătrundă de cuprinsul operelor clasice ale literaturei noastre populare şi ale celei culte, să le studieze conştiincios şi să-şi însuşească substanţa lor. Să li se arate că cea mai bună metodă, cea mai dreaptă judecată spre a pricepe o operă, un autor, un curent de idei, o epocă şi a le înţelege valoarea, e aceea de a te aşeza în însuşi mijlocul lor, de a te silì să-i pricepi pornind de la vieaţa lor şi de la ideile timpului lor, de a nu le aplica criterii de judecată şi o scară a valorilor din epoce posterioare lor, al căror orizont mai

larg ori înfăţişare mai artistică a fost cu putinţă tocmai fiindcă s'au sprijinit pe realizările — ori cât de modeste — ale acestor predecesori.

Dar această pietate să nu fie pasivă. Să se întindă în acelaşi timp la educarea bunului gust, a simţului adevărului şi al dreptăţii, a măsurei pentru valoarea relativă a scriitorilor şi a operelor în evoluţia literaturei naţionale şi pentru valoarea lor absolută (în cadrul literaturei universale), unde e cazul (de ex. Eminescu). Să se urmărească formarea unei judecăţi personale, unui spirit critic, dar numai în urma şi fără înlăturarea sentimentelor amintite mai sus. Numai prin îmbinarea ambelor atitudini se poate desvolta în tineri o personalitate cultivată, activă, independentă, dar devotată binelui public, susţinută de o conştiinţă naţională luminată.

Şì opere mai întinse, de ex. o epopee, o dramă, un roman, o povestire, trebue să fie cunoscute de şcolari şi să influenţeze asupra lor, nu numai prin fragmente, ci prin cunoaşterea efectivă a lor ca ceva întreg. Aceasta însă e imposibil numai prin lectura în clasă, care de altfel, dacă ar ţineà luni de zile şi într'o tratare uniformă, ar obosì pe şcolari şi nu ar puteà produce efectul aşteptat. E necesar deci să se aplice pentru cunoaşterea lor metoda lucrării în comun a clasei: întâi, opera întreagă va trebuì să fie citită acasă de fie-care şcolar, după o prealabilă indicare de către profesor a liniilor ei mari; apoi se va repartiza între şcolari — individual sau la grupe — studiarea mai de aproape a diferitelor aspecte ale operei, de ex. unuia desfăşurarea acţiunei; altuia relevarea momentelor sau a scenelor culminante, a motivărei logice şi a puterei lor dramatice; unui al treilea isvoarele de inspiraţie, legătura operei cu vieaţa scriitorului sau cu momente din vieaţa naţională; altuia, locul ei în desvoltarea literaturei naţionale şi influenţa ei asupra urmaşilor; unui al cincilea, particularităţile stilului şi ale limbei; altuia, iarăşi, caracterele personagiilor, problema centrală a operei, comparaţie cu opere streine ş. a. m. d. După aceea, se vor expune şi se vor discuta în clasă rezultatele la care a ajuns fie-care, întregindu-se şi rectificându-se, citindu-se în clasă în întregime pasagii sau scene importante din operă. Şi astfel prin munca colectivă a clasei, cu colaborarea profesorului, prin sugestiunile şi însufleţirea unei discuţiuni întemeiate pe o prealabilă cunoaştere serioasă a operei în întregimea ei, se va ajunge la priceperea vie a cuprinsului ei şi la stimularea sufletului tinerimei.

Pentru aplicarea cu folos a acestei medode, lectura particulară e indispensabilă. Pentru aceasta şcoala trebue să aibă o bibliotecă sau biblioteci de clasă, în care la nevoie şì cei care nu au acasă sau nu-şi pot procura scrierile de cercetat să le poată avea la îndemână cu înlesnire, şi în care toţi să poată găsì operele necesare pentru cercetarea chestiunilor şi lărgirea cunoştinţelor. Iubirea şi sfatul părintesc al profesorului va contribuì discret la o orientare sistematică în lectură, spre a nu lăsa pe şcolari

să-şi piardă un timp preţios într'o lectură haotică sau îndreptată asupra unor lucruri de puţină valoare, chiar când nu sânt de-a-dreptul dăunătoare. Se va începe cu autori mai moderni (Sadoveanu, Brătescu-Voineşti ş. a.), trecându-se treptat la cei mai vechi (C. Negruzzi, Alecsandri, Bălcescu, Odobescu), pentru gustarea cărora se cere mai multă deprindere şi cultură.

Pentru deplina înţelegere a operelor dramatice, şcolarii vor fi îndemnaţi să vadă la teatru piesele clasice. Când vor ei înşişi să interpreteze o operă dramatică, la şezători sau la sărbători şcolare, profesorul să le dea sfat şi ajutor.

Sarcinele învăţământului limbei şi literaturei naţionale fiind aşa de multiple şi neputând fi împlinite toate într'o măsură egală de către aceiaşi persoană de cât relativ rar, trebue îngăduită o oarecare libertate profesorului în tratarea materiei prescrise de programă, libertate îngrădită însă de obligaţia de a nu lăsa afară operele capitale, momentele şi curentele importante, aspectele fundamentale ale limbei şi ale literaturei naţionale.

I. Rădulescu-Pogoneanu

DOUĂ OPERE ALE LUI NECULAI MILESCU

Intre manuscrisele bibliotecii Universității din Iași se află o traducere necunoscută grecească, înregistrată la No. 163, a operei *Voiajul în Siberia*, scrisă în rusește de *Neculai Milescu Spătarul*.

Manuscrisul are formatul 8⁰, cu 123 foi scrise (246 pag.), scris artistic de bine. Se află în bună stare, exceptând coperta care e puțin mâncată de carii; e legat în scoarțe puternice de carton. Manuscrisul nostru are 42 pagini mai puține decât manuscrisul lui Sophocles Œconomos (vezi mai jos), nu pentrucă ar fi rupt, ci pentrucă e neterminat.

Pe coperta manuscrisului nostru, în marginile ei, sunt însemnate cu condeiul următoarele: *Biblioteca națională din București, Bolliac* (în marginea de sus); *Spătarul Nicolae Milescu (cârzul) de la Vaslui, Cezar Bolliac* (în marginea de jos); caligrafia acestor două note e aceeași cu a iscăliturii, Cezar Bolliac. Așa-dar, manuscrisul nostru a fost în posesia lui Cezar Bolliac, poetul din prima jumătate a secolului trecut, și a aparținut Bibliotecii Naționale (Academiei Române).

Titlul manuscrisului nostru, în traducere românească, sună:

Călătoria dela Tobolsk, metropola Siberiei, și până la ținuturile Chinei, prin țara Siberiei și a fluviilor din ea.

S'a scris această carte din ordinul marelui țar și marelui cneaz Alexie Mihailovici, autocrat al întregei Rusii Mari, Mici și Albe, (când) a fost trimis din Moscova cu o ambasadă la reședința regală a Chinei, Neculai Spătarul..... (urmarea e ruptă).

Afară de traducerea găsită de noi, se mai aflau înainte de 1900 încă două traduceri grecești ale aceluiaș voiaj, și anume: un manuscris se află în posesia lui Sophocles Œconomos din Athena și avea titlul (tradus în românește):

Carte în care este descrisă călătoria prin imperiul Siberiei dela orașul Tobolsk până la marginile (hotarele) ținutului Chinei, în anul dela Adam 7183 (=1675).

Această carte s'a scris atunci din porunca marelui domn, țar și marelui cneaz Alexie Mihailovici, autocratul întregei Rusii Mari, Mici și Albe, scrisă de Neculai Spătarul, când a călătorit dela Moscova în împărăția Chinei după poruncă.

Acest manuscris al lui Sophocles Œconomos a fost studiat de C. Sathas, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, p. 399—400 (apud E. Legrand, Bibliothèque grecque vulgaire, III, Paris, 1881, p. XXXII—XXXIV).

Cu toate că titlul manuscrisului nostru diferă întru câtva de acel al lui S. Œconomos, totuşi, comparând începutul dela ambele manuscrise, constatăm că sunt aceleaşi (am comparat numai începutul textelor, pentrucă C. Sathas, studiind manuscrisul lui S. Œconomos, reproduce numai câteva rânduri dela începutul lui).

Dorind să studieze mai amănunţit manuscrisul lui S. Œconomos, E. Legrand s'a adresat lui Spyridon Lambros, profesor la Universitatea din Athena, care, căutând manuscrisul în Biblioteca lui S. Œconomos, *nu l-a găsit*. In schimb, Legrand a găsit în Biblioteca Sfântului-Mormânt din Constantinopol, sub No. 575, o altă traducere grecească a aceeleaşi călătorii, cu titlul:

S'a scris memorialul de călătorie după porunca împăratului Rusiei Alexie Mihailovici, când a călătorit dela Moscova după poruncă în împărăţia Chinei, Neculai Spătarul, în anul dela zidirea lumei 7183 (=1675). (Legrand, op. cit., p. XXXIV; cf. E. Picot, Notice biographique et bibliographique sur Spathar Neculai Milescu, Paris, 1883 (extras din: Mélanges orientaux, publiés par l'école des langues orientales vivantes, Paris, 1883), p. 55].

Nu putem face nici o comparaţie a manuscrisului nostru cu al lui Legrand, pentrucă acesta nu reproduce decât titlul.

In concluzie: manuscrisul nostru reprezintă importanţă pentru istoria literară românească, pentrucă e singura traducere în greceşte a voiajului lui Milescu, existentă la noi în ţară, şi se pare că e şi singurul exemplar existent astăzi, căci manuscrisul lui Œconomos — după cum am văzut — s'a perdut, iar despre acel al lui Legrand din 1881 nu s'a mai auzit nimic şi dela Legrand altul n'a mai fost semnalat.

Rămâne să ne întrebăm acuma: de către cine şi când a fost tradus voiajul în Siberia al lui Milescu din ruseşte în greceşte?

Manuscrisul lui S. Œconomos, fiind — pare-se — cel mai complet, are o notă la sfârşitul textului în care se spune că traducerea de pe ruseşte s'a făcut la mijlocul lui Octombrie *1693*, în oraşul Moscova, din ordinul lui Ch. Notaras, patriarhul Erusalimului, pe când acesta se afla deasemenea la Moscova (C. Sathas, op. cit., p. 399—400; apud E. Legrand, op. cit., p. XXXIII şi E. Picot, op. cit., p. 55).

Manuscrisului nostru, lipsindu-i sfârşitul, îi lipseşte această notă. Conducându-mă însă după constatarea de mai sus, că manuscrisul nostru are acelaş conţinut cu acel al lui S. Œconomos, putem conchide că nu-i va fi lipsit nota nici lui, dacă ar fi fost terminat, datând astfel şi manuscrisul nostru la 1693, Octombrie.

Asupra autorului acestei traduceri greceşti nici grecologul Legrand n'a putut da vreun răspuns. C. Sathas, op. cit., p. 399, afirmând că traducerea ar fi fost făcută de însuşi Milescu, Legrand,

op. cit., p. XXXIII, nota 3, îl combate zicând: „Nu numai că nimic nu-l indică (pe Milescu) în transcrierea manuscrisului, dar Spătarul (Milescu) zice absolut contrariul în o scrisoare publicată în suszisul Sathas, Biblioth. gr. med. aevi., III, p. 92 şi urm.; cf. Legrand, op. cit., p. XXXV—XXXVII".

In rezumat: traducerea *Voiajului în Siberia* a lui Milescu s'a făcut din ruseşte în greceşte în Octombrie 1693 în Moscova de către—probabil—un rus, însă necunoscut, şi din ordinul patriarhului Erusalimului Ch. Notaras.

*

Despre o altă operă, care este necunoscută, a lui Neculai Milescu aflăm numai dintr'un citat. Intre manuscrisele aceleeaşi Biblioteci a Universităţii din Iaşi, sub No. 190, f. 54, se află primul catalog al Bibliotecii scris de B. P. Hasdeu, primul ei bibliotecar. La rubrica „manuscrise", B. P. Hasdeu, între altele, menţionează: „*Dicţionar românesc*, scris în suta (secolul) al 17-lea de către vestitul *Neculai Milescu*. Se află în două exemplare pline de variante, 1, la Biblioteca Universităţii de la Moscova sub No [1])şi la Petersburg în fosta Bibliotecă a comitelui Tolstoi".

Atâta ştim. Mai există oare şi astăzi? — căci Hasdeu îi semnalase prezenţa în 1859.

V'a să zică: pe lângă *Dicţionarul grec-latin-rus*, rămas neisprăvit, descris de E. Picot [2]) Neculai Milescu a mai scris un dicţionar, şi încă românesc.

Lucian Predescu

[1]) Locul gol e în însuşi textul lui B. P. Hasdeu.
[2]) Op. cit., p. 17 şi 46.

RECENZII

A. **Ch. Aubert:** *rta Mimicei*, trad. de *Apriliana Medianu*.
„Cartea Românească".

Insemnătatea traducerii acestei opere, ne-o documentează, încă din prefaţă, autoritatea d-lui prof. C. Rădulescu-Motru. *Charles Aubert* este un corolar al profesorului doctor *Mackenzie*, care pe lângă faptul că e profesor de educaţie fizică, mai este şi unul din cei mai mari sculptori interpreţi ai mimicei.

Dar autorul trece şi mai departe. Cartea lui devine nu numai o operă de contemplaţie, ci de ea o să se servească acea mulţime de actori (în deosebi) cari trebuiesc să redea multiplele complexe sufleteşti, la care vor fi martori mii şi mii de oameni.

„Arta Mimicei" a fost bine primită, dela prima ei apariţie, tradusă şi retipărită în mai multe ţări.

„Nici noi n'am rămas mai prejos; „Arta mimicei şi-a găsit tălmaciul în d-ra *Apriliana Medianu*, o cunoscătoare a acestui domeniu. Bună posesoară a limbii franceze şi române, ne-a dat o frumoasă traducere, complectă până şi în cele 200 de desemnuri. Deci o carte de introducere.

Şi necesitatea acesteia se simţia nu numai pentru şcoalele oficiale, dar chiar pentru diletanţi, ceeace ne-o dovedeşte faptul că este cerută şi consultată pretutindeni.

*

Marin Popescu-Spineni: Contribuţii la istoria învăţământului superior
„Cultura Naţională".

S'a observat, cu drept cuvânt, că noi suntem, în ceeace priveşte monografia, în orice domeniu, poporul cel mai sărac.

După războiu, însă, parcă am început a depărta această sărăcie, şi primele dovezi ni le-a dat apariţia diferitelor lucrări asupra vieţii oamenilor mari, cari, fie prin faptă, scris sau vorbă, au contribuit la împlinirea „visului de veacuri". Apoi iniţiativa Institutului social român, de a face monografii nu numai oraşelor, dar şi satelor cât de neînsemnate, a urmat din îndemnul d-lui prof. D. Gusti, exemplu imitat de mulţi alţii: I. Medrea, St. Teodorescu, etc., etc.

Şi în urmă, asupra instituţiilor.

Unul care face un pas solid, în acest domeniu, este fără'ndoială şi d-l Marin Popescu, prin lucrarea sa: Cortribuţiuni la istoria învăţământului superior. Această lucrare, nu este un atom de filosofie sau literatură; nu vom căuta în ea nici erudiţia sau analiza ad hoc. Este

o carte sintetică-documentată, din care orice român cărturar, şi în deosebi studenţii, pot vedea oglinda trecutului nostru cultural cu ştiinţă mai înaltă, ca şi greutăţile prin care a trecut să ajungă până aici.

Dar şi pentru prezent, poţi urmări aci drumul special al Facultăţii de Litere şi Filosofie, cu statisticele, diagramele, etc., foarte raţional alăturate, şi frumos executate.

Autori şi păreri de **Aureliu Veiss.**

Romain Rolland, sunt rezumate ideile conducătoare ale operei. Incearcă sinteza civiliizaţilor germană şi franceză în romanul *Jan Christophe.* Admirator al lui Tolstoi. Contra răsboiului. Multă putere de dragoste pentru semeni (deşi vineori, însă cam abstractă sau sanematica, ceiace sau nu observa sau nu simte d. Weiss). Critică vechementă a coruptiei sociale ; propaganda contra răsboiului în timpul răsboiului. Expunându-se urilor conaţionalilor, păstrează integritatea convingerilor. E un caracter ferm şi are o concepţie înaltă a datoriei, conchide d. Weiss pentru care umanitarismul decorativ mai are valoare.

Elemir Bourges inspirat de opera pleiadei engleze din timpul Elisabetei şi a lui Jack I. Vizuina largă şi transpunerea în viaţa modernă a personajelor închipuite de Shakespeare, Ben Johnson, Ford şi ceilanţi.

In poemul *La nef* simbolizează evoluţia concepţiei universale în aspiraţia spre progres, din antichitate şi până în prezent. Eroul acţiunii e titanul Prometeu. Poemul suferede prea mult intelectualism, dar tendinţele operei sunt de o înălţime rar întâlnită în literatură. (Deşi şi aci d. Weiss nu simte declamaţii pasetice).

Jules Romanis. Se insistă asupra piesei *Dr Kuock* şi a contribuţiei lui Romains în domeniul comediei de caracter.

Andeé Gide şi Clasicismul. E analizată opera lui Gide în raport cu afirmarea lui proprie că e cel mai tipic exemplar al clasicismului în literatura modernă. Servindu-se de propria definiţie a lui Gide, că e clasic scriitorul care însemnează în opera lui, în gradul cel mai înalt, aspiraţiile şi viaţa epocii sale, autorul arată că Gide nu corespunde propriei lui formule de definire a clasicismului, expunând mai mult particularismul epocii decât integritatea vieţii ei. Şi are aci complectă dreptate.

Anton Cehev. Sunt reliefate preocupările sociale ale lui Cehov care ar fi numai „discret exprimate“ în opere. D-l. Weiss nu ştie că întreaga critică ruseăscă e de altă părere : că Cehov n'a avut nici-o preocupare socială când îşi zugrăvea eroii. talentul său însă transforma suprema intimitate individuală cu care Cehov îşi caracteriza eroii în veritabile serii şi blocuri de fenomene sociale.

Viaţa rurală din *Mujicii* şi cea de oraş mic din majoritatea operelor sale. In nuvela *Sala N. 6,* parcă apar mai clar şi tendinţele sociale înaintate ale lui Cehov. E un studiu interesant însă incomplect, având a face, numai cu prima jumătate a carierei literare a lui Cehov şi cam neglijază activitatea lui de dramaturg.

Dimitri Merejblovsky Analiză operei sociale-religioase şi a operei literale. Definirea creştinismului său social, în raport cu concepţiile similare ruse, germane şi engleze. Scriitor viguros şi eminent romancier, minat însă de obsesia misticismului creştin, care constituie axa centrală a preocupărilor sale.

Luigi Pirandello, sunt difinite ideile esenţiale ale teatrului său. Asemănări şi deosebiri de Bernard Shaw. Pirardello nu atacă **fondul afectiv** al erorilor umane, ca Shaw şi de aceea rolul social al literaturii sale e redus. Autorul nu obsearvă aci că Shaw ese din aceasta

comparaţie cam bârfitor şi rău la inimă pe când Pirandello apare ceva mai uman mai delicat.

John Galsworthy. Fiu orgolios al „gentry"-ei, Galsworthy consemă duritatea de caracter şi mândria acesteia. Atacă în romane şi piese ipocrizia socială şi priveşte cu simpatie viaţa neîncătuşată de prejudecăţi şi rutină. El însuşi, cu toate că a avut viziunea clară a relelor sociale, nu s'a putut ridica la o perspectivă înaltă, de unde să înceapă lupta de nimicire a lor. De ce însă s'ar cere această nimicire cu orice preţ, d. Weiss nu ne spune şi nu depinde de d-sa să nî să spună odată şi pentru totdeauna. *A. N.*

C. C. Giurescu: *Din istoria nouă a Dobrogei.*

Aşezământul cultural Ion C. Brătianu, ce se află sub conducerea Prof. universitar C. C. Giurescu, nu putea să lasă să se treacă cu vederea sărbătorirea a 50 ani de la alipirea Dobrogei, alipire la care a lucrat trup şi suflet cel căruia i s'a închinat acest aşezământ.

Aşa că lucrarea d-lui Giurescu, este binevenită şi prin ea se întăreşte şi mai mult drepturile noastre istorice asupra acestei provincii, ce a cunoscut cea dintâiu dintre toate provinciile României mari, binefacerile culturei romane. D-sa ne dovedeşte cu documente continuitatea elementului românesc în Dobrogea, din cele mai vechi timpuri, folosindu-se de mărturiile scriitorilor lezantini ca: Kinnamos, Ana Comneana ce face menţiune despre formaţiunile politice ale lui Socea, Seslav şi Tatul şi alţi. Tot cu documulte apoi contestă orice urmă de stăpânire bulgară în Dobrogea. Ne lămureşte şi posesiunea Dobrogei din titlul lui Mircea şi ne arată cum *„Dobrogea n'a fost cucerită de Turci dela Bulgari, ci dela voevodul român"* [Mircea] precum la alipire a fost luată de *„Români dela Turci şi nu dela Bulgari"*. Ne vorbeşte apoi, întărit de mărturiile călătorilor, [arhimandritul rus Partenie], despre bunătatea şi familiaritatea ţăranilor români din Dobrogea. Ne mai arată cum domnii noştrii s'au îngrijit în decursul veacurilor de starea bisericilor din Dobrogea şi la urmă cu date statistice dovedeşte majoritatea populaţii româneşti, în decursul timpurilor, în Dobrogea.

Lucrarea mai este însoţită şi de numeroase vederi istorice ale oraşelor şi aşezărilor din Dobrogea, perfect redate.

Mih. Popescu

Ramuri: *Număr festiv-1929.*

Cea mai frumoasă carte apărută până acum în anul acesta — şi mi-e teamă că nu curând va fi întrecută — este, incontestabil, numărul festiv al revistei craiovene *„Ramuri"*.

Nu e prima sfidare, ce provincia o aduce Capitalei, dar e din cele mai strălucite victorii culturale ale Craiovei în pofida Bucureştilor. Dovadă că mai dăinueşte în mândra cetate a Banilor simţul frumosului şi că nici sacrificiile în slujba lui nu lipsesc.

Căci numai din jertfe s'a putut închega asemenea operă. Entusiasmul colaboratorilor — puţini la început, mulţi după un sfert de veac — a ştiut să-l îndrumeze spre asemenea neaşteptate rezultate directorul revistei, C. Şaban a cărui poreclă „Făgeţel" s'a transformat în renume. El a avut darul nu numai de a reuni în jurul său toate talentele craiovene, dar şi de a asigura existenţa revistei şi a institutului de arte grafice ce a întemeiat.

Palatul în care se adăpostesc „Ramurile" este una din podoabele

culturale ale Craiovei. Din teascurile proprii a eşit făţosul volum interesant prin conţinut, impunător ca operă tipografică.

Bătrânele „Convorbiri literare" cari ştiu să aprecieze greutăţile zilelor de azi, urează viaţă lungă şi tot mai strălucită tinerilor „Ramuri" a căror volum festiv e o podoabă naţională.

A. T.-S.

Vechea artă slavă.

O nouă lucrare a profesorului vienez Iosef Strozygowski este totdeauna un eveniment. In vastul domeniu al istoriei artei S. nu s'a mulţumit să urmeze potecile bătătorite de alţii, ci a deschis veşnic căi noui. El este chiar un revoluţionar: a prefăcut în bună parte concepţia veche asupra problemelor fundamentale ale istoriei artei. Prin lucrarea *„Orient oder Rom"* a răsturnat credinţa că din Roma singură s'ar fi născut noua artă creştiuă, punând pentru prima dată în evidentă rolul precumpănitor al Orientului asupra desvoltării artistice a Europei occidentate.

Studiind acum vechea artă slavă (*Die altslavische Kunst*, 1929), el se ridică contra părerii generale că şi Slavii vor fi împrumutat cultura lor din Bizanţ, după cum odinioară se credea că vestul european era dependent de Roma.

Lucrarea savantului vienez este prima expunere documentată asupra artei noastre slave, punând în lumină, deocamdată, mai ales produsele croate şi de pe coasta delmatină.

El ajunge la concluzia că şi Slavii din Sud au avut o desvoltare propie a artei lor, înrudită însă cu a Goţilor şi a Armenilor. Origina tuturor acestor manifestări artistice el o bănueşte în clădirea de lemn, dând astfel o nouă desvoltare ultimilor sale teorii asupra arhitecturii lemnului, din care, după ale sale păreri, s'ar fi născut chiar stilul gotic.

Neputând da, deocamdată, o recenzie a materialul nou şi aşa de bogat, ce pentru întâia dată se publică, ne vom mulţumi a semnala numai inportanţa publicaţiei pentru noi. Prin împrumuturile arhitecturii noastre, luate dela vecinii sârbi, ne găsim în legătură directă cu arta de pe coasta dalmatină pe care, până acuma, o credeam de origină latină.

In afară de această amendare a teoriilor curente, lucrarea de faţă ne mai lămureşte şi asupra originei slave a bisericelor de lemn, din cari aşa de splendide exemplare se găsesc şi în hotarele ţării noastre.

Din aceste consideraţiuni se poate vedea cât de însemnată este pentru noi ultima publicaţie a savantului, care nu pentru prima oară aruncă lumini noi asupra artei noastre.

Profesorul Strzygowski, încă înainte de război, printr'un entusiast raport a atras atenţia asupra importanţei şi frumuseţii artei vechi bisericeşti din mânăstirile moldoveneşti din Bucovina, încă austriacă pe atunci.

A. T—S.

G. I. Brătianu: *Le Probléme des frontières rousso-roumaines.* (Aşezământul Brătianu) ed. Cartea Românească 1928.

Literatura litigiului nostru cu Rusia sovietică, privitoare la Basarabia, s'a înbogăţit cu lucrarea d-lui Profesor universitar George I. Brătianu, care a publicat-o în editura Aşezământului Cultural, înfiinţat în memoria bunicului său, editură condusă de d-l Prof. universitar C.

C. Giurescu, după rapoarte şi însemnări inedite ale familiei Brătianu, conţinând discuţiile avute de Ion Brătianu la Livadia cu Ţarul Alexandru III şi oamenii săi de încredere pr vitor la condiţiunele trecerei armatelor ruseşt în 1877 prin România. Deasemenea mai publică şi convorbirile avute de Kogălniceanu şi Ion Brătianu cu reprezentanţii marilor puteri la congresul de la Berlin din 1878.

Chestiunele acestea le-a expus d-l George Brătianu şi la congresul de istorie din vara anului 1928 la Oslo. Ele sunt importante prin faptul că s'aduc noi dovezi în dreptul nostru de stăpânire asupra Basarabiei care a făcut parte integrantă din Moldova până la 1812. Expunerea este foarte clară şi dovezile sunt peremtorii; şi aceasta fiind făcută în limba franceză poate sta la dispoziţia străinătăţei spre a se edifica în această chestiune.

M. Popescu

Jean Bart: *Schiţe marine.*

Dl. Jean Bart este singurul scriitor care ne-a dat adevărate perle literare cu subiecte din viaţa marinarilor.

Dela debutul său cu „*Jurnal de Bord*" sunt aproape douzeci de ani, petrecuţi pe întinsul capricioaselor mări. Talentul său a ajuns curând la maturitate ş'am putut avea acea splendidă povestire „Prinţesa Bibiţa", iar acum admirabilele schiţe marine.

Peste umanitatea generoasă, cu care îşi îmbracă subiectele, autorul aşează un suflu de subtilă ironie, uşoare înţepături de ac, — nu veninoasele reflecţii, ale sarcasmului.

Al. O. Teodorescu: *Hronicul măs-căriciului Vălătuc.*

Autorul acestui volum mixt (nuvele poezii) nu este cunoscut din publicaţiile sporadice dela „Viaţa Românească". Puţine, dar bune, — şi cu grije scrise.

Hronicul lui Vălătuc are două nuvele. (Spovedania Iancului şi Inelul Marghioliţei), pline de haz. Stilul curgător şi antrenat. Restul povestirilor în proză, însă, n'au destulă coheziune, acţiunea este legată artificial, — împotriva tuturor regulelor scrisului, vorba domnisale (pag 83) — cu ajutorul unor *capitole*, substituite întâmplărilor absente.

Poeziile denotă că autorul mânueşte cu multă îndemânare, talent şi competenţă versul. „Soliman-Ali-Fâstâc", plină de gust, şi ironie, este edificare:

> Când Soliman-Ali-Fâstâc,
> Se bagă
> Să stea de pază'n paşalâc,
> Cu'n bragagiu joacă'n arşâc
> Pe bragă.

D. D. Patraşcanu: *Un prânz de gală*

In generaţia trecută mediocritatea şi-a găsit biciuitorul în Caragiale; astăzi un alt maestru n'o cruţă,—d. Patraşcanu. Mijloacele sale sânt tot atât de simple pe cât de definitive. Tipurile sânt descrise fără artificializare, ci orânduite în viaţa lor *normală* şi *naturală*. Indărătul povestirei, simţim autorul râzând de slăbiciuni diferite, cu un râs comunicativ şi iresitibil. Căci satira d-lui Patraşcanu, nu este crudă. Evidenţiază ridicolul fără să nimicească pe cel din cauză. Eroii săi te dispun, oricât de supărat eşti râsul sbucneşte spontan.

Ingânfarea francezului anfitrion Jean Renaud, din „prânzul de gală", care prin evocări de bucate alese, scrise cu grije pe nicnn-ul din faţa oaspetelui, vrea să înşele realitatea săracă a prânzului oferit şi a ospitalităţii sale, este înfăţişată în chip desăvârşit.

In admirabile „Trage-i: cinci perechi de palme", ridicolul reese din pesimismul eroului, Petrică Popescu, pentru care decadenţa timpurilor noastre provine din faptul că „toţi *sunt toţi, domnule!*" Societatea trebue purificată printr'o instituţie drastică, având un judecător, cu energie ca a lui, unde toţi să-şi mărturisească vinovăţiile primind inexorabila pedeapsă: „Gealat! trage-i cinci perechi de palme!"

In general, volumul închide o mare pulsaţie de viaţa şi stoicismul unui om, înţelăgător al sufletelor, care râde şi iartă.

C. C. Petrovici

Epigrame de **C. V. Plăeşu** (Ed. autorului).

Plin de modestie, îndemnat de marele prozator Bassarabescu d-l Vasilescu-Plăeşu, a avut însfârşit curajul să apară opiniei publice cu atitudinea unui adolescent, deşi d-sa a trecut de mult această etate.

In majoritate, epigramele d-lui Vasilescu sunt cu subiecte din lumea politică. I s'ar putea face chiar d-sale o epigramă, d-sa fiind politician. Totuşi n'ar merge; ne arată însuşi scriitorul; epigramele din volum sunt dovada: pe lângă calitatea de a fi concentrate, dând prin minimum de mijloace maximan de efect, epigramele se bucură de-o casticitate ingenioasă.

Astfel:

Am o propunere concretă
Guvernul s'o aprecieze:
Ca să se curme echivocul
Jandarmii singuri să voteze.

Sau:

Poporului dădurați drepturi
Dorind o Românie nouă;
Dar ce folos, le-aţi dat cu-o mână
Ca să le luaţi cu amândouă.

Sighişoara de **Ion Medrea,** Tip. Markus, Sighişoara.

Pe d-l Medrea îl cunoaştem din notiţele sale de călătorie, prin Franţa şi Italia, cu care ocazie au putut vedea în d-sa un viguros prozator, caracteristic prin spiritul de observaţie şi analiză, prin stilul svelt şi plastic.

Prezentându-ne noua sa lucrare, monografia asupra Sighişoarei, d-sa ne dovedeşte că nu ne-am înşelat cu aprecierile noastre, ba şi mai mult, ni se reliefează şi mai mult accentuat ca bun român, pătruns fiind de profesia de ocupaţia pe care o are şi aducând un serviciu în plus prin îmbogăţirea monografiilor Ţării, de care se simte cât mai mare nevoie.

D-l Medrea ne face să întrevedem destul de clar Sighişoara, prin urmele Daco-romane, depe acele meleaguri încă din primele secole ale erei noastre. Apoi, după o interesantă şi documentată excursiune dealungul vremii, cu multă obiectivitate ne arată invazia maghiară şi colonizarea săsească, raporturile naţiunilor acestea cu Românii şi,

menţinând ştiinţa alături de sentimentul patriotic, ne citează într'un mod minunat de adequat, diferite rânduri pline de adevăr şi simţire.

Astfel cuvintele Impăratului *Iosif II*, care venind în Ardeal :

„Am văzut o nobilime maghiară îngâmfată şi tirană, un popor săsesc egoist, şi un popor românesc asuprit şi coborât la soarta dobitoacelor".

Lucrul care-l face pe autor să spună cu drept cuvânt, că *„numai ştiind pe ce pământ calci şi cunoscându-ţi strămoşii, poţi simţi fiorii adevăratei iubiri de neam şi ţară*, şi pe care îl trăieşte d-l Medoca.

Constantin Stelian

Const. Kiriţescu. *Printre apostoli*, editura „Cărţei Româneşti".

Dar cine dintre scriitori noştri posedă cu o aşa uşurinţă evocarea trecutului ca d. Kiriţescu ! Cu stilul său curgător şi însoţit de sugestii puternice, D-sa te fură dela început şi nuţi dă drumul din încordare până nu termeni 223 de pagini ale cărţei. Lucrarea sa cuprinde schiţe din timpul vieţei de şcolar, student şi începutul „carierei de apostol".

Pe dinaintea noastră se perindă chipul fiecărui apostol din cei pomeniţi şi fiecare ne căsnim să aflăm printre foştii noştri dascăli câte o asemănare; şi nu-i greu: mai fiecare am avut câte un „Domn Raşcu" ori „Nenea Iancu Dărăscu" şi nu rareori şi câte un „Bonifas". Bietul „Moş Mitruţ" trăeşte în viaţa fiecăruia cea trecut pe la Universitate. Născocirile de a înşela pe profesor mai ales pe aceia care cred a tot ştiutori, sunt de actualitate încă şi în ziua de astăzi. „O Viligiatură boeriască", au suferit şi suferim încă, acei cari vrem să fim mai muncitori şi să sărim pe o treaptă ceva mai sus; aşa că şi aceasta îşi are actualitatea. „Schimbarea de guvern", ne descoperă tipuri în care cunoaştem persoane politice din ziua de astăzi. Autorul „Istoriei răsboiului pentru întregirea neamului" ne-a dat dovadă că stăpâneşte şi poate să creeze şi în direcţia literară. Mai trebue să aşteptăm dela d-sa că ne va da ceva din viaţa mucenicilor printre care trăeşte de aproape un sfert de veac.

M. P.

INDICE

PE ANII 1907—1929 INCLUSIV

INTOCMIT DE

DAN M. ILIESCU

Licenţiat în Litere, bibliotecarul seminarului de Istoria Românilor dela Facultatea de Filosofie şi Litere din Bucureşti.

A.

B.

D.

E.

H.

I.

K.

M.

N.

O.

P.

R.

S.

V.

Z.

ANONIME

A.

B.

C.

D.

E.

J.

K.

L.

M.

N.

O.

P.

R.

S.

T.

Corespondenţa

Bibliografie

Erata

Tabla de materii

— SFÂRŞIT —

BIBLIOGRAFIE

Ioan C. Filitti: Despre vechiul drept penal român. Buc. 1928.
„ „ „ Despre reforma fiscală a lui Const. Vodă Mavrocordat Buc. 1928.
Ioan C. Fititti: Cum a fost înţeles consiliul legislativ. Buc. 1929.
„ „ „ O pagină din istoria medicinei în Muntenia (1784—1928). Buc. 1929.
Ioan C. Filitti şi *D. I. Suchianu*, Contribuţii la istoria justiţiei penale în Principatele române. Buc. 1928.
Hulea Ovidiu: jerbe matinale, poezii, tip. „Ardealul“ Cluj 1929.
Manu Ion: Aduse din condei, versuri, edit. „Cartea Românească“ Buc.
Neş Teodor: Liceul de băeţi din Oradea (1873—1929) „Inst. de arte grafice „Minerva“ Oradea 1929.

Academia Română

Edit. Atelierele grafice „Cultura Naţională“ Buc. 1929.
Anale, tomul XLIX, şedinţele din 1928—1929.
Antonescu S. C. Prof., Spongieri jurasici din Dobrogea.
Baiulescu G.: Creşterea colecţiunilor, după materialul aflător în Biblioteca Academia Române.
Blum L. I. Dr. Ing.: Utilizarea raţională a ligniţilor româneşti, distilare la temperaturi joase.
Donciu Constantin: Contribuţiuni la Climatologia Basarabiei, Regimul precipitaţiunilor (Premiul „Al. Boldescu“ din sesiunea 1929).
Donici N.: Al treilea Congres al Uniunii Astronomice internaţionale, ţinut la Leidin (Olanda), dela 5 la 13 Iulie 1928.
Donici N.: Observatorul de astronomie fisică, situat în Parcul din Duboşarii Vechi (Basarabia) 1908-1928.
Dragomir Silviu: Un precursor al Unităţii Naţionale: Prof. ardelean Constantin Românul Vivu, discurs rostit la 29 Maiu 1929, în şedinţa solemnă, cu răspunsul d-lui *Dr. I. Lupaş.*
Iorga N.: Oeuvres inédites de Nicolas Milescu
„ „ Origina Moldoveană a lui Inăchiţă Văcărescu.
„ „ I. Intre Domnii Moldovii şi ai Ţării Româneşti, cum se făcea corespondenţa; II Zugravi noi şi vechi.
„ „ Scrisori domneşti din Archivele dela Stockholm
„ „ Note istorice asupra editării operei poetice a lui M. Eminescu.

Isopescu Claudio: Documenti inediti della fine del cinquecento.
Lupaş I. Dr.: Chronicon Duonicensi, despre Ştefan cel Mare.
Marinescu G.: Bătrâneţe şi reîntinerire.
Macarovici Gh. N.: Nota preliminară asupra depozitelor pliocene din sudul Moldovei.
Panaitescu P. P. Miron Costin: Istorie în versuri polone despre Moldova şi Ţara Românească (1864).
Petrescu Z. G. Dr.: Din istoria medicinei: Dietetica şcoalei din Salerna (secolul XII) traducere în versuri cu adnotaţii.
Petrescu Z. G. Dr.: Viaţa şi opera lui Carol Davila, 1828—1884 (cu ocazia centenarului naşterii sale).
Rădulescu-Codin C.: Literatură, tradiţii şi obiceiuri din Corbii Muşcelului, (cu note istorice, 24 arii populare, 162 figuri în text, şi unele vederi din Corbi).
Rosetti Radu, General: Câteva săbii ale lui Constantin Brâncoveanu.
Sofronie George: Principiul Naţionalităţilor în dreptul internaţional public.
Tagliavini Carli Dr.: Despre „Lexicon Marsilianum“ Dicţionar latin-român-maghiar din secolul al XVII—lea.
Teodoreanu N.: Contribuţiuni la studiul originii taurinelor din Dobrogea.
Văscăuţanu Th.: Asupra prezenţei ordovicianului în basinul Moldo-Podolic.
Veres Andrei Dr.: Vechi istorici unguri şi saşi despre istoria Românilor (1760—1787).
Vinov Victoria: Excreţia prin intermediul cromatocitelor la nevertebrate.

REVISTE

Adevărul Literar
Analele Banatului
Buletinul Comisiei Istorice
„ eugenic şi biopolitic
„ Cărţii Româneşti
Cele trei Crişuri
Datina
Democraţia
Făt. frumos
Flamura
Gândul nostru
Graiul minorităţilor
Ideea
Minerva
Moldova Literară
Ramuri
Revista critică
„ funcţionarilor publici
„ pentru inima copiilor
„ filologică
„ scriitorilor şi scriitoarelor români
Ritmul vremii
Roma
Tribuna românilor transilvăneni
Viaţa Agricolă.